

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt IX volume

sayı 2 ekim 2016 october number 2

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ NEAR EAST UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt IX volume

sayı 1 ekim 2016 october number 2

Editör - Editor

Aykut Polatoğlu

Yardımcı Editör - Assistant Editor

Ali Dayıoğlu

Yazı Kurulu - Editorial Board

Nilgün Abisel

Çelik Aruoba

Ebru Çakıcı

Ali Dayıoğlu

Ümit Hassan

Aykut Polatoğlu

Danışma Kurulu - Editorial Advisory Board

Prof.Dr. Şinasi Aksoy - Lefke Avrupa Üniversitesi

Prof.Dr. Uğurcan Akyüz - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Meliha Altunışık - Ortadoğu Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Çelik Aruoba - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Fulya Atacan - Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Korkut Boratav - Ankara Üniversitesi

Doç.Dr. Eero Elfvingren - National Defense University (Finland)

Prof.Dr. Olavi Falt - University of Oulu (Finland)

Prof. Dr. Haldun Güllalp - Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Ümit Hassan - Yakın Doğu Üniversitesi

Prof.Dr. Norman Itzkowitz - Princeton University (USA)

Prof.Dr. Raşit Kaya - Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Prof.Dr. Fuat Keyman - Koç Üniversitesi

Prof.Dr. Barbara Kellner Heinkele - Freie Universität Berlin (Germany)

Prof.Dr. Bilsay Kuruç - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. İlber Ortaylı - Galatasaray Üniversitesi

Prof.Dr. Aykut Polatoğlu - Yakın Doğu Üniversitesi

Doç.Dr. Julian Saruin - University of Sussex (UK)

Prof.Dr. Gencay Şaylan - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. Taner Timur - Ankara Üniversitesi

Prof.Dr. Vamık Volkan - University of Virginia (USA)

Yayınlanması istenilen yazılar ve yayın ile ilgili iletişim;

Abonelik ve reklam talepleri ile ilgili iletişim için adres/

Manuscripts and all editorial correspondence;

Subscription and advertising enquiries should be addresses to/

Prof.Dr. Aykut Polatoğlu

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

Yakın Doğu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Lefkoşa / Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

(Editor, NEU Journal of Social Sciences

Near East University, Faculty of Economics and

Administrative Sciences

Nicosia / Northern Cyprus)

Kapak Tasarım - Uygulama

Erdal Aygenç - YDÜ Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisinde ileri sürülen görüşler ve gerçeklere ilişkin ifadeler tamamen yazarlara aittir ve dergide yayınlanmış olması bu görüş ve ifadelerin editör ya da Yakın Doğu üniversitesi tarafından benimsendiği anlamına gelmez.

Statements of fact or opinion appearing in the *NEU Journal of Social Sciences* are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editor or NEU.

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiç bir bölümü yazılı ön izni olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yolla yeniden üretilemez ve dağıtılamaz.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced and disseminated in any means without the prior written permission of the Near East University.

Baskı: Yakın Doğu Üniversitesi

Fiyatı: 20 TL.

Abone Bedeli / Yıllık: 35 TL.

Hesap No: YDÜ Bank 11-304-455

e posta: sosbilder@neu.edu.tr

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi hakemli bir dergidir ve **ECON Lit, ULAKBİM, Sociological Abstracts ve Worldwide Political Science Abstracts** kapsamındadır. NEU Journal of Social Sciences is a refereed journal and covered by **Econ Lit ULAKBİM, Sociological Abstracts and Worldwide Political Science Abstracts**.

YDÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**İÇİNDEKİLER / CONTENTS**

Aykut Ekinci	The Relationship Between Growth Volatility and Growth: Evidence From Turkish Data----- 2
Berker Bank	(Klasik) Faşizm Üzerine Marksist Tartışmalar - 22
Ömür Kızılgöl Burcu İşgüden Kılıç	Is Cognitive Misfit an Issue for Accounting Students? A Field Study Using the Felder-Soloman Index of Learning Styles ----- 60
Erdem Karaca	Birinci Dünya Savaşı'nda Kıbrıs: İlhak ve İşgal Sürecinin Neue Freie Presse'de (Viyana) Takdimi----- 85
Gökhan Ak	On the Relation Between the Village Institutes and Innovation in the Turkish Education System ----- 115
Meral Uğur Çınar	Marx, Arendt, Modernite, Yabancılaşma ve Siyaset: Ya da Modern Çağ'da İnsanca Bir Yaşam Mümkün mü? ----- 140
Orkun Çelik Sibel Selim	Gender-Based Regional Wage Differentials In Turkish Labour Market: Quantile Regression Approach
Oya Dağlar Macar	Kırım Savaşı'nda İstanbul, İzmir ve Çanakkale'deki İngiliz Hastaneleri----- 194

THE RELATIONSHIP BETWEEN GROWTH VOLATILITY AND GROWTH: EVIDENCE FROM TURKISH DATA

Aykut EKİNCİ*

ABSTRACT

This study investigates the relationship between growth volatility and growth using AR(p)-EGARCH-M models applied to quarterly real GDP data for the 1987Q1–2011Q3 period for the Turkish economy. Three different growth definitions and three different specifications of the risk premium are used in the study. In the light of the findings, robust evidence indicate that, for the Turkish economy, volatility has a negative effect on growth and no evidence of asymmetry between growth volatility and growth has been found. The fact that the asymmetric effect has been found statistically insignificant brings policy-making institutions to consider that overgrowth is as harmful as economic recessions.

Keywords: Growth Volatility, Growth, Business Cycle, EGARCH.

JEL Classification: C22, E32, O40.

ÖZET

BÜYÜME DEĞİŞKENLİĞİ VE BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE VERİLERİNDEN KANIT

Çalışmada, Türkiye’de büyüme değişkenliği ile büyüme arasındaki ilişki; 1987 Q1–2011Q3 çeyrek dönemlik reel GSYH verileri kullanılarak AR(p)-EGARCH-M modeli aracılığıyla incelenmiştir. Bu amaçla, üç farklı büyüme tanımı ve üç farklı risk primi spesifikasyonu kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, Türkiye ekonomisinde değişkenliğin büyümeyi negative etkilediği ve bu etkileme sürecinde asimetrik etkinin tespit edilmediği yönünde sağlam ampirik kanıtlar sunmaktadır. Ayrıca, asimetrik etkinin istatistiksel olarak anlamlı bulunmaması, politika uygulayıcı kurumların ekonomik kriz kadar aşırı büyümenin de zararlı olduğunu göz önünde tutmaları gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Büyüme değişkenliği, Büyüme, Konjonktürel Dalgalanmalar, EGARCH.

JEL Sınıflaması: C22, E32, O40.

* Dr., Türkiye Kalkınma Bankası, Risk İzleme Müdürlüğü (aykutekinci@gmail.com)
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. IX, No. 2, (Ekim 2016)

1. Introduction

The traditional distinction between the short-run fluctuations and long-run trends is that the former is attributed to business cycle models and the latter is explained by growth models. The long-run growth was firstly defined by the Solow growth model. This model has shown that growth was determined by labor, capital and exogenous technology. Moreover, endogenous models which were developed afterwards included technology as part of an endogenous variable of the model. However, business cycle models explained output fluctuations around the long-term growth through factors such as the short-run tradeoff, expectations, monetary and fiscal policy. To this end, in many studies conducted in 1990s, the dynamic general equilibrium models developed (with money and temporary nominal price rigidities) were used to account for the output fluctuations around the growth trend (see Clarida et al., 1999). Also most of the Central Banks used similar models for policy evaluation (see Taylor, 1999). It is clear that the investigation of the relationship between growth and volatility of growth rates has important implications for macroeconomic theory since the explanation for growth and business cycle are based on different theoretical approaches and the macroeconomic models are designed according to these theoretical approaches.

The second important point is associated with the policy implications which depend on the sign of the relationship. If the average growth rate and the volatility of growth rates are negatively correlated, policies which reduce short-run movements in the output are likely to increase the long-term growth rate. The case of a negative relationship could be an argument for the short-run “stabilization” policies, which refer to the arrangements aiming at reducing volatility. Especially for the developing countries, reducing fluctuations is, therefore, highly recommended by the World Bank and the IMF so that these countries could achieve higher growth rates. However, studies conducted revealed contradictory results.

The motivation for the study comes from three factors: the inconclusiveness of the existing empirical time series literature; the lack of adequate empirical evidence for developing countries, and the need for further evidence on the asymmetric effect of volatility on growth. This study, therefore, attempts to provide robust evidence on the relationship between the average growth rate and the volatility of growth rates using quarterly real GDP data that span 1987Q1 to 2011Q3 for Turkey, a developing country which has been suffering from high growth volatility. Following Nelson (1991), the various $AR(p)$ -EGARCH(1,1)-M models are estimated in the study. EGARCH models are used to capture the asymmetric effect of volatility on growth.

Furthermore, three different specifications of the risk premium and three different growth definitions are used in the study.

This paper is organized as follows: the second section briefly reviews both the theoretical and the empirical literature, the third section provides an overview of GARCH models, the fourth section describes the data used, the fourth section presents empirical evidence. Finally, conclusions are drawn in the fifth section.

2. Theory and Literature

Macroeconomic theory offers three possible scenarios regarding the impact of growth volatility on growth. First, volatility and growth could be independent. According to the conventional trend-stationary theories of business cycles, deviations of output from a non-stochastic trend rate of growth are considered to be independent of the long-run growth rate. Friedman's (1968) model of the business cycle in which deviations of output from its natural rate are caused by price level misperceptions. As they are triggered by monetary shocks, these deviations in no way affect the natural rate of output growth which depends on skills, technology and other real factors.

The possibility of a negative relationship between growth volatility and average growth dates back to Keynes (1936), who maintained that entrepreneurs, when estimating the return on their investment, take into consideration the fluctuations in output. The perceived riskiness of investment projects are likely to increase as the output fluctuations become larger. A similar result is obtained by the literature on sunspot equilibria (Woodford, 1990). According to Bernanke (1983) and Pindyck (1991), the negative relationship between volatility and growth is rooted to the investment irreversibilities at the firm level. One of the leading studies that attribute the negative relationship between volatility and growth through learning by doing to endogenous growth is Ramey and Ramey (1991). Ramey and Ramey (1991) indicated that because of the uncertainty in induced planning errors, higher output volatility can result in suboptimal ex post output levels by firms and hence, lower mean output and growth.

Finally, three economic theories could justify the positive effect of growth volatility on growth. Lack of certainty in income could result in a higher savings rate (Sandmo, 1970) and this might, according to Solow's (1956) neoclassical growth theory, lead to a higher equilibrium rate of economic growth. This argument has been advanced by Mirman (1971). Another argument for the positive relationship between volatility and growth rate comes from the Schumpeterian idea (1939) of creative

destruction. Schumpeter pointed out that economic fluctuations could be instrumental to reconstruct the economic system effectively. According to him economic downturns could have positive impact because they encourage firms to increase their productivity. Bean (1990), Galiand Hammour (1991), Saint-Paul (1993) and Aghion and Saint-Paul (1998) supported this idea. Black (1987) presented another line of reasoning why the growth volatility and growth may be positively linked. He claimed that economic agents choose to invest in riskier technologies only if the expected rates of return are high enough to compensate for the associated greater risk.

As there is no theoretical consensus, the anticipated relationship between growth volatility and economic growth remains an empirical issue. The empirical evidence to date on the relationship between volatility and growth is quite controversial. Ramey and Ramey (1995) used a panel of 92 countries and a sample of OECD countries for the 1960-1985 period and found robust evidence that countries with higher growth volatility have lower growth. Martin and Roger's (2000) study using a cross-country analysis also presented a negative link. They assumed that when learning-by-doing is at the origin of growth, the long-run growth rate should be negatively related with the short-term economic instability. However, Blackburn and Pelloni (2001) claimed that the link between volatility and growth may be either negative or positive. After taking non-stationary time series properties of stochastic growth given learning-by doing into account, they found that long-run growth is negatively related to the volatility of nominal shocks, but positively related to real shocks.

In a recent study, Kneller and Young (2001) used a panel data framework and found that volatility reduced growth. Norrbin and Yigit (2005) examined the robustness of Ramey and Ramey's results to the time specification with a slightly different set of countries. Their results are sensitive to the selection of countries, but a centered-moving-period volatility provides a robust negative correlation with growth even though it is less robust for OECD countries. Unlike the findings of Ramey and Ramey (1995), Mills (2000) provided evidence of a positive correlation of growth volatility and growth between 1946 and 1994 period. The difference between Mills and Ramey and Ramey could be attributed to Mills's use of different measurements of business cycle volatility. To be more specific, he employed techniques such as linear detrending, an unobservable component approach, the band-pass filter advocated by Baxter & King (1999) and a Hodrick-Prescott (1997) filter.

The link between business cycles and growth has also been examined from a time-series perspective, rather than using cross-country or panel data. Caporale and

McKiernan (1996) investigated the relationship between volatility and output for the U.K. using monthly post-war data in a GARCH-M model with industrial production. The authors concluded that a significant positive relationship between volatility and output exists for the U.K. Caporale and McKiernan (1998) demonstrated evidence for a positive relationship between economic activity and volatility for the U.S. with data from 1870 to 1993. Speight (1999) found no relationship between output growth uncertainty and output growth in the UK. Similarly, Grier and Perry's study (2000) did not show a significant influence of real uncertainty on output growth for the USA. In another study, Henry and Olekalns (2002) found evidence in favor of a negative association using post-war real GDP data for the United States. Fountas et al. (2004) investigated the link between output volatility and growth using quarterly data from 1961 to 2000 for Japan. Using three different GARCH-model specifications (Bollerslev's, Taylor/Schwert's, and Nelson's EGARCH), they presented robust evidence that the "in-mean" coefficient is not statistically significant, which implies that output volatility does not affect output growth. Beaumont et al. (2008) brought out the time series research has only been done for a few countries, namely the United States, United Kingdom and Japan. They extended the prior research by performing a systematic search over several GARCH in-mean model specifications, including non-Gaussian and asymmetric GARCH models, for 20 OECD countries. The results indicated very little evidence of any connection between volatility and growth.

The number of studies dealing with the relationship between volatility and growth in developing countries, particularly Turkey, is rather scarce. Beaumont et al. (2008) could not observe any ARCH effect on the total industrial production index of Turkey for 1986M1-2000M2 period. Berument et al. (2011) examined the relationship between growth volatility and growth for the 1987Q2-2007Q3 period with respect to GDP in Turkey. Using EGARCH model, they found that there was a statistically significant relationship between growth and growth volatility at the 5% significance level. Moreover, the authors found the asymmetry coefficient positive and significant at the 10% significance level. This suggests that positive shocks increase volatility more than negative shocks for Turkey. Ekinci (2011) investigated the relationship between output volatility and growth in the Turkish economy. He used quarterly data for GDP, monthly industrial production index and electricity consumption series. The growth series were obtained according to logarithmic and H-P trend. The relationship between output volatility and growth was investigated using the GARCH-M, TARCH-M and EGARCH-M models. In the light of the findings, robust evidence indicate that, for Turkish economy, volatility has a negative effect on growth and no evidence of asymmetry between output variability and growth has been found.

3. Methodology

ARCH models were introduced by Engle (1982) and generalized as GARCH by Bollerslev (1986) and Taylor (1986). The standard GARCH (1, 1) model

$$Y_t = X_t' \theta + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\sigma_t^2 = \omega + \alpha \varepsilon_{t-1}^2 + \beta \sigma_{t-1}^2 \quad (2)$$

in which the mean equation given in (1) is written as a function of exogenous variables with an error term. Higher order GARCH models, denoted GARCH (p, q), can be estimated by choosing either p or q greater than 1 where is p the order of the autoregressive GARCH terms and q is the order of the moving average ARCH terms. The representation of the GARCH (p, q) variance is:

$$\sigma_t^2 = \omega + \sum_{i=1}^q \alpha \varepsilon_{t-i}^2 + \sum_{j=1}^p \beta_j \sigma_{t-j}^2 \quad (3)$$

If the conditional variance or standard deviation into the mean equation is introduced, the GARCH-in-Mean (GARCH-M) model (Engle, Lilien and Robins, 1987) could be obtained:

$$Y_t = X_t' \theta + \lambda \sigma_t^2 + \varepsilon_t \quad (4)$$

Two variants of this GARCH-M specification use the conditional standard deviation or the log of the conditional variance in place of the variance in (4).

$$Y_t = X_t' \theta + \lambda \sigma_t + \varepsilon_t \quad (5)$$

$$Y_t = X_t' \theta + \lambda \log(\sigma_t^2) + \varepsilon_t \quad (6)$$

The Exponential GARCH (EGARCH) model was proposed by Nelson (1991). The specification for the conditional variance is:

$$\log(\sigma_t^2) = \omega + \sum_{i=1}^q \alpha_i \left| \frac{\varepsilon_{t-i}}{\sigma_{t-i}} \right| + \sum_{k=1}^r \gamma_k \frac{\varepsilon_{t-k}}{\sigma_{t-k}} + \sum_{j=1}^p \beta_j \log(\sigma_{t-j}^2) \quad (8)$$

Note that the left-hand side is the log of the conditional variance. It is possible to deduce that the asymmetric effect is exponential, and that forecasts of the conditional variance are guaranteed to be nonnegative. The presence of asymmetric volatility is captured by γ when it takes values significantly different from zero. Especially when $\gamma_i < 0$, it implies that negative shocks generate higher volatility than positive shocks of the same magnitude, and vice versa.

The EGARCH model has several advantages over the GARCH specification. First, when the $\log(\sigma_t^2)$ is modeled, then even if the parameters are negative, σ_t^2 will be positive. Therefore, there is no need to artificially impose non-negativity constraints on the model parameters. Second, asymmetries are allowed for under the EGARCH formulation. Accordingly, if the relationship between volatility and growth is negative, γ will be negative.

4. Data

The data set used in this paper is quarterly data for Turkey from 1987Q1 to 2011Q3 gathered from the Turkish Statistical Institute (TurkStat). The original source contains two quarterly estimates of GDP: the 1987 benchmark year for 1987Q1-2007Q3 and the 1998 benchmark year for 1998Q1 to 2011Q3. The first historical real GDP series in 1987 prices, which I convert to 1998 prices by multiplying by 608 (equals the ratio of the 1998 currency value to 1987 currency value in the overlap quarter 1998Q1). Thus, the two real GDP series are spliced, measured in 1998 prices.¹ The seasonality of the real GDP series is adjusted employing Census X-12.

Three different growth definitions are used in the study. Log definition of growth is well-known and most used definition of growth in the time series literature. Chatterjee and Shukayev (2006) argues that the use of the log definition for growth rates may create a bias towards finding a negative relationship between average growth rates and the volatility of growth rates. Hence, the standard definition of growth rate is used as an alternative definition in this study. Mills (2000) suggests implementing a mechanical filter, like those advocated by Hodrick & Prescott (1997), or Baxter & King (1999). The main advantage of such filters is that they refer to fluctuations of a length often seen as typical of business cycles. Therefore, in this paper, a Hodrick-Prescott (H-P) filter with the penalty parameter set equal 1600 is used. The growth rates used in this study can be formulized as follows:

¹ Diebold and Senhadji (1996) use this method to splice the real GNP series in US.

Log definition: $g_t^L = (\log y_t - \log y_{t-1}) * 100$

Standard definition: $g_t^S = (y_t / y_{t-1}) / y_{t-1} * 100$

H-P definition: $g_t^{H-P} = y_t - y_{H-P} * 100 = cycle_t * 100$

where g_t is the real GDP growth rate (in percentage) , y_t is the seasonally adjusted quarterly real GDP and y_{H-P} is H-P trend GDP (smoothed series).

5. Results

Conventional unit root tests, i.e. Augmented Dickey–Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP), have been carried out for the real GDP growth series for identifying the existence of unit roots (see Table 1). It can be observed that all ADF and PP test statistics are statistically significant at the 1 percent level, thereby indicating that all the series are stationary.

Table 1. Unit Root Test Results

	g_t^L	g_t^S	g_t^{H-P}
ADF(constant)	-10.30***	-10.37***	-4.19***
ADF(constant+trend)	-10.25***	-10.32***	-4.17***
PP (constant)	-10.30***	-10.37***	-4.47***
PP(constant+trend)	-10.25***	-10.32***	-4.45***

Notes: Spesifications for ADF tests: The optimal lag leghth based on SIC, maxlag=12. Spesifications for PP tests: Spectral estimation method: Barlett-kernell, the optimal lag leghth based on Newey-West bandwidth.

*** Significance at 1 percent level.

The conventional unit root tests might be biased toward a false unit root null when the data has structural change. Therefore, following Perron (1997) two different breakpoint ADF models have been performed with a one-time break besides the standard unit root tests. Breakpoints in the models have been determined by minimizing the Dickey-Fuller t-statistic and lag lengths are based on SIC. Model 1 assumes an innovation outlier break, with a non-trending data and Model 2 assumes an innovation outlier break, with trending data.² Furthermore, specific

² Model 1: $y_t = \mu + \theta DU_t(T_b) + \omega D_t(T_b) + \alpha y_{t-1} + \sum_{i=1}^k c_i \Delta y_{t-i} + u_t$

breakpoint dates, 1994Q2, 2009Q1 and 2009Q2, have been selected for the same models. The results of breakpoint ADF tests are reported in Table 2 and imply that we can treat the growth rate of GDP as a stationary process.

Table 2. Breakpoint Unit Root Test Results

	g_t^L	g_t^S	g_t^{H-P}
Model 1	-11.68***	-11.64***	-4.62**
Model 2	-11.60***	-11.56***	-4.64***
Model 1(1994Q2)	-11.68***	-11.64***	-4.47***
Model 2 (1994Q2)	-11.60***	-11.56***	-4.39***
Model 1(2009Q1)	-10.70***	-10.78***	-4.46***
Model 2 (2009Q1)	-10.64***	-10.73***	-4.38***
Model 1(2009Q2)	-10.03***	-10.11***	-3.92**
Model 2 (2009Q2)	-10.02***	-10.10***	-3.81**

Notes: The Vogelsang critical values for rejection of the hypothesis of a unit root at 0.01, 0.05 significance levels are -4.94, -4.44 for Model 1 and -3.94, -3.35 for Model 2 respectively.

** Significance at 5 percent level.

*** Significance at 1 percent level.

An AR model for the growth rate series is constructed. The Final Prediction Error Criteria (FPE) plays a determining role on the order of AR process. According to Jansen and Cosimova (1988), the presence of the ARCH effect is wrongly indicated by auto correlated residuals. The optimum lag is defined by the FPE criteria in a way residuals are not correlated, which, in fact, removes the problem. Berument et al. (2011) used FBE criteria for determining the lag order of AR(p) process for Turkey also. As such outliers could affect GARCH tests, dummy variables are included in the mean equation. D94Q2 is equaling one on the 1994Q2 for g_t^L , g_t^S and g_t^{H-P} growth series and D09Q12 is equaling one on the 2009Q1 and 2009Q2 for g_t^{H-P} . They are clear outliers associated with the deep economic crises in 1994 and 2009.

$$\text{Model 2: } y_t = \mu + \beta t + \theta DU_t(T_b) + \omega D_t(T_b) + \alpha y_{t-1} + \sum_{i=1}^k c_i \Delta y_{t-i} + u_t$$

where $DU_t(T_b)$ represents the intercept break variable and takes the value 0 for all dates prior to the break, and 1 thereafter. $D_t(T_b)$ is a trend break variable and takes the value 0 for all dates prior to the break, and is a break date re-based trend for all subsequent dates. $D_t(T_b)$ indicates the one-time break dummy variable which takes the value of 1 only on the break date and 0 otherwise.

Table 3. AR(p) Models Residual Diagnostics

Growth Series	Mean Model	JB	Q_6	Q_{12}	Q_6^2	Q_{12}^2	A_1	A_6	A_{12}
g_t^j	AR(4)	1.90	1.95	8.60	15.24***	17.48**	9.25***	12.74**	17.73
g_t^b	AR(4)	1.41	2.29	8.60	16.01***	17.78**	9.79***	13.45**	17.42
g_t^{j-p}	AR(5)	0.55	1.13	7.58	9.12***	12.12***	5.21**	8.03	13.75

Notes: JB is the Jarque-Bera normality test of the null hypothesis of normality; Q_i is the i th order Ljung-Box test of the null of residual serial independence with degrees of freedom adjusted for ARMA parameter estimation; Q_i^2 is the i th order Ljung-Box test of serial independence in the squared residuals; A_i is the i th order Engle ARCH LM test of the null of conditional homoscedasticity.

* Significance at 10 percent level.

** Significance at 5 percent level.

*** Significance at 1 percent level.

Residual diagnostics for mean models are reported in Table 3, and include Jarque-Bera normality test for residuals, Ljung-Box Q test statistics for residual serial correlation, Ljung-Box diagnostics for serial dependence in the squared residuals (Q^2) and ARCH Lagrange Multiplier tests. For all of the AR(p) models, the Jarque-Bera test does not reject normality, Ljung-Box Q test statistics for autocorrelation up to twelve do not reject the null hypothesis of residual serial independence; Ljung-Box statistics of the squared residuals (Q^2) and ARCH Lagrange Multiplier statistics confirm the presence of heteroskedasticity for all models.

Following Nelson (1991), this study estimates the various AR(p)–EGARCH (1,1)-M models employing Bollerslev and Wooldridge’s (1992) quasi-maximum likelihood estimation (QMLE) technique, assuming normally distributed errors and using the Marquardt algorithm. Furthermore, there is a need to choose the form in which the time-varying variance enters the specification of the mean to determine the “risk premium”. This is a matter of empirical evidence. Caporale and McKiernan (1996) used the logarithm of the conditional variance as a regressor in the mean equation. However, as noted by Pagan and Hong (1991), the use of $\log(\sigma_t^2)$ is possibly unsatisfactory. First, for $\sigma_t^2 < 1$, $\log(\sigma_t^2) < 0$, which leads to a negative sign for the “risk premium”. Second, as $\sigma_t^2 \rightarrow 0$, conditional volatility in logs becomes very large and, therefore, the implicit relationship between conditional volatility and Y_t is overstated. Speight (1999) assumed linearity between the conditional variance and the growth of output. Henry and Olekalns (2002) used the conditional standard deviation as a regressor in the conditional mean. However,

Fountas et al. (2004) employed all three specifications for the functional form of the “risk premium”. Berumentet al. (2011) used the conditional variance of growth in the mean equation for Turkey. This study allows for three different specifications of the “risk premium”: (a) the conditional variance (σ_t^2); (b) the conditional standard deviation (σ_t); (c) the natural log of the conditional variance ($\log(\sigma_t^2)$).

Table 4. AR(4)-EGARCH(1,1)-M Model for g_t^L

Mean Equation	σ_t	σ_t^2	$\log(\sigma_t^2)$
C	3.566*** (1.162)	2.752*** (0.549)	3.349*** (1.204)
D94Q2	-10.190*** (1.669)	-10.388*** (1.591)	-9.908*** (1.764)
AR(1)	-0.227** (0.116)	-0.287** (0.129)	-0.204* (0.112)
AR(2)	0.023 (0.096)	-0.004 (0.092)	0.036 (0.097)
AR(3)	-0.076 (0.093)	-0.101 (0.094)	-0.072 (0.094)
AR(4)	-0.325*** (0.085)	-0.351*** (0.085)	-0.323*** (0.085)
“in mean effect”	-0.975** (0.474)	-0.249*** (0.087)	-1.244* (0.681)
Variance Equation			
ω	0.320 (0.352)	0.370 (0.368)	0.403 (0.401)
α	0.411** (0.196)	0.390** (0.163)	0.413** (0.196)
γ	-0.146 (0.116)	-0.163 (0.117)	-0.137 (0.117)
β	0.640*** (0.170)	0.626*** (0.164)	0.590*** (0.203)
Diagnostic Tests			
<i>JB</i>	7.33**	6.13**	6.32**
Q_{12}	12.642	12.179	11.538
Q_{12}^2	4.3827	5.499	4.872
<i>BDS</i>	-0.001 (0.008)	-0.002 (0.008)	0.001 (0.008)

Notes: JB is the Jarque-Bera normality test of the null hypothesis of normality; Q_i is the *i*th order Ljung-Box test of the null of standardized residual serial independence; Q_i^2 is the *i*th order Ljung-

Box test of standardized serial independence in the squared residuals; BDS is the Brock, Dechert, Scheinkman and LeBaron (1996) test (two dimension, $\varepsilon = 0.7$, bootstrap:5000) of the null hypothesis is that data in a time series is independently and identically distributed (*iid*).

* Significance at 10 percent level.

** Significance at 5 percent level.

*** Significance at 1 percent level.

Firstly, the logarithmic growth definition is used and AR(4)-EGARCH(1,1)-M model parameters are reported for three alternative risk premium in Table 4. As shown in the results, the “in-mean” effect for each of the three alternative risk premium are negative and statistically significant. Thus, the conditional variance, the conditional standard deviation and the logarithm of the conditional variance are statistically significant at 1, 5 and 10 percent, respectively. The insignificant estimate of γ suggests that positive shocks and negative shocks do not exert different effects on growth volatility. The Jarque-Bera test statistics reject normality for the standardized residuals at the 5% significance level, The Ljung-Box Q test statistics (12 lags) for the standardized residuals and the squared standardized residuals are indicating no autocorrelation and heteroskedasticity. BDS test statistics fail to reject the null hypothesis that the data in a time series is independently and identically distributed (*iid*). Hence, on the basis of these diagnostics, it is possible to conclude that the estimated models are not subject to misspecification.

Table 5. AR(4)-EGARCH(1,1)-M Model for g_t^S

Mean Equation	σ_t	σ_t^2	$\log(\sigma_t^2)$
C	3.083*** (1.165)	2.716*** (0.537)	3.460*** (1.071)
D94Q2	-9.770*** (1.628)	-9.606*** (1.570)	-9.516*** (1.566)
AR(1)	-0.202* (0.108)	-0.291** (0.128)	-0.208* (0.113)
AR(2)	0.039 (0.102)	-0.040 (0.092)	-0.012 (0.094)
AR(3)	-0.068 (0.095)	-0.093 (0.098)	-0.078 (0.099)
AR(4)	-0.319*** (0.091)	-0.367*** (0.092)	-0.365*** (0.092)
“in mean effect”	-0.766* (0.475)	-0.237*** (0.086)	-1.261** (0.608)
Variance Equation			
ω	0.218 (0.306)	0.296 (0.335)	0.224 (0.289)

α	0.413** (0.205)	0.407*** (0.163)	0.398** (0.194)
γ	-0.140 (0.118)	-0.155 (0.109)	-0.108 (0.105)
β	0.695*** (0.149)	0.655*** (0.153)	0.693*** (0.163)
Diagnostic Tests			
<i>JB</i>	4.869*	4.788*	5.132*
Q_{12}	10.358	11.102	11.208
Q_{12}^2	4.699	4.864	3.9593
<i>BDS</i>	-0.002 (0.008)	-0.006 (0.008)	-0.002 (0.008)

Notes: JB is the Jarque-Bera normality test of the null hypothesis of normality; Q_i is the *i*th order Ljung-Box test of the null of standardized residual serial independence; Q_i^2 is the *i*th order Ljung-Box test of standardized serial independence in the squared residuals; BDS is the Brock, Dechert, Scheinkman and LeBaron (1996) test (two dimension, $\varepsilon = 0.7$, bootstrap:5000) of the null hypothesis is that data in a time series is independently and identically distributed (*iid*).

* Significance at 10 percent level.

** Significance at 5 percent level.

*** Significance at 1 percent level.

Secondly, AR(4)-EGARCH(1,1)-M model parameters are reported for three alternative risk premium in Table 5 for the standard growth definition. The ‘in-mean effect’ for each of the three alternative risk premium are negative and statistically significant. Thus, the conditional variance, the logarithm of the conditional variance and the conditional standard deviation are negative and statistically significant at the 1, 5 and 10 percent level of significance, respectively. All of the EGARCH models have insignificant negative asymmetric coefficients. The Jarque-Bera test rejects normality at the 10% significance level. The Ljung-Box Q test statistics (12 lags) for the standardized residuals and the squared standardized residuals indicate no autocorrelation and heteroskedasticity. BDS test statistics fail to reject the null hypothesis that the data in a time series is independently and identically distributed (*iid*).

Table 6. AR(5)-EGARCH(1,1)-M Model for g_t^{H-P}

Mean Equation	σ_t	σ_t^2	$\log(\sigma_t^2)$
C	-0.815 (1.293)	-1.379 (1.758)	-1.724 (1.627)
D94Q2	-7.848*** (1.118)	-7.923*** (1.591)	-7.975*** (1.195)
D09Q12	-2.354*** (0.881)	-2.034** (0.898)	-2.672*** (0.762)
AR(1)	0.773*** (0.103)	0.704*** (0.114)	0.718*** (0.102)
AR(2)	0.227*** (0.092)	0.258*** (0.102)	0.283*** (0.086)
AR(3)	-0.243*** (0.073)	-0.175** (0.080)	-0.237*** (0.079)
AR(4)	-0.198*** (0.078)	-0.174** (0.084)	-0.177** (0.078)
AR(5)	0.199*** (0.057)	0.166*** (0.067)	0.197*** (0.056)
“in mean effect”	-0.783*** (0.252)	-0.122** (0.063)	-1.135*** (0.346)
Variance Equation			
ω	0.411 (0.295)	0.243 (0.348)	0.261 (0.354)
α	0.915*** (0.172)	0.789*** (0.166)	0.848*** (0.179)
γ	-0.095 (0.116)	-0.104 (0.117)	-0.104 (0.113)
β	0.242 (0.194)	0.446** (0.225)	0.374* (0.218)
Diagnostic Tests			
JB	1.262*	0.543*	0.284*
Q_{12}	5.827	7.578	5.872
Q_{12}^2	7.692	8.482	8.618
BDS	0.008 (0.008)	0.005 (0.006)	0.018* (0.008)

Notes: JB is the Jarque-Bera normality test of the null hypothesis of normality; Q_i is the i th order Ljung-Box test of the null of standardized residual serial independence; Q_i^2 is the i th order Ljung-Box test of standardized serial independence in the squared residuals; BDS is the Brock, Dechert, Scheinkman and LeBaron (1996) test (two dimension, $\varepsilon = 0.7$, bootstrap:5000) of the null hypothesis is that data in a time series is independently and identically distributed (*iid*).

* Significance at 10 percent level,

** Significance at 5 percent level.

*** Significance at 1 percent level.

Lastly, the Table 6 shows the empirical results for the three alternative AR(5)-EGARCH(1,1)-M models for the H-P growth definition. The estimated coefficients of σ_t , $\log(\sigma_t^2)$ and σ_t^2 are negative and statistically significant at the 1, 1 and 5 percent level, respectively. As shown in the results, for each of the three conditional variance functions the asymmetric coefficients (γ) are negative but insignificant. The Jarque-Beratest rejects normality at the 10% significance level. Ljung-Box statistics of the standardized residuals and squared residuals (Q^2) are all insignificant. BDS test statistics reject the null hypothesis at the 10 percent level for $\log(\sigma_t^2)$ and fail to reject for σ_t , σ_t^2 .

6. Conclusion

The central question of this study is to examine whether there is a relationship between the average growth rate and the volatility of the growth rates for Turkey, a small open economy with high growth volatility. The relationship in three dimensions -whether the choice of definition of growth rate matters, whether the relationship is consistent for either of three different specifications of the risk premium, and whether there is the asymmetric effect of volatility on growth- is tested.

The three different growth definitions (g_t^L , g_t^S and g_t^{H-P}) and the three different specifications of the risk premium(σ_t , σ_t^2 and $\log(\sigma_t^2)$) are used in the study and all of the nine “in-mean” coefficients are found negative and significant at the 10 percent level or smaller. In contrast to Chatterjee ve Shukayev (2006), a negative relationship has also been found when using the standard definition of growth rates. Therefore, the study indicates that definition of growth rate does not matter. Furthermore, all of the asymmetric coefficients in EGARCH models have been found to be statistically insignificant.

In the light of the findings, robust evidence indicates that, for Turkish economy, volatility has a negative effect on growth, and no evidence of asymmetry between growth volatility and growth has been found. The negative relationship between economic fluctuations and growth indicates that the theories of growth and business cycle should be considered together not as separate research areas. Furthermore, the negative relationship provides the empirical evidence to the institutions committed to implementing and recommending stabilization policies in reducing volatility, such as the IMF, the World Bank, governments and central

banks. Moreover, the fact that the asymmetric effect has been found statistically insignificant brings policy-making institutions to consider that overgrowth is as harmful as economic recessions.

BIBLIOGRAPHY

Aghion P., and G. Saint-Paul. (1998). "Uncovering Some Causal Relationships between Productivity Growth and the Structure of Economic Fluctuations: A Tentative Survey." *Labour* 12, No: 2: 279-303.

Baxter, M., and R. G. King. (1999). "Measuring Business Cycles: Approximate Band-Pass Filters for Economic Time Series." *The Review of Economics and Statistics* 81, No: 4: 575-593.

Bean, C. (1990). "Endogenous Growth and the Procyclical Behaviour of Productivity." *European Economic Review* 34, No: 2-3: 355-363.

Beaumont, P. M.; S.C. Norrbin, and F. P. Yigit. (2008). "Time Series Evidence on the Linkage Between the Volatility and Growth of Output." *Applied Economics Letters* 15, No: 1: 45-48.

Bernanke, B. S. (1983). "Irreversibility, Uncertainty and Cyclical Investment." *Quarterly Journal of Economics* 98, No: 1: 85-106.

Berument, M. H.; Dincer N. N., and Mustafaoglu Z. (2012). "Effects of Growth Volatility on Economic Performance: Empirical Evidence from Turkey." *European Journal of Operational Research*, Volume 217, No: 2: 351-356.

Black, F. (1987). *Business Cycles and Equilibrium*. New York: Basil Blackwell.

Blackburn, K., and A. Pelloni. (2001). "On the Relationship between Growth and Volatility in Learning-by-doing Models." *Centre for Growth and Business Cycle Research Discussion Paper Series*, University of Manchester.

Bollerslev, T. (1986). "Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity." *Journal of Econometrics* 31, No: 3: 307-327.

Bollerslev, T., and J. M. Wooldridge. (1992). "Quasi-Maximum Likelihood Estimation and Inference in Dynamic Models with Time-Varying Covariances." *Econometric Reviews* 11, No: 2: 143-72.

Brock, W. A., W. D. Dechert, J. A. Scheinkman and B. LeBaron. (1996). "A Test for Independence Based on the Correlation Dimension." *Econometric Reviews* 15, No: 3: 197-235.

Caporale, T., and B. McKiernan. (1996). "The Relationship between Output Variability and Growth: Evidence from Past War UK Data." *Scottish Journal of Political Economy* 43, No: 2: 229-236.

Caporale, T., and B. McKiernan. (1998). "The Fischer Black Hypothesis: Some Time-Series Evidence." *Southern Economic Journal* 64, No: 3: 765-771.

Chatterjee, P., and M. Shukayev. (2006). "Are Average Growth Rate and Volatility Related." *Bank of Canada Working Paper*, No: 24.

Clarida, R.; J. Gali, and M. Gertler. (1999). "The Science of Monetary Policy: A New Keynesian Perspective." *Journal of Economic Literature* 37, No: 4: 1661-1707.

Diebold, F. X., and A. S. Senhadji. (1996). "The Uncertain Unit Root in Real GNP: Comment", *American Economic Review* 86, No: 5: 1291-1298.

Ekinci, A. (2011). *The Relationship between Output Volatility and Growth: The Case of Turkey*. Unpublished PhD thesis, Karadeniz Technical University. [in Turkish].

Engle, R. (1982). "Autoregressive Conditional Heteroskedasticity with Estimates of the Variance of UK Inflation." *Econometrica* 50, No: 4: 987-1008.

Engle, R. F.; D. M. Lilien, and R. P. Robins. (1987). "Estimating Time-varying Risk Premia in the Term Structure: The ARCH-M Model." *Econometrica* 55, No: 4: 391–408.

Fountas, S.; M. Karanasos, and A. Mendoza. (2004), "Output Variability and Economic Growth: the Japanese Case." *Bulletin of Economic Research* 56, No: 4: 353-363.

Friedman, M. (1968). "The Role of Monetary Policy." *The American Economic Review* 58, No: 1: 1-17.

Gali, J., and M. Hammour. (1991). "Long-run Effects of Business Cycles." *Discussion Papers*, No: 18, Columbia University, Department of Economics.

Grier, K. B., and M. J. Perry. (2000). "The Effects of Real and Nominal Uncertainty on Inflation and Output Growth: Some Garch-M Evidence." *Journal of Applied Econometrics* 15, No: 1: 45-58.

Henry, Ó. T., and N. Olekalns. (2002). "The Effect of Recessions on the Relationship between Output Variability and Growth." *Southern Economic Journal* 68, No: 3: 683-692.

Hodrick, R. J., and E. C. Prescott. (1997). "Postwar United States Business Cycles: An Empirical Investigation." *Journal of Money, Credit and Banking* 29, No: 1: 1-16.

Jansen, D. W., and T. F. Cosimona. 1988. "Estimates of the Variance of US Inflation Based upon the ARCH Model: Comment." *Journal of Money Credit and Banking* 20, No: 3: 409-21.

Keynes, J. M., 1936. *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. London: Macmillan.

Kneller, R., and G. Young. (2001). "Business Cycle Volatility, Uncertainty and Long-run Growth." *The Manchester School* 69, No: 5, Special Issue, 534-552.

Martin, P., and C. A. Rogers. (2000). "Long-term Growth and Short-term Economic Instability." *European Economic Review* 44, No: 2: 359-381.

Mills, T. C. (2000). "Business Cycle Volatility and Economic Growth: a Reassessment." *Journal of Post Keynesian Economics* 23, No: 1: 107-116.

Mirman, L. J. (1971). "Uncertainty and Optimal Consumption Decisions." *Econometrica* 39, No: 1: 179-185.

Nelson, D. (1991). "Conditional Heteroskedasticity in Asset Returns: A New Approach." *Econometrica* 59, No: 2: 347-70.

Norrbin S. C., and F. P. Yigit. (2005). "The Robustness of the Link between Volatility and Growth of Output," *Review of World Economics* 141, No: 2: 343-356.

Pindyck, R. (1991). "Irreversibility, Uncertainty and Investment." *Journal of Economic Literature* 29, No: 3: 1110-48.

Ramey, G. and V. Ramey. (1991). "Technology Commitment and the Cost of Economic Fluctuations." *NBER Working Paper*, No: 3755.

Ramey, G. and V. Ramey. (1995). "Cross-Country Evidence on the Link between Volatility and Growth." *American Economic Review* 85, No: 5: 1138-50.

Saint-Paul, G. (1993). "Productivity Growth and the Structure of the Business Cycle." *European Economic Review* 37, No: 4: 884-887

Sandmo, A. (1970), "The Effect of Uncertainty on Saving", *Review of Economic Studies*, 37, 353-360.

Schumpeter, J. A. (1939). "*Business Cycle: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process*". New York: McGraw-Hill.

Solow, R. M. (1956). "A Contribution to the Theory of Economic Growth." *Quarterly Journal of Economics* 70, No: 1: 65-94.

Speight, A. E. H. (1999), "UK Output Variability and Growth: Some Further Evidence", *Scottish Journal of Political Economy* 46, No: 2: 175-184.

Taylor, J. B. (1999). *Monetary Policy Rules*, Chicago: University of Chicago Press.

Taylor, S. (1986). *Modelling Financial Time Series*. John Wiley & Sons, New York.

Woodford, M. (1990). "Learning to Believe in Sunspots." *Econometrica* 58, No: 2: 277-307.

Young, A. (1993). "Invention and Bounded Learning by Doing." *Journal of Political Economy* 101, No: 3: 443-472.

(KLASİK) FAŞİZM ÜZERİNE MARKSİST TARTIŞMALAR

Berker BANK*

ÖZET

Bu çalışmaya konu olan temel sorunsal Almanya ve İtalya özelinde ortaya çıkan faşist hareketlerin yükseliş nedenlerini, sınırlarını Marksist dünya görüşünün belirlediği farklı bakış açılarından hareketle kavramayı amaçlamaktadır. Faşizmin sınıfsal oluşumuna, fenomenolojisine (ideolojisi, örgütlenmesi ve iktidar yapısı) ve işlevine ilişkin boyutları bütünlükçü bir toplumsal kuram bağlamında ele alma girişimi ilk olarak Komintern’de yapılan tartışmalar çerçevesinde ortaya çıkmışsa da, esas olarak Poulantzas’ın geliştirdiği kuramsal çözümlemelerde somut bir niteliğe bürünmüştür. Bu çalışma iki üst başlıktan oluşmaktadır. Birinci üst başlık altında Komintern’in ilk yedi (7) kongre ve toplantılarında faşizmin yükseliş nedenleri üzerine yapılan tartışmalar ele alınmakta; bu tartışmaların, Komintern’in dağılması sonrasında hangi noktalarda devam ettiği üzerinde durulmaktadır. İkinci üst başlık altında Komintern’de faşizm üzerine yapılan tartışmaların ekonomizme yol açtığı gerekçesiyle bütünlükçü bir değerlendirmenin geliştirilemediğini ileri süren Poulantzas’ın faşizmin yükselişi üzerine geliştirdiği özgün kuramsal çözümlemeleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Faşizm, İktidar Bloku, Komintern, Hegemonya, Emperyalizm, Sınıflar.

ABSTRACT

MARXIST DISCUSSIONS ON (CLASSICAL) FASCISM

The core problematic of this study is to try to apprehend the reasons behind the rise of fascist movements in Germany and Italy from different perspectives circumscribed by the Marxist world view. Historically, the first attempt to address the class basis, phenomenology (ideology, organization and power structure) and instrumentality of fascism in the context of a holistic social theory took place during discussions in the Comintern (Third International); however it was with theoretical analyses by Poulantzas that the concept gained more concrete content. The study consists of two main headings. The first deals with debates on the rise of fascism in the first seven (7) congresses and meetings of the Comintern and takes a look at lines that these debates continued after the dissolution of Comintern. Under the second main heading, the study addresses the original theoretical elaborations developed by Poulantzas on the rise of fascism who asserted that Comintern debates on fascism failed to reach a comprehensive assessment under the shadow of economism.

Keywords: Fascism, PowerBlock, Comintern, Hegemony, Imperialism, Classes.

* Yrd. Doç. Dr., Siyaset Bilimci, (berkerberker@hotmail.com)

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. IX, No. 2, (Ekim 2016)

Giriş

Bu çalışmaya konu olan temel sorunsal Almanya ve İtalya özelinde ortaya çıkan faşist hareketlerin yükseliş nedenlerini, sınırlarını Marksist dünya görüşünün belirlediği farklı bakış açılarından hareketle kavramayı amaçlamaktadır.

Faşizm kavramsallaştırmasının yöntemsel zorluklarına bakıldığında, kısmi yaklaşımların yetersizliğine işaret etmek gerekir. Çoğu zaman faşizmin ortaya çıkışının ekonomik, toplumsal, psikolojik ve ideolojik uğraklarını birbirlerinden ayırıştırılarak izole bir şekilde analiz edilmektedir. Örneğin, usdışı felsefenin faşizmin eylemlerine meşruluk kazandıran ideolojik dayanaklarını istenç ve eylemin öne çıkarılmasında kendini gösterir. Yaşamı değil, yaşamın us'u denetlediğini; tarihteki büyük işlerin zekânın değil, kahramanca istencin ürünü olduğunu, hakları koruyan şeyin düşünce değil, sürü içgüdüğü ya da kanda bulunan ırksal sezgi olduğunu; güçlü olmak istenci fiziksel ve manevi engellerini aştığı zaman büyüklüğe ulaşacaklarını ileri sürer. Bu usdışılık mantık bakımından birbirine karşıt, ama duygusal açıdan bağdaşabilir olan iki eğilimi birleştirdi: (a) ulusa tapma, (b) büyük adama tapma (Sabine, 2000: 358-64). Dahası, Darwinizm'in doğal seçim ilkesinin güçlü olanın hayatta kalması şeklinde topluma uyarlanması; anti-pozitivizmin ilerlemecilik karşıtlığı, tarihsiciliğin (*historisizm*) ortak insan doğasını reddetmesi, faşist ideolojinin önemli dayanaklarını oluşturmaktadır.

Tarihsel ve düşünsel kökleri Fransız Devrimi'ne kadar uzanan usdışılık ve dirimselcilik (*vitalizm*) şeklindeki felsefi akımlar, faşizm koşullarında gelişen emperyalist yayılcılığa ideolojik düzlemde önemli ölçüde dayanak oluşturmuştur. Örneğin, Schelling, Schopenhauer, Kierkegaard'ın usdışılığı (Lukács, 2006a); Diltley, Simmel, Spengler, Scheler, Klages, Jünger, Rosenberg'in dirimselciliği (2006b) faşist ideolojinin felsefi dayanaklarını oluşturması açısından önemli bir yere sahiptir. Ne var ki, faşist ideolojinin felsefi dayanaklarına ilişkin ifade edilen tüm bu örnekler, faşizmin yükseliş nedenlerine ilişkin bir bilgi vermez. Zira, tüm bu felsefi akımların faşist ideolojinin dayanaklarını oluşturması bir sebep değil, sonuçtur. Faşizmin sınıfsal oluşumuna (küçük burjuvazinin onun toplumsal taşıyıcısı olması), fenomenolojisine (ideolojisi, örgütlenme ve iktidar yapısına) ve işlevine ilişkin boyutları bütünlükçü bir toplumsal kuram bağlamında ele alınmalıdır (Okyayuz, 2004: 194).

Bu çalışma iki üst başlıktan oluşmaktadır. Birinci üst başlık altında Komintern'in ilk yedi (7) kongre ve toplantılarında faşizmin yükseliş nedenleri üzerine yapılan kuramsal tartışmalar ele alınmakta; Komintern'in dağılması

sonrasındaki süreçte L. Troçki ve J. Stalin arasında belirginleşen bu tartışmaların hangi noktalarda devam ettiği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, faşizmin yükselişini, sınıflar arasında ortaya çıkan “eşit güç” dengesinin neden olduğu siyasal bunalım üzerinden açıklamaya çalışan Thalheimer, Tasca ve Bauer’un düşünceleri üzerinde durulmakta; Nicos Poulantzas’ın bu düşünürlere hangi noktalarda karşı çıktığı ana hatlarıyla gösterilmektedir.

İkinci üst başlıkta Komintern’de faşizm üzerine yapılan değerlendirmelerin ekonomizme yol açtığı gerekçesiyle bütünlükçü bir değerlendirmenin geliştirilemediğini ileri süren N. Poulantzas’ın faşizm üzerine geliştirdiği kuramsal çözümleri üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmada faşizm çözümlemesi; emperyalizm olgusu, egemen sınıf(lar)ın hegemonya bunalımı, işçi sınıfının ideoloji bunalımı ve diğer toplumsal sınıfların birbiriyle olan ilişkileri üzerinden değerlendirmesi yapılmaktadır.

1. Komintern ve Sonrasında Gelişmeler

1.1. Komintern’de Faşizm Tartışmaları

III. Komintern’in ilk 7 kongresi boyunca yapılan tartışmaların ortaya koyduğu çeşitli tespitlere bakıldığında faşizmin yükselişine ve onun neden olduğu toplumsal sorunların anlaşılmasına yönelik kuramsal düzeyde yeterli bir açılım sağladığını söylemek pek mümkün değil. Kuramsal düzeyde açığa çıkan bu yetersizlik düşünsel çabanın eksikliğinden değil, faşizmin tarihin çeşitli dönemlerinde ortaya çıkmış olan baskı rejimlerini karakterize eden özelliklerden farklı olarak toplumun çok çeşitli katmanlarını peşinden sürükleyebilme ve kitleleri toplu halde siyasal hedeflere yönlendirebilme becerisini göstermiş, savaş (1. Dünya Savaşı) sonrası kapitalizmin özgün koşullarının ortaya çıkardığı, modern toplumsal yaşamın her alanını kuşatmayı amaçlayan bütüncül (*totalitarian*) ve eklektik yeni bir ideoloji olmasıdır. Ancak, düşünsel çabada ortaya çıkan bu eksikliğe rağmen, Komintern’in çeşitli kongre ve oturumlarında faşizmin kavranmasına yönelik kuramsal düzeyde dikkate değer hiçbir katkının sağlanmadığı anlamına da gelmez. Faşizmin gelişiminin nedenlerini, nasıl iktidar olduğunu, sınıf karakterini ve faşizmin kitlelere neden çekici geldiği şeklindeki birçok soruya yanıt aranmış, sınırlı düzeyde de olsa bazı tespitlerde bulunulmuştur. Komintern çatısı altında örgütlenmiş çeşitli sosyalist ve komünist parti mensuplarının farklı bakış açıları temelinde faşizmin sınıfsal dinamiklerini anlama yönünde düşünsel bir çaba içinde bulunmuş olmaları, Marksist düşünce alanında bir kazanım olarak değerlendirilmelidir.

Komintern'in III. Kongresi'nde düzenlenen "Açılış Konuşması", "Çalışma Raporu", "Rapor Üzerine Çalışmalar", "İtalyan Sorunu" şeklindeki çeşitli başlıklar altında yapılan tartışmalarda faşizmin yükselişi üzerine şu değerlendirmelerde bulunulmuştur: Kolarov, faşistlerin sermayenin ve hükümetin koruması altında işçi sınıfının üzerindeki terör baskısını her geçen gün arttığını aktarıyor; Zinovyev, Serrati önderliğindeki İtalyan Sosyalist Partisi'nin içinde bulunduğu elverişli toplumsal koşulları değerlendirip sosyalist devrimi gerçekleştirememiş olmasının bir sonucu olarak burjuvazinin faşizm aracılığıyla işçi sınıfının devrimci yükselişini bastırmakta olduğunu söylüyor; Zetkin, faşizme karşı mücadelede işçi sınıfının şiddete karşı şiddetle mücadele vermesi gerektiğini, faşizme karşı nihai başarının işçi sınıfının topyekûn isyanıyla mümkün olacağını dile getiriyor; Losovski, faşizme karşı mücadelede İtalyan Sosyalist Partisi'nin reformistlerden temizlenmesi gerekliliğini (Yarkin, 1991: 9-11) vurguluyordu. Kongre'nin 28 Haziran 1921 tarihli "İtalya Sorunu Üzerine" başlıklı konuşmasında Lenin, faşizmin gelişimi üzerine yaptığı değerlendirmede İtalyan proletaryasının kendisini reformist çizgiden ayırmaması sonucu gerçek bir devrimci parti haline gelememiş ve emperyalist savaş sonrasında İtalya'nın içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik koşulların devrimci bir durum yaratmış olmasına rağmen, devrimci bir iradeyi geliştirememiş (Dilber, 2002: 240-241) olması noktasında eleştiriyordu. Kongre'de ilk defa bir ideoloji olarak faşizm işçi sınıfının yükselen devrimci taleplerine karşı burjuvazinin başvurduğu bir terör faaliyeti olduğu vurgulanmakta, mevcut koşulların işçi sınıfı tarafından değerlendirilip avantaja dönüştürülemediği noktasında sosyal demokrasinin reformist eğilimleri eleştirilmekte, faşizme karşı mücadelede işçi sınıfının kitlesel düzeyde mücadelesinin önemine işaret edilmektedir.

III. Kongre'de, faşizme karşı yürütülmesi ön görülen bir diğer önemli mücadele şekli de "birleşik cephe" taktiği üzerine yapılan değerlendirmeler oluşturur. Kongre'de komünist partilerin –proletarya devriminin ve proletarya diktatörlüğünün vurgulanması ön koşuluyla- kısmi güncel taleplerin savunulması ve sosyal demokrasinin ihanetinin pratikte kitlelere gösterilmesi yoluyla esasen alttan kurulacak bir "cephe"nin oluşturulmasının taktik önemi vurgulandı. Ayrıca, sosyal demokrasinin ideolojik etkisi altında bulunan işçilerin komünist mücadeleye kazanılması ve burjuvazinin saldırısına karşı işçi sınıfının eylem birliğini sağlayabilmek için "yukardan cephe" taktiğinin reddedilmesi, ancak ağırlıklı olarak sosyal demokrat hareketin tabanını hedef alan "alttan cephe" çalışmalarına ağırlık verilmesinin önemi üzerinde duruldu (Yeşil, 1994: 14; Sobolev, 1979: 175-198). "Birleşik cephe" düşüncesi o günün koşulları dikkate alındığında işçi sınıfının siyasi ve ideolojik birliğinin sağlanması adına atılan en önemli taktik adımdı. Ne var ki, "birleşik cephe" taktiği hem sosyal demokratların yeteri kadar ilgi göstermemesi,

hem de “sol” sektor tarafından karşı çıkılması (Foster, 2011: 310) nedeniyle istenilen siyasal hedefine ulaşamadı.

III. Kongre’nin kabul ettiği Birleşik cephe girişiminin akamete uğramasından 6 ay sonra IV. Kongre toplandı. Kongre’nin XI. Oturumunda Radek şu değerlendirmelerde bulundu: “İtalya’da faşizmin zaferi Orta Avrupa ve Almanya’da başlayan karşı devrimci saldırının bir parçasıdır. Faşizmin zaferiyle sosyalizm ve komünizm dünya devrimi süreci başlayalı ilk büyük yenilgisini almıştır. Faşizmin zaferi İtalyan işçi sınıfının anlık manevi ve siyasal iflasının bir sonucudur. İtalyan işçi sınıfı tarihsel sorumluluğunu yerine getirmemesi neticesinde kitleler faşizme yönelmiştir” (Yarkın, 1991: 14-15). Kongre’nin XII. Oturumunda Bordiga, faşizmin oluşumunu üç faktöre bağlıyordu: (a) Savaş sonrası azalan devlet otoritesini yeniden tesis etmek için devlet aygıtının faşistlerin hizmetine sunulması, (b) büyük toprak sahiplerinin ve büyük sanayi burjuvazisinin, işçi sınıfının yükselişine karşı aktif desteğinin sağlanması, (c) savaş sonrası koşulların neden olduğu siyasal ve ekonomik yıkımdan memnun olmayan küçük burjuvazinin, burjuva aydın kesiminin, askerden terhis edilmiş işsiz askerlerin aktif desteği (1991: 15-9). Bu oturumlarda yapılan değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere faşizmin gelişiminin nedenleri, Avrupa’da sosyalizmin başarısının karşı devrim hareketleri tarafından bastırılmış olmasına ve savaş sonrası koşulların ortaya çıkardığı yıkımdan etkilenmiş olan başta mülk sahipleri olmak üzere toplumun diğer kesimlerinin güçlü bir otoriter yönetim arayışı içinde olmasına dayandırılmaktadır.

5 Aralık 1922 tarihinde IV. Kongre’de kabul edilen “Taktikleri Üzerine Tezler” adlı bildiriye şu görüşlere yer verildi: “Burjuvazinin proletaryaya karşı siyasal saldırısı, sermayenin ekonomik alandaki saldırısına sıkı sıkıya bağlıdır, bunun en şiddetli ifadesi uluslararası faşizmdir. Her geçen gün daha da artan yoksulluğun kitleleri devrimcileştirmesi sonucu olarak kamu görevlileri dahil olmak üzere orta sınıfları tedirgin etmekte, burjuvazinin kendi bürokrasisine duyduğu güven azalmakta ve devlet aygıtının kurulu düzeni eski yöntemlerle sürdürmesine izin vermemektedir. Bu koşullar altında komünist partinin görevi, uluslararası faşizme karşı direnişi örgütlemeli, en ön safta yer almalı, illegal yöntemlerden faydalanmak” (Dilber, 2002: 301) olmalıdır. Yapılan bu değerlendirmelerde, sermayenin ulaştığı gelişmişlik düzeyi ile faşizmin uluslararası alanda yükselişi arasında bir ilişki kurulmakta ve işçi sınıfının yükselişi karşısında “orta sınıf”ın tedirginliğine dikkat çekilmektedir.

Önceki Kongre’de dile getirilen “birleşik cephe” politikasının neden olduğu belirsizlik ortadan kaldırılıp, çeşitli ülkelerde sınıf ittifakına dayalı ortaya

çıkabilecek olası “birleşik cephe” hükümetlerinin nasıl bir siyasi çizgi izlemesi gerektiği üzerinde duruldu (Foster, 2011: 313-314). IV. Kongre’de “birleşik cephe”nin iktidar hedefinin işçi sınıfı ya da işçi-köylü ittifakına dayalı hükümetlerin kurulabileceği ileri sürüldü. Ancak, belli bir sınıfsal kompozisyon altında kurulması öngörülen bu işçi hükümetleri esas olarak “proletarya diktatörlüğü”nün gerçekleştirilmesi için bir araç olarak kavranmalıydı (Yeşil, 1994: 24). Böylece, “birleşik cephe” politikası işçilerin genel demokratik taleplerinin ve günlük gereksinimlerinin savunulması görevleriyle daha da yakından birleştirildi (Sobolev, 1979: 201). Kongre’de ileri sürülen “işçi hükümeti” sloganı tüm emekçi halkın birleşik cephesini gerçekleştirmek ve ekonomik politik alanlarda burjuva egemenliğiyle mücadele etmek ve faşizmin kesin olarak alt edilmesini sağlamak için tüm işçi partilerinin bir koalisyonu olarak (1979: 203-204) kabul edildi. Buna göre, “birleşik cephe” taktiğinin anlamı komünist öncünün geniş kitlelerin en yapısal çıkarları için verdikleri gündelik mücadelelerin en ön safında yer alması ve komünistlerin öteki parti ve gruplardaki tüm işçilerle, burjuvaziye karşı acil ve temel çıkarlarını savunmak amacıyla bir araya gelmesini önerdikleri bir inisiyatifdir (Dilber, 2002: 304-305).

IV. Kongre’nin Genişletilmiş III. Oturumunda konuşan C. Zetkin, faşizm üzerine şu değerlendirmelerde bulundu: “Faşizm şu anda, dünya burjuvazisinin en güçlü, en yoğun genel saldırısının klasik bir ifadesidir. Faşizm hiçbir şekilde, proletaryanın mücadelecî başkaldırısına karşı burjuvazinin intikamı değildir. Faşizm, Rusya’da başlatılmış olan devrimi devam ettirmediği ve daha ileri götürmediği için proletaryanın çekmek zorunda kaldığı bir cezadır. Biz onu, sadece askerî yoldan yenmeyeceğiz, onu ideolojik ve politik olarak da dize getirmek zorundayız. Faşizm, kapitalist ekonominin yıpranmasının ve çöküşünün bir dışavurumu ve burjuva devletin çözülüşünün bir belirtisidir. Faşizmi, ancak, daha önceki yaşam güvencelerini ve bunun yanı sıra çok kere düzene olan inançlarını daha bugünden yitirmiş olan, geniş toplumsal yığınlardaki kışkırtıcı ve sürükleyici etkisini kavrayabildiğimiz zaman yenebiliriz” (1976a: 86-93; 1976b: 61-65). Böylece Zetkin, faşizmin yükselişini, Rusya’da başlayan sosyalist devrimin Avrupa’da başarısız olmasına koşut olarak, gelişme fırsatı bulmuş uluslararası sermayenin bir saldırısı şeklinde tanımlar.

1924 yılında düzenlenen V. Kongre’de, önceki Kongre ve toplantılarda çok defa tartışılan “birleşik cephe” taktiğinin Alman önderliğindeki Komünist Parti tarafından yanlış yorumlanması üzerinde duruldu. Alman önderliği birleşik cephe taktiğini salt “sol” sosyal demokratlarla bir ittifak olarak görmüş ve Komünist Parti’nin bağımsız çizgisini koruyamamıştı. Kongre, “birleşik cephe” taktiğinin

amacının komünist mücadelenin hedeflerinin sosyal demokrat oportünizminin çizgisine çekmek olmayıp, işçileri devrimci mücadele için harekete geçirme taktiği olduğunu vurguladı. Buna göre, cephe taktiği sosyal demokratların güçlü olduğu ülkelerde tabanda birlik, liderlerle müzakere temeline dayanmalı ve asla sırf liderlerle yapılacak anlaşmalara yaslanmamalıydı. Kongre’de, işçi-köylü ittifakının sosyal demokrasiyle bir siyasi ittifak olarak burjuva demokrasisinin çizdiği sınırlar çerçevesinde yorumlanmasını kesin olarak reddedip, proletarya diktatörlüğünü hedef alması gerekliliğinin altı çizildi (Foster, 2011: 321). Böylece, Kongre’de, faşizme karşı mücadele temelinde geliştirilen birleşik cephe taktiğinin tüm komünist partilerin her koşul altında bağımsız çizgisinin korunması temelinde işçi sınıfının tüm kesimlerini kapsayacak şekilde “tabanda” birliğin sağlanması ve proletarya diktatörlüğünün gerçekleştirilmesi yönünde çaba harcanması gerekliliği kabul edildi.

Komintern’in V. Kongresi’nde yapılan tartışmaların XXIII. Oturumunda Bordiga, faşizmi özünde büyük burjuvazinin tutucu kesiminin inisiyatifi altında burjuva alt orta katmanlarının harekete geçirilmesi olduğunu, dolayısıyla faşizmi büyük burjuva çıkarlarının korunması temelinde burjuva alt orta katmanlarının örgütlenmesi (Yarkın, 1991: 33) şeklinde ifade etti. Kongre’nin XXIV. Oturumunda konuşan Freimuth şu değerlendirmelerde bulundu:

Faşizmi proleter devrimler çağında karşı devrimin klasik biçimidir; faşizm proletaryanın devrimci tecrübesinin eksik olduğu bir dönemde yığın haline gelmesinin bir sonucudur. Faşizm, büyük burjuvazinin proletaryaya karşı yürüttüğü bir savaş aracıdır. Faşizm, burjuva düzenini proletaryanın yükselişine karşı korumak için yeterli olanaklara sahip olmadığı koşullarda kullanılan yasal olmayan bir mücadele aracıdır. Faşizm, büyük sermayenin proletaryaya karşı mücadelesinde kullandığı, yapısı itibarıyla bir küçük burjuva hareketidir. Faşizm, büyük burjuvazinin çıkarları doğrultusunda küçük burjuvazinin örgütlülüğü altında hayata geçirmeye çalıştığı, işçi sınıfının yükselişine karşı bir terör hareketidir (1991: 60).

Sosyal demokrasi ile faşizmin burjuva ideolojisinin iki yüzü olduğu şeklindeki görüş, V. Kongre’yle birlikte dile getirilmeye başlanacak ve sonraki dönemlerde yapılacak kongre ve oturumlarda güçlü bir şekilde kabul görecektir. V. Kongre Tutanağı’nda Zinovyev, sosyal demokrasiyi faşizmin bir kanadı haline geldiği görüşünü (Yarkın, 1991: 27) ileri sürdü. Kongre’de “Taktik Üzerine Tezler” başlığı altında, burjuvazinin bazen faşizmi bazen de sosyal demokrasiyi kullandığını, her iki halde de iktidarın kapitalist karakterini maskeleyip ona halkçı bir görünüm vermek istediğini; burjuvazinin, faşizmi ve sosyal demokrasiyi

kullanarak küçük burjuvazinin siyasal zaferini ve halkın iktidara ortak olması hayallerini yayarak, toplumsal güçlerin yeniden mevzilenmesini gerçekleştirmeye çalıştığını; sosyal demokrasinin bir dönüşüm süreci içinde bulunduğunu; işçi hareketinin sağ kanadından, burjuvazinin bir kanadına, yer yer faşizmin bir kanadına dönüştüğünü (Yeşil, 1994: 40-42) kabul edilip, karara bağlanmıştır. Kongre tutanaklarından anlaşılacağı üzere yapılan değerlendirmelerde sosyal demokrasi ile faşizm arasında bir ilişki kurulmuşsa da, henüz bir “sosyal-faşizm” vurgusuna rastlanmamaktadır. Fakat, sosyal demokrasinin bir dönüşüm içinde emperyalist burjuvazinin bir partisi haline geldiği ve yer yer faşizmin bir kanadına dönüştüğü tespiti yapılmaktadır.

V. Kongre ertesinde Stalin 20 Eylül 1924 tarihli “Uluslararası Durum” başlıklı yazısında sosyal demokrasinin faşist karakterini kuramsal düzeyde daha da derinleştirir. O’na göre, faşizm, burjuvazinin bir savaş örgütüdür ve sosyal-demokrasinin aktif desteğine dayanır. Sosyal-demokrasi, objektif olarak faşizmin ılımlı kanadıdır. Burjuvazinin savaş örgütünün, sosyal-demokrasinin aktif desteği olmaksızın mücadelelerde ve ülke yönetiminde belirleyici başarılar kazanabileceğini varsaymak için hiçbir neden yoktur. Aynı şekilde, sosyal-demokrasinin burjuvazinin savaş örgütünün aktif desteği olmadan mücadelelerde ya da ülke yönetiminde belirleyici başarılar elde etmesini varsaymak için hiçbir neden yok. Bu örgütler birbirini dışlamaz, tersine tamamlar. Bu örgütler birbirinin karşısı değil, ikiz kardeşidir. Faşizm, bu iki temel örgütün emperyalizmin savaş sonrası bunalımı koşullarında ortaya çıkmış ve proleter devrime karşı mücadele üzerine kurulmuş olan, şekillenmemiş siyasi blokudur. Burjuvazi, böyle bir blok olmaksızın iktidarını sürdüremez (1992: 257-258). Böylece, sosyal demokrasinin faşizmin sol bir görünümü olduğu ve yükselen proletarya devrimleri karşısında burjuva diktatörlüğünü meşrulaştırdığını, sosyal demokrasinin kapitalist devletin faşistleşmesinin en aktif faktörü ve hazırlayıcısı olduğu yönündeki düşünce doğrultusunda Komintern’in V. Kongresi’nde yer alan faaliyet raporlarında dile getirilmeye (Yarkın, 1991: 63-68) başlanır.

VI. Kongre sonrası yapılan birçok toplantıda da faşizm üzerine bazı önemli değerlendirmelerde bulunulmuştur: Kongre’nin X. Oturumunda, sosyal demokrat partilerin güçlü olduğu ülkelerde faşizmin özel bir biçimi olarak Sosyal Faşizm, kitlelerin mücadelelerinin bastırılmasında burjuvazinin elinde önemli bir araç haline geldiğini (Yarkın, 1991: 72); XI. Oturumunda sosyal-demokrasinin, burjuva diktatörlüğünün “demokratik” biçimi ile faşizm arasındaki çelişkiyi meşrulaştırarak mücadele içindeki yığınların siyasal gericiliğe ve faşizme karşı olan uyanıklığını körelttiğini ve burjuva diktatörlüğünün bir biçimi olarak burjuva demokrasinin

karşı-devrimci özünü gizlediğini; sosyal demokrasinin, kapitalist devletin faşistleşmesinin en aktif faktörü ve hazırlayıcısı olduğunu (1991: 83); XII. Oturumunda, burjuva diktatörlüğünün siyasal gericiliğe ve faşizme dönüştüğü (1991: 91) şeklinde değerlendirip onaylandı.

Komintern Programı'nın karara bağlandığı VI. Kongre özel bir öneme sahiptir. Bu program Komintern kurulduğu dönemden beri sürdürülen tüm tartışmaların karara bağlandığı bir program olmuştur. Tüm seksiyonlar için bağlayıcı olan Kongre programını oluşturan "Kapitalist Buhran ve Faşizm" başlıklı alt bölümde yapılan tespitler şu şekilde özetlenebilir: "Emperyalist çağda sınıf mücadelesinin keskinleşmesi parlamentarizmin iflasına yol açmış, oligarşik grupların etkisini artırmış ve demokratik özgürlüklerin kısıtlanmasına ve ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanmıştır. Burjuvazinin emperyalist çağda saldırısı faşizm biçimini almıştır" (Yarkin, 1991: 178-179). Komintern'in 12 Aralık 1933 tarihli XIII. Birleşik Oturumunda, "Faşizm, Savaş Tehditi ve Komünist Partilerin Görevleri" başlığı altında sunulan raporda: "Faşizm, finans kapitalin en gerici, en şoven ve en emperyalist unsurlarının açık terörist diktatörlüğü" (Yarkin, 1992: 75-92; Weber, 1979: 224) şeklindeki değerlendirmesi faşizmin klâsik tanımı olarak kabul edildi.

Faşizme ilişkin yapılan bu tanım Dimotrov (2005: 96-161) tarafından geliştirilip VII. Kongre'de yeniden onaylandı. Kongre'nin çarpıcı yanı sınıf savaşımına ilişkin ortaya atılan tüm sorunların dikkatli ve sorumlu bir biçimde yanıtlanması oldu. 1917 Ekim Devrimi'nden başlayarak belirleyici öge olan sosyalizm ile emperyalizm arasındaki sınıf çatışmaları, yeni bir gelişme aşamasına girdiği ileri sürüldü (Lewerenz, 1979: 145). Faşizme ilişkin yapılan değerlendirmeler emperyalist aşamada sınıf mücadelesinin aldığı yeni biçim temelinde geliştirildi. Buna göre, faşizm, proletarya ve burjuvazinin üstünde yer alan bir devlet gücü olmadığı gibi, devlet mekanizmasını ele geçirmiş olan küçük burjuvazinin bir başkaldırısı da değildir. Faşizm, ne sınıflar üstünde var olan bir güç, ne de lümpen proletaryanın ya da burjuvazinin finans kapital üzerindeki iktidarındır. Faşizm finans kapital iktidarındır. Faşizm, işçi, köylü ve aydın kesimlerin yükselen devrimci taleplerine karşı örgütlenmiş bağınaz milliyetçi bir iktidardır (Dimitrov, 2005: 88).

Alman faşizminin saldırganlığının SSCB rejimini tehdit eder duruma gelmesi sonucu 10 Haziran 1943'te uluslararası işçi sınıfı hareketinin yönetici merkezi olarak Komünist Enternasyonal varlığına son verdiğini duyurdu. Alınan bu karar işçi sınıfının tarihsel rolüne aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirildi. Lenin dönemindeki Enternasyonal'e egemen olan devrimci görüş uluslararası olanın

ulusal olan üzerindeki kesin önemi idi. Ancak, Stalin’in meseleyi SSCB hükümetinin çıkarları temelinde ele alması (Claudin, 1990: 18, 22) ulusal hassasiyetlerin öne çıkartılması anlamına geliyordu. Bu da, sosyalist mücadeleye enternasyonal bir nitelikten çok ulusal bir nitelik kazandırılması demekti.

Komintern’in feshedilmesi kararının anti-faşist mücadelenin yürütülmesi için gerekli olduğunu savunan karşı görüşler de ileri sürüldü. Komintern üyesi partilerin büyümesi ant-faşist mücadelenin somut sorunlarının anında ele alınması gerekliliğinin ortaya çıkarması ve bu partilerin ulusal çıkarlar için verilen savaşta artan rollerine bağlı olarak eskisinden daha çok bağımsızlık ve inisiyatif talep etmesi; parti çalışmalarını etkinleştirmek için merkezi yönetimin biçimlerinden vazgeçilmesini zorunlu hale getirmekteydi (Sobolev, 1979: 641). Ayrıca, Nazi propagandası her koşulda komünizm tehlikesini vurgulayarak burjuvazinin çeşitli katmanlarının ant-faşist mücadeleye katılmasını engellemeye çalışıyordu (1979: 643). Avrupa’da işçi sınıfının sosyalist anlamda bir devrimi gerçekleştirmek için yeterince istekli görünmemesi, Almanya’da sosyalist devrim girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması, faşizmin yükselişi şeklindeki siyasi gelişmeler; sosyalist devrimin önce tek tek ülkelerde gerçekleşmesinin bir zorunluluk halini aldığı ileri sürüldü. Komintern altında başlayan bu siyasi tartışmalar daha sonraki süreçte de devam etti.

1.2. Komintern Çizgisinin Eleştirisi

Sosyalizmin kapitalist dünyayla çevrili tek bir ülke olan SSCB’de başarılı olması ve bu ülkenin dünya devrimci hareketi içindeki rolü dikkate alındığında önemli bir tartışma konusu haline gelmişti. Bu mesele salt Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin politikası açısından değil, Komintern’in politikaları açısından da önemliydi. Zira, proletaryanın tarihsel açıdan yürüttüğü sınıf mücadelesinin karşı karşıya olduğu somut görevlerin gerektiği gibi ele alınabilmesi için bu kilit konuların tümüne açıklık getirilmesi bir zorunluluktu.

Tek ülkede sosyalizmin gerçekleşemeyeceği tespiti V. Kongre’de somut bir niteliğe büründüğü Troçkist muhalefet tarafından dile getirildi. Bu kuramsal tartışma tarihsel açıdan değerlendirildiğinde Rusya’da 1905 Devrimi öncesine dek uzanan sınıflar arasında kurulması ön görülen ittifak sorununa kadar götürmek mümkün, ancak bu çalışma faşizm tartışmalarıyla sınırlandığından sorunu bu makale içinde ele almak mümkün değil. Ancak, Troçkist muhalefetin ileri sürdüğü “sürekli devrim” kuramının Komintern’e taşımasının nedenlerini iki önemli tarihsel gelişme çerçevesinde ele almak doğru olacaktır. Birincisi, İngiltere’de Mayıs

1926’da ortaya çıkan genel grevin başarısızlıkla sonuçlanması; ikincisi, “İngiltere Genel Grevinin Öğrettikleri Üzerine Tezler” başlığı altında onaylanan “kapitalizmin kısmi, görece ve geçici istikrarı” tespiti (Foster, 319; Sobolev, 1979: 296-9). V. Kongre’de, genel grevin başarısızlığına bağlı olarak alınan kararlar gereğince, Avrupa’da kapitalizmin kısmi, görece ve istikrar içinde olduğu tespitinin anlamı verili koşullar dikkate alındığında dünya sosyalist devrimin, yeni koşullar ortaya çıkana dek sona erdiğini ve buna bağlı olarak Rusya’daki sosyalizmin korunması gerektiği ilkesinin tüm komünist partiler tarafından sahiplenilmesinin ön görülmüş olmasıdır.

Troçki, Batı Avrupa proletaryasının doğrudan siyasi desteğini sağlamadan SSCB’de sosyalizmin kurulabileceğini reddediyordu. O, SSCB’de sosyalist bir toplumun kurulabileceği noktasında ısrar etmenin dünya devriminin geleceğini reddetmek, proleter enternasyonalizmini bir kenara itmek olduğunu iddia etti. O’na göre, Sovyetler Birliği’nin sosyalizmi kurma görevi dünya devrimci sürecini geliştirme görevinden yapay olarak ayrılıyor ve onun karşısında konumlanıyordu (Sobolev, 1979: 301). Bu görüşün karşısında yer alan Stalin, en acil sorunun Sovyetler Birliği’nde sosyalizmin kurulması olduğunu (1979: 303) dile getiriyordu. Ayrıca, Stalin’in 12 Kasım 1926 tarihli *Pravda*’da da yayımlanan yazısında Troçki’nin, Lenin’in sosyalist devrim düşüncesinden kopuşunu 1905’ten başlayarak verdiği tarihsel örneklerle (Stalin, 1993: 35-53) ispatlamaya çalıştı. Stalin’in tek ülke sosyalizmi ile Troçki’nin sürekli devrim düşüncesi arasındaki kuramsal tartışma Komintern’le sınırlı kalmayıp, SBKP(B) XIV. ve XV. Konferansları’nda (26 Ekim-3 Kasım 1926) (Stalin, 1993: 85-119) da devam etti.

Troçki’ye göre, faşizmin yükselişinin iki nedeni vardı: (a) çok ciddi toplumsal kriz, (b) proletaryanın zayıflığı. Proletaryanın zayıflığının da kendi içinde iki nedeni vardı: Alman Sosyal Demokrasi’nin (SPD) kapitalizmin bir ajanı olarak işçi sınıfı içindeki etkisi ve Alman Komünist Partisi’nin (KPD) işçi sınıfını birleştirmedeki başarısızlığı (Carr, 2010: 511).

Troçki, Almanya’daki duruma ilişkin yazdığı Ocak 1932 tarihli “Ya Şimdi” başlıklı yazısında sosyal demokrasiyi oluşturan işçi sınıfı bileşimine rağmen burjuva amaçlarına hizmet eden tümüyle bir burjuva partisi olarak tanımlıyordu. Ancak, sosyal demokrasinin “sosyal faşizm” adı altında faşizmle özdeşleştirilmesi kabul edilemezdi. Bu siyasi hareketler arasındaki çelişkinin iki sınıfın karşıtlığı değil, bir ve aynı sınıfın (burjuvazi) farklı yönetim sistemleri olduğu doğrudur. Sosyal demokrasi işçilere, faşizm küçük burjuvaziye dayanıyordu; sosyal demokrasi parlamento içinde çalışmayı amaçlıyor, faşizm parlamentoyu yok etmek istiyordu (Carr, 2010: 511-512).

Troçki'nin çeşitli makalelerini bir araya getirilerek oluşturulan *Faşizme Karşı Mücadele* adlı derlemenin önsözünde Mandel, Troçki'nin faşizm çözümlemesinin kurucu öğlelerini şöyle özetliyor: (1) Temelde, bizzat artık-değerin üretilme ve gerçekleşme şartlarındaki bir bunalımdır. Dünya pazarının mevcut rekabet şartlarında "doğal" bir sermaye birikimini sürdürmenin olanaksızlığıdır. Faşizmin iktidara el koymasının tarihsel işlevi, artık-değerin üretilme ve gerçekleşme şartlarını tekelci kapitalizmin belirleyici grupları lehine birdenbire ve şiddetle değiştirmesidir. (2) Emperyalizm çağında ve işçi hareketinin uzun bir tarihsel gelişmeden geçtiği yerde, burjuvazi politik egemenliğini en yararlı biçimde, yani en az maliyetle, burjuva parlamenter demokrasisi yoluyla uygular. Bu egemenlik biçiminin iki büyük üstünlüğü vardır. Ancak, büyük burjuvazinin egemenliğinin bu biçimi ekonomik ve toplumsal güçlerin bir hayli değişken, istikrarsız bir dengesine bağlıdır. Nesnel gelişmeler bu dengeyi bozunca, siyasi iktidarın dolaysız kullanımından vazgeçmek pahasına bile olsa, tarihsel çıkarlarını gerçekleştirmek için devletin yürütme gücünü daha merkezileştirmeye çalışmaktan başka bir seçeneği kalmaz büyük burjuvazinin. (3) Büyük burjuvazi kitleleri kendi yanında seferber edecek bir hareket, düzenli kitle tedhişi ve sokak savaşıyla proletaryanın daha bilinçli kesimlerini yoracak ve yıldıracak, iktidarın ele geçirilmesinden sonra da proleter kitle örgütlerini topyekûn yıkacak böylece bilinçli öğeleri sadece parçalanmış (atomize olmuş) değil aynı zamanda yılmış ve teslim olmuş bir halde bırakacak bir harekete ihtiyacı vardır. (4) Böyle bir kitle hareketi ancak kapitalizmin üçüncü toplumsal sınıfı olan ve burjuvaziyle proletarya arasında bulunan küçük burjuva tabanına dayanarak yükselebilir. Eğer bu küçük burjuvazi, umutsuzluğa kapılacak ölçüde ekonomik gelişme olduğunda, milliyetçilik ve hiç değilse lâfzî bir anti-kapitalist demagojiyi örgütlü işçi hareketine karşı korkunç bir nefretle birleştirecektir. Bu hareket işçilere, işçi örgütlerine ve eylemlerine karşı fiziksel saldırılara geçtiği anda, bir faşist hareket doğmuş demektir. (5) Faşist diktatörlüğün tarihsel görevini yerine getirebilmesi için işçi hareketi iktidarı ele geçirilmesinden önce kanıtlanmalı ve geri püskürtülmelidir. (6) Faşist kitle hareketinin sınıf karakteriyle özdeş değildir. İlki, tekelci sermayenin tarihsel çıkarlarını temsil eder, küçük burjuvazinin değil. Bu eğilim bir defa egemen olduktan sora, faşizmin bilinçli ve eylemli kitle tabanı zorunlu olarak küçülür. Faşist diktatörlüğün kendi kitle tabanını bırakma ve parçalama eğilimi vardır. Faşist çeteler polisin ekleri haline gelir (Troçki, 1989: 10-22).

Troçki önderliğindeki muhalefet VI. Kongre öncesinde yapılan IX. Oturumda Komünist Enternasyonal'den çıkarılma kararı oy birliğiyle onaylanır (Yeşil, 1994: 59). Troçki'nin kuramsal çözümlemelerine en yakın olan iki düşünür: A. Thalheimer ve O. Bauer olmuştur.

1.3. Bonapartizm ve Faşizm

August Thalheimer, Marx'ın 18 *Bromier* adlı çalışmasında Louis Bonaparte'in bir darbe girişimi sonucu ortaya çıkan diktatörlük rejimine yönelik, farklı sosyal sınıflar arasındaki çelişkilerin ortaya çıkardığı siyasi ve sosyal gelişmeleri de dikkate alarak, geliştirdiği kuramsal çözümlemelerinden hareketle ileri sürülebilecek en olası sonuçları şu şekilde ifade ediyor: (a) Bir sınıf olarak Bonapartist diktatörlüğün sosyal temellerinden birini oluşturan burjuvazi, sosyal varlığını tarihin özgül bir uğrağında koruyabilmek amacıyla siyasi iktidarını gözden çıkarıp, kendisini yürütme gücünün özerkleştirilmiş iktidarına bağımlı kılması (1999: 28). (b) Kapitalist mülkiyet ilişkilerine karşı bir direniş içinde olmayan ve gelecekte olası proletarya devrimine karşı korunma ihtiyacı duyan küçük köylülüğün siyasi mücadelesini, ekonomik ve sosyal bölünmüşlüğü ile ekonomik ve sosyal örgütlenme düzeyindeki başarısızlığı yüzünden kendi olanaklarıyla yürütebilecek durumda olmaması nedeniyle farklı sosyal sınıflara temsil ettirmek zorunda kalması. Bu noktada, yasama organının üstünde otoriter bir hükümetin onlar için bir kurtarıcı vazifesi görmesi, küçük köylülüğün siyasal etkisinin artması, yürütme gücünün parlamentoyu, devletin de toplumu kendisine bağımlı kılması (1999: 39). (c) İşçi sınıfının yükselişi karşısında mülk sahiplerinin korkuya kapılıp, Bonapartizm'in gelişiminde dolaylı rol oynaması (1999: 40). Kısacası, derin bir sosyal kriz karşısında proletaryanın ağır yenilgisi Bonapartizm'in gelişiminin bir şartı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değerlendirmelerin Thalheimer'in kuramsal çözümlemeleri açısından taşıdığı önem, faşizmin kavranması için de bir çıkış noktası sunuyordur.

Thalheimer'a göre, Bonapartizm, proletarya devrimine karşı kendisini savunup güvence altına almak zorunda kalmış olan burjuva iktidarının bir devlet biçimidir. Bu dikta yönetiminin benzer bir başka biçimini de faşist devlet biçimi oluşturur. Bonapartist ve faşist devlet biçimlerinin ortak noktasını: (1) Sermayenin açık diktatörlüğüne dayalı bir rejim kurmaları, (2) yürütme gücünü özerkleştirmeleri; burjuvazinin siyasi hâkimiyetini yok edip, bütün diğer sınıfları yürütme gücüne tâbi kılmaları, (3) sosyal ve sınıfsal muhtevasını oluşturan burjuvazi ve mülkiyet sahiplerinin, başta işçi sınıfı olmak üzere kapitalizmin sömürsü altında bulunan diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenlik kurmaları, (4) her iki rejimde de kapitalist diktanın belli bir devlet biçimini almaları, (5) faşist parti –Aralık Çetesi'ni oluşturan sınıf yapısında olduğu gibi- küçük burjuvazinin, köylülüğün, işçi sınıfının deklase unsurlarından büyük ölçüde beslenmiş olmaları ve onun faşist milis yapısının–Bonapartist orduda olduğu gibi- bu deklase unsurların geçim kaynağı haline dönüşerek, emperyalist yayılmacılığa dayanak oluşturmaları, (6) İşçi sınıfının çaresizliği, burjuva

sınıfının tükenmişliği, sosyal iktidarını pekiştirecek bir kurtarıcı arayışlarına yönelmeleri, (7) Bonapartist ordunun işlevine benzer bir şekilde faşist milis yapının ülke genelinde yaygınlaştırmaları, (8) temel ideolojik düzlemde milliyetçilik fikrini savunmaları, parlamenter ve bürokratik yozlaşmaya karşı mücadelede sermaye egemenliğine karşı sözde savaş yürütmeleri, (9) devlet darbesini gerçekleştirmeleri (1999: 48-49, 49-50, 54-55) şeklinde özetlenebilir.

Thalheimer'a göre, faşizm ve Bonapartizm iktidara gelmeden önce ve iktidara geldikten sonra topluma güven vaat etmişlerdir. Toplumun bir kurtarıcısı olarak kendilerinden vazgeçmeyeceklerini kanıtlayabilmek için toplumu sürekli tehdit altındaymış gibi göstermek zorunda kalmışlardır(1999: 56). Her iki siyasi hareket arasında dikkat edilmesi gereken farklılıklar da mevcuttur: Bonapartizm, faşizmin aksine, modern anlamda emperyalizmi temsil edecek durumda değildir. Diğer bir farklılık Louis Napoleon'un "Aralık Çetesi" küçük bir örgüte dayanırken, faşist parti ise, geniş kitle tabanına dayanan bir örgüttür (1999: 58).

Thalheimer ile Otto Bauer'in çözümlemeleri Troçki'nin düşüncesine en yakın olanıdır. Ancak, Marx'ın XIX. yüzyıl Fransız toplumunun tarihsel gerçekliğini dikkate alarak geliştirdiği Bonapartizm çözümlemesine fazlaca bağlı kaldığı ve "tedrici faşistleşmeyi" gereğinden çok vurguladığı için Thalheimer, Bonapartizm ile faşizm arasındaki nitel farkın önemini kavrayamamıştır. Bu nitel farklılık birincisi: Devlet aygıtının artan bağımsızlaşması ile birlikte devrimci hareketin "geleneksel" biçimde ezilmesi; ikincisi: Devlet aygıtının artan bağımsızlaşması ile bütün işçi örgütlerinin yıkılması ve bir küçük burjuva hareketi aracılığıyla işçilerin büsbütün atomize edilmesi. Üstelik, Thalheimer'in kuramsal çözümlemesi faşizm sorununu toplumsal-politik "güç dengesi"ne indirger (işçi sınıfı politik iktidarını uygulayacak durumda değildir, büyük burjuvazinin de artık buna olanağı yoktur), ama bu güç dengesiyle son dönem kapitalizminin yapısal bunalımı arasındaki ilişkiyi aydınlatamaz.

1.4. Eşit Güçler Dengesi ve Ekonomik Bunalım

Tasca, Thalheimer'dan farklı olarak faşist iktidar biçimi ile Bonapartizmin iktidar biçimi arasında doğrudan bir ilişki kuramaz. O'na göre, faşizm savaş sonrası dönemin özgül koşullarının ortaya çıkardığı bir tarihsel olgu olmakla birlikte, faşizmin gelişimini hazırlayan toplumsal şartların temelini ekonomik düzeyde ortaya çıkan bunalım oluşturur. Ancak, bu ekonomik bunalım sıradan bir bunalım olmayıp, genel anlamda bir ekonomik bunalım olduğundan sosyal sorunların da gelişmesine neden olur. O'na göre, ekonomik bunalımla dolayımlanan üç faktör

faşizmi anlamamıza olanak sağlar: (a) Sınıf mücadelesinin keskinleşmesi, (b) sınıf mücadelesinin siyasal bir nitelik kazanması, (c) karşı karşıya bulunan güçler arasında bir nispi denge durumunun ortaya çıkması (1999: 123).

Bauer'e göre faşizm, birbirine bağlı üç sosyal sürecin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Birincisi, savaş, bu savaşa katılanların arasından geniş kitleleri burjuva toplumsal yaşamın dışına itmiş ve onları deklase etmiştir. İkincisi, savaş sonrası ekonomik krizler, küçük burjuvazi ve köylü yığınlarını yoksulluğa itmiştir. Savaş koşulları altında bu yoksul ve kızgın yığınlar, o zamana kadar dahil oldukları burjuva-demokratik kitle partilerinden kopmuşlar ve demokrasiye karşı yılgınlık ve kızgınlık duygularıyla, askerî-milliyetçi grupların yarattığı etkinin bir parçası haline gelmişlerdir. Üçüncüsü, savaş sonrasının ortaya çıkardığı ekonomik krizler, kapitalist sınıfın kârlarını düşürmüş, kârı tehlikeye girmiş olan kapitalist sınıf, bu açığı kapatabilmek amacıyla sömürü payını arttırmak zorunda kalmıştır. Bu uğurda, işçi sınıfının direncini kırmaya kararlıdır. Burjuvazi bu tereddütlerini burjuva demokratik kuralları içerisinde aşabileceği noktada kuşkulara sahiptir. Önce işçi sınıfını yıldırmak ve onu savunma siperlerine sokabilmek, ardından da demokrasiyi parçalayabilmek amacıyla, faşist ve halkçı milisler çevresinde yığılmış isyancı küçük burjuva ve köylü kitlelerini doğrudan destekler (1999: 90-91).

Bauer'e göre, faşizm, aslında, burjuvazinin proletarya devrimi tehdidi altına girdiği anda değil, fakat proletaryanın çoktan zayıf düşmüş ve savunmaya çekilmiş olduğu, kısacası devrimci dalganın durulmuş bulunduğu bir anda zafere ulaşmıştır. Kapitalist sınıf ve büyük toprak sahipleri devlet iktidarını, kapıya dayanmış bir proleter devrimi önlemek için değil de doğrudan doğruya ücretleri düşürmek, işçi sınıfının kazandığı sosyal hakları onun elinden alabilmek, sendikaları ve işçi partilerinin siyasal gücünü parçalamak amacıyla faşistlere devretmişlerdir (1999: 102). O'na göre, faşist dikta rejimi, sınıfsal güçlerin belirli bir denge durumundan doğmuşsa da, bir kere yerleştikten sonra, bu denge ortadan kalkar. Böylece, kapitalist sınıf kendi hükümetlerini, partilerini, örgütlerini, geleneklerini, kuramlarını, görevlilerini feda etmek zorunda kalır. Ancak, burjuvazinin üst tabakaları, büyük kapitalistler ve büyük toprak sahipleri, faşist diktanın yerleşmesinden kısa bir süre sonra, bu yeni hâkimiyet sistemini de kendi sınıf egemenliğinin bir aracı haline getirmeyi başarır (1999: 104-105).

Gramsci'nin yaptığı değerlendirmelerde ise, durum görece daha farklıdır. O'nun kuramsal örgüsü içinde geçen *Sezarizm* kavramsallaştırması çatışan kuvvetlerin büyük bir felaketliyle sonuçlanacak olan iki güç arasında ortaya çıkan bir denge durumunu ifade eder. Çatışan bu iki kuvvetin birbirleri karşısında bir

üstünlük sağlayamadıkları denge durumunda dışarıdan bir üçüncü kuvvetin gelmesiyle birlikte iki kuvvetten geriye ne kaldıysa onu egemenliği altına alır ve kendi iktidarını kurar (1997: 283-287). O'nun siyasal krize ilişkin geliştirdiği çözümler, Thalheimer, Tasca ve Bauer'in çözümlemesinde geçen eşit derecede bulunan iki temel gücün birbirlerine üstünlük sağlayamadığı basit bir denge durumu olmayıp, iki güç arasında geçen mücadelenin her iki güç için de yıkımdan başka bir şey doğurmadığı katastrofik (*katastrofik*) anlamda bir denge durumunu ifade eder. Bir başka ifadeyle, çatışan temel kuvvetler arasında öyle bir görece denge durumu oluşur ki, çatışma her iki tarafın da felaketine neden olacak bir biçimde sonuçlanır. Çatışmaya bir üçüncü gücün karışmasıyla birlikte iki güçten geriye ne kaldıysa ona boyun eğdirir ve onu kendi egemenliği altına alır.

Thalheimer, Tasca ve Bauer'in faşizmin oluşumunu ekonomik bunalıma bağlı olarak "eşit güçler" arasında ortaya çıkan denge durumu üzerinden tanımlarken, Gramsci ise faşizmi, ortaya çıkan eşit güçler dengesinin üçüncü bir gücün müdahale etmesi sonrası katastrofik çöküş şeklinde tanımlaması Poulantzas tarafından eleştiri konusu edilmiştir. Bu noktadan sonra Poulantzas'ın eleştirilerine geçebiliriz.

1.5. Eşit Olmayan Güçler Dengesi

Poulantzas'ın düşüncesine göre faşizm, özgül bir sınıf savaşı konjonktürüne tekabül eder ve bir devlet biçimi ve yönetim biçimi olarak kapitalist devletin uç sınırını oluşturur. Bunun anlamı faşizm koşullarında sınıf mücadelesinin geçtiği konjonktürün özgül bir biçim almasıdır (1974: 53). Poulantzas, Thalheimer'in faşizme ilişkin geliştirdiği kuramsal çözümlemelerinde geçen denge (*equilibrium*) kavramının uzlaşmaz çelişkiyi meydana getiren iki "eşit güç" arasında ortaya çıkan bir dengenin oluşması anlamına gelecek şekilde kullanıldığını ileri sürer. Ayrıca, Tasca ve Bauer'in denge kavramsallaştırmasının da Thalheimer'in kullanımından farklı olmadığını düşünür. O'na göre, Marksist klasiklerde geçen "denge" kavramı "eşit olmayan" iki güç arasında ortaya çıkan güç ilişkilerinin aldığı görece denge durumunu anlatması için kullanılmıştır. Ne var ki, iki güç arasında ortaya çıkan "denge" kavramının kuramsal statüsü Thalheimer ve O'nun düşünsel takipçilerinin geliştirdiği faşizm çözümlemeleri içinde farklı bir anlam kazanır. Troçki, bu noktada, katkı sağlayabilecek önemli değerlendirmelerde bulunur: "Uzlaşmaz kampların arasında bir güç dengesinin oluşması bu dengenin eşit güçler arasında oluştuğunu göstermez" (1993: 282-283). Troçki'nin eşit olmayan güçler arasındaki denge durumuna ilişkin yaptığı bu değerlendirmesi, Poulantzas'ın düşüncelerine bir nebze de olsa yaklaşıttır. Ancak, Troçki'nin, faşizmin gelişim nedenlerini işçi sınıfının radikalleşmesi sonucu burjuvazinin ürkmesine ve proleterleşmekten

korkan küçük burjuvazinin faşizmi desteklemesine (1993: 451) dayandırarak yaptığı değerlendirmeleri, sınıf mücadelesinin özgüllüğünü yadsıdığı gerekçesiyle Poulantzas tarafından eleştirilmiştir.

Poulantzas'a göre, eşit güçler arasında ortaya çıkan denge durumu, genel denge bunalımı ile katastrofik denge bunalımı, verili güç ilişkilerinin neden olduğu siyasal bunalımların özgül bir çeşididir. Faşizm ise eşit güçler arasındaki dengeye dayalı gelişen siyasal bunalım türlerine tekabül etmez. Faşizm, sınıf mücadelesinin kendine özgü konjonktüründe siyasal bunalımın genel bir karakteristiğine sahip olmasına rağmen, tamamen özgül bir siyasal bunalımın özel bir karakteristiğini ifade eder (1974: 62). Siyasal bunalımın yol açtığı olağanüstü devlet biçimi sınıf mücadelesinin geçtiği alanın özel niteliği içinde ortaya çıkar. Siyasal bunalım kurumsal sistem içindeki çatlaklarla birlikte gelir. Kurumsal bunalım sınıf mücadelelerini etkilemesine rağmen, onun bir sonucudur. Kurumlar toplumsal düzeyde ortaya çıkan çatışmayı belirlemez, ama sınıf mücadelesi devlet aygıtları içinde ortaya çıkan değişimi yönlendirir (1974: 62-63).

1.6. Emperyalizm Olgusu

Poulantzas, Horkheimer'in kuramsal çözümlemelerinde kapitalizm ile faşizm arasında kurduğu ilişkinin (Slater, 1998: 49) faşizmin gelişim nedenlerini anlamak için yeterli düzeyde bir çıkış noktası olamayacağını, doğrusunun ise "emperyalizm" ile "faşizm" arasındaki ilişkide aranması gerekliliğine işaret eder. O'na göre, Almanya ve İtalya halkalarının emperyalist zincirdeki zayıflığı ne geri kalmışlığın bir sonucu, ne de sanayi alanındaki gelişmişliğin bir göstergesiydi (1974: 39). O'na göre, Lenin'in emperyalist aşamaya ilişkin yaptığı iktisadi çözümlemeleri, kapitalist sistemin bütününe yeniden düzenlenmesini ve buna bağlı olarak "ideolojik" ve "siyasal" düzeylerde ortaya çıkan derin değişimlerin yaşanmasını ifade eder (1974: 30). Dolayısıyla, Lenin'in emperyalizme ilişkin geliştirdiği kuramsal çözümlemeleri her ne kadar iktisadi verilerle örülmüş çok sayıda örnek içeriyor olsa da, bir üstyapı uğrağı olarak siyasal ve ideolojik düzeylerde ortaya çıkan çelişkilerin öneminin yadsımadığını gösterir. Lenin, kapitalizmin en yüksek tarihsel aşaması olan emperyalizmi karakterize eden şeyin asalaklık ve çürüme olduğunu söylerken; emperyalizmi bir geçiş kapitalizmi, yani can çekişen kapitalizm olarak betimlemiştir (1992: 141-142). Lenin'in bu düşüncesi emperyalizmin iktisadi açıdan kapitalizmin daha ileri aşamasını ifade ettiği için zorunlu olarak çökeceği anlamına gelmediği gibi, faşizm de kapitalizmin bu çöküş anında kurtarıcı bir güç olarak ortaya çıkmış değildir. Poulantzas'ın yapmaya çalıştığı Lenin'in toplum üzerine çalışmalarını ekonomizm temelli yorumların

etkisinden kurtarıp, siyasal, ideolojik ve ekonomik düzeylerin özgül bir şekilde eklemlendiği diyalektik bir süreç olarak kavramaktır.

Komintern’de faşizm üzerine yapılan değerlendirmelerin yol açtığı ekonomizmin iki önemli sonucundan biri sınıf mücadelesinin öneminin yadsınması, bir diğeri de kitle bağının yeterince dikkate alınmaması olmuştur. Ne var ki Poulantzas, Marx’tan yaptığı alıntıda belirttiği üzere “son çözümlemede, ekonomik süreç, önceliği elinde tutan sınıf mücadelesi tarafından üst belirlenir” derken toplumsal hareketlilik mutlak anlamda ekonomiye indirgenemeyeceği gibi, sınıf mücadelesinin sırf mutlak anlamda ekonomiye bağlı olmadığını göstermeye çalışır (1974: 40).

Poulantzas’a göre, tarihsel koşullar tarafından belirlenmiş verili bir toplumsal formasyonu oluşturan “iktisadi”, “siyasi” ve “ideolojik” düzeylerde ortaya çıkan değişimin analizini ulusal düzeyde olduğu kadar uluslararası düzeye de uygulamak gerekir. Bunun için de iki egemen öğeden hareket edilmelidir: “Emperyalist zincir” ve bu zincirin halkalarının “eşitsiz gelişimi” (1974: 35). O’na göre, tekelci kapitalizm aşamasında her ulusal formasyon içinde devletin belirleyici işlevi, emperyalist zincirin oluşumunun en önemli ögesini açığa çıkarmaktadır: “Mali sermaye.” Emperyalist aşamada ulusal formasyondaki siyasalın yeni işlevi, uluslararası alanda da ortaya çıkmaktadır: “Hegemonya kurma”. Bunun anlamı toprak ele geçirmek, rekabeti zayıflatmak ve rakibinin hegemonyasını kırmak (1974: 35).

Emperyalist aşamada siyasal, ideolojik ve iktisadi düzeylerde ortaya çıkan değişime bağlı olarak ulusal ve uluslararası alanda “hegemonya” kurma mücadelesi milliyetçilik ve militarizm ile doğrudan bağlantılı bir şekilde gerçekleşir. Birinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa’da işçi sınıfının siyasal hedeflerine ulaşamaması sosyalist devrimci mücadeleye ilişkin kabul gören temel varsayımları kökten değiştirdi. Sınıflar arasındaki mevcut çelişki yerini uluslar arası çelişkiye bıraktı. Sınıf ulus içinde eritilerek, devrimin faili proletaryadan ulusa dönüştürüldü. Neocleous şöyle diyor: Proletarya tarihin öznesi olarak yerinden edilir ve yerine, kökten agresif tarihsel bir özne olarak kavramsallaştırılan, savaş için işe koşulan ve nüfusun duygusal ilişkisini birbirine bağlayan “ulus” geçirilir (2014: 46-47). Böylece, ulus kavramı ulusal sınırlar içindeki sınıf mücadelesini önemsizleştirmekle kalmaz, aynı zamanda işçi sınıfının enternasyonal dayanışmasını milliyetçilik sayesinde yok eder (Paxton, 2014: 54). Seewzy’e göre, “milliyetçilik”, feodal toplumun ayrımcılık ve gericiliğine karşı yükselen burjuvazinin iktisadi ve kültürel özgürlük amacının bir ifadesidir; militarizm ise, milliyetçiliğin bu amacına ulaşması

için kaçınılmaz olarak kullandığı bir araçtır. Emperyalizmi karakterize eden dönemde “ulusal şeref” ve “üstünlük” duyguları geliştirilmeden diğer uluslar karşısında başarılı olunması mümkün değildir. Emperyalizmin koşulları altında faşizmin en uç sınırını oluşturan ırkçılığın, yabancı düşmanlığının, güçlü devlet ve yayılcılık gibi öğelerin gelişmesi; milliyetçilik ve militarizmin iç içe geçmişliğinin radikal bir biçimde dışavurumunu ifade etmektedir (2007: 306-307). Mann da emperyalist yayılcılıkla uyumlu olduğunu düşündüğü milliyetçiliğin işlevini şöyle ifade ediyor: Faşistlerin etnik ve kültürel çeşitliliğe çok az tahammülleri vardır; çünkü bu, milletin organik ve yekpare birliğini bozacaktır. Bu organik birliği sözde tehdit eden düşmanlara karşı gösterilen saldırganlık faşizmin aşırılığının asıl kaynağıdır (2015: 30). Strenhell ve Senajder için ise milliyetçilik, başarısız olmuş proletaryaya, bir düşünce sistemini politik güce dönüştürebilecek eleştirel kitleyi sağlar. Aynı zamanda milliyetçilik, faşizme güçlü iktidar inancını kazandırır (2012: 45-46) Poulantzas’ın da pek haklı olarak vurguladığı gibi diğer uluslar üzerinde hegemonya kurmak, devletin genişleyen etkinliğinde somutlaşan siyasal ve ideolojik etkinliğin bir sonucu olarak geniş kitlelerin harekete geçirilmesiyle olanaklı olabilirdi. Bu da bazen milliyetçilik bazen de ırkçılığa çalan milliyetçi ideolojiyle mümkün olabilmıştır.

Özetle, emperyalist aşamada ortaya çıkan “iktisadi”, “siyasi” ve “ideolojik” düzeylerde yaşanan değişim hem her ulusal toplumsal formasyonu, hem uluslararası alandaki toplumsal ilişkileri, hem de bu iki kesim arasındaki toplumsal ilişkileri aynı zamanda belirler. Farklı düzeylerde ortaya çıkan değişimin ulusal toplumsal formasyondaki görünümü tekeli kapitalizm biçiminde ortaya çıkar. Burada belirleyici olan temel olgu tekeli kapitalist devletin yeni işlevidir. Devletin bu işlevinin anlamı yeni görevlerin ortaya çıkması ve buna bağlı olarak müdahale alanının genişlemesidir. Emperyalist aşamada kapitalist devletin siyasal ve ideolojik düzeylerde ortaya çıkan yeni işlevi, iktisadi alanda yaşanan değişimin bir sonucudur.

2. Faşizm Koşullarında Sınıfların Konumlanması

2.1.Egemen Sınıf(lar) ve Hegemonya Bunalımı

Faşistleşme süreci ve faşizm durumunda bulunan hiçbir egemen sınıf kendi siyasal örgütlenme araçları ve demokratik parlamenter sistemin sunduğu devlet desteği ile iktidar blokunun diğer egemen sınıfları üzerinde önderliğini şu ya da bu biçimde kabul ettirecek güce sahip değildir. İktidar bloku iktidar parçalarını bölüşen eşit derecede önemde sınıflardan oluşmaz. İktidar bloku, egemen sınıfın iktidar ittifakının oluşturduğu diğer üyeleri üzerinde ayrı bir egemenlik empoze ettiği

ölçüde, yani onlar üzerinde hegemonya kurup onları kendi koruyuculuğu altında birleştirdiği ölçüde düzenli işlev görebilir. Faşizm konjonktürünü belirleyen şey egemen sınıfın hegemonyasını empoze edemeyişi, farklı bir ifadeyle kendi öz çelişkilerini verili ilişkilerin sunduğu olanaklar aracılığıyla aşamayışıdır.

Hegemonyanın kurulamayışı tüm toplumsal formasyon üzerindeki siyasal egemenliğin sürekliliğini olanaksız hale getirir. Zira, hegemonya bunalımı salt egemen sınıfın ideolojisiyle sınırlı olmayıp, blok içindeki tüm sınıfları saran bir bunalımdır. Hegemonyanın kurulamayışının bir sonucu olan siyasal egemenliğin ortadan kalkması iktidar blokunun yeniden düzenlenmesini gerekli hale getirir. Almanya ve İtalya özelinde ortaya çıkan faşizm, iktidar blokunun özgün bir şekilde yeniden düzenlemesine uygun düşer. Poulantzas'ın yeniden düzenlemeden kastettiği şey: (a) ittifak içindeki güçler dengesindeki değişiklik, ittifaka katılan güçlerin göreceli ağırlıklarının yeniden dağılımı, (b) yeni bir egemen sınıf fraksiyonunun (tekelci büyük sermaye) kuruluşu (Poulantzas, 1974: 72).

Bir toplumsal formasyondaki egemen ideolojinin bunalımı egemen sınıfın ideolojisinde ortaya çıkan bunalım anlamına gelir. Bir toplumsal formasyonun gerçek anlamda birliğini ve tutunumunu sağlayan şey, egemen sınıfın ideolojisi (Poulantzas, 2014: 46). Egemen sınıf ideolojisinin işlevi, ezilen sınıfların bağımlılık ve siyasal itaatlerini sağlamaktır. Bu egemen ideoloji bunalımının dışında kalan “genelleşmiş” bir ideoloji bunalımından da bahsedilebilir. Bir toplumsal formasyonda bir tek egemen ideoloji bulunmaz, ideolojik “alt-bütünler” de mevcuttur. Bu ideolojik alt-bütünler, egemen sınıf dışındaki sınıfların (işçi sınıfı ideolojisi ve küçük burjuva ideoloji) ideolojileri içinde baskın duruma gelmesiyle ortaya çıkarlar. Egemen sınıfın ideolojisi bir toplumsal formasyonun bütününde etkin biçimde egemen durumda ise bunun anlamı, ideolojik alt-bütünlere özgü ideolojileri özümsemiş olmalarıdır. Olağan toplumsal koşullar altında bulunan “egemen sınıf ideolojisi”, “işçi sınıfı ideolojisi” ideolojik alt-bütünü, bu alt-bütünün ideolojisini özümsemekle egemen duruma gelir. Örneğin, Sendikalizm ideolojisi, burjuva ideolojisi olmadığı halde, işçi sınıfı ideolojisi içinde burjuva ideolojisi görünümünü alabilir. Şöyle ki, sendikal hareket siyasi mücadelesini emeğin piyasa şartlarına uygun makul bir şekilde pazarlık edilmesi yönünde politikalar geliştirmesi burjuva ideolojisinin “işçi sınıfı ideolojisi” “ideolojik alt-bütün” üzerinde kurduğu egemenlik biçimini gösterir.

Bu açıklamalardan her egemen ideoloji bunalımının, bir toplumsal formasyonun ideolojik evreninin bütününe etkilediği sonucuna ulaşabiliriz. Ne var ki, egemen ideoloji bunalımının toplumun ideolojik evrenini etkileme biçimi her

zaman aynı derecede olmaz. Egemen toplumsal gücün ideolojisinde, karşı toplumsal gücün ideolojisinin toplum içinde öne geçmesine elverişli bir bunalım ortaya çıkabilir. Hatta devrimden önce karşı toplumsal gücün ideolojisi görece bir biçimde egemen gücün ideolojisinin yerini alabilir. Örneğin, 1789 Fransız Devrimi'nden önce burjuvazi ideolojisinin toplum içinde bir güç haline gelmesi. Genelleşmiş ideolojik bunalımla da karşı karşıya kalınabilir. Bir başka ifadeyle, farklı nedenlere dayalı olarak hem egemen durumdaki sınıfın ideolojisinde, hem de temel toplumsal güç olan ezilen sınıfların ideolojisinde aynı anda ortaya çıkan ideolojik bunalım genelleşmiş bir ideolojik bunalıma yol açar. Faşizm döneminde ortaya çıkan egemen sınıfın ideolojik bunalımını karakterize eden özgül nitelik genelleşmiş bir ideolojik bunalıma uygun düşer.

Poulantzas'a göre, faşizm egemen ideoloji bunalımının özel bir türüdür. Faşizm koşullarında bu tür bunalım egemen ideolojinin yalnız öteki sınıflar üzerindeki etkisini değil, burjuvazinin ve ittifaklarının kendi ideolojisiyle olan ilişkilerini de etkiler (1974: 76-77). Böylece, egemen ideoloji bunalımı bloku oluşturan tüm sınıfları sarar. Egemen sınıflar varoluş koşulları ile olan bağlarını artık mevcut koşullar altında sürdüremez hale gelir. Başka bir deyişle, egemen sınıfın işlevi, tüm sınıflar için yetersiz hale gelir. Bu durum, temsil eden ile temsil edilen arasındaki kopukluğa yol açar; ki bu, siyasi partilerin örgütsel iflası anlamına gelir. İktidar bloğunu oluşturan hegemonik sınıf egemenliğini sürdüremez hale gelmesinin en önemli sonucu, burjuvazinin siyasal temsilcileri ile onun ideolojik temsilcileri (aydınlar) arasında kurulan temsil bağının kopmasıdır. Böylece, burjuvazinin resmi siyasal temsilcileri ile ideolojik sözcülerinin (aydınlar) faşizmi doğrudan veya dolaylı olarak savunmaya başlarlar (1974: 77).

Temsil eden ile temsil edilen arasındaki ilişkinin kopması temsil ilişkisini tüm yönleriyle etkilemiştir. Faşistleşme sürecinin başlangıcında egemen sınıflar ile devlet aygıtları arasında kurulan ilişkilerin demokratik parlamenter sisteme dayalı yöntemler aracılığıyla sürdürülemiyor olmasının iki önemli sonucu vardır. Birincisi, faşist partiyi oluşturan çekirdeğin daha militarist güçlere dayandırılarak yeniden düzenlenmiş olmasıdır. Böylece, faşist partiler siyasal açıdan yeniden düzenlenerek çekirdeğini özel milis güçlerin oluşturduğu ve baskı grupları ile yarı resmi şebekelere dayalı olarak yeniden örgütlendiği, farklı biçimler altında ortaya çıkarlar (Poulantzas, 1974: 74). Bourderon'un belirttiği gibi, paramiliter ve militer kuruluşlar faşist partilerin ayırt edici özsel niteliğini meydana getirir (1989: 138). İkincisi, devlet aygıtının rolünün genişlemiş olmasıdır. Böylece, "biçimsel hükümet" in devre dışı kalmasına ve mevcut hukuki sistemin yıkılması sonucu "gerçek iktidar" ın parlamentodan devlet aygıtlarında yer alan kliklere doğru

aktarılmasına yol açar. Yasama ve yürütme organları arasında ilişkilerinde yaşanan dönüşüm parlamenter sistemin egemen olduğu devletten yürütmenin egemen olduğu güçlü bir devlete doğru geçişte kendini gösterir (1974: 74-75).

Tüm faşistleşme süreci boyunca ve faşizmin iktidarı sonrasında faşist parti ve faşist devlet karakteristik olarak hem iktidar bloğunu oluşturan egemen sınıflara karşı, hem de hegemonyasını kurduğu büyük burjuvazinin tekeli fraksiyonuna karşı “görece özerk” bir yapıya bürünür. Jelev, devlet ve faşist parti arasındaki ilişki hususunda Poulantzas’dan farklı bir şekilde düşünür. Jelev, faşist parti üyelerinin devlet aygıtına sızmasını, devlet görevlileri gibi maaş almalarını, devlet aygıtlarını denetlemeleri; devlet ve parti merkez gücünün aynı kişiler elinde olmasını, birbirine benzeyen devlet ve parti kollarının birleşmesini, parti ve devlet bütünleşmesinin evrensel bir göstergesi (1994: 81-82) olduğunu düşünür. Poulantzas’a göre, faşist partinin ve faşist devletin görece özerklik kazanmasının iki nedeni vardır: (a) İktidar bloğunu yeniden örgütlemesi ve tekeli büyük sermaye fraksiyonunun hegemonyasının kurulması, (b) iktidar bloğunu oluşturan egemen sınıflar ile blok dışında kalan ezilen sınıflar arasında ortaya çıkan çelişkilerin düzenlenmesi (Poulantzas, 1974: 86). Böylece, hem iktidar bloğu içindeki egemen sınıflar arasındaki çelişkilerin, hem de iktidar bloğu ile blok dışındaki ezilen sınıflar arasında ortaya çıkan çelişkilerin, görece özerklik alanı olağanüstü toplumsal koşullar altında daha da genişlemiş olan faşist devletin tüm sınıflar karşısında kazandığı tarafsızlık görünümü sayesinde gerçekleşir.

Kısacası, faşizmin iktidarında devlet, tekeli sermayenin siyasal ve ekonomik çıkarlarına uygun düzenlemeleri diğer sosyal sınıflar karşısında kazandığı görece özerliği sayesinde yerine getirir. Devletin kazandığı bu görece özerklik onun sınıflar karşısındaki tarafsızlık görünümüne büyük katkı sağlar. Devletin bu tarafsızlık görünümü de farklı sosyal sınıfların kendilerini devletle özdeşleştirmesini kolaylaştırır. Bu durum, küçük burjuva sınıf pratiğinde çok belirgindir.

2.2. İşçi Sınıfının İdeolojisinin Etkisizleştirilmesi

Poulantzas’a göre, eşit olmayan güçler dengesinin oluşturduğu stabilizasyon döneminin öyle bir dönüm noktası vardır ki, faşistleşme sürecine denk düşer. Bu süreç burjuvazinin “saldırıya” işçi sınıfının “savunmaya” geçtiği bir dönemdir. İşçi sınıfı siyasal hedeflerine ulaşmadaki başarısızlıklarına rağmen yine de iktisadi ve siyasi alanlarda bazı kazanımlar elde etmeyi başarır. İşçi sınıfının sınırlı düzeyde elde ettiği bu kazanımları faşistleşme sürecinin ilk dönemlerine kadar ortadan kaldırılamaz, ancak burjuvazinin hegemonya bunalımının artması sonucu artık

kabul edilemez hale gelir. İşçi sınıfının ekonomik ve siyasi alanlarda elde ettiği kazanımların ortaya çıkardığı “güçler dengesi” burjuvazi lehine değişimi zorunlu hale getirir. Verili güç ilişkilerinde yaşanan her değişim karşıt sınıfların işgal ettikleri yerlerin yeniden düzenlenmesini ve dağılımını gerekli kılar. Poulantzas’a göre, burjuvazinin işçi sınıfına karşı izlediği temel strateji şudur: Sınıflar arasındaki mevcut güç dengesini değiştirmek ve bu güç dengesinde meydana gelen değişimden sonra karşı saldırıya geçmek. O’na göre, burjuvazinin işçi sınıfına karşı böyle bir strateji uygulamadaki amacı, (1) sınıf mücadelesinin gerçek alanını gizlemek, (2) işçi sınıfını oyalamak, (3) kendini güçlü hissettiği yerde savaşa başlamak. Saldırının amacı ise, (a) işçi sınıfının örgütlü yapısını parçalamak, (b) işçi sınıfı üzerindeki sömürüyü artırmak, (c) işçi sınıfının iktisadi ve siyasi düzeylerdeki kazanımlarını yok etmek (1974: 141) şeklinde özetlenebilir.

Faşistleşme süreci boyunca işçi sınıfının ideolojik bunalımının aldığı farklı biçimler devrimci örgütlerin yapısında bazı bunalımlara yol açar. Poulantzas’a göre, işçi sınıfının ideolojik açıdan ortaya çıkardığı bunalım biçimlerinin yarattığı en önemli sonuç: Parti aygıtı ile işçi sınıfı arasındaki ideolojik bağın kopması ve ortaya çıkan temsili bunalımın devrimci partilerin bölünmesine yol açmış olmasıdır (1974: 143). Devrimci örgütlerin geniş kitlelere yön veremiyor oluşunun yarattığı ideolojik boşluk, burjuva ve küçük burjuva ideolojisinin büründüğü farklı biçimler tarafından doldurulur. Burjuva ideolojisinin kitleler üzerinde yaratmış olduğu pasifleştirici etki işçi sınıfının ideolojisi üzerinde “sendikalizm” ve “reformizm” görünümü altında ortaya çıkar. İşçi sınıfı ideolojisi üzerinde yaratılan bu edilgen durum, toplumun tüm diğer ezilen kesimlerini de içine alacak bir biçimde genişler. Böylece, başta işçi sınıfı olmak üzere, toplumun ezilen diğer katmanları küçük burjuva ideolojisinin etkisi altında kalarak toplumun sosyalist anlamda bir dönüşümünü gerçekleştirecek devrimci bir güç olmaktan çıkar. Faşizmin farklı sosyal sınıflara hitap eden eklektik ideolojisinin koşullandırdığı faşist demagojinin toplum üzerinde yaratmış olduğu etkili içeriği, işçi sınıfının ideolojisinin içine sızmış olan küçük burjuva ideolojisinin toplumu pasifleştirici rolüne büyük katkı sağlar. Böylece, küçük burjuva ideolojisinin toplum üzerindeki etkisi faşist popülist söylemin yaratmış olduğu etkiyle birleşerek toplumun büyük bir kesimini etkisi altına almayı başarır. Tüm faşistleşme süreci boyunca sosyal demokrat partinin ve sendikalizmin yarattığı ideolojik etki işçi sınıfının ideolojisi içinde hızlı bir şekilde yayılmaya devam eder. Lenin, sendikal hareket içinde “reformizm” ve “anarşizm” adı altında ortaya çıkan farklı siyasi eğilimleri işçi sınıfı ideolojisi içine sızmış küçük burjuva ideolojisinin etkisi olarak nitelendirmiş (1982: 427) olması bu çerçevede kavranmalıdır.

Küçük burjuva ideolojisinin kitle üzerinde yarattığı ideolojik etki farklı

görünümeler altında ortaya çıkar: Antikapitalizm. Küçük burjuva ideolojisinin içinde bulunduğu bunalım koşullarında ortaya çıkan antikapitalist ideolojik söylem işçi sınıfı ideolojisi içine sızar ve onu kendi ideolojik etkisi altına almayı başarır. Poulantzas'a göre, küçük burjuva ideolojisini oluşturan çeşitli öğelerin işçi sınıfı ideolojisi içinde ortaya çıkan özgül biçimler kendisini şu şekilde gösterir: Birincisi, işçi sınıfının devrimci örgütü hem kendi siyasal hedeflerini dikkate almaz, hem de kapitalist sistemin varlığını sürdürmek için gerekli olan siyasal baskı mekanizmalarını önemsemez, onun yerine Anarko sendikalizmi ön plana çıkarır. Bu durumun işçi sınıfı ideolojisi içinde almış olduğu özgül biçim anarşizmdir (1974: 145). Lenin, Poulantzas'dan çok önce, işçi örgütleri içinde partisiz örgüt sloganını ileri süren Anarko-sendikalist harekete karşı çıkmış, bu hareketin devrimci örgütler içinde yayılmasına karşı kararlı ve etkili bir mücadele sürdürülmesi gerekliliğini ısrarla vurgulamıştı (1998: 161). İkincisi, örgütlü mücadelenin kitleleri harekete geçirmesi açısından taşıdığı önemi dikkate almaksızın doğrudan ve kendiliğinden gelişen bir eylemin önemi vurgulanır. Üçüncüsü, çok daha geniş kitlelere dayalı bir siyasal mücadele sürdürmek yerine küçük burjuva kökenli bir azınlığın şiddetine dayalı darbeci-devrimciliğini savunur (1974: 145).

Komintern'de, faşistleşme süreci boyunca sosyal demokrasi hareketinin toplumsal işlevi üzerine geliştirilen belli başlı kuramsal çözümlemelerin geliştirildiğini görüyoruz. Bunlar içinde en belirgin olanı Stalin'in "sosyal faşizm" kavramsallaştırmasıdır. Bu tezin en belirgin özelliği sosyal demokrasinin faşizmin bir kanadı olduğu yönündeki düşünceye dayanmasıdır. Poulantzas'a göre, sosyal demokrat hareket, devletim tüm aygıtlarının (baskı aygıtı ve ideolojik aygıtları) faşizm tarafından yeniden örgütlendiği olağanüstü toplumsal koşullar altında burjuva siyasetini sürdürecektir bir işleve sahip olmadığından kendisi de ortadan kalkar. Olağanüstü kriz koşullarının ifade ettiği hegemonya bunalımının neden olduğu toplumsal sorunlar olağan koşullarda geçerli olan demokratik yöntemlerle üstesinden gelinemez hale gelir. Bu olağanüstü koşullar altında, işçi sınıfının örgütlü yapısının tamamıyla ortadan kaldırılması gerekir. Ancak, bunu sosyal demokrat hareket tarafından gerçekleştirilmesi olanaklı değildir. İşçi sınıfına karşı bu görevi; örgütlü yapısı, kitle tabanı ve ideolojik rolü sosyal demokrat partiden tamamıyla farklı olan bir örgütlenme yerine getirir: Faşizm. Poulantzas'ın faşizm ve sosyal demokrasi arasındaki ilişkiye yönelik çıkardığı sonuçlar şöyle özetlenebilir: (1) Faşizm ve sosyal demokrasi hiçbir şekilde birbiriyle bağdaştırılamaz, (2) her iki ideoloji de aynı devlet biçimi içinde aynı yeri işgal edemez, (3) her iki ideolojinin de işçi sınıfı üzerinde yoğunlaşan fiziki baskısı, ideolojik etkisi ve örgütsel biçimleri aynı olamaz (1974: 153).

2.3. Küçük Burjuva İdeolojisinin İşlevi

Poulantzas’a göre, faşist partinin ve iktidardaki faşizmin ikili bir yönü vardır: Fiziksel örgütlü baskı ve ideolojik işlev (1974: 165). Faşizm siyasal kitle hareketi içinde örgütlenirken, baskı ögesi her zaman onun ideolojik işlevinin yönetimi altında varlığını sürdürür. İdeolojinin baskı ögesini tekeline alarak genişleyen toplum üzerinde yarattığı kuşatıcı etkisi faşizm iktidara geldikten sonra da devam eder. Faşist ideoloji içinde varlığını sürdüren küçük burjuva ideolojisine özgü anti-kapitalist söylemin farklı sosyal sınıflar üzerinde yaratmış olduğu çekici etki sayesinde geniş kesimleri etkisi altına almayı başarır. Olağanüstü toplumsal koşullar altında küçük burjuva ideolojisine özgü anti-kapitalist söylemin faşist ideoloji içinde almış olduğu biçimin dışı vurumu “Korporatizm” şeklinde ortaya çıkar (1974: 165-166).

Faşizm koşullarında “antikapitalist” söylem ile “korporatizm” birlikte ele alındığında Poulantzas’ın yaptığı değerlendirmelerin ne kadar yerinde olduğu görülecektir. Şöyle ki, faşizm, modernleşmenin neden olduğuna inandığı bir dizi toplumsal sorunun üstesinden gelebileceği iddiasında bulunur. Toplumun karşıt gruplar halinde parçalanmasına, bölünmesine, piyasa şartları içinde çabalayan bireyin yabancılaşmasına çare bulmak ister. Bu hedefini mali faaliyetin itici gücü olan “kâr arayışını” kırmaksızın, piyasa ilişkilerinin dayandığı “özel mülkiyeti” ortadan kaldırmaksızın ve “piyasa ekonomisini” yıkmaksızın birey ve toplum arasındaki ilişkilerin doğasını değiştirmeye yönelir (Strenhell, Sznajder ve Asheri, 2012: 18-19). Faşizm koşullarında antikapitalist ifadenin pratikte hiçbir karşılığı olmadığı için söylem düzeyinde kalır. Dolayısıyla faşizm, piyasa ilişkileri tarafından yönetilen kapitalist ekonomiyle desteklenir. İşte faşizm koşullarında sınıflı topluma özgü çelişkilerin aşılamamış olmasından ötürü korporatizm kendi örgütsel pratiğini topluma dayatır.

Korporatist ideoloji, kapitalizme geçiş sürecinde meydana gelen yıkımın olumsuz etkilerini yaşayan ve bu sorunların üstesinden gelemeyen feodal döneme özgü sınıfların, geçmişe dönük özlemlerini gerçekleştirmesi için bir fırsat yaratmış gibi görünür. Poulantzas, Korporatist ideolojinin toplum üzerindeki etkilerini şöyle ifade ediyor: Birincisi, feodal ideolojinin ataerkil niteliğine dayalı kurulan bir mistik topluluk sayesinde kırsal alanda ortaya çıkan sınıf baskısını ve sömürüsünü gizlemesi. İkincisi, feodal döneme özgü bir toplumsal dayanışmayı ifade eden lonca örgütlenmesinin farklı biçimler altında ortaya çıkması. Üçüncüsü, işçi sınıfının iktidarı ele geçirme çabası, özel mülkiyetin ortadan kaldırılması şeklinde bazı antikapitalist söylemlerin korporatist ideoloji altında çarpıtılmış biçimde dile

getirilmesi. Dördüncüsü, devletin kurumları arasında geliştirilecek güçlü ilişkiler sayesinde uzlaşının savunulması (1974: 166). Korporasyonların başat duruma gelmesiyle yeni üreticiler sınıfı kendini devletle özdeşleştirmiş olur. Bu nedenle sınıf ile devlet –işçi sınıfı ve burjuva devleti- arasındaki çelişkiler özel mülkiyeti ortadan kaldırmaksızın sözde çözüme kavuşturulur (Strenhell, Sznajder ve Asheri, 2012: 18-19: 254). Böylece, sınıf ayrımını karşıt uçlarda ifadesini bulduğu işçi sınıf ve burjuvazi ayrımı yerine, herkesin ulusun başarısına katkıda bulunduğu üreticiler olarak düşünülür (Neocleous, 2014: 79). Devletin küçük ticaret ve küçük sanayici yararına kimi müdahaleleri, anti-kapitalist bir söyleme dayanak oluşturmadığı gibi, tekelci kapitalizme özgü yararlar sağladığı iktisadi verilerle kanıtlanmıştır. Almanya’da ticarete, ulaştırmada, bankacılıkta, sigortacılıkta kapitalist mülkiyet egemen mülkiyet biçimidir (Bettelheim, 1982: 39, 42). Kapitalist mülkiyetin varoluşu, toplumsal ürünün bölüşüm mekanizmasıyla, bir yanda kapitalist gelirlerin, öbür yanda da ücretsiz varoluşuyla belirginleşir. Bu mekanizma varlığını sürdürdükçe, kapitalist mülkiyet de varlığını sürdürür. Almanya’da 1933-38 yılları arasında büyük sermayedarlar kâr oranlarını % 127 artırırken, işçi sınıfının alım gücünde hiçbir değişiklik olmadan kalmıştır (1982: 44). Anti- kapitalist söylemin İtalyan faşizmi içinde de ortaya çıktığını görüyoruz. Kapitalist sınıf çelişkilerini ortadan kaldırmaya dönük geliştirilen “Şirketler Odası”nın farklı sınıfları uzlaştırma girişimi, iş adamları tarafından yönetilip, işçilerin oluşturduğu kısmın ayrı tutulması, karar mekanizmalarından tam olarak dışlanması (Paxton, 2014: 230) nedeniyle çalışan sınıfların lehine bir verimlilik sağlanamamıştır.

Küçük burjuva ideolojik alt-bütünü, kendi özgül sınıf durumunda, egemen burjuva ideolojisini ve işçi sınıfının ideolojisinin bileşenlerini oluşturan çeşitli öğeleri kendi özgül ideolojisine eklemeler. Küçük burjuvazinin sınıfsal konumlanışı itibarıyla, işçi sınıfı ve egemen sınıftan ödünç aldığı çeşitli ideolojik öğeleri kendi özelemlerine cevap verecek bir biçimde dışa vurur. Küçük burjuvazi her ne kadar kapitalizmin temel sınıflarının ideolojik etkilerini kendi ideolojisi içinde saklıyor olsa da, bu sınıflara karşı bazı çekinceleri yok değildir. Küçük burjuvazinin bu çekincelerinin başında büyük burjuvazinin sahip olduğu ekonomik güç karşısında ezilmesi ile proleterleşme korkusu gelir. Tekelci burjuvazinin artan ideolojik ve ekonomik baskısı altında ezilen küçük burjuvazi ideolojik düzeyde bazı tepkiler verir. Bu tepkiler antikapitalist bir söylem temelinde gelişir. Ancak, büyük tekel karşıtlığı, fırsat eşitliği ve rekabete karşı olma şeklindeki ideolojik söylemler son çözümlemede statükonun korunmasına yönelik bir siyasetin geliştirilmesine hizmet eder. (a) Küçük burjuvazi, büyük burjuvazinin ekonomik baskısı altında eziliyor olsa da, onun ideolojisinin çekiciliği karşısında yenik düşer. Bunun nedeni burjuvazinin dünya görüşünün içeriğinden kaynaklanır. Dolayısıyla, küçük burjuva bireyciliğinin

yükselmesi mevcut düzeni değiştirmeksizin, eski elitlerin yerine kendi içinden çıkardığı yeni elitlerin alması gerekliliğini dayatır. (b) Devletin, küçük burjuvazinin ekonomik alandaki tecrit edilmişliği ve kapitalizmin temel sınıflarıyla olan çatışkısı yüzünden, devletin sınıflar üstü bir siyasi uğrak olduğu yönündeki ideolojik algının gelişmesine yol açar. Böylece, burjuvazinin sahip olduğu ekonomik gücün ağır baskısını üzerinde hisseden küçük burjuvazi, kendini devletle özdeşleştirir. Devleti kendi devleti kendisini de devletin direği olarak görür (Poulantzas, 1974: 242).

Yeni küçük (*petty*) burjuvazi de tıpkı klasik küçük burjuva ideolojisinde olduğu üzere ekonomik alandaki yalıtılmışlığın bir sonucu olarak kendini devletle özdeş olarak görür. Ancak, devletle kendini özdeş olarak görme eğilimi üretici olmayan ücretlilerde çok daha belirgindir. Çünkü, devlet aygıtları kendine özgü iç ideolojiler ürettiklerinden bu aygıtlarda çalışanlar da iç ideolojik etkilere maruz kalırlar. Ekonomik alanda tecrit edilmişliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan devletin sınıflar üstü ve tarafsız olduğu yönündeki ideolojik algısı, devlet aygıtlarında üretilen iç ideolojilerin yarattığı etkilerle birleşerek devlete tapma noktasına kadar uzanan bir yolu aralar. Devlet aygıtlarını karakterize eden bürokratik ve hiyerarşik yapı da devleti bir kült (*cult*) haline getiren faşist ideolojinin gelişmesi için uygun bir zemin yaratır.

Poulantzas'a göre, küçük burjuvazinin ideolojik düzeyde yarattığı ortak etkiler yanında siyasal düzeyde yarattığı ortak etkiler söz konusudur. Birincisi, uzun süre varlığını sürdürebilecekleri özgül bir siyasi parti kurmaları mümkün olmaması. İkincisi, devletin burjuvazinin sınıfsal çıkarlarından ayrı bir uğrak olarak düşünüp, onu sınıflar karşısında tarafsız bir uğrak olduğu algısının gelişmesine ve devlete verilen siyasal desteğin sürekli olmasına yol açması. Üçüncüsü, siyasal ve ideolojik düzeylerde yaratılan ortak etkilerin olağan toplumsal koşullarda olduğu kadar olağan üstü toplumsal koşullarda da aynı işlevi görmesi. Dördüncüsü, küçük burjuvaziye oluşturan grupların ekonomik düzeyde farklı konumlanışlarına karşın siyasal ve ideolojik düzeylerde yaratmış oldukları ortak etkiler nedeniyle bir sınıf olarak ele alınmalarına engel oluşturmaması ve bu çerçevede sınıf mücadelesinin değişen konjonktörü altında bazen proletaryaya bazen de burjuvazinin yanında yer alması (1974: 243).

Faşist parti hiçbir siyasi partinin yapamadığını yaparak verdiği siyasi destek ve sunduğu örgütsel olanaklar sayesinde küçük burjuvaziye bir toplumsal güç haline getirmeyi başarır. Ancak, küçük burjuvazinin faşist parti çatısı altında örgütlenmesi, burjuvaziye aralarındaki ekonomik ve siyasal çıkarların mutlak olarak örtüştüğü anlamına gelmez. Büyük burjuvazi, faşist partinin çatısı altında kurulan bu çelişkili

sınıf ittifak içinde görece özerk bir yapıya sahiptir. Küçük burjuvazi ve büyük burjuvazi arasında kurulan bu çelişkili ittifak, tüm faşistleşme süreci boyunca siyasi mücadeleye yansiyacak şekilde kendini gösterir. Faşist partinin sahip olduğu eklektik ideoloji, küçük burjuvazi ve büyük burjuvazi arasındaki sınıf ittifakının kurulmasında ve bu partinin kitleselleşmesinde büyük avantajlar sağlar. Küçük burjuvazi ve burjuvazi arasında oluşturulan çelişkili sınıf ittifakı, küçük burjuvazinin güçlü devlette somutlaşan iktidar fetişizmi sayesinde kalıcı hale gelir. Böylece, küçük burjuvazinin büyük sermayenin çıkarlarına olan bağlılığı temelinde şekillenen çelişkili sınıf ittifakı, kendini açığa vermeyecek bir şekilde faşist devlet biçimi altında sürüp gider. Poulantzas, genelleşmiş ideolojik bunalımın küçük burjuvazinin tepkisiyle birleşmesinin ortaya çıkardığı sonuçları şöyle ifade ediyor: Birincisi, ne anlama geldiği tam olarak belirsiz bir antikapitalist söylem örtük bir biçimde yükselişe geçer. İkincisi, küçük burjuvazi, işçi sınıfının ideolojik düzeydeki parçalanmışlığını avantaja dönüştürerek onu kendi ideolojisinin bileşenlerine ekler. Üçüncüsü, burjuva ideolojisinin bileşenlerini oluşturan farklı öğeler küçük burjuvazinin özlemlerine cevap verecek bir biçimde yükselişe geçer (1974: 251).

Faşizmin iktidara gelmesiyle birlikte küçük burjuva ideolojik alt-bütünü kendini yenileyerek egemen burjuva ideolojisinin yerini almaya başlar. Böylece, egemen sınıf olarak tekelsel burjuvazi hem kendisi, hem de işçi sınıfı için üstlendiği ideolojik ve siyasi rolü, küçük burjuvazi üzerinden yerine getirir (Poulantzas, 1974: 252). Olağan toplumsal koşullar altında büyük sermayeye özgü emperyalist ideolojinin hedefleri ile küçük burjuvazinin sosyal devlet vurgusu çelişkili bir durum alırken; olağanüstü toplumsal koşullar altında küçük burjuva ideolojisinin iktidar fetişizmi, güçlü devlet, saldırganlık, milliyetçilik, lidere tapınma, korporatizm, otoriterizm şeklinde ortaya çıkması büyük sermayenin emperyalist ideolojik söylemiyle örtüşür. Poulantzas'ın pek haklı olarak vurguladığı gibi, olağanüstü toplumsal koşullar altında isyan durumunda bulunan küçük burjuvazinin ideolojisi ile büyük sermayenin emperyalist ideolojik söylemi arasındaki ortak özellik, faşist devletin üstlendiği ideolojik rolde kendini açığa vurur (1974: 253).

2.4. Köylü Sınıfı

Faşist ideolojinin, kapitalizmin tehdit ettiği kent küçük burjuvazisinin farklı katmanlarına çekici geldiği çoğu defa vurgulanan bir gerçektir. Almanya'da kırsal alandaki tutuculuğa kentsel bir taban hazırlama yönündeki çabalar Nazilerden çok önceleri başlayan bir eğilim olmuştur. Özellikle de Alman aristokratlarının kendi denetiminde bulunmayan küçük çiftlik bölgelerinin desteğini kazanmak amacıyla kurdukları "Tarımcılar Birliği" Nazi öğretisi için önemli bir dayanak noktası

oluşturmuştur (Moore, 2003: 519). Faşistleşme süreci ve faşizm dönemleri tarımın bütününe etkileyen iktisadi bunalıma uygun düşer. Tekelci kapitalizmin egemenliği altında süren temsil ilişkisinin temelden etkilenmesi sonucu yoksul köylülük ve tarım emekçileri üzerinde siyasal ve ideolojik düzeyde derin etkiler yaratır. Başta yoksul köylülük ve tarım işçileri olmak üzere kırsal alanda yer alan diğer yoksul sınıfların¹ bir kısmı sosyal demokrat ile komünist partilere yönelmişse de, bu partiler kırsal alandaki yoksul kesimleri kucaklayacak politikalar geliştirememiş olmalarından ötürü kırsal alanda dayandığı tabanı kaybedilmesine yol açmıştır (Poulantzas, 1974: 278).

Kapitalist toplumlarda yer alan köylü sınıfları kendine özgü sınıf ideolojileri yoktur.² Dolayısıyla, kırsal alanda yer alan bu sınıflar kapitalizmin iki temel sınıfını oluşturan işçi sınıfı ve burjuvaziye ait ideolojilere eğilim gösterip onları kendi yaşam koşullarına adapte etmeye çalışırlar. Tarım proletaryası daha çok işçi sınıfının ideolojisine yatkın eğilim gösterirken; küçük mülkiyet sahibi ve küçük çiftçi küçük burjuva ideolojisine eğilimlidir. Orta köylülük, kent küçük burjuvazisi ile zengin köylülüğün ideolojilerine yönelir (Poulantzas, 1974: 279). Kırsal alanda yer alan geniş halk sınıflarının kendine özgü ideolojilerinin olmaması ve tarım ile sanayi arasında yaşanan çelişkiler nedeniyle büyük toprak sahiplerinin ideolojik etkilerine maruz kalırlar. Büyük toprak mülkiyetinin ideolojik etkisi kırsaldaki halk kesimleri üzerinde özgül biçimler altında ortaya çıkar. Kırsal alanda yer alan egemen sınıflar geniş köylü katmanlarını ideolojik etkisi altına alarak onları sanayi ve kentlere karşı ortak mücadelede birleştirir (1974: 280). Ancak, kırsal alanda yer alan mülk sahiplerinin halk kesimleri üzerinde yarattığı ideolojik etkisinin çeşitli yönleriyle ele alınması gerekir. Kapitalizme geçişte burjuvazi ile aristokrasi arasında yaşanan çelişkide ifadesini bulan feodal döneme özgü ideolojik söylemler, vaktiyle gelişmekte olan burjuva ideolojisine karşı kullanılmıştı. Anakronikleşmiş bir dönemin geleneklerini ifade eden simgeler, imgeler ve çeşitli temalar kapitalizmin egemen olduğu modern toplumsal koşullar altında yeniden önem kazanmaya başlar. Böylece, büyük toprak sahipleri kırsal kesimde ideolojik bütünlüğünden yoksun bulunan halk sınıflarını etkisi altına almayı başarır. Bu da faşist ideolojinin kırsalda yer alan geniş halk kesimleri üzerindeki etkisini genişletebilmesi için uygun bir zemin yaratır (Poulantzas, 1974: 280-281).

Kır proletaryası ve kent proletaryası isyan durumunda bulunan kent küçük burjuvazisinin ideolojik etkisi altında kalır. Kır proletaryası kent küçük

¹ Küçük toprak sahipleri ve kiracılar.

² Büyük toprak sahiplerinin fraksiyonları hariç.

burjuvazisinin etkisine diğer sosyal sınıflardan çok daha fazla açıktır. Dolayısıyla, kent küçük burjuva ideolojisinin kırsal alanda aldığı özel biçim ile büyük toprak sahiplerinin dayanışma ve toprağa bağlılık gibi feodal döneme özgü ideolojik temaların faşizme özgü ideolojik öğelerle örtüşmesi halkın sömürülmesine imkân sağlar. Ayrıca, faşist ideolojinin bileşenlerinden birini oluşturan korporatif örgütlenme de kırsal alandaki sömürüye işlevsel bir nitelik kazandırır. Feodal toplumsal örgütlenmeye özgü kan bağı, toprağa bağlılık, kişisel sadakat şeklindeki temalar, faşist ideolojinin çeşitli bileşenleri içinde yer alarak, kırsaldaki halk kesimleri üzerinde etkili olma yönünde büyük fırsat sağlar. Poulantzas’a göre, kırsal faşizmin özgüllüğü küçük burjuva ideolojisi ile feodal ideolojisinin kalıntılarını bu şekilde birleştirip kaynaşmasında saklıdır. Moore’un vurguladığı gibi, özgür insanın özgür toprağı biçiminde idealize edilmiş romantik köylü imgesi Nazi hareketi için her geçen gün daha da önem kazanır. Toprağın bir geçim aracı olmanın ötesinde ona bağlılığı ve vatan denilen şeyin duygusal yüklemelerini taşıyan bir nesne olması Nazi politikalarıyla büyük uyum içindedir (2003: 520-522). Ancak, tekelci kapitalizmin ideolojik etkisinin çok daha belirgin olduğu kent faşizmi, kır faşizminden bazı noktalarda ayrılır. Kır faşizminin özgüllüğü kent küçük burjuvazinin kırsalda aldığı özgül biçimler ile feodal ideolojiye özgü düşüncelerin birleşiminden oluşurken; kent faşizmi ise, tekelci kapitalizmin özelliklerini yansıtır. Faşist hareket, kırsal alanda yer alan halk kesimlerinden büyük ölçüde destek almış olmasına rağmen, Onların faşist partiler içinde taşıdığı siyasal etki her zaman ikinci planda kalmıştır. İtalya’da faşizmin iktidarından sonra Almanya’daki Nazi iktidarına kadar olan süreç içinde Avrupa’nın çeşitli yerlerinde farklı faşist hareketler ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerden Macaristan, Romanya, Avusturya ve Finlandiya’daki faşist hareketler büyük ölçüde kırsal kesime dayalı olarak gelişmiş olsa da (Nolte, 1980: 67-71), Faşizm, Poulantzas’ın iddia ettiği üzere, özünde kentsel bir olgudur (1974: 280).

Kırsal alandaki sınıf mücadelesi iki önemli çelişkiye dayanır: (a) Toprak mülkiyeti ile kırsal alandaki halk sınıfları arasındaki baş çelişki, (b) tarım sektörü ile tekelci kapitalizm arasındaki çelişki. Faşizm kırsal alanda yaşanan bu çelişkiyi bir avantaja dönüştürerek kendini güçlendirmeye çalışır. Kırsal alanda faşizmin güçlenmesi, köy küçük burjuvazisinin büyük toprak sahiplerine olan tepkisinden çok, tarım sektöründe yaşanan kapitalistleşmenin geniş halk kesimleri üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkilerin bir sonucudur. Kırsal alanda antikapitalist vurgunun çekiciliği bu nedenle önemlidir. Dolayısıyla, faşist ideoloji ikinci çelişkiye dayanarak birinci çelişkiyi maskeler (Poulantzas, 1974: 281). Faşist ideoloji köylünün birliği, toprağa bağlı topluluk şeklindeki feodal döneme özgü mitosları canlandırarak kentlerde ve kırsal alanda yer alan halk sınıfları arasındaki dayanışmayı ortadan kaldırır (1974: 282). Böylece, faşizm, biryandan ikinci

çelişkiyi muhafaza ederek, kır ve kentte yer alan halk sınıfları arasındaki dayanışmanın oluşmasını engeller, diğer taraftan da feodal topluma özgü mitosları kullanarak kırlardaki temel çelişkiyi maskeleymeyi ve kendini tüm kırsal nüfusun koruyucusu biçiminde sunmayı başarır.

Faşizm son çözümlemede kentlerde tekelleri kapitalizmi, kırlarda büyük mülkiyeti temsil ediyor oluşu kırsal alanda gelişmekte olan kapitalistleşmenin bir sonucudur. Kapitalistleşmenin kent dışı alana doğru genişlemesi küçük mülkiyetin başlangıçta sömürülmesine zamanla da mülksüzleşmesine yol açar. Faşizme özgü uygulamaların en önemli iki sonucu küçük mülkiyetin ortadan kaldırılmasına koşut olarak, kapitalizmin kırsal alana doğru genişleme fırsatını bulmuş olması ile yoksul köylülüğün yerini alan orta zengin toprak sahiplerinin faşizmin siyasal ve ideolojik hedefleri için sağlam bir toplumsal taban yaratmış olmasıdır (Poulantzas, 1974: 284).

Sonuç

Komintern'in kongre ve oturumlarında, Almanya ve İtalya özelinde ortaya çıkan faşizmin yükselişinin nedenlerini, nasıl iktidar olduğunu, sınıf karakterini ve faşizmin kitlelere neden çekici geldiği şeklindeki birçok soruya Marksist dünya görüşü içinden bir yanıt aranmış, sınırlı düzeyde de olsa bazı tespitlerde bulunulmuştur. Komintern çatısı altında faşizm üzerine yapılan tespitler şu şekilde özetlenebilir: (a) Faşizm, sosyal demokrat partilerin kendisini reformist çizgiden ayır(a)maması sonucu gerçek bir devrimci parti haline gelememiş ve emperyalist savaş sonrasının siyasal, sosyal ve ekonomik koşulların ortaya çıkardığı yıkımın devrimci bir durum yaratmış olmasına rağmen, işçi sınıfını örgütleyip devrimci bir irade yaratamamış olmasının bir sonucu olarak gelişmiştir. (b) Faşizm, işçi sınıfının yükselen devrimci taleplerine karşı burjuvazinin başvurduğu bir terör faaliyetidir. (c) Komünist partilerin –“proletarya devriminin” ve “proletarya diktatörlüğünün” vurgulanması ön koşuluyla- kısmi güncel taleplerin savunulması ve sosyal demokrasinin ihanetinin pratikte gösterilmesi yoluyla esasen “alttan” kurulacak bir “birleşik cephe”nin oluşturulmasının taktik önemi vurgulanmış, ancak sosyal demokrat hareketler tarafından yeterince dikkate alınmaması sonucu faşizme karşı mücadelede istenilen siyasal hedeflere ulaşılamamıştır. (d) Faşizm, büyük burjuvazinin tutucu kesimlerinin ekonomik çıkarlarını gerçekleştirme temelinde burjuva alt orta katmanlarının harekete geçirilmesi ve örgütlenmesidir. (e) Sosyal demokrasinin faşizmin bir kanadı haline geldiği görüşü savunulup, bu görüş daha sonra sosyal faşizm teziyle birlikte daha da geliştirilmiştir. (f) Faşizm, finans kapitalin en gerici, en şoven ve en emperyalist unsurlarının açık terörist diktatörlüğü

görüşü kabul edilmiştir.

Genel olarak sosyalizmin geleceği üzerine özelde ise faşizmin tanımına ilişkin yürütülen Troçki'nin başını çektiği temel tartışa konuları, Komintern sonrasında da Stalin ile arasında devam etmiştir. Troçki'ye göre, faşizmin yükselişinin iki nedeni vardı: (a) çok ciddi toplumsal kriz, (b) proletaryanın zayıflığı. Proletaryanın zayıflığının da kendi içinde iki nedeni vardı: Alman Sosyal Demokrasi'nin kapitalizmin bir ajanı olarak işçi sınıfı içindeki etkisi ve Alman Komünist Partisi'nin işçi sınıfını birleştirmedeki başarısızlığı. O'nun düşüncesine belli noktalarda yakın olan Thallheimer, Bauer ve Tasca, faşizmin yükselişine neden olan toplumsal bunalımı eşit güçler arasındaki bir dengeye bağlı olarak açıklamışlardır. Poulantzas ise, faşizmin yükselişine neden olan siyasi bunalımı, eşit güçler arasında ortaya çıkan bir denge şeklinde değil, eşit olmayan güçler arasında ortaya çıkan bir dengenin sonucu olarak tanımlamıştır.

Poulantzas'a göre, nasıl Rusya'da sosyalist bir devrimin başarısı sanayileşmemiş bir ülkenin emperyalist zincirdeki en zayıf halkayı oluşturmalarıyla açıklanıyorsa, Komintern'de yürütülen tartışmalarda da faşizmin başarısı veya başarısızlığı ekonominin ulaştığı gelişmişlik düzeyi ile ilişkilendirmiştir. O'na göre, Komintern'de faşizme yönelik yapılan ilk tespitler ekonomin gelişmişlik düzeyi ile olgular arasında doğrudan bir ilişkinin kurulmasıyla sınırlıydı. İtalya'da faşizmin iktidarı sanayinin henüz kapitalizmin daha ileri aşamasında olduğu ülkelerdeki gelişmişlik düzeyine ulaşmadığı, yarı tarıma dayalı ilişkilerin hâkim olduğu bir ülkede başarılı olmuştu. Kapitalist gelişme süreci içinde sanayisini daha ileri gelişme düzeyine ulaştırmış olan Almanya'da ise, faşizmin iktidara gelmesi mümkün değildi. Faşizm İtalya'dan sonra Almanya'da da iktidar olunca Komintern'de tersi yönde düşünceler geliştirilmeye başlandı. Bu defa da faşizmin iktidara geliş nedenleri, önceki düşünceden farklı olarak, sanayi alanındaki gelişmişlik düzeyiyle açıklandı. Böylece, kapitalizm, toplumsal-iktisadi yapının doğrusal bir çizgide ilerlemesi sonucu kaçınılmaz olarak çöküşe giden sürece yol açacaktı. İşte faşizmin yükselişi de kapitalizmin bu kaçınılmaz bir biçimde gelişen çöküş anına bir cevap olarak ortaya çıkmıştı.

Poulantzas'ın faşizm çözümlemesi Komintern'de yapılan değerlendirmelerin bir eleştirisi üzerinden gelişir. O'na göre, Komintern'de yapılan faşizm değerlendirmeleri ekonomizm temelli olup, sınıf savaşımının ideolojik ve siyasal düzeylerde ortaya çıkan etkileri hakkında yeteri kadar durulmamıştır. O'na göre, faşizm emperyalizm çağının bir gerçeğidir. Ancak, emperyalizm olgusu verili toplumsal formasyonu oluşturan “siyasal”, “ideolojik” ve “ekonomik” düzeylerin-

son kertede ekonomik düzey tarafından belirlenen- özgül bir şekilde eklemlendiği bütün olarak anlaşılmalıdır. Dolayısıyla, sınıf mücadelesini esas alan bir faşizm çözümlemesi salt ekonomik düzeyin neden olduğu etkiler üzerinden değil, siyasal ve ideolojik düzeylerde ortaya çıkan etkilerden hareketle yapılmalıdır.

Poulantzas’a göre, faşizm, küçük burjuva radikalizminin örgütlülüğünde tekelci burjuvazinin mali fraksiyonunun siyasal iktidarına uygun düşmektedir.

Poulantzas’a göre, faşizm genelleşmiş hegemonik bunalıma uygun düşer. Hegemonik bunalım, iktidar bloku içindeki egemen sınıf ile blok dışındaki sınıfların ideolojilerinde aynı anda, ama farklı gerekçelere dayalı ortaya çıkan bir bunalımdır. Bu bunalıma neden olan şey siyasal temsil krizinin ortaya çıkmasıdır.

Poulantzas’a göre, faşizmin iktidarı olağanüstü devlet biçimine uygun düşmektedir. Olağanüstü toplumsal koşullar altında devlet, tüm sınıflar karşısında özerklik alanı genişleyerek “görece özerk” bir görünüme kavuşup, tarafsızlık görünümü altında siyasal hedeflerini gerçekleştirir. Devletin tarafsızlık görünümü başta küçük burjuvazi olmak üzere kendisini devletle özdeş haline getirmesiyle sonuçlanır.

Poulantzas’a göre, faşistleşme süreci boyunca işçi sınıfının ideolojik bunalımının aldığı farklı biçimler devrimci örgütlerin yapısında bazı bunalımlara yol açar. İşçi sınıfının ideolojik açıdan ortaya çıkardığı bunalım biçimlerinin yarattığı en önemli sonuç: Parti aygıtı ile işçi sınıfı arasındaki ideolojik bağın kopması ve ortaya çıkan temsili bunalımın devrimci partilerin bölünmesine yol açmış olmasıdır.

Poulantzas’a göre faşizm, devletin ideolojik aygıtlarını ve baskı aygıtını yeniden örgütleyerek, olağan toplumsal koşullar altındaki sosyal demokrat hareketin kurumsal işlevini geçersiz kılar ve onu ortadan kaldırır.

Poulantzas’a göre, olağanüstü toplumsal koşullar altında küçük burjuva ideolojisine özgü anti-kapitalist söylemin faşist ideoloji içinde almış olduğu biçimin dışı vurumu “korporatizm” şeklinde ortaya çıkar. Antikapitalist söylemde ifadesini bulan korporatizm, emek-sermaye çelişkisini sözde çözüme kavuşturulmasında önemli bir işlev görür.

Poulantzas’a göre, faşizm, son çözümlemede kentlerde tekelci kapitalizmi, kırlarda büyük mülkiyeti temsil ediyor oluşu kırsal alanda gelişmekte olan

kapitalistleşmenin bir sonucudur. Kapitalistleşmenin kent dışı alana doğru genişlemesi küçük mülkiyetin başlangıçta sömürülmesine zamanla da mülksüzleşmesine yol açar. Faşizme özgü uygulamaların en önemli iki sonucu küçük mülkiyetin ortadan kaldırılmasına koşut olarak, kapitalizmin kırsal alana doğru genişleme fırsatını bulmuş olması ile yoksul köylülüğün yerini alan orta zengin toprak sahiplerinin faşizmin siyasal ve ideolojik hedefleri için sağlam bir toplumsal taban yaratmış olmasıdır.

KAYNAKÇA

- Bauer, O. (1999), “*Faşizm*”, *Faşizm ve Kapitaliz*, çev. Rona Serozan, İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Bettelheim, Charles (1982), *Nazizm Döneminde Alman Ekonomisi*, çev. Kenan Somer, Ankara: Savaş Yayınları.
- Bourderon, Roger (1989), *Faşizm, İdeoloji ve Uygulamalar*, çev. Kenan Somer, Ankara: Onur Yayınları.
- Claudin, Fernando (1990), *Komintern’den Kominform’a Komünist Enternasyonal’in Bunalımı*, c. 1, çev. Yavuz Alagon, İstanbul: Belge Yayınları.
- Carr, E. H. (2010), *Komintern’in Alacakaranlığı 1930-1935*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dimitrov, Georgi (2005), *Faşizme Karşı Birleşik Cephe*, çev. S. Cılızoğlu, A. Özer, İstanbul: Evrensel Yayınları.
- Dilber, Orhan (der). (1997), *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal*, C. 1, İstanbul: Maya Yayınları.
- Dilber, Orhan (der). (2002), *Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal*, C. 2, İstanbul: Maya Yayınları.
- Foster, William Z. (2011), *Üç Enternasyonalin Tarihi, 1848’den 1955’e Dünya Sosyalist ve Komünist Hareketleri*, çev. Can Saday, İstanbul: Yazılama Yayınları.
- Gramsci, Antonio (1997), *Hapishane Defterleri*, çev. Adnan Cengil, İstanbul: Belge Yayınları.
- Jelev, Jelü (1994), *Faşizm Totaliter Devlet*, çev. S. Baklacı, S. Hafızoğlu, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Lukâcs, Georg (2006a), *Akılın İsyanı*, C. 1, çev. Ayşen Tekşen Kapkın, İstanbul: Payel Yayınları.

Lukâcs, Georg (2006b), *Aklın İsyanı*, C. 2, çev. Ayşen Tekşen Kapkın, İstanbul: Payel Yayınları.

Lenin, V. İ. (1982), *Sendikalar Üzerine*, çev. Şule Unsaldı, İstanbul: Sorun Yayınları.

Lenin, V. İ. (1992), *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, çev. Cemal Süreyya, Ankara: Sol Yayınları.

Lenin, V. İ. (1991), *Komünizmin Çocukluk Hastalığı “Sol” Komünizm*, çev. Muzaffer Erdost, Ankara: Sol Yayınları.

Lewerenz, E. (1979), *Komünist Enternasyonalde Faşizmin Tahlili*, çev. Yalçın Doğan, Ankara: Sol Yayınları.

Mann, Michael (2015), *Faşistler*, çev. Ulaş Bayraktar, İstanbul: İletişim Yayınları.

Marx, Karl (1990), *Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i*, çev. Sevim Belli, Ankara: Sol Yayınları.

Macciocchi, M. A. (1979), *Faşizmin Analizi*, çev. Cemal Süreyya, İstanbul: Payel Yayınları.

Moore, Barrington (2003), *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*, çev. Ş. Tekeli, A. Şenel, Ankara: İmge Yayınları.

Nolte, Ernst (1980), *Faşist Hareketler*, çev. Halim İnal, İstanbul: Hür Yayınları.

Neocleous, Mark (2014), *Faşizm*, çev. Doğan Barış Kılıç, Ankara: Nota Bene Yayınları.

Okyayuz, Mehmet (2004), “(Klâsik) Faşizmin Kavramsallaştırılması Üzerine Bir Deneme”, *Doğu Batı*, (30), Aralık, 191-200.

Poulantzas, Nicos (1974), *Fascism and Dictatorship*, çev. Judith White, London: NLB.

Poulantzas, Nicos (2014), *Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar*, çev. Şule Ünsaldı, İstanbul: Epos Yayınları.

Paxton, Robert O. (2014), *Faşizmin Anatomisi*, çev. Hakan Atay, H. Demir Atay, İstanbul: İletişim Yayınları.

Strenhell, Zeev., M. Senajder ve M. Asheri (2012), *Faşist İdeolojinin Doğuşu*, çev. Şule Çiltaş, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Stalin, Joseph (1992), *Seçme Eserler*, C. 6, çev. S. N. Kaya, İ. Yarkın, İstanbul: İnter Yayınları.

Stalin, Joseph (1993), *Muhalefet Üzerine*, C. 2, çev. İsmail Yarkın, İstanbul: İnter Yayınları.

Sweezy, Paul (2007), *Kapitalist Gelişme Teorisi*, çev. Gülsüm Akalın, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Slater, Phil (1998), *Frankfurt Okulu*, çev. Ahmet Özden, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Sabine, George (2000), *Yakınçağ Siyasal Düşünceler Tarihi*, çev. Özer Ozonkaya, İstanbul: Cem Yayınları.

Sobolev, Alexander (1979), *Üçüncü Enternasyonal'in Kısa Tarihi*, çev. N. Okman, İstanbul: Bilim Yayınları.

Thalheimer, A. (1999), “Faşizm Üzerine”, *Faşizm ve Kapitalizm*, çev. Rona Serozan, İstanbul: Sarmal Yayınları.

Tasca, A. (1999), “Faşizmin Oluşum ve Gelişiminin Genel Şartları”, *Faşizm ve Kapitalizm*, çev. Rona Serozan, İstanbul: Sarmal Yayınları.

Troçki, Leon (1993), *Faşizme Karşı Mücadele*, çev. O. Koçak, O. Dilber, İstanbul: Yazın Yayınları.

Troçki, Leon (2000), *Lenin'den Sonra Üçüncü Enternasyonal*, çev. Ufuk Demirsoy, İstanbul: Tarih Bilinci Yayınları.

Weber, Hermann (1979), *III. Enternasyonal 1919-1943*, çev. Ümit Kıvanç, İstanbul: Belge Yayınları.

Yarkın, İsmail (der). (1989), *SBKP(B) XIX. ve SBKP XX. Parti Kongre Kararları*, İstanbul: İnter Yayınları.

Yarkın, İsmail (der). (1991), 3. *Enternasyonal’de Faşizm Üzerine Tartışmalar*, C. 1, İstanbul: Dönüşüm Yayınları.

Yarkın, İsmail (der). (1992), 3. *Enternasyonal’de Faşizm Üzerine Tartışmalar*, C. 2, İstanbul: Dönüşüm Yayınları.

Yeşil, H. (der). (1994), *Faşizm Nedir? Sosyal Demokrasi Nedir?*, İstanbul: Dönüşüm Yayınları.

Zetkin, Clara (1979a), “Faşizme Karşı Mücadele 1”, çev. Erol Öbek, *Birikim*, 54-55, s. 86-93.

Zetkin, Clara (1979b), “Faşizme Karşı Mücadele 2”, çev. Erol Öbek, *Birikim*, 56-57, s. 61-65.

IS COGNITIVE MISFIT AN ISSUE FOR ACCOUNTING STUDENTS? A FIELD STUDY USING THE FELDER-SOLOMAN INDEX OF LEARNING STYLES

Ömür KIZILGÖL*
Burcu İŞGÜDEN KILIÇ**

ABSTRACT

This study aims at finding out whether or not students experience a cognitive misfit at financial accounting courses. For this purpose, it is questioned in this study if there is a significant relationship between students' learning styles and their learning strategies by means of the Felder-Soloman Index of Learning Styles (ILS). Also, it is examined to what extent students' learning styles affect their performance at financial accounting courses. In line with the purpose of the study, 159 students studying at Balıkesir University have been asked to do a questionnaire. It has been planned to do some alterations about the current teaching style used at financial accounting courses in case any cognitive misfit is determined at the end of the research. The results of the study show that most of the students who have participated in the research experience a cognitive misfit and they do not have a specific preference related to learning strategies in terms of sequential and global dimensions of ILS.

Keywords: Accounting education, learning styles, learning strategies, cognitive misfit, Felder-Soloman Index of Learning Styles (ILS).

JEL Classification: M40, M41, I22.

ÖZET

**MUHASEBE ÖĞRENCİLERİ İÇİN BİLİŞSEL UYUMSUZLUK BİR SORUN MUDUR?
FELDER-SOLAMAN ÖĞRENME STİLLERİ ENDEKSİNİN KULLANILDIĞI
BİR ALAN ARAŞTIRMASI**

Bu çalışmanın amacı, öğrencilerin muhasebe derslerinde bilişsel uyumsuzluk yaşayıp yaşamadığını araştırmaktır. Bu amaçla Felder-Soloman Öğrenme Stilleri İndeksi kullanılarak, öğrencilerin öğrenme stilleri ve öğrenme stratejileri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı, bunun yanı sıra öğrencilerin muhasebe derslerindeki performansları üzerinde öğrenme stillerinin ne derece etkili

* Araştırma Görevlisi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İşletme Bölümü (kizilgol@balikesir.edu.tr)

** Yrd. Doç. Dr., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İşletme Bölümü (burcuisguden@yahoo.com)
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. IX, No. 2, (Ekim 2016)

olduğu araştırılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda Balıkesir Üniversitesi'nde 159 öğrenci ile bir anket yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre herhangi bir bilişsel uyumsuzluk tespit edilmesi durumunda finansal muhasebe dersindeki mevcut öğretim stilinde değişiklik yapılması düşünülmüştür. Araştırma sonuçları, birçok öğrencinin bilişsel uyumsuzluk yaşadığını ve Öğrenme Stilleri İndeksinin ardışık (sıralı) ve bütüncül boyutlarına göre öğrenme stratejilerinin belirgin bir tercih göstermediğini ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe eğitimi, Öğrenme stilleri, Öğrenme stratejileri, Bilişsel uyumsuzluk, Felder-Soloman Öğrenme Stilleri İndeksi.

JEL Sınıflandırması: M40, M41, I22.

Introduction

Learning and cognitive styles and their interactions have long taken the attentions of researchers; some of which (Edward 2001; Wolk and Nikolai 1997; Kovar *et al.* 2003; Tepehan 2004; Wynn-Williams, Whiting and Adler 2005; Cetin *et al.* 2013) focused on learning styles, while some others (Kai-Ming Au 1997; Bai *et al.* 2014; Bryant *et al.* 2009; Chan 1996; Cools *et al.* 2014; Cools *et al.* 2011; Davidson and Baldwin 2005; Duff 2004; Fuller and Kaplan 2004; Ramsay *et al.* 2000; Theuri, Greer and Turner 2011; Yen, Konold and McDermott 2004; Cools and Van den Broeck 2007; Corbett 2002; Stetson 2006) preferred to focus on cognitive styles. A group of researchers (Hwang *et al.* 2013; Scott *et al.* 2014; Yang *et al.* 2013; Graf *et al.* 2009; Filippidis and Tsoukalas 2009; Graf, Lin and Kinshuk 2008; Ultanir, Ultanir and Temel 2012; Eren 2003; Van Zwanenberg, Wilkinson and Anderson 2000; Arslan 2003; Samancı and Keskin 2007; Dias, Sauaia and Yoshizaki 2013; Graf, Viola, Leo and Kinshuk 2007) got interested in the use of Felder-Silverman learning style model in their studies.

Researchers used different cognitive models, such as Swassing-Barbe Model, Gardner's Theory of Multiple Intelligences (Eren, 2003) and Learning Models of Furnham and Ramsden (Duff, 2004), and different cognitive learning style instruments including Cognitive Style Indicator- CoSI (Cools and Van den Broeck 2007; Cools *et al.* 2011), Myers-Briggs Type Indicator-MBTI (Ramsay *et al.* 2000; Wolk and Nikolai 1997; Kovar *et al.* 2003; Stetson 2006; Raju and Venugopal 2014) and Honey & Mumford's Learning Style Questionnaire-LSQ (Van Zwanenberg, Wilkinson and Anderson 2000). Kai-Ming Au (1997) determined the cognitive styles of students by using two psychological tests, which were Lefevre and Ehri's Ambiguity Tolerance Test and Witkin *et al.*'s Group Embedded Figures Test. Granting all that there is about diversity in cognitive models and instruments

in the literature, the most recognised ones in accounting education research are Myers-Briggs Type Indicator-MBTI, Kirton's Adaption-Innovation Inventory-KAI, Kolb's Learning Style Inventory and Honey & Mumford's Learning Style Questionnaire-LSQ (Honn and Ugrin, 2012: 981).

Among these, Honn and Ugrin's (2012) study is one of the very first researches incorporating the Felder-Soloman ILS (based on the Felder-Silverman Learning Style Model) to the accounting education research. The subject matter of this study aroused from the observations of the authors of their students' orientations towards simultaneous problem solving, rather than a step-by-step approach. During the course of the lectures, authors noticed that students of the financial accounting course were more participating and successful in simultaneous oriented applications and solutions, while they relatively had difficulties in step-by-step oriented applications. The difference in students' simultaneous and step-by-step orientations set the authors thinking that there might be a possibility of cognitive misfit in students' learning process.

In this paper Honn and Ugrin's (2012) findings were further tested and extended by using the Felder-Soloman ILS and a different accounting task as to the financial accounting course. The current teaching style with regard to the related accounting course was intended to be changed if the research had revealed a statistically significant relationship between the variables. Since results demonstrated a significant relationship, the examples and applications used in financial accounting course were altered through a sequential dimension utilizing a step-by-step orientation in order to strengthen the students' sequential cognitive processing. Authors of this paper aimed to contribute to the literature by deepening the understanding of the relationship between student's accounting task performance and cognitive styles.

The paper begins by reviewing the relevant literature, followed by the development of the hypothesis and interpretation of the methodological approach. The fifth section presents and discusses the research and its results, while the final section provides the paper's conclusion.

Literature Review

Literature review consists of a wide range of studies concerning various aspects of learning styles, including the Felder-Soloman ILS, Myers-Briggs Type Indicator-MBTI, and cognitive studies consisting of styles, abilities and misfit.

Academics studied different aspects of learning styles. Cetin *et al.* (2013) aimed to identify the learning styles of the students and their research revealed that students were classified in a dissolving pattern in every aspect of learning, while the discovery part showed certain aspects revealing polarization. In his paper Duff (2004) contrasted two cognitive learning style models, which of first was Furnham's¹ and second Ramsden's.² Furnham conceptualized the roles of cognitive learning style, while Ramsden examined the contextual model of student learning. Duff (2004) proposed five suggestions regarding ways that accounting educators could employ cognitive learning style and developed associated measures to help students 'learn how to learn'. Edward (2001) described an approach to induction in an engineering school with an aim to provide a flexible, supportive experience for all learners. Unfortunately no significant correlations between learning styles and perceptions were found. A master thesis conducted by Arslan (2003) studied the preferred learning styles of engineering students at METU, Turkey via Index of Learning Styles. Her findings demonstrated that most of the engineering students preferred visual learning and the number of students who were dominantly sensing and active learners were more than intuitive and reflective students. She also found that learning style preferences did not influence CGPA scores. Another master thesis conducted by Tepehan (2004) aimed to determine the relationships between type of the high school and undergraduate course groups, regarding the learning styles and academic successes of Turkish Naval Academy first year midshipmen. Results of his findings indicated that there was no significant difference among the various course groups' academic successes of the students belonging to a specific learning style group. There was also no significant difference among the specific course group's academic successes of the students belonging to different learning style groups. Wynn-Williams, Whiting and Adler (2005) extended the findings of Adler *et al* (2004) by repeating the Adler *et al.* (2004) survey in their study by changing the conditions. Prior to the survey, students had completed an entire semester of intermediate-level courses, including two accounting courses. The results of the second survey were affirming and enhancing those of the first (Adler *et al*, 2004), stating that a lack of active involvement in cases of results in less balanced learning styles. This meant that it was not only *how* the case studies were used but also when they were used was of vital importance. Dias, Sauaia and Yoshizaki (2013) studied the difference in learning among students of a Production Control and Planning (PCP) course. They aimed to describe and analyze the learning differences through

¹ Furnham, A. (1995). The relationship between personality and intelligence to cognitive style and achievement.

² Ramsden, P. (1992). Learning to teach in higher education.

learning styles. Findings illustrated that greater learning was observed among students with a reflective (active-reflective) or visual (visual-verbal) style.

The Felder-Soloman-ILS also attracted academics such as Graf *et al.* (2007). They analyzed data in relation to Felder-Silverman Model of learning styles with an aim to provide a more detailed description of learning style dimensions. Their analyses displayed the most representative characteristics of each learning style dimension and also how representative these characteristics were. Graf *et al.* (2008) conducted a research as to the relationship between learning styles referred in the Felder–Silverman Model and working memory capacity as regarded in the Cognitive Trait Model. Their research illustrated learners with high working memory capacity to tend to prefer a reflective, intuitive, and sequential learning style, whereas learners with low working memory capacity to tend to prefer an active, sensing, visual, and global learning style. Graf *et al.* (2009) examined the benefits of incorporating learning and cognitive styles in web-based educational systems through the relationship between learning and cognitive styles. The Felder–Silverman Model was employed with regard to learning styles, while working memory capacity was used to determine the cognitive style. They executed an experiment with 297 students and the results indicated a relationship for the active/reflective, the sensing/intuitive, and the visual/verbal dimension, whereas no relationship was found for the sequential/global dimension. In a study conducted by Hwang *et al.* (2013), students' ability to choose the best-fit e-learning systems or content presentation styles for themselves were aimed to be investigated in terms of learning style perspective on the sequential/global dimension of the Felder-Silverman Model. The results showed that the choices made by the students were not related to their cognitive process or learning style, also the students who learned with learning style-fit versions showed significantly better learning achievement than those who learned with non-fit versions. In their research Scott *et al.* (2014) had a goal to discover the relationships between students' performance along a Scrum-based capstone project and their learning style in respect with the Felder–Silverman Model. They concluded that sequential students learn step-by-step and tend to perform tasks rapidly, whereas global students perform a thorough comprehension of the given information before starting to solve a problem. Their research results stated that the analysis of the association rules corroborated their hypothesis about the existence of a relationship between Scrum practices and learning styles. Yang *et al.* (2013) in their research, proposed a personalized presentation module to the end to develop an adaptive learning system through the field dependent/independent cognitive style model and the eight dimensions of Felder-Silverman Model. In their experiment, participants were randomly assigned

to an experimental group, which learned with an adaptive learning system developed via personalized presentation module, and a control group, which learned with a learning system without personalized presentation. The results illustrated that the experimental group students performed significantly better learning achievements than the control group students. Filippidis and Tsoukalas (2009) studied on an adaptive educational system based on the sequential/global dimension of Felder–Silverman Model using adaptive presentation. In as much as the learning styles of the students, students were found to be well balanced on the sequential/global dimensions of the 'understanding' scale, and had a slight preference for the sensing dimension of the 'perception' scale. Results indicated a weak correlation between sequential/global (understanding) and sensing/intuitive (perception) scales. Van Zwanenberg *et al.* (2000) compared the two instruments of Felder-Silverman's Index of Learning Styles and Honey and Mumford's Learning Styles Questionnaire and their achievement to predict academic performance. They found that the construct validity and internal reliability of alpha values of the ILS scales (5 0.41 to 0.65) were relatively low when compared to the alphas of the LSQ (0.59 to 0.74). They also found and discussed the general lack of significant correlations between learning style scores and performance. They concluded by demonstrating the activity-centered nature of learning styles and the advantages of viewing styles as a circumplex as well as their disappointment of the psychometric robustness of the measures. Samanci and Keskin (2007) examined the reliability and validity of the Felder-Soloman ILS and compared the learning styles of students from different faculties and also investigated the effect of gender on learning styles. The results did not reveal any significant difference between males and females. Students were also seen not to have a distinct preference for sequential and global learning styles. Ultanir, Ultanir and Temel (2012) examined the reliability and validity of the Index of Learning Styles (ILS) instrument of The Felder-Silverman Model at Mersin University, Turkey, through the differences among the learning styles according to students' fields of science. Results indicated that the preferred learning styles of the participants are different, meaning that Mersin University students are rather sequential, sensory and active learners. In the context of ILS, their results also demonstrated a significant difference in sequential/global learning styles according to science, health and social sciences. The goal of Eren (2003) was to develop a Learning Style Preferences Inventory through the learning models of Felder-Silverman and Swassing-Barbe, as well as Gardner's Theory of Multiple Intelligences. His analysis showed that t-statistics had significance at the $p < 0.001$ level with 2.14 degrees of freedom. He also found out that the internal consistency measured both for the whole experimental scale and each dimension were reliable high enough.

Some academics studied learning styles using Myers-Briggs Type Indicator. Kovar *et al.* (2003) investigated the characteristics of accounting students via Myers-Briggs Type Indicator through one of the original Accounting Education Change Commission (AECC) grant programs.³ They concluded that the personality types attracted to and retained in the program had not become more diverse at the time the paper was released. The study conducted by Raju and Venugopal (2014) displayed the link between personality and learning by comparing the personality types via Myers-Briggs Type Indicators (MBTI) with Felder-Silverman's Index of Learning Styles (ILS). Comparative findings displayed some correlation between specific dichotomies of MBTI and ILS, be that as it may, no direct relationship was found between individual MBTI types and ILS types. With respect to the correlations between the extroverted/introverted personality characteristic of MBTI and the learning styles, the chi-square value of sequential/global dimension came out to be 1.01. Ramsay *et al.* (2000) examined whether or not an individual's cognitive style had an impact upon their preference for cooperative learning techniques through Myers-Briggs Type Indicator. They analyzed the association between the four dimensions of cognitive style and accounting students' preference for cooperative learning and found out the existence of a significant correlation between accounting students' preference for cooperative learning and extroversion/introversion and thinking/feeling dimensions. Wolk and Nikolai (1997), discussed the differences of undergraduate and graduate accounting students and also accounting faculty members as to the types (personality preferences) in Myers-Briggs Type Indicator (MBTI). Their findings indicated significant differences in certain MBTI types among the groups, which have implications for accounting programs having a tendency to make fundamental changes in order to fit into the profession's requirements. In her doctoral dissertation, Stetson (2006) measured the effect of cognitive style on accountants' judgment and decision making through the Myers-Briggs Type Indicator scales for perceiving mental function, judging mental function and judging-perceiving attitude. Her findings illustrated *thinking* accountants to be more willing than *feeling* accountants to approve an aggressive transaction under some conditions. The results also showed that this difference of attitude might be enhanced in case an accountant had a sensing and a judging cognitive style accompanying a thinking style.

³ Accounting Education Change Commission granted a \$3 million support for curricular innovation as to creativity and experimentation in accounting education in the early 1990s, 13 schools received such grants.

Cognitive aspects of learning also attracted attention of researchers. Cognitive styles were discussed by researchers like Corbett (2002), who investigated the relationship between an individual's learning mode, cognitive style, human capital and his or her ability to recognize new opportunities. His results provided empirical evidence suggesting learning mode and cognitive style of assimilating and processing information had a significant effect on an individual's ability to recognize opportunities. Kai-Ming Au (1997) focused on the role of cognitive style as a moderating variable in students' performance across a variety of assessment methods. His research results indicated that in general, field-independent (articulated) students were performing better than field-dependent (global) students. The effects of cognitive style and feedback type on auditors' ability to identify internal control cues via ICQs were investigated by Bryant *et al.* (2009). Their results illustrated that while cognitive styles did not have a significant effect on performance where there was no feedback, the presence of feedback indicated an association between cognitive style and task performance. Regarding data analysis, Cools *et al.* (2014) suggested the use of more advanced and novel approaches rather than the traditional approaches, which have been mainly used in the cognitive style field. The cross-cultural validity of the Cognitive Style Indicator (CoSI) was examined by Cools *et al.* (2011), resulting in their conclusion that the relationships among the scales showed equivalence across cultures. Cools and Van den Broeck (2007) described the development and validation of the Cognitive Style Indicator (CoSI) through three cognitive styles: Knowing, planning, and creating. They incorporated other cognitive style instruments with personality and academic performance measures in the validation process and found evidence supporting the instrument's convergent and discriminant validity.

Cognitive abilities formed another sub-title under cognitive styles. Bai *et al.* (2014) investigated individual differences in cognitive ability and their relationship with the ability to recover from interruptions during multitasking performance. The findings suggested that training individuals to use consistent strategies facilitates interruption recovery by alleviating working memory load when interrupted, especially for low ability individuals. Davidson and Baldwin (2005) focused on the effects of the end-of-chapter materials (questions, exercises, problems, and cases) in accounting text books on the cognitive skills of students. They concluded that if low-level learning skills are intensely incorporated into end-of-chapter material, there would be substantial risk that mostly low-level learning will occur, and vice versa. Theuri, Greer and Turner (2011) conducted an experiment on the effects of a Multimedia Based Instructional Supplement (MBIS) on learners' cognitive skills. Their experiment resulted that such a MBIS can be useful both for enhancing

students' overall performance, and *understanding, applying, and analyzing* levels of cognitive skills. Yen, Konold and McDermott (2004) studied student learning behaviors in the context of cognitive ability and academic achievement. Results of their study indicated a relationship between learning behavior and academic achievement, beyond cognitive ability.

Another sub-title under cognitive styles could be cognitive misfit. In his study Chan (1996) examined the relationships among cognitive misfit, job performance, and actual individual turnover after 3 years in a sample of 253 engineers. The conclusion showed that cognitive misfit had no correlation with job performance. Fuller and Kaplan (2004) examined cognitive misfit's effect on auditor task performance and found a significant interaction between cognitive style of the auditor and the type of the task. Their results illustrated that analytic auditors performed better on the analytic task, while intuitive auditors performed better on the intuitive task.

Development of Hypothesis

During the practices of the lectures, the authors observed that students taking the financial accounting course did not have any difficulties in making the mathematical calculations related to the examples and applications necessary for the course. However they found it hard to explain how and why they did the related calculations and also failed to make correct accounting records and bookings of the related transactions.

Considering students' attitudes and tendencies towards problem solving with regard to accounting transactions and applications, they seemed to have difficulties in gradual and contiguous transactions requiring a reasonable order, in other words recording and booking of accounting transactions. On the other hand, they found it easier and were more successful when they were required to find the solution using mathematical calculations for the same accounting transactions.

This noted the question of whether accounting students' cognitive style is an issue regarding their accounting task performances or not. It additionally formed the following research question: "*Do students have a cognitive misfit with regard to the financial accounting course?*"

Cognitive style can be defined as: The model, in which a person organizes and classifies his/her perceptions of the environment in order to impose order on a confusing series of events, or as the difference in manner of thinking and information processing of different people (Au, 1997: 244).

When putted this way, it is possible to state that cognitive style refers to the preferred methods when performing intellectual actions. Cognitive style can be classified in different models such as follows:

- active versus reflective;
- concrete versus abstract;
- spontaneous versus systematic;
- internal versus external;
- field dependence versus independence; and
- linear versus creative (Au, 1997: 244).

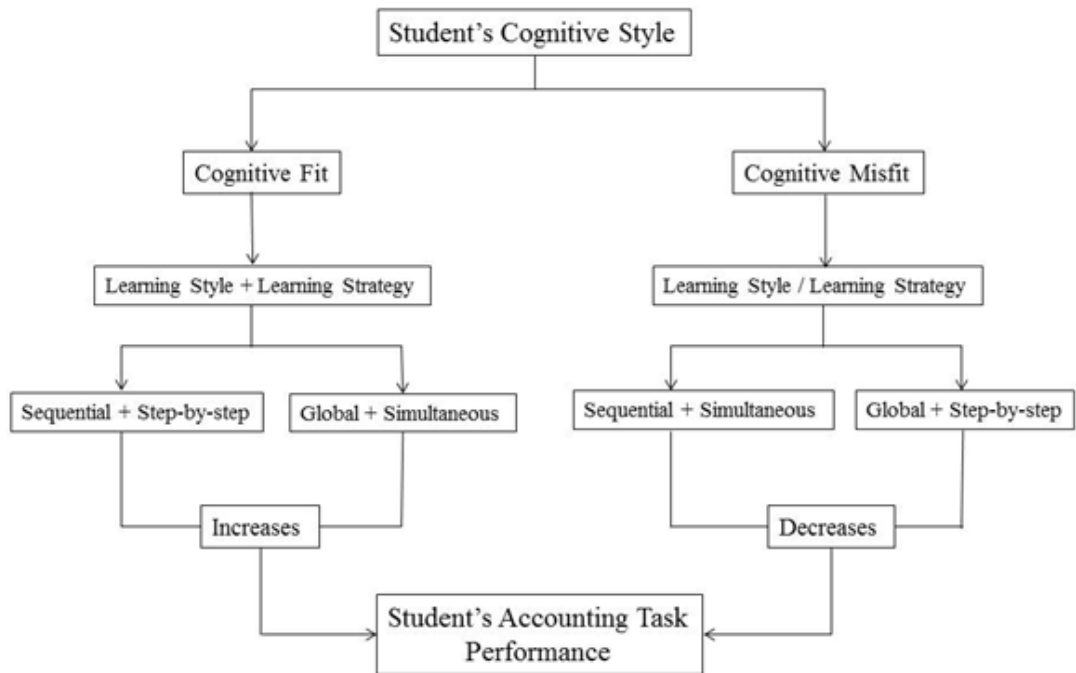
With respect to the fundamental research question mentioned above, the most related and suitable classification of cognitive style is the one stated by Witkin *et al.* (1977), noting a field dependent cognitive style versus a field independent cognitive style. According to this model, field dependent individuals have a tendency to perceive *globally*, in other words rely more on external reference frames, while field independent individuals have a tendency to perceive *analytically*, in other words rely more on internal reference frames. The *global* and *analytical* differentiation of Witkin *et al.* (1977) inspired authors of the current paper to utilize the Felder-Soloman ILS, since it incorporates *global* and *sequential* (analytical) dimensions of learning styles, in this case cognitive styles. Although mentioned by Henry (2004), Van Swanenberg and Wilkinson (2000) and Honn and Ugrin (2012), ILS is yet a rare tool used in accounting research and this acted as an additional motive for the subject matter.

Cognitive misfit theory predicts that a mismatch between an individual's cognitive style of problem solving and the style demands of the work context will cause a decrease in job performance (Honn and Ugrin, 2012: 985).

In respect of the current study, cognitive styles imply learning styles as *global* and *sequential* dimensions of ILS, and style demands of the work context imply learning strategies as *simultaneous* and *step-by-step* orientations regarding the Felder-Silverman model, which assumes that: students cognitively process information either step-by-step or simultaneously depending on their respective learning styles. Sequential students prefer to use step-by-step learning strategies and

global students prefer to use simultaneous learning strategies (Honn and Ugrin, 2012: 986).

Figure 1. Research Model

As shown in Figure 1 above, current study suggested that accounting students would perform better in accounting tasks if they had a cognitive fit regarding learning styles and strategies. In other words, students would perform better if they had sequential style paired with step-by-step strategy, or global style paired with simultaneous strategy.

Subsequently, students would perform worse in accounting tasks if they had a cognitive misfit regarding learning styles and strategies, meaning that students would perform worse if they had sequential style paired with simultaneous strategy, or global style paired with step-by-step strategy. These learning styles and strategies together form student's mental process of problem solving about accounting tasks.

Research question of the current study predicts that there is a cognitive misfit for accounting students, indicating that learning styles and learning strategies of participating students do not match. This prediction aroused the following fundamental hypothesis of

the study; accounting students have a cognitive misfit as to financial accounting.

Two collateral hypotheses are developed for answering the research question:

H_A: There is not any statistically significant correlation between students' learning styles and strategies.

H_B : There is a statistically significant difference between students' learning styles and strategies.

Research Methodology

In this study, students' accounting task performances were evaluated through learning styles and learning strategies for 159 participants. In controlled group sessions at Balıkesir University 2014 Summer School, each participant was first submitted the Felder-Soloman ILS online⁴, and then completed an accounting task as to the financial accounting course requiring both a step-by-step and a simultaneous strategy.

Participants

The participants performed an accounting task for the financial accounting course, which is a mandatory third semester course. Participants were the students attending summer school who had completed at least foundational accounting courses at first and second semesters, but failed from the so-called financial accounting course during regular third semester in fall. Only one of the participants was a freshman, while thirteen were senior, forty-five were sophomore and the remaining ones were junior class students. For participating in the experiment students earned up to 30% additional exam points for their grades.

Assessment of Learning Style

In the experiment, as an independent grouping variable, learning styles of the participants were assessed through the online Felder-Soloman ILS. Participants' scores on the sequential/global scale of this index were used.

The Felder-Soloman ILS assesses students' learning styles along the sequential/global dimension with an interval scale of odd numbers ranging from -11

⁴<http://www.engr.ncsu.edu/learningstyles/ilsweb.html>

meaning highly sequential to +11 meaning highly global. Participants noting scores ranging from -11 to -3 were classified as sequential, and those who noted scores ranging from +3 to +11 were classified as global. In the study, 82 students (58.1 %) were classified as sequential and 59 students (41.8 %) were classified as global.

A total of 159 participants completed the experiment. Eighteen cases were removed because the participants did not complete the tasks properly. This resulted in 141 convenient cases in the data set.

Assessment of Learning Strategy: The Accounting Tasks

The other grouping variable used in the experiment was learning strategy assessed through the accounting tasks. Two different tasks were conducted in the experiment; one requiring a step-by-step learning strategy and the other a simultaneous learning strategy. Two different tests were preferred in order to prevent participants to intentionally or unintentionally convey the calculations or numbers of one test to the other.

At the first task, which required a step-by-step learning strategy, participants were asked to compute the related ending account balances using a debit/credit posting strategy via journal and ledger recordings.

At the second task, which required a simultaneous strategy, participants were asked to calculate the costs of goods of sold and the gross profit/loss using a free-form strategy in which only addition and subtraction were used for calculation. The two tasks and related instructions are provided in Appendices A and B of this study. These two embedded learning strategies; step-by-step and simultaneous, are consistent with those that would be preferred by sequential/global students as described in the Felder-Silverman Model.

Measuring Performance

Participants got up to 20 points in a maximum duration of 20 minutes from the step-by-step oriented task, since it requires more effort and time compared to the simultaneous oriented second task, which provided up to 10 points within a 15 minutes of maximum duration. For the step-by-step oriented task, points were awarded for pertinent journal entries and debit/credit postings in the ledger accounts. For the simultaneous oriented task, points were awarded for accurate mathematical calculations of the costs of goods of sold and the gross profit/loss.

Inherent task qualities grounding on two different tasks might have affected the performance of participants during the conduct of tasks. In order to defect the effects of inherent task qualities, participants' task scores were averaged by converting them to z-scores.

A number of additional variables such as participants' gender, department, grade, accounting points mean, GPA and duration of effort (measured in minutes) were also collected to be used as an aid for deepening the interpretation of the research results. Letter grade scores of accounting courses and GPA were gathered from participants' most recent academic transcripts as of Summer 2014. Subsequently, accounting points mean was calculated by averaging each participant's scores taken from the accounting related courses in order to make them comparable with GPA. Accounting points mean and GPA were distributed into four groups, which were constructed by one point intervals beginning from 0 and ending with 4; 0-1, 1-2, 2-3, 3-4.

Research

Participants' learning styles were determined via online Felder-Soloman ILS and learning strategies were determined via accounting task performance.

The fundamentals of the study is consistent with the Felder-Silverman Model, which states that sequential style students prefer step-by-step strategy and global style students prefer simultaneous strategy. In this conceptual frame, with respect to the research question it is expected that sequential style participants had high simultaneous scores and global style participants had high step-by-step scores.

In keeping with the results of the online Felder-Soloman ILS, participants were grouped as either *sequential* or *global*. Following this grouping with respect to learning style, participants within each learning style group were then distributed to sub-groups of *step-by-step* and *simultaneous* with respect to learning strategy. Distribution to sub-groups of step-by-step and simultaneous was conducted according to the accounting task scores of participants.

In order to defect the potential masking effect of inherent task quality difference (participants' possibility of finding one task easier/harder than the other), and performance evaluation difference (maximum points given from each task) participants' accounting task scores were averaged by converting to z-scores separately.

Scores of step-by-step oriented accounting task ranged from 0 to 20 points maximum. These points were converted to z-scores and named Z-SBS. If a sequential style participant's Z-SBS score is greater than zero ($Z-SBS > 0$) that participant was accepted as non-affirming the fundamental hypothesis and vice versa.

Scores of simultaneous oriented accounting task ranged from 0 to 10 points maximum. These points were also converted to z-scores and named Z-SIM. If a global style participant's Z-SIM score is greater than zero ($Z-SIM > 0$) that participant was accepted as non-affirming the fundamental hypothesis and vice versa.

Preparation of the Research Data for Analysis

SPSS Version 22 was used in analysing the survey data. The data used in research were converted to nominal values in order to suit the requirements of statistical analysis.

While assessing learning style along the sequential/global dimensions, participants' scores were converted to a new scale for the sake of SPSS and sequential and global scales were then rank ordered within each group of sequential and global participants.

In order to prepare the learning strategy scores assessed by accounting task scores for analysis, these scores first were averaged by converting them to z-scores separately both for step-by-step and simultaneous students. Z-scores of step-by-step oriented participants (Z-SBS) were scaled along a range starting from -0,78 to +2,5, while z-scores of simultaneous oriented participants (Z-SIM) were scaled along a range from -1,08 to +1,2. Afterwards, the scaled z-scores within each separated group of step-by-step and simultaneous participants were rank ordered also separately within each group. By this process learning strategy scores of participants were converted and grouped into two separate groups of averaged z-scores and named as *Z-SBS* and *Z-SIM* respectively.

Converted values of learning styles and learning strategies were then distributed into eight groups, which of two were regarded as non-affirming the fundamental hypothesis of the study, while the other six groups were regarded as affirming. These groupings resulted with a 2x4 between-subjects design. The said eight groups and the frequencies of participants in each group are illustrated below in Table 1 and 2:

Table 1. Grouping of Participants and Group Frequencies

Learning style	Learning strategy				
	ZSBS>0	ZSBS<0	ZSIM>0	ZSIM<0	Total
Sequential	Group1(37)	Group2(45)	Group3 (0)	Group4(0)	82
Global	Group5(0)	Group6(2)	Group7(29)	Group8(28)	59
Total	37	47	29	28	141

Table 2 was developed from the frequency distributions in Table 1. Affirming six of the eight different groups in Table 2 seemed to contrast with the assumptions of the Felder-Soloman ILS, simply stating that global students tended to have higher step-by-step scores, while sequential students tended to have higher simultaneous scores.

Distribution of the affirming and non-affirming groups in Table 2 was rendered as to the participants' scores of learning style (ILS) and learning strategy (accounting task) questionnaires. In order to be rendered as non-affirming, participant should have a sequential tendency (ILS) together with a z-score (step-by-step accounting task) higher than zero (ZSBS>0) or a global tendency (ILS) together with a z-score (simultaneous accounting task) higher than zero (ZSIM>0). Group 1, Group 4, Group 6 and Group 7 came out as non-affirming, the other groups were rendered as affirming. Affirming participants were 51.7% and non-affirming participants were 48.2% of the total participants.

Table 2. Affirmation of Fundamental Hypothesis

	Group-ing	Learning style	Learning strategy	Frequency of participant	Total number of participant
Non-affirming	Group 1	Sequential	ZSBS>0	37	68
	Group 4	Sequential	ZSIM<0	0	
	Group 6	Global	ZSBS<0	2	
	Group 7	Global	ZSIM>0	29	
Affirming	Group 2	Sequential	ZSBS<0	45	73
	Group 3	Sequential	ZSIM>0	0	
	Group 5	Global	ZSBS>0	0	
	Group 8	Global	ZSIM<0	28	

Research Results

This section features results of the statistical analysis of the research data including tests of normality, reliability, Spearman's Rank Order and Wilcoxon Signed Rank Order.

Tests of Normality: Normality test was conducted through learning styles, simultaneous and step-by-step test scores of participants. Results are illustrated below in Table 3.

Table 3. Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Learning styles	.208	141	.000	.875	141	.000
Sim	.235	141	.000	.795	141	.000
Sbs	.229	141	.000	.781	141	.000
a. Lilliefors significance correction						

Since the Kolmogorov-Smirnov value is 0.000 at the 0.05 level (2-tailed), it was concluded that the survey data were not normally distributed. Therefore non-parametric tests were conducted.

Tests of Reliability: Reliability test of learning styles (ILS) ended up with a low level of reliability indicated by Cronbach's Alpha Coefficient in Table 4 below:

Table 4. Reliability Statistics

Cronbach's alpha	Cronbach's alpha based on standardized items	N of items
.543	.553	43

Sample Size : 159

Total Number of Items : 43

Cronbach's Alpha Coefficient: $\alpha = 0.553 < 1.00$

: $0.40 \leq \alpha \leq 0.60$ sample has a low reliability

Non-parametric Tests of Hypothesis: In order to execute correlation analysis, Spearman's Rank Order was used incorporating participating students' scores of Felder-Solomon ILS and z-scores of accounting tasks. In accordance with the authors' expectations, results illustrated weak correlations.

Hypothesis for correlation analysis are:

H_{A0}: There is not any statistically significant correlation between learning styles and

learning strategies.

H_{A1}: There is a statistically significant correlation between learning styles and learning strategies.

As shown in Table 5, since correlation coefficient is $-0.769 < 0.05$, there is a strong negative relationship between learning styles and learning strategies. This means that participants with a *global* learning style tended not to have a *simultaneous* oriented learning strategy, where participants with a *sequential* learning style tended not to have a *step-by-step* oriented learning strategy. Acceptance of H_{A0} means that there is not any statistically significant positive correlation between learning styles and learning strategies. This result favors the fundamental hypothesis of the study.

Table 5. Correlations^c

			Learning style	Z learning strategy	AGPA	GPA	Grade	Department	Gender
Spearman's rho	Learning style	Correlation coefficient	1.000	-.769**	-.026	.040	.070	-.217**	-.001
		Sig.(2-tailed)	.	.000	.764	.638	.407	.010	.987
	Z learning strategy	Correlation Coefficient	-.769**	1.000	.174*	.178*	.028	.290**	.070
		Sig.(2-tailed)	.000	.	.039	.035	.739	.000	.408
	AGPA	Correlation coefficient	-.026	.174*	1.000	.472**	.155	.092	-.016
		Sig.(2-tailed)	.764	.039	.	.000	.067	.276	.853
	GPA	Correlation coefficient	.040	.178*	.472**	1.000	.202*	.124	.198*
		Sig.(2-tailed)	.638	.035	.000	.	.016	.144	.018
	Grade	Correlation coefficient	.070	.028	.155	.202*	1.000	.157	.115
		Sig.(2-tailed)	.407	.739	.067	.016	.	.063	.175
	Department	Correlation coefficient	-.217**	.290**	.092	.124	.157	1.000	.084
		Sig.(2-tailed)	.010	.000	.276	.144	.063	.	.324
	Gender	Correlation coefficient	-.001	.070	-.016	.198*	.115	.084	1.000
		Sig.(2-tailed)	.987	.408	.853	.018	.175	.324	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).
* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

c. Listwise N = 141

Wilcoxon Signed Rank Order was conducted in order to find out if there is any statistical difference between learning styles and learning strategies. A couple of prerequisites are necessary in order to execute Wilcoxon Signed Rank Order: Data have to be paired and come from the same population, each pair has to be chosen randomly and independently and the data have to be measured on an ordinal scale at least. Since Wilcoxon test required ordinal scaled data, data were rank ordered before the execution of the test. Learning styles (ILS) consists of global and sequential dimensions.

Hypothesis for differentiation analysis are:

H_{B0} : There is not any statistically significant difference between learning styles and learning strategies.

H_{B1} : There is a statistically significant difference between learning styles and learning strategies.

Table 6- Test Statistics^a

	Z learning strategy – learning style
Z	-10.306 ^b
Asymp. Sig. (2-tailed)	.000
a. Wilcoxon signed ranks test	
b. Based on negative ranks.	

Table 6 illustrates that asymp. Sig. (2-tailed) $0.000 < 0.05$ so H_{B0} is rejected, learning styles and learning strategies are different. Results indicate that there is a statistically significant difference between learning styles and learning strategies.

Similar to the result of the correlation test, this result also supports the fundamental hypothesis. According to ILS, the vector consisting of sequential and global dimensions should turn out mutually coherent results with the vector consisting simultaneous and step-by-step dimensions. However, Wilcoxon test ended up with adverse consequences.

Conclusion

Granting that ILS helps investigating the difference and variety of students' learning process, it also gives hints to researchers as to how students meet their

demand of knowledge. Determining students' learning style is important for both consistency and detecting his/her strengths and weaknesses in learning process. These aspects of Felder-Soloman ILS have long been drawing the attention of academics, constituting a wide literature especially in engineering and education fields. ILS was then applied to social sciences and yielded notable results. Be that as it may, the most important drawback of ILS while adapting to social sciences is the low level of reliability.

In this study, in order to determine which statistical tests to execute, test of normality was conducted via Kolmogorov-Smirnov test. Results indicated that data were not normally distributed. Additionally Cronbach's alpha coefficient illustrated a low level of reliability in accordance with related literature in social sciences. Sample data were then tested with non-parametric tests of Spearman's Rank Order and Wilcoxon Signed Rank Order to the end to determine if there is any significant relation between students' learning styles and learning strategies. In accordance with the authors' expectations, tests resulted with the acceptance of the fundamental research hypothesis meaning that learning styles and learning strategies are independent of each other.

The effects of learning styles on students' accounting task performance were also investigated in the context of the research. A relation was detected between the learning styles and learning strategies of participating students' who were successful in the accounting task ($z\text{-score} > 0$). This illustrated that these students did not affirm the fundamental research hypothesis. On the contrary, students who failed in the accounting task ($z\text{-score} < 0$) affirmed the fundamental research hypothesis and this might be the reason why the reliability of ILS came out to be so low. In consequence of this, statistical tests executed in the research did not result with significant p values (Sig.) or strong correlation coefficients favoring the fundamental research hypothesis and in accordance with the related literature. This result also noted a cognitive misfit or inconsistency in participating students' learning process.

As a conclusion, results of the research noted that in accounting education, students' perceptions and preferences of learning styles and learning strategies did not have a significant contribution to students' success. Sequential and global dimensions of ILS were not rewarding with respect to accounting task performances of students. It was intended to change the current teaching style with regard to the related accounting course and since the research revealed a cognitive misfit between the variables, a change became necessary. In respect of the research findings, the examples and applications used in financial accounting course were altered through

a sequential dimension utilizing a step-by-step orientation in order to strengthen the students' sequential cognitive processing. For future studies, adapting learning indexes or methods would be helpful in understanding and developing students' learning and cognitive processes on accounting courses.

BIBLIOGRAPHY

Arslan, B. (2003). *A Descriptive Study on Learning Styles of the Engineering Students at METU*. Master Thesis, Submitted to Middle-East Technical University (METU), Department of Educational Sciences, Turkey.

Bai, H., Jones, W. E., Moss, J. and Doane, S. M. (2014). "Relating Individual Differences in Cognitive Ability and Strategy Consistency to Interruption Recovery during Multitasking". *Learning and Individual Differences*, 35, 22-33.

Bryant, S., Murthy, U. and Wheeler, P. (2009). "The Effects of Cognitive Style and Feedback Type on Performance in an Internal Control Task". *Behavioral Research in Accounting*, 21(1), 37-58.

Cetin, D., Ozcan, M. and Cebi, M. (2013). "A Study of Learning Styles of Students at Health Faculties". *International Journal of Integrated Care*, 13. Available from: <http://www.ijic.org/index.php/ijic/article/view/1299/2137> [Accessed 30 September 2014].

Chan, D. (1996). "Cognitive Misfit of Problem-solving Style at Work: A Facet of Person-organization Fit". *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 68(3), 194-207.

Cools, E. and Van den Broeck, H. (2007). "Development and Validation of the Cognitive Style Indicator". *Journal of Psychology*, 141(4), 359-387.

Cools, E., De Pauw, A. and Vanderheyden, K. (2011). "Cognitive Styles in an International Perspective: Cross Validation of the Cognitive Style Indicator (CoSI)". *Psychological Reports*, 109(1), 59-72.

Cools, E., Armstrong, S.J. and Verbrigghe, J. (2014). "Methodological Practices in Cognitive Style Research: Insights and Recommendations from the Field of Business and Psychology". *European Journal of Work and Organizational Psychology*. 23(4), 627-641.

Corbett, A.C. (2002). *Opportunity Recognition: A Learning and Cognitive Approach*. Doctoral Dissertation, Submitted to the Department of Management, Faculty of the Graduate School of the University of Colorado.

Davidson, R. A. and Baldwin, B. A. (2005). "Cognitive Skill Objectives in Intermediate Accounting Textbooks: Evidence from End-of-chapter Material". *Journal of Accounting Education*, 23, 79-95.

Dias, G. P. P., Sauaia, A. C. A. and Yoshizaki, H. T. Y. (2013). "Felder-Silverman Learning Styles and Learning with Business Games". *Revista de Administração de Empresas*, 53(5), 469-484.

Duff, A. (2004). "The Role of Cognitive Learning Styles in Accounting Education: Developing Learning Competencies". *Journal of Accounting Education*, 22, 29-52.

Edward, N. S. (2001). "Evaluation of a Constructivist Approach to Student Induction in Relation to Students' Learning Styles". *European Journal of Engineering Education*, 26(4), 429-440.

Eren, A. (2003). "Validity and Reliability Studies of the Learning Style Preferences Inventory (LSPi)". *Education and Science*, 28(130), 41-49.

Filippidis, S. K. and Tsoukalas, I. A. (2009). "On the Use of Adaptive Instructional Images Based on the Sequential-global Dimension of the Felder-Silverman Learning Style Theory". *Interactive Learning Environments*, 17(2), 135-150.

Fuller, L. R. and Kaplan, S. E. (2004). "A Note about the Effect of Auditor Cognitive Style on Task Performance". *Behavioral Research in Accounting*, 16, 131-143.

Graf, S., Viola S. R., Tommaso, L. and Kinshuk. (2007). "In-depth Analysis of the Felder-Silverman Learning Style Dimensions". *Journal of Research on Technology in Education*, 40(1), 79-93.

Graf, S., Lin, T. and Kinshuk (2008). "The Relationship between Learning Styles and Cognitive Traits – Getting Additional Information for Improving Student Modelling". *Computers in Human Behavior*, 24, 122-137.

Graf, S., Liu, T., Kinshuk, Chen, N. and Yang, S. J. H. (2009). "Learning Styles and Cognitive Traits–Their Relationship and Its Benefits in Web-based Educational Systems". *Computers in Human Behavior*, 25, 1280-1289.

Henry, E.G. (2004). "An Exploratory Study of Learning Styles among Students Taking an Introductory Accounting Course". *Journal of Accounting and Finance Research*, 12, 24-32.

Hwang, G., Sung, H., Hung C. and Huang, I. (2013). "A Learning Style Perspective to Investigate the Necessity of Developing Adaptive Learning Systems". *Educational Technology & Society*, 16(2), 188-197.

Honn, D. D. and Ugrin, J. C. (2012). "The Effects of Cognitive Misfit on Students' Accounting Task Performance". *Issues in Accounting Education*, 27(4), 979-998.

Kai-Ming Au, A. (1997). "Cognitive Style as a Factor Influencing Performance of Business Students across Various Assessment Techniques". *Journal of Managerial Psychology*, 12(4), 243-250.

Kovar, S. E., Ott, R. L. and Fisher, D. G. (2003). "Personality Preferences of Accounting Students: A Longitudinal Case Study". *Journal of Accounting Education*, 21, 75-94.

Raju, P. G. and Venugopal, M. (2014). "Personality & Learning Styles- Lessons for Indian Corporate Trainers". *Indian Journal of Industrial Relations*, 49(4), 734-750.

Ramsay, A., Hanlon, D. and Smith, D. (2000). "The Association between Cognitive Style and Accounting Students' Preference for Cooperative Learning: An Empirical Investigation". *Journal of Accounting Education*, 18, 215-228.

Samanci, N. K. ve Keskin, M. O. (2007). "The Felder and Soloman Index of Learning Styles: Translation to Turkish and the Study of Validity-reliability." *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 8(2), 37-54.

Scott, E., Rodriguez, G., Soria, A. and Campo, M. (2014). "Are Learning Styles Useful Indicators to Discover How Students Use Scrum for the First Time?". *Computers in Human Behavior*, 36, 56-64.

Stetson, T. E. (2006). *Rules versus Principles, Accountants' Cognitive Styles and Professional Penalties*. Doctoral Dissertation, Submitted to the Graduate Faculty of University of Oklahoma, USA.

Tepehan, T. (2004). *The Relationships between Type of the High School Graduate and Undergraduate Course Groups, Regarding the Learning Styles and Academic Successes of Turkish Naval Academy First Year Midshipmen*. Master Thesis, Submitted to Yıldız Technical University, Institute of Social Sciences, Turkey.

Theuri, P. M., Greer, B. M. and Turner, L.D. (2011). "The Efficacies of Utilizing a Multimedia Based Instructional Supplement on Learners' Cognitive Skills". *Accounting Educators' Journal*, XXI, 107-129.

Ultanir, E. Y., Ultanir, G. and Temel, G. O. (2012). "The Examination of University Students' Learning Styles by Means of Felder-Silverman Index". *Education and Science*, 37(163), 29-42.

Van Zwanenberg, N., Wilkinson, L. J. and Anderson, A. (2000). "Felder and Silverman's Index of Learning Styles and Honey and Mumford's Learning Styles Questionnaire: How do They Compare and Do They Predict Academic Performance?". *Educational Psychology*, 20(3), 365-380.

Wolk, C. and Nikolai, L. A. (1997). "Personality Types of Accounting Students and Faculty: Comparisons and Implications". *Journal of Accounting Education*, 15(1), 1-17.

Wynn-Williams, K., Whiting, R. H. and Adler, R. W. (2005). "Student-led and Teacher-led Case Presentations: Further Empirical Evidence". *Working Paper*, Department of Accountancy and Business Law, University of Otago, Dunedin, New Zealand.

Yang, T., Hwang, G. and Jen-HwaYang, S. (2013). "Development of an Adaptive Learning System with Multiple Perspective Based on Students' Learning Styles and Cognitive Styles". *Educational Technology & Society*, 16(4), 185-200.

Yen, C., Konold, T. R., and McDermott, P. A. (2004). "Does Learning Behavior Augment Cognitive Ability as an Indicator of Academic Achievement?", *Journal of School Psychology*, 42, 157-169.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA KIBRIS: İLHAK VE İŞGAL SÜRECİNİN NEUE FREIE PRESSE'DE (VİYANA) TAKDİMİ

Erdem KARACA*

ÖZET

İlk olarak 1848'de yayın hayatına başlayan Neue Freie Presse (NFP), 1864 yılından itibaren Avusturya'nın önemli gazeteleri arasında kendisine yer bulmuştur. Gazetenin, politik olarak muhafazakâr, ekonomik olarak liberal bir çizgiyi benimsediği belirtilmiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasındaki haberciliği, birçok gelişmeye ışık tutabilme özelliği göstermiştir. Araştırmada kaynak olarak yararlanılan gazetenin, Ocak 1914-Ekim 1918 yılları arasındaki nüshalarında Kıbrıs'la ilgili çıkan haberler ve yazılar dikkatlice taranmış, akademik çalışmaya dönüştürülecek hâle getirilmiştir. Yabancı basın vasıtasıyla, NFP üzerinden; genel olarak Kıbrıs tarihine, özel olarak da Kıbrıs Türk Tarihi'ne ışık tutulmaya çalışılmıştır. Giriş, 1. Hedefteki Ada: Kıbrıs, 2. Bir Gaspın Adı: Kıbrıs'ın İlhakı, 3. Uluslararası Hukuka Aykırılık: Bir Dizi İhlaller, 4. Tarafsız Devletlerin Durumu ve İngilizlerin Yunanistan Baskısı, 5. Savaş Biterken: Yenilenler, Yenilenler ve Kıbrıs, 6. Sonuç ve Değerlendirme ana başlıklar olarak saptanmıştır. Kıbrıs'ın önemi, işgal, ilhak, aldatmaca, hukuksuzluk, rekabet, ticaret, dayatma, şantaj gibi mevzular ilgili başlıklar altında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Meselesi, Türk-İngiliz İlişkileri, Türk-Alman İlişkileri, Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı, Neue Freie Presse.

ABSTRACT

CYPRUS IN WORLD WAR I: PRESENTATION OF THE PROCESS OF ANNEXATION AND OCCUPATION IN NEUE FREIE PRESSE (VIENNA)

First started to publication in 1848, Neue Freie Presse (NFP) has found place among the significant newspapers in Austria since 1864. It has been stated that the newspaper has adopted a conservative line politically and a liberal line economically. During the World War I, its journalism has shed light on many developments. In issues of the newspaper which were used as a reference for a research between the years of January 1914 – October 1918, news and articles about Cyprus has been searched carefully, they have been turned into a form ready for an academic research. Attempts have been made to shed light on the history of Cyprus and especially on Cyprus Turkish history over NFP via foreign press. Introduction, 1. Island on Target, 2. A Name of Robbery: Annexation of Cyprus, 3. Contrariety to International Law: A Series of Violation, 4. Situation of Neutral States and The British

* Yrd. Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Tarih Bölümü (erdm.karaca@hotmail.com)
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. IX, No. 2, (Ekim 2016)

pressure on Greece, 5. When the War Ends: Winners, Losers and Cyprus, 6. Result and Evaluation has been determined as main topics. The importance of Cyprus has been discussed under the topics related to subjects such as occupation, annexation, deception, lawlessness, competition, trade, imposition and blackmailing.

Keywords: Cyprus Issue, Turkish-British Relations, Turkish-German Relations, Ottoman Empire, World War I., Neue Freie Presse.

Giriş

Dünya ana kıtası içinde merkezi bir konumda bulunan Kıbrıs, Avrupa, Asya ve Afrika'ya neredeyse eşit uzaklıkta yer almakta olup, Girit ile birlikte su geçiş yollarının da kesiştiği bir hat üzerinde durmaktadır. Daha geniş bir açıyla bakıldığında ada, Türk Boğazları ve Mısır su yolu (Süveyş) arasında yer almasının yanında, Avrasya-Afrika bağlantısının en hayati su havzaları olan Körfez ve Hazar havzaları ile Aden ve Hürmüz su yollarının da nabzını tutacak sabit bir üs ve uçak gemisi pozisyonundadır (Karaca, 2010: 1).

1928 yılında adanın İngiliz egemenliğindeki 50. yılını kutlamak için basılan bir pul.¹

¹<https://www.google.com.cy/search?hl=tr&site=imghp&tbn=isch&source=hp&biw=1280&bih=699&q=stamp+cyprus+1878-1928&oq=stamp+cyprus+1878->

Yüzölçümü 9000 km² civarında olan Kıbrıs'ın nüfusu ise yaklaşık olarak 250 bin kadardı. Kıyı şeridinin girintili olması gemilerin kolaylıkla demirlemesine fırsat vermekteydi. Çok dağlık bir yapısının bulunması ise, yüksek verimliliğin önündeki en büyük engeldi. Çok eski ve mücadeleli bir tarihe sahip bulunan Kıbrıs; Hitit, Fenike, Grek, Asur, Mısır, Makedon, Roma, Bizans ve Venedik hâkimiyetlerinin ardından, 1570'ten itibaren Osmanlı Devleti'nin bir parçası olmuştur.² 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın devreye girmesiyle birlikte dünya ticareti açık denizlerden Akdeniz bölgesine yönelmeye başlayınca, Kıbrıs'ın stratejik ve jeopolitik değeri daha da artmış (Tamçelik, 2011: 1513) ve Osmanlı'nın en çok dikkatleri üzerine çeken mülklerinden biri olmuştur.

Mülk arzusunu karşılamak isteyen devletlerden biri olan Rusya, 1878'de biten savaşın ardından gerçekleşen Ayastefanos Antlaşması'yla birlikte Türkiye'den (Osmanlı'dan), Kars, Ardahan ve Batum'u da içine alan 39.000 km²'lik bir bölgeyi talep etmiştir. Ancak, Berlin Kongresi'nden sonra 27.000 km²'lik alana razı bırakılan Rusya, aynı zamanda İngiliz Büyükelçi Layard ve Sadrazam Saffet Paşa arasında imzalanan Kıbrıs Sözleşmesi (4 Haziran 1878) gerçeğiyle karşı karşıya kalmıştır. Sözleşmeye göre; Rusya Kars, Ardahan ve Batum dışında herhangi bir Saltanat toprağına saldırarak olursa İngiltere askeri yardımda bulunacaktı. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de, İngiltere'nin Kıbrıs'a yerleşmesine ve yönetmesine izin verilmiştir. Sözleşmeye 1 Temmuz'da eklenen bir hükümle, Rusya'nın işgal ettiği yerlerden ayrılması durumunda, İngiltere de Kıbrıs'ı terk edecek ve Türkiye'ye geri verecekti.³ Sultan II. Abdülhamit, "Hukuk-ı şahaneme asla halel gelmemek şartıyla muahedenameyi tasdik ederim" kaidesiyle anlaşmayı onaylamış, böylece kendi hükümlerini sağlama almak istemiştir (Bostancı, 2015: 321).

1928&gs_l=img.3...22182.37912.0.38282.22.14.0.8.0.0.148.1636.2j12.14.0....0...1ac.1.64.img..0.13.1524...0j0i30k1j0i5i30k1j0i8i30k1.LPrY21X1PGQ#imgcr=79AFa8D26h7BUM%3A

² "Annexion von Zypern durch England.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 6 November 1914, Nr. 18033, s. 2.; Çalışmadaki dil, üslup ve ifade hususu NFP gazetesinin meseleleri ele alış biçimiyle doğru orantılıdır. Amaç, gazetenin yazılarındaki orijinalliğe sadık kalınarak, bilimsel bir yaklaşımın ortaya konmasıdır.

³ 1897'de Kars Eyaleti'nin nüfusu 282.000, yüzölçümü 18.647 km² iken, Batum ile Artvin'in oldukça kozmopolit hale gelmiş toplam nüfusu 142.000, yüzölçümü ise 6953 km² olarak tespit edilmiştir. Petrol sevkiyatının önemli bir bağlantı noktası olan Batum, 1878 Berlin Antlaşması ile serbest liman statüsüne kavuşturulmuştur. Ancak, bu statüye 1886 yılında son verilmiştir. Bkz., "Rußlands neue Grenzen.", *Neue Freie Presse*, 5 März 1918, Nr. 19227, s. 3.; Kıbrıs'ı Roma'nın bir parçası gibi gören İtalyan basını, "Kutsal Ada, İstanbullu harem ağaları tarafından Londralı tefecilere satıldı." şeklinde tepkili manşetler atmıştır. Bkz, Meltem Onurkan-Samani, *Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)*, Hacettepe Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007, s. 28.

1. Hedefteki Ada: Kıbrıs

Sultan'ın Kıbrıs'ı İngiltere'ye bırakmasının ardından, adayla ilgili Kraliçe Viktorya'ya mektup yazan Başbakan Benjamin Disraeli, "Kıbrıs, Batı (ön) Asya'nın anahtarıdır" mütalaasında bulunmuştur (Şahin, 2012: 58). İngiliz devlet adamları Disraeli (Lord Beaconsfield) gibi, Chamberlain ve Llyod George da yürüttükleri çalışmamalarla, hangi alanların gelecekte İngiltere için en iyi fırsatları sunduğunu tespit etmişlerdir. Berlin Kongresi'nde Büyük Britanya'nın, Rusya'yı tahkir ederek Kıbrıs'ı ele geçirme isteği bu nedenle önemli olmuştur.⁴

1877-1878 (93) Osmanlı-Rus harbinin dikkate değer yanlarından birisi de, Rus yanlısı bir politika izleyen İran'ın tavrı olmuştur. Rus kuvvetlerine 4.000 asker ve bir miktar top ile yardımda bulunan İran yönetimi, Osmanlı lehine bir duruş sergileyen kendi devlet adamlarının itirazları dolayısıyla zaman zaman tek düze bir yaklaşımdan uzaklaşmışsa da, somut olarak hep Rusya'ya yakın durmuştur. Öyle ki, İran Şahı Avrupa'ya gerçekleştireceği seyahati esnasında, kendisine mihmandarlık (rehber) edecek kişi olarak Prens Mençikof'un görevlendirilmesini kabul etmiştir (Yapıcı, 2012: 331).

Rusya ve İran'ın hedefinde olan Osmanlı, İngiltere'nin de yakın ilgisine maruz kalmıştır. XIX. yüzyılın başlarında yürüttüğü politikayla, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü muhafaza etmeye namzet görülen İngiltere, bunun mümkün olmadığı hallerde devleti parçalamak yerine, bağımsızlık talep eden toplumlara özerklik vermek ve bağlı devletler meydana getirmek suretiyle politikasını güncellemiştir (Günay, 2007: 115).

Anlaşılan odur ki, Kıbrıs'a yerleşilmesi, İngilizlerin yürüttükleri haince siyasetin en öğretici örneklerinden biri olma özelliğini taşımaktaydı. Berlin Kongresi öncesinde, 4 Haziran 1878 günü Osmanlı Hükümeti ile bir sözleşme imzalayan İngiltere, Küçük Asya (Anadolu), Suriye ve Mezopotamya'daki beklentilerini garanti altına almıştır. Yıllık 92.800 Pound tazminat ödemek karşılığında Kıbrıs'ı işgal ve yönetme fırsatı bulan İngiltere, Türkiye'nin koruyucusu olma vasfını da elde ettikten sonra, uzun yıllar Türkiye'ye yönelik aldatmacı bir siyaset takip etmiştir. Acımasız ihanet olarak nitelendirilebilecek olan bu durum, sözleşmenin mürekkebi daha kurumadan başlamıştır. Ayastefanos'un zorluklarını hafifletmek için Berlin'de toplanan kongrede, İngiltere'nin yürüttüğü siyaset, Osmanlı'nın ne şekilde parçalanacağına yönelik olmuştur. Türk Heyeti'nin, Batum'un Osmanlı'dan koparılması girişimine tanık olması, bu durumun ilk işareti

⁴ "Die Großkampftage und der Friede.", *Neue Freie Presse*, 23 August 1918, Nr. 19394, s. 1.

sayılabilir. Ayrıca, Besarabya'nın Romanya'dan alınarak Rusya'ya verilmesi, İngiltere'nin hilelerine delil gösterilebilirdi.⁵

Kıbrıs'ı kontrol altına alan İngilizler, adada Ermenilerin Osmanlı Devleti aleyhinde faaliyette bulunmalarına mani olmayarak, bir bakıma koruyuculuk vazifesini nasıl ifa edeceklerini de göstermiştir. Öyle ki, Anadolu'da Müslümanlar tarafından öldürüldü denilen Ermenilerin önemli bir kısmı değişik yollardan Kıbrıs'a geçmiş, burada mahalli yönetime 1000 Lira vergi vererek silah satın almış ve Anadolu'da çıkarılacak isyanlar namına talim ederek, hazırlanmışlardır (Günay, 2007: 124).

İlerleyen zamanlarda Rusya ile Reval Antlaşması'nı imzalayan İngiltere, zaferlerine yeni bir zafer eklemiştir. Bu sayede, Balkan halklarını kışkırtacak bir vekil bulunmuştur. Sübvansiyon ve yönlendirme gücünü kullanacak olan İngiltere, perde arkasından, hiçbir hasara maruz kalmadan Rusya ve tüm diğer Slavları ustaca sevk ve idare ederek, doğuda yeni ve sürekli bir oluşum başlatmıştır. Habsburg İmparatorluğu ile müttefiklerine karşı büyük bir satranç oyunu kuran Londra, doğu ekonomisinde de işlerini istediği gibi yürütmeyi başarmıştır. Oysa, daha 9 Kasım 1876'da, Lord Beaconsfield (Disraeli) yaptığı açıklamalarda, hiçbir devletin İngiltere kadar barışın korunması için uğraşmadığını belirtmiştir. Kendilerinin saldırgan bir yaklaşım sergilemediklerini ileri süren İngilizler, 1874'ten itibaren Yemen'den başlamak üzere, Basra Körfezi (1875), Belucistan (1877), Transval (1877), Kıbrıs (1878), Lesotho (1881), Mısır/Süveyş Kanalı (1882), Birma (1886), Zanzibar (1890), Uganda ve Matebeleland (1890-1894) bölgelerinde sınırlarını sürekli olarak genişletmişlerdir. Savaş stratejisini başarıyla yürüten İngiltere, eş zamanlı olarak basını da aktif bir güç olarak kullanmış ve yürüttüğü algı operasyonlarıyla başka uluslar üzerinde büyük bir etki sahibi olmuştur. Gazeteler ve gazeteciler hiçbir şekilde Londra ve elçiliklerden/konsolosluklardan bağımsız hareket etmemişlerdir. Sürekli olarak, tılsımlı birer hususmuş gibi "liberalizm", "özgürlük" ve "anayasa" konuları işlenerek insanların kafası karıştırılmış ve böylece diğer ulusların otoriteleri zayıflatılmış, savaşlara sebebiyet verilmiştir. 1912 yılından itibaren Times ve Noviya Vremiya üzerinden kurulan konsorsiyumlarla, bir yandan Panslavizm siyaseti işlenirken, bir yandan da Alman düşmanlığı oluşturulmaya/geliştirilmeye çalışılmıştır.⁶

⁵ "Die Annexion von Zypern. Amtliche Mitteilung aus London.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 6 November 1914, Nr. 18033, s. 1. (Ek-1)

⁶ "Der Economist. Alexander v. Peez über England.", *Neue Freie Presse*, 27 April 1915, s.18, Nr. 18203, s. 18.

2. Bir Gaspın Adı: Kıbrıs'ın İlhakı

Berlin Antlaşması'nı müteakip Osmanlı'nın elinde kalan son Balkan toprakları (bilhassa Makedonya) üzerinde Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan gibi küçük Balkan devletleri, büyük Avrupa devletlerinin de desteğiyle hak iddiasında bulunmuşlardır. Makedonya'da doğan ve henüz Osmanlı'dan ayrılarak bir ulus devleti kurma fikri bulunmayan İttihat ve Terakki, yine de Balkan milletleri ile bir ortak noktada buluşmuştur. O da, Abdülhamit sultasını sona erdirmektir. Amaç hâsıl olmakla birlikte, bütünlük ve birlik sağlanamamış, tersine savaş patlak vermiştir (Şıvgın, 2012: 2-4).

Balkan Savaşı esnasında Doğu Akdeniz adaları oldukça dikkate değer bir noktaya ulaşmıştır. Kıbrıs'ta arkeolojik çalışmalar yürüten Almanlar durumu yakından gözlemlemiş ve yaklaşık 35 yıldır İngiltere'nin işgali altında bulunan adanın, artık bir ilhakla karşı karşıya olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁷ Balkanlarda gözlemlenen boykot, malların iadesi, göçmen, tazminat gibi meselelerin çözüme kavuşturulması için çalışmalar yürüten İngiliz ve Rus hükümetleri, komisyonlar kurarak etkilerini devam ettirmek niyetindeydiler. Hatta yürütülecek çalışmalara Kıbrıs Başpiskoposu'nun dâhil edilmesi de öngörülmüştür.⁸

Londra Antlaşması'nın ardından görülmüştür ki, Osmanlı Asya'da da huzur bulamayacaktı. Kıbrıs'a yerleşen İngiltere'nin, Asya'nın korunması taahhüdünü yerine getireceği hususu ise sadece bir yalan ve aldatmacadan ibaretti. Bütün gelişmelere rağmen Türkiye büyük bir güçtü. Büyük Savaş'ın seyrini değiştirebilecek gerçek bir etkiye sahipti. Güçlü ve cesur ordusu Balkan Savaşı'nda büyük bir tecrübe edinmişti. Özellikle Hamidiye Zırhlısı'nın başardığı işler dikkate değer olmuştur. Bu nedenle, İngiltere ve Rusya'nın kendisine eziyet etmesine göz yummayacaktı. Dünya Savaşı'nda o ana kadar söylenmemiş bir sözü söyleyen taraf olacaktı.⁹ NFP açısından, Türkiye için akılcıca tavrın; savaşta, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanında yer alması gerektiği ve böylece kayıplarını telafi edebileceği yönünde olduğu şeklindedir.

Ordusunu modernize etmek için Avrupalı devletlerle kapsamlı temaslarda bulunan Osmanlı yönetimi, donanmasının yenilenmesi çalışmalarını İngiltere ile

⁷ *Neue Freie Presse*, 11 Januar 1914, Nr. 17737, s. 37.

⁸ "Ein Schritt der Konstantinopler russischen Botschaft beim Patriarchat.", *Neue Freie Presse*, 18 Juni 1914, Nr. 17592, s. 5.

⁹ "Die Türkei eine bedeutende Macht.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 30 Oktober 1914, Nr. 18026, s. 1.

yürütmüştür. Amiral Gamble ve Amiral Limpus gibi İngiliz subaylara görev veren Bahriye Nezareti, Dünya Savaşı'ndan önce 30 Nisan 1914'te görev süresi dolacak olan Amiral Limpus'un görev süresini uzatmak amacıyla, biten sözleşmeyi yenilemiş ve rütbesini de 30 Mayıs tarihinde Ferik Amiralliğe (Tümgenerallik/Korgenerallik) yükseltmiştir. 28 Haziran Saraybosna suikastının patlak vermesi sonucunda bir genel savaş tehdidi yaşayan İngiltere, Osmanlı Devleti namına inşa ettiği Sultan Osman ve Reşadiye gemilerine el koymuş, Babiâli de Almanya ile bir askeri anlaşma imzalamıştır. Böylece Osmanlı-İngiliz ortak çalışmaları kesilmiş, iki devlet savaş durumuna gelmiştir (Bedirhan ve Atabey, 2013: 135-136).

Almanların da desteği ve yönlendirmesiyle, İngilizlerin 1882 yılında işgal ettikleri Mısır'dan çıkarılmaları için Türk taarruzu gerçekleştirilmiştir. Hedefe ulaştığı takdirde Akdeniz'de yeniden bir güç dengesi oluşturulması öngörülmüştür. Özellikle İtalya, Tunus ve Mısır üzerinden Libya'ya yönelik devam eden baskıdan kurtulma imkânı bulmuş olacaktı.¹⁰

Fetihçi milletler iyi bilirler ki, hedefe ulaşmak için adım adım ve kademeli olarak ilerleme sağlanmaktadır. Bu esasa binaen, önce İtalya'yı elde eden Roma, sonrasında tüm Akdeniz bölgesini elde etmiştir. Benzer şekilde, yavaş ve sistemli bir şekilde ilerleyen İngiltere de, Afrika'da bir güç haline gelmiştir. Mısır'ı kolonisi haline getirmek isteyen Londra, ilk başta piramitler ülkesinde ticari ilişkiler tesis etmiştir. Lord Beaconsfield (Disraeli) döneminde Süveyş Kanalı'nın hisselerini satın alan İngilizler, büyük bir istek ve hırsla genişleyerek Süveyş'in batısına bayraklarını diktikleri gibi, Kıbrıs'la birlikte genişlemelerini sürdürmüşlerdir. İngiltere gibi Rusya da yüzyıl süresince Avrupa'da ve Asya'da Osmanlı'nın aleyhinde büyümüştür. Onlar için yapılması gereken son işlem; artık Osmanlı'ya son darbeyi vurmaktır.¹¹

Bütün dünya bilmekteydi ki, Fransa'nın özlemi Suriye idi. İtalya'nın Güneybatı Avusturya eyaletleri ve Trablusgarp, Rusya'nın İstanbul, Boğazlar ve Anadolu'nun büyük bir bölümü, Büyük Britanya'nın ise özellikle Mezopotamya ve Arabistan coğrafyalarıydı. Entrika siyasetleri ile bu özlemlerini karşılamaya çalışıyorlardı. Türkiye'nin kendini toparlamasına, iyileşmesine birbirleriyle yarışarcasına asla izin vermiyorlardı. Hiçbir uluslararası prensibe uymayı

¹⁰ "Genugtuung in der Türkei über das Vorrücken in Aegypten.", *Neue Freie Presse*, 11 November 1914, Nr. 18038, s. 5.

¹¹ "Rußland eine Gefahr für Rumänien.", *Neue Freie Presse*, 20 November 1914, Nr. 18047, s. 1,6.

umursamıyorlardı. İngilizlerin Mısır’da mandaterliği, Kıbrıs’ta da ilhakı gerçekleştirmeleri Türkiye’ye silaha sarılmaktan başka bir seçenek bırakmamıştır. Çünkü mesele, Türkiye için bir varoluş, istiklâl ve bağımsızlık meselesi haline gelmiştir.¹²

Türk kuvvetlerinin, Süveyş Kanalı’nın doğu kıyılarına varmış olması, İngiltere’nin sömürgeleri arasındaki erişim yollarını tehdit eder hale gelmiştir. Akdeniz, Kızıldeniz, Hindistan güzergâhının kilit noktası olan Mısır, Kap (Cape Tawn) merkezli ulaşımına nazaran yaklaşık 2 bin deniz mili daha avantajlı bir konuma sahipti. Süveyş’in zaman, emek ve para bağlamında İngiltere’ye sağladığı katkı bu nedenle son derece önemliydi. Türklerin taarruzlarına ilave olarak İngilizler, muazzam zorluklar altında hüküm sürdükleri Hindistan’da bir de Sepoy İsyanı ile karşı karşıya kalmışlardır. Hint Deniz Yolu’na hükmetmekten geri adım atması mümkün olmayan Londra’nın, Kızıldeniz’i kontrol ettiği gibi, Malta’yla birlikte, değerli bir katkı sağlayacağı mutlak olan Kıbrıs’ı da ele geçirerek, Mısır’ın ve bölgenin egemen gücü olmak hususunda ilerlemeye devam etmesi kaçınılmazdı.¹³ Söz konusu genişleme, tüm büyük güçler gibi, Osmanlı Devleti’nin de İngiltere ile yürüttüğü ilişkileri inişli-çıkışlı bir hale getirmiştir.

Almanya’nın yanında saf tutmasından dolayı Kıbrıs’ı ilhak etme kararı alan (5 Kasım 1914) İngiltere, bu kararı almadan önce 2 Kasım 1914 tarihinde Başkâdî Mehmet Rıfat, Müftü Mehmet Ziyaeddin ve Evkaf Murahhası İrfan Bey’i Yüksek Komiser Goold Adams marifetiyle bilgilendirmiştir. Her üçü de İngiltere’yi, Osmanlı’ya karşı önlem almakta haklı bulmuştur. Kıbrıs Türk toplumu aydınları ise ilgili kararı vakar bir tevekkül ile karşılamalarına rağmen doğru bulmadıklarını belirtmişlerdir (Akgün, 2011: 13-14).

Kıbrıs’ı elde etmeleri, İngilizlerin nasıl bir hainlik siyaseti takip ettiklerini tespit etmek bakımından en öğretici örnek olarak gösterilebilir. Türkiye’yi, verdikleri taahhütlerle oyalayan ve aldatan Londra, vakti geldiğinde, Doğu Akdeniz ve Afrika’ya yönelik baskının bir merkezi durumunda bulunan adayı işgal etmiştir. Rum nüfusun ağırlıklı olduğu Kıbrıs’ı, Yunanistan’a devredip devretmeyeceği ise halledilmeyi bekleyen bir sorundu. Zira, daha önce ele geçirmiş olduğu İyon adalarını, Rum ahalinin talepleri doğrultusunda Yunanistan’a devretmişti. Durum bu defa farklıydı. Yunanistan’a bağlanmak amacıyla geçen zaman zarfında, ada

¹² “Am Note der türkischen Regierung an die Neutralen. Gegen die Forderungen das Vierverbandes.”, *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 20 Januar 1917, Nr. 18826, s. 2.

¹³ “Die Türken am Suezkanal.”, *Neue Freie Presse*, 24 November 1914 Nr. 18051, s. 3.

sakinlerinin İngiliz yönetimine karşı gerçekleştirmiş oldukları ayaklanmalar her daim kanlı bir biçimde bastırılmıştır.¹⁴ Buna rağmen, Yunan ileri gelenleri, Rum metropolitler ve halk, İngiliz Yüksek Komiseri'nden Kıbrıs'ın ve Yunanistan'ın birleştirilmesini yaptıkları mitinglerle ve açıklamalarla dile getirmişlerdir.¹⁵

3. Uluslararası Hukuka Aykırılık: Bir Dizi İhlaller

Dünyada, devletlerin ve milletlerin uluslararası hukuka aykırı tavırlarının, 20. yüzyılın başında yaygın bir uygulamaya dönüştüğü bilinmektedir. Bu konudaki eksiklikler, ihmaller ve ihlaller İngiltere'nin tavırlarında açıkça görüldüğü gibi, öte yandan da, tüm tarafların ortak sorunu durumundaydı.

1878'de Kıbrıs'taki varlığını güçlendirmek isteyen İngiltere, altı idari bölgedeki Türk kaymakamlıklarının yerine İngiliz memurları görevlendirmiştir. İdarede ve mahkemelerde Türkçe ve Rumcanın yanı sıra İngilizce de resmi dil ilan edilmiştir. Bir adım daha atılarak, 14 Ağustos 1878 tarihinde, yeni düzenlemelerin hayata geçirilebilmesi için gerekli olan mevzuatın Kraliçe adına yürütülebilmesi yönünde karar alınmıştır. Kıbrıs'ın yönetiminden sorumlu olacak Koloniler Bakanlığı (Aralık 1878) kurulana kadar, Sir Gamet Wolseley ilk İngiliz yöneticisi sıfatıyla görevde bulunmuştur. Wolseley'den itibaren Türklerin tapu haklarına, vakıflara, taşınmaz mallarına, padişahın ve devletin mallarına el uzatmaya başlayan İngilizler, eskiden işçi ve kiracı durumunda oldukları vakıf ve devlet arazilerine el koyan Rumların girişimlerine seyirci kalmışlardır (Menekşe, 2013: 317).

Adayı ilhak eden İngilizler, Şeyhülislâm'ın temsiliyetini ortadan kaldırdıkları gibi, Şeriat Mahkemesi'nin varlığına da son (1914) vermişlerdir. Söz konusu karar ve uygulama İslâm dünyasında büyük bir öfkeye neden olmuştur.¹⁶ Oysa, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 4 Haziran 1878'te imzalanan iki maddelik Kıbrıs Muahedenamesi'nin ardından imzalanan 1 Temmuz tarihli ek antlaşmaya göre; adadaki Şer'i Mahkeme Müslüman ahalinin yalnız Şer'i işlerine bakmak üzere varlığını sürdürecektir, İngiliz Hükümeti tarafından atanacak bir

¹⁴ "Die Annexion von Zypern.", "Annexion von Zypern durch England.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 6 November 1914, Nr. 18033, s. 1-2. (Ek-1)

¹⁵ "Griechische Hoffnungen betreffs Zyperns.", *Neue Freie Presse*, 20 November 1914, Nr. 18047, s. 6.

¹⁶ "Die Annexion von Zypern.", *Neue Freie Presse (Nachmittagblatt)*, 9 November 1914, Nr. 18036, s. 3.; İngilizlerin adayı ne şekilde yönettiklerine dair bkz., Cemil Çelik, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)*, Akdeniz Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Antalya, 2012.

memurla, Evkaf Yönetimi tarafından atanacak bir memur marifetiyle camilerin, İslâm okul ve mezarlıklarının ve de adada bulunan diğer İslâmi kurumların malları, mali kaynakları ve toprakları yönetilecekti. Esasında, İngilizlerin memnuniyetsizliğe neden olan uygulamalarına daha önceleri de rastlanmıştır. 1878 Kıbrıs Anayasası'nı tahlil eden yazarlar/araştırmacılar, adı geçen anayasayı, Kıbrıs halkının varlığına yer vermeyen bir anayasa olarak nitelendirmişlerdir (Olgun ve Balıkcıoğlu, 2012: 820-821, 837).

İngilizlerin hegemonik tavrına ilave olarak, bir Amerikan gemisini durduran Fransız yetkililer, talimatname gereği, 18-25 yaş arasında bulunan bütün Osmanlı uyrukluların savaş esiri olarak kabul edildiğini belirterek, biri Kıbrıslı Müslüman olmak üzere iki kişiyi tutuklamışlardır.¹⁷

İngilizler, Mısır'da bulunan Alman, Avusturya ve Macaristan uyruklu yaklaşık 15 bin kişiyi gemilere bindirerek sınır dışı etmiş, Kıbrıs ve Malta'ya yönlendirmiştir.¹⁸ Ayrıca, başarılı bir kampanya yürüten İngiltere, sadece Lefkoşa'da 7 bin Yunanlı askeri aylık 120 Şilin karşılığında konuşlandırmayı başarmıştır.¹⁹ Doğuda İngilizlerin etkinliği günden güne artarken, Fransızların etkinliği ise azalmaktaydı. Vatikan ile görüşmelerde bulunan Fransızlar, Türkiye'deki misyonlarını garanti altına almak istedikleri gibi, bir yandan da Vatikan üzerindeki Alman etkisini kırmaya çalışmışlardır.²⁰

İskenderiye'deki İngiliz makamlarının hazırlamış olduğu bir rapordan edinilen bilgiye göre, özellikle ticaret alanlarında, her bakımdan Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın tüm başarılarını yok etmek için sistematik bir çalışma yürütölmekteydi. Ticaret merkezleri işlemez hale getirildiği gibi, Malta'ya sürgün edilen öğretmenlerden dolayı da, faaliyetlerini yürütemeyen Alman okulları kapatılmıştır. Alman, Avusturya ve Macar uyruklu bankacılar, tüccarlar, sigorta mümessillikleri ve çalışanları sınır dışı edilmişlerdir. Malta'daki kamplar dolduğu

¹⁷ "Anhaltung eines amerikanischen Schiffes durch Franzosen.", *Neue Freie Presse*, 17 November 1914, Nr. 18044, s. 7.

¹⁸ "Verschickung der Österreicher und Deutschen aus Ägypten.", *Neue Freie Presse*, 3 Dezember 1914, Nr. 18060, s. 9.

¹⁹ "Anwerbung von griechischen Söldnern durch England.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 14 Dezember 1914, Nr. 18069, s. 2.

²⁰ "Der schwindende Einfluß Frankreichs im Orient.", *Neue Freie Presse (Nachmittagblatt)*, 14 Dezember 1914, Nr. 18071, s. 5.

için, sınır dışı edilen diğer kimseler Kıbrıs'a götürülmüştür.²¹

Anlaşılan odur ki, İngiltere ve Osmanlı Devleti savaşa girerken savaştan uzak gibi görünen Kıbrıs, Dünya Savaşı'nın odak noktalarından birisi haline gelmiştir. Burada bir esir kampı kurma çalışmalarına başlayan İngiltere, Fransa'yla birlikte Çanakkale'ye yapılacak bir çıkartma harekâtının üssü olarak da adayı kullanmak istemiştir. İngiltere, müttefiki olan Fransa'ya da aynı bölgede askeri tesis kurmak konusunda lojistik destek vermiştir. Bunun sonucu olarak aynı bölgede Fransızlar tarafından Ermenilere yönelik olarak askeri tesisler inşa edilmiştir. Adada sıkıyönetim uygulamalarına da başlayan Londra, İngiliz Yüksek Komiserliği aracılığıyla 4 Haziran 1915'te bir duyuruyla esirlerle ilgili hareket tarzlarını da belirlemiştir (Keser, 2013: 45).

Kıbrıs'ta adeta bir İngiliz devlet terörü estirilmiş, özellikle de Müslümanlar temel haklardan yoksun hale getirilmiştir. 130 Müslüman esir adadan çıkarılarak Malta'da sürülmüştür. Kapatılan Şeriat Mahkemesi'nin mensupları ise tutuklanarak Larnaka'ya götürülmüştür. Daha birçok kişi de çeşitli şekillerde suçlanarak tevkif edilmiştir.²² İngilizler, Müslümanların mülkiyet haklarını çiğnemeye başladıkları gibi, vatandaşlıktan çıkarma ve göçe zorlama gibi işlemlere de hız vermişlerdir. Uygulamaları ve kararları İngiliz Valisi nezdinde protesto eden Türk delegasyonu dahi tevkif edilmiştir. Türlü bahanelerle Avusturya menşeli stoklara da el konulmuştur.²³

Napolyon savaşlarından edinilen en önemli tecrübe; orduların ordulara karşı savaşması gerektiği, sivillerin mal ve can güvenliklerinin savaştan etkilenmemesi lazım geldiği yönünde olmuştur. Ancak, 1914'te başlayan savaştan önce sözleşmelerle sabit kılınan ne kadar kazanılmış hak var ise, artık tamamı hükümsüz kalmıştır. Bu durumun değişmesinin arkasındaki temel unsur ise, İngiltere'nin yürüttüğü ters yöndeki tavır olmuştur. Özellikle deniz hukuku ilkelerinin geçersiz kılınması, en başta gelen ihlaller arasında yer almıştır. Savaş, düşman ordularını kırma savaşı olmak yerine, düşman ekonomisinin imhası savaşı halini almıştır. Uluslararası hukuk yerle bir edilerek, şiddet ve kanunsuzluk hâkim kılınmış, işgal edilen yerlerde yaşayan halkların hakları ellerinden alınmıştır. Boer Savaşı'nda

²¹ "Englische Maßregeln gegen Deutsche, Österreicher und Ungarn in Aegypten.", *Neue Freie Presse*, 23 Dezember 1914, Nr. 18080, s. 8.

²² "Schreckenherrschaft der Engländer auf Zypern.", *Neue Freie Presse*, 2 Januar 1915, Nr. 18089, s. 9.

²³ "Die Vergewaltigung von Mohammedanern durch Engländer.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 12 Februar 1915, Nr. 18130, s. 3.

kural tanımayan İngiltere, yeni başlayan savaşla birlikte Türkiye'ye karşı da hak, hukuk tanımaz hale gelmiştir. Mısır ve Kıbrıs'taki faaliyetleri hukuksuzluğun en önemli delilleri arasında yerini almıştır. Rusya da, Doğu Prusya ve Galiçya'da benzer tavrı sergilemiştir. Bölgeden biat talep eden Rusya, talebinin reddedilmesi durumunda ölümden başka bir seçenek sunmamıştır.²⁴

Amerikan yetkililerin açıklamalarına bakıldığında ise; Belçika başta olmak üzere pek çok yerde ihlallerin yaşandığına değinilmekle birlikte, İngiltere'nin yine de küçük ulusların koruyucusu olduğuna dikkat çekilmiştir. Boerler, Persler ve Kıbrıs Rumları bu koruyuculuğun birer unsuru olarak takdim edilmiştir.²⁵ Almanya'nın Belçika'da sözleşmelere aykırı hareket ettiğine değinilmesine rağmen, İngiltere'nin defalarca uluslararası deniz hukuku hükümlerini çiğnemesine, Kıbrıs ve Mısır'ı kendisine bağlamasına ve de tarafsızları mağdur etmesine değinilmemiş olması çifte standart olarak addedilmiştir. Almanya'nın kesinlikle bölgesel büyüme çabası içerisinde olmadığı ve hiçbir millete hükmetmeye çalışmadığı, tarihi bir sorumlulukla hareket ederek adalet için mücadele ettiğinin altı çizilmiştir.²⁶

4. Tarafsız Devletlerin Durumu ve İngilizlerin Yunanistan Baskısı

İtalyan senatosu, yayımladığı bir bildiriyle, siyasette dizginsiz nefretin yol açacağı zararlara işaret etmiştir. Senatör Garofalo, ateş püsküren sözlerle, uzun zamandır birlikte hareket ettikleri uluslara karşı düşmanlık sergilemelerinin doğru olamayacağını ve İtalya olarak savaşa girmeleri gerektiğini belirtmiştir. Diğer taraftan, Rus ve İngiliz tehdidi hisseden Danimarka, Norveç ve İsveç krallarının kısa süre içerisinde Malmö'de toplanacak olması İskandinav Savunma Birliği'nin kurulması yönünde önemli bir adım sayılabilirdi. Savaştan önce Norveç'e giden Fransa Başkanı Poincare, Rus Çarı'nın adeta bir elçisi gibi hareket ederek, Norveç-Rus ilişkilerini düzeltmeye çalışmıştır. Ancak savaşın başlamasıyla birlikte bu çabalar sonuç vermemiştir. Yüzyıldan fazla gecikmiş olan Kalmar Birliği artık Malmö görüşmelerinin ardından kurulabilirdi.²⁷

Tarafsızları yanında görmek isteyen İngiltere, yeni arayışlar içerisine girerek, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakmanın bedeli olarak Atina'dan büyük bir askeri destek

²⁴ "Die Änderungen im Völkerrechte infolge des Krieges." (Anayasa Hukucusu Prof. Conrad Bornhak'ın tespitleri), *Neue Freie Presse*, 13 August 1916, Nr. 18670, s. 14.

²⁵ "Stimmungen in den neutralen Staaten.", *Neue Freie Presse*, 17 Dezember 1914, Nr. 18074, s. 8.

²⁶ "Dernburg über Deutschlands Streben nach der Freiheit der Meere.", *Neue Freie Presse*, 25 April 1915, Nr. 18201, s. 10.

²⁷ "Stimmungen in den neutralen Staaten.", *Neue Freie Presse*, 17 Dezember 1914, Nr. 18074, s. 8.

istemiştir. Telaffuz edilen rakam 30 bin asker civarında idi. Ayrıca, Bükreş Antlaşması'nda Yunanistan lehinde bir değişiklik yapılması da taahhüt edilmiştir. Ne var ki, söz konusu öneriler Atina'da istenilen etkiyi yaratmamıştır.²⁸ Yunanistan'da bazı çevreler ve Kıbrıs Metropoliti, İngiltere'nin adayı ilhak etmesinin gelecekte burasını Yunanistan'a devredeceğine yönelik bir plan olduğunu düşünmüşlerdir.²⁹ İngiltere'nin, Kıbrıs'taki kiliseyi, din adamlarını ve enosisçi unsurları, Yunanlı siyasiler üzerinde bir baskı aracı olarak kullandığına dair en önemli gelişme, Koloniler Bakanı Bonar Law'ın Kıbrıs Yüksek Komiseri Clauson'a 16 Ekim 1915'te göndermiş olduğu telgraftır. Law, telgrafta; *“Lütfen (Kıbrıs'ın Yunanistan'a önerildiğini) başpiskoposa ve öteki önde gelen kimselere bildiriniz ve kendilerine, yinelenmesi uzak bir olasılık olan böyle bir avantajdan yararlanarak Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını sağlayabilmek için, derhal Atina'ya giderek istekleri doğrultusunda Kral ve Parlamento üzerinde baskı oluşturmalarını öneriniz. Bu amaç doğrultusunda kendilerine elinizdeki bütün olanaklarla destek olmanız için tam yetkilisiniz”* diyerek, açık bir şekilde, Kıbrıs Yüksek Komiseri Clauson'u görevlendirmiştir (Göktürk, 2015: 309).

İtilaf devletleri, çağın ihtiyaçlarıyla ve beklentileriyle ilgisi olmayan delice ve kötülük içeren planlar tasarlamışlardır. Böyle olunca da, Viyana'nın da içinde bulunduğu güçler bu duruma isyan etmişlerdir. Rusya, İstanbul ve Çanakkale Boğazları'na hâkim olmaya çalışarak; Akdeniz'i çevrelemek, uluslararası taşımacılığı kontrol etmek, acımasızca ve hukuksuz bir biçimde Balkan devletlerini boğarak doğu ve batının tek hükümrani olmak istemiştir. Kuzey Denizi ve Atlantik kıyılarında da tarafsız ülkelere karşı İngiliz ikiyüzlülüğü göstermiştir ki, artık sözleşmeler geçerliliğini kaybetmiştir. İngiltere; Kıbrıs, Malta, Süveyş ve Cebelitarık'a hükmederken, Rusya'da Türk boğazlarına odaklanmıştır. Bölge adeta bir fare kapanına dönüştürülmek üzereydi. Bu büyük oyun karşısında tarafsızların ne yapacağının önemi daha da artmış, Çanakkale'deki mukavemet ve başarının değeri gözlerden kaçmamıştır. Rus Dışişleri Bakanı Sasonov, Türkiye'yi hedef alan konuşmasında, makûs talihin yenileceğinden ve dünyanın merkezine doğru

²⁸ “Vergebliche Lockungen Englands in Athen.”, *Neue Freie Presse*, 16 Januar 1915, Nr. 18103, s. 7.; İngiltere, Yunanistan'ı kendi yanına çekmek için, Müttefik devletlere karşı Kıbrıs'ı pazarlık konusu yapmıştır. Adayı, Yunanistan'a, resmen vermeyi teklif etmiştir. Ancak Yunan Kralı, savaşın içinde yer almak istemediği ve Osmanlıyla karşı karşıya gelmekten çekindiği için bu teklifi geri çevirmiştir. Bkz., “Kıbrıs'ta İngiliz Dönemi”, http://users.metu.edu.tr/kktctntm/KKTC_tarihi/ingiliz.html#_ednref16

²⁹ “Die Zukunft Zyperns.”, *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 10 Februar 1915, Nr. 18128, s. 3.

ilerleneceğinden bahsetmiştir.³⁰

Sasonov, eski ideallerin peşinden giderek Balkanları bir Rus eyaleti yapmanın gayreti içerisine girmiştir. İngiltere Başbakanı Asquith ise, parasal gücünü kullanarak tarafsız devletleri satın almanın planlarını yapmaktan geri durmamıştır. Para dışında sırt sıvazlama, tehdit, şiddet, şantaj, suikast, korkutma, eziyet gibi yollara başvurarak İttifak devletlerine karşı elde edebileceği tüm unsurları seferber etmek istemiştir. Ancak, başta Sofya ve Atina olmak üzere birçok yönetimden aradığı desteği bulamamıştır.³¹

Öte taraftan, Lefkoşa'daki İngiliz Garnizonu askerleri Mondros'a sevk edilmeleriyle ilgili kararı öğrendiklerinde bir isyan başlatmışlardır. Tüm demirbaşları camlardan dışarı atmış, kışkılları da ateşe vermişlerdir. Büyük bir arzuyla Malta'ya geri dönmeyi talep etmişlerdir.³²

Akropolis gazetesi (Atina), Yunanistan ile Rusya'nın çıkarlarının çatıştığına değinerek, Rusya'nın Balkanları ve boğazları işgal etmesine bağlı olarak, Ege ve Küçük Asya'daki (Anadolu) vaziyeti gözler önüne sermek istemiştir. Limni, Midilli ve Kıbrıs'ın İngiliz işgali altında bulunması ise, katlanılması gereken bir başka hayati mesele idi. Tek kelimeyle Yunanistan'ın tarafsızlığının yaralanması anlamına gelen söz konusu gelişmeler, aynı zamanda Yunanistan'ı ikinci bir Lüksemburg haline getirmek demekti. Bu durumda Atina kesinlikle savaşı kaybedecek olanın tarafında yer almamalıydı. Almanya, Avusturya-Macaristan bloğu savaşı kaybetmese de, kesinlikle mutlak galibi de olmamalıydı. Rusya ve İtalya karşısında Türkiye'nin varlığının korunması meselesi de, ayrıca Yunanistan'ın çıkarlarının korunması hususuyla yakından ilgiliydi. Almanya, Yunanistan ile Türkiye arasında iyi komşuluk ilişkileri geliştirebilirdi. Merkez kuvvetlere karşı bir ittifak Yunanistan açısından bir intihar olabilirdi. Hiçbir şekilde güçlü devletlerin öfkesi Yunanistan coğrafyasına çekilmemeliydi. Selanik'teki gelişmelerin, Atina'nın karşı gelmesine rağmen vuku bulduğunun resmi yollarla Almanya'ya iletilmesi gerekiyordu. Hangisinin Yunanistan'ın menfaatleri açısından daha iyi olacağına karar verilmeliydi. Balkanları dominyonlaştırmak isteyen bir Rus egemenliği mi, yoksa statükoyu devam ettirecek bir Alman, Avusturya-Macaristan üstünlüğü mü?

³⁰ "Der große Kampf um die Neutralen. Starke Erregung in der gesamten Diplomatie.", *Neue Freie Presse*, 9 März 1915, Nr. 18155, s. 1.

³¹ "Die Vorschläge der Entente in Sofia abgelehnt.", *Neue Freie Presse*, 8 August 1915, Nr. 18305, s. 9.

³² "Meuterei einer englischen Garnison auf Zypern.", *Neue Freie Presse*, 17 August 1915, Nr. 18314, s. 7.

Venizelos'un Romanya ile başlatıp Avusturya-Macaristan'ı da içine alarak geliştirmek istediği bir Balkan konfederasyonu kurulması fikri ise imkânsız görünüyordu. Akropolis'in ortaya koymuş olduğu çok yönlü yaklaşımların asıl amacı Yunanistan'ı tarafsız kılmak ve Balkanları tehlikeden uzak tutmaktı. Buna karşılık, Avusturya-Macaristan'ın bölge ülkeleri ve halklarıyla tesis edeceği ilişkilerin bu amaçla örtülecek en geçerli seçenek olduğu görüşü, Viyana'nın ileri sürdüğü bir fikir olmuştur.³³

Kıbrıs Rumlarının, vakit geçirmeden Yunanistan'la birleşmek istediğini İngiltere'ye ileten yasama konseyinin Rum üyeleri, Londra'nın kibirli tavrıyla karşılaşmış ve ret cevabı almışlardır. Tarifsiz bir ikiyüzlülük ortaya koyan İngiltere'nin bu tavrı aslında hiç de şaşırtıcı olmamıştır. Küçük halkların mağduriyetini önemsemeyen İngiltere, daha önce Kongo'yu da Belçika'ya devrederek benzer bir zihniyeti sergilemiştir. Bir süre önce Rusya'nın Bulgaristan'a yaşattığı acı, İtalya'nın Rodos ve On İki Ada ile Arnavutluk'ta uyguladığı haince siyasetin hafızalardan silinmez görüntüleri olmuştur. Gelinek noktada, dünyanın neredeyse tamamı için bir kriz zamanı söz konusuydu.³⁴

Yunan dış politikasının dış güçler tarafından belirleniyor olmasının üzerinden neredeyse yüz yıl geçmiştir. Girit Meselesi ve 1897 Türk-Yunan Savaşı, Venizelos'un hükümet etmesi, Balkan savaşları ve krizleri, adalar meselesi, Bizans ideali ve Anadolu'nun hedef gösterilmesi mevzuları bunlardan birkaçıydı. Yine de, Yunan halkının ve kralın son dönemlerde geliştirmiş oldukları tavır bu etkiyi kırma ümidini gündeme getirmiştir. Ne var ki, Çanakkale'ye yönelik gerçekleştirilen saldırılar Yunanistan'da tartışmaları yeniden alevlendirmiştir. Krallık Konseyi'nin tarafsızlık kararı almış olması iktidar-muhalefet (Venizelos) tartışmasına an itibarıyla nokta koymuştur.³⁵

Yunanistan'ı aktif bir biçimde yanında görmek isteyen İngiltere diplomatik teşebbüslerine hız vermiştir. Bir Sırp-Yunan ittifakının kurulması için, Kıbrıs'ı Atina'ya devretmek, baskı, para hususu da dâhil Ege'de ve Balkanlar'da birtakım düzenlemeler yapmayı pazarlık konusu haline getirmekten geri kalmamıştır. Petit Parisien, savaşa dâhil olacak bir Yunanistan'a; İyonya, Vardar'ın alt bölgeleri, Porto

³³ "Österreich-Ungarn als Schützer der Selbständigkeit der Balkanvölker. Eine griechische Stimme.", *Neue Freie Presse*, 7 September 1915, Nr. 18335, s. 7.

³⁴ "Die große Schlacht in Frankreich und der Balkan.", *Neue Freie Presse*, 28 September 1915, Nr. 18356, s. 1.

³⁵ "Griechenland im Weltkriege. (Von Prof. Dr. August Heisenberg.)", *Neue Freie Presse*, 17 Oktober 1915, Nr. 18375, s. 3.

Lagos’la birlikte Bulgaristan’a ait Ege kıyıları ve Dedeağaç da Kıbrıs’a ilave olarak vaat edilmiştir. Zira, Yunanlıların Makedonya’da cepheye süreceği 300 bin kişilik bir taze kuvvetin İngiltere’ye sağlayacağı katkı çok büyük olacaktı. Teşebbüsler karşısında en fazla rahatsızlık hisseden devlet ise İtalya olmuştur. Adı geçen bölgelerde kazanımları bulunan İtalya bir kayıp ya da oldubittiyle karşılaşmak istememiştir.³⁶

İtilaf bloğunun önemli devletlerinden Fransa’da on bir gün geçmesine rağmen kabinede bir dışişleri bakanının olmaması sıkıntıya yol açmıştır. Fransız basını, bir yandan bu durumu ele alırken, bir yandan da Kıbrıs’ın Yunanistan’a her ne ad altında olursa olsun teklif edilmesini zayıflık belirtisi ve itirafı olarak kaydetmiş, ayrıca kınamıştır. İtalya’nın kendi çıkarlarını müdafaa etmek maksadıyla Sırbistan ve Yunanistan’a karşı askeri hareketlilik içerisine girmesi sıkıntıları daha da artırmıştır. Bu nedenle Fransa ve İngiltere’nin üst düzeyde görüşmeleri büyük önem arz etmiştir.³⁷

Süreci yakından takip eden *Daily Mail* de, Kıbrıs’tan dolayı Atina’nın müttefiklerin (itilaf) tarafında yer almayı tercih etmesinin beklenmemesi gerektiğini belirtmiştir. Böyle bir yemin, Yunanistan’ın tavrını değiştirmeyeceği öngörülmüştür. Yalnız müttefiklerin, 300-400 bin kadar bir kuvveti Yunanistan’a göndermesi vaziyeti değiştirebilirdi.³⁸ Özellikle Venizelos taraftarları, Bulgarları, Yunanistan’ın baş düşmanı ilan etmiş ve Bulgar kuvvetlerinin Yunan sınırlarından uzaklaştırılmasını istemişlerdir. Onlara göre Kavala ve Selanik Bulgar tehdidi altındaydı. Bölgedeki kazanımlarının arkasında İngiltere’nin olduğunu ileri sürerek, artık Bulgaristan ve Türkiye’den çok çekinilmemesine karşın, İtalya’nın bölgedeki varlığından büyük endişe duyulduğu da ayrıca belirtilmiştir. Türkiye’nin İzmir ve çevresine hâlâ sahip olmakla birlikte Ege ve Balkanlar’dan geri çekilmiş bulunduğu, Kıbrıs’ın ise İngilizlerin sahipliği altında yer aldığı, buna bağlı olarak Girit ile Ege adalarını tehdit etme noktasına geldiği görülmüştür. Venizelos’un aksine, söz konusu gelişmeler karşısında Yunan Kralı, bedeli ne olursa olsun tarafsızlığını

³⁶ “Das neue Angebot der Entente an Griechenland.”, “Befürchtungen Italiens bezüglich der Versprechungen der Entente an Griechenland.”, *Neue Freie Presse*, 23 Oktober 1915, Nr. 18381, s. 3-4.; “Die Krise im Vierverbände und in den Vierverbaudskabinetten.”, “Ein italienisches Urteil über das Angebot der Entente.”, *Neue Freie Presse*, 24 Oktober 1915, Nr. 18382, s. 3, 7.; “Fruchtloser Druck baskı auf Griechenland.”, “Das Angebot Englands in Athen.”, *Neue Freie Presse (Nachmittagblatt)*, 25 Oktober 1915, Nr. 18383, s. 2-3.

³⁷ “Ein Besuch des Königs Georg in Paris.”, *Neue Freie Presse*, 26 Oktober 1915, Nr. 18384, s. 3.

³⁸ “Das Balkanunternehmen der Entente. Englands Anerbieten an Griechenland.”, *Neue Freie Presse*, 27 Oktober 1915, Nr. 18385, s. 3.

korumaktan yana tavır almıştır.³⁹

Kıbrıs Rum toplumu ise, adanın Yunanistan'a bağlanması yönündeki gelişmeleri memnuniyetle karşılamış ve Londra'ya bir teşekkür mektubu göndermiştir. Ancak İngiliz yönetimi, bu teklifin an itibarıyla geri çekildiğini, öncelikle Yunanlıların sadakatlerini ispatlamakla mükellef olduğunu ve Rumların adada yaşamakta olan diğer sakinlerin memnuniyetsizliğine sebebiyet vermemeleri karşılığını vermiştir.⁴⁰ Bu arada, Yunan-Sırp yetkililer arasında yürütülen görüşmeler neticesinde Sırbistan'dan gelen mülteciler Kıbrıs, Yunanistan, Korfu ve Sicilya'ya yerleştirilmiştir.⁴¹

5. Savaş Biterken: Yenilenler, Yenilenler ve Kıbrıs

Savaş gücü ihtiyacını karşılamak noktasında, dünya toplumlarını bir kaynak olarak en verimli ve etkin kullanan ülkeler hiç şüphesiz İngiltere ve Fransa idi. İngiltere Afrika'dan 215 bin yerliyi (31.200'ü Güney Afrika, 82.000'i Mısır, 100.000'in üzerinde diğer Afrikalılar) savaş işçisi olarak Avrupa'ya götürürken, Fransa da 220 bin (75.900'ü Cezayir, 35.000'i Fas, 18.500'ü Tunus, 5.500'ü Madagaskar'dan) savaş işçisi temin etmiştir (Erol ve Bingöl, 2014: 182-183).

Kontrol edilen ya da hâkimiyet altına alınan yerlere bakıldığında da, dünyanın en avantajlısının İngiltere olduğu görünüyordu. Panama Kanalı, Halifax'tan (Kanada) Bermuda'ya, Atlantik'ten Pasifik'e, Batı Amerika sahillerinden Kolombiya Britanyası'na, Şangay, Hongkong, Singapur, Kolombo (Sri Lanka), Kuveyt, Mombasa (Kenya), Zanzibar, Hint Okyanusu, Cape Town, Lagos, Alman Denizi, Süveyş, Aden, Mısır Cebelitarık, Malta ve Kıbrıs coğrafyaları Britanya'nın sahipliği altındaydı. Bu nedenledir ki, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) savaşı değerlendirmeye yönelik çağrısı orta ve küçük ölçekli güçler tarafında yankı bulmuştur. Malta, İtalya açısından çalınmış miras hükmündeydi. Kıbrıs, düşük bir bedelle pazarlık konusu yapılıyordu. Buna rağmen ABD, gergin bir Almanya yerine, her şeye rağmen sempatiyle baktığı İngiltere'yi kendisine daha yakın görmekteydi.⁴²

³⁹ "Die gegenwärtige politische Lage in Griechentand.", *Neue Freie Presse*, 5 Dezember 1915, Nr. 18422, s. 3-4.

⁴⁰ "Die Annullierung des englischen Zypern Angebotes an Griechenland.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 24 Dezember 1915, Nr. 18441, s. 3.

⁴¹ *Neue Freie Presse*, 21 Dezember 1915, Nr. 18438, s. 6.

⁴² "Der Economist. (Bernhard Dernburg über seine wirtschaftspolitischen Erfahrungen.)", *Neue Freie Presse*, 11 Dezember 1915, Nr. 18428, s. 15.

İngiltere'nin avantajlarının farkında olan Almanya, Sırbistan'a doğru yürüdüğünde şaşkınlık ve endişe yaratmıştır. Bu esnada Türkiye'nin İngiltere ile bir hesaplasmaya karar vermesi tüm senaryoları baştan aşağıya değiştirecekti. Kıbrıs ve Mısır üzerinden kendisini müdafaa etme imkânı sağlayan İngiltere, ordusunun lojistik ihtiyacını karşılamak konusunda kapsamlı operasyonlar yapmak zorundaydı. Akdeniz, Kızıldeniz, Arap Denizi ve Basra yürütülecek faaliyetlerin merkez bölgeleri konumundaydı. Türkiye'nin Çanakkale'de elde ettiği başarı bu durumun en hayati misallerinden biri olmuştur. Belgrat üzerinden İstanbul'a, oradan da Anadolu, Suriye, Mısır ve diğer noktalara bağlantı sağlanması son derece önemi haiz bir plan ve gerekliliktir.⁴³

Almanların ve Osmanlı'nın ortaklaşa yürüttükleri çalışmalara, İngilizlerin cevap vermedeki ustalığı dikkate değer olmuştur. Özellikle Hicaz mücadelesi, bu hususta tetkik edilmesi gereken olaylardan bir tanesidir. Bir yandan Babiâli'nin beklentilerine hizmet ediyormuş gibi görünen Şerif Hüseyin, bir yandan da İngiliz yetkililerle görüşmelerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında vuku bulan Hicaz mücadelesi, somut bir sıcak çatışma değil de, daha ziyade siyasi çerçeveli bir harp şeklinde tezahür etmiştir. İstanbul, Londra'ya karşı bu mücadeleyi kaybetmiştir, çünkü İngilizlerin Şerif Hüseyin'le yürüttükleri gizli yazışmaları deşifre edememiştir. Britanya ve Şerif Hüseyin istediğini elde eden taraf olmuştur (Bostancı, 2014: 121-131).

Öte taraftan, Akdeniz'e her türlü hukuksuzlukla hükmeden ve adeta bir örümcek ağı gibi alanı kaplayan İngiltere, bütün ticari faaliyetleri de kontrol altına almıştır. Çanakkale'yi geçerek Karadeniz mıntıkasını da kontrol etmek istemiş, ancak başarılı olamamıştır. Denizlerin özgürleştirilmesi konusunu gündeme getiren ABD Başkanı Wilson, tüm tarafsız devletlerin kullanım hakkına sahip olmaları gerektiğini beyan etmiştir.⁴⁴

Yunanistan'ın İtalya ile süregelen bölgesel çatışma ve hedeflerin karşılığı meselesi bir başka aşılması gereken husustu. İtilaf güçlerinin, barışın tesis edilmesiyle birlikte, Yunanistan'ı ve Venizelos'u memnun edecek bir adım atarak, Kıbrıs'la birlikte İtalyan işgali altındaki Ege adalarını Yunanistan'a iade edeceği, İtalya'ya da Türkiye hâkimiyetindeki Suriye bölgesinden pay ayrılacağı

⁴³ "Die Besorgnis der Feinde vor unseren Orientplanen.", *Neue Freie Presse*, 20 Januar 1916, Nr. 18467, s. 2.

⁴⁴ "England und der Friede.", *Neue Freie Presse*, 11 Juni 1916, Nr. 18608, s. 6-7.

planlanmaktaydı.⁴⁵ Otto Hoetzsch'e göre; Rusya, evlilik yoluyla Yunan Krallığı ile bir akrabalık kurarak Yunanistan'ı kendi tarafına çekmeyi deneyebilirdi. Öte yandan; Ege, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'de sağlam bir pozisyon almış olan İngiltere, oyunu kuran taraf durumundaydı. Venizelos'un İngiliz yanlısı oluşu ise, bir diğer avantajdı. Sağlayacağı finansal destekle dibe vurmuş halde bulunan Yunan hazinesini ayağa kaldırmayı düşünen İngiltere, bu sayede Yunanistan'ın ipini tamamen eline alma imkânını da bulabilirdi.⁴⁶ Ne var ki, Yunanistan'ın finansal sorunlarını çözenin hesabını yapan İngiltere'nin, Kıbrıs'ta egemenlik kurduğu andan itibaren, adaya Yunanistan'dan ihtiyaç maddelerinin ithalini yasaklayan taraf olması,⁴⁷ gelişmeleri bir başka yönde etkileyecek nitelikte olmuştur.

Bulgaristan tehdidine karşı diplomatik atağa geçen Venizelos, Romanya ile ilişkilerini geliştirmek için Bratianu'yla yazışmış ve beklediği desteği sağlamıştır.⁴⁸ Yunanistan'daki muhalefetinin dozajını da artıran Venizelos, Kral'ı Bulgaristan, hak ve yükümlülükler üzerinden daha fazla sıkıştırmaya başlamıştır.⁴⁹

Öte taraftan, Kıbrıslı Rumlar Lefkoşa'da toplanarak, milli savunma gücüne katılmak yönünde karar almış ve şehirdeki kaleye Yunan bayrağı çekmişlerdir.⁵⁰

Bu arada savaşın hangi esaslar çerçevesinde sona erdirileceğine dair yaşanan gelişmeler hayret uyandırmaya devam etmekteydi. Öyle ki, İtilaf devletlerinin ABD Başkanı Wilson'a verdikleri nota, savaşın en çirkin parçası haline gelmiştir. İçerik itibarıyla akıllara durgunluk verecek ve şiddet içeren bir manzara gözler önüne serilmiştir. Milletler prensibi adına Alman Alsas-Loren'in Fransa'ya iadesi istenmiştir. Avusturya-Macaristan'ın bütünüyle parçalanması öngörülmüştür. Türkiye'nin de toptan imhası talep edilmiştir. Eğer milletler prensibi uygulanacaksa, o zaman Rusya'daki milletler ne olacaktı? İngiltere'nin hâkimiyeti altındaki Cebelitarık, Malta ve Kıbrıs ne olacaktı? Dahası, Mısır ve Hindistan ne olacaktı? Söz konusu yerlerde yaşamakta olan milletler İngiliz değillerdi. Demek ki, İtilaf bloğunun teklifi bir barış programı içermemekteydi, aksine bir savaş programı olma

⁴⁵ "Griechenland und die Entente.", *Neue Freie Presse*, 10 September 1916, Nr. 18698, s. 5-6.

⁴⁶ "Die schwere kriege in Griechenland.", *Neue Freie Presse*, 26 September 1916, Nr. 18714, s. 3.

⁴⁷ "Das Ultimatum der Entente an Griechenland.", *Neue Freie Presse*, 16 Dezember 1916, Nr. 18795, s. 2-3.

⁴⁸ "Telegrammwechsel zwischen Bratianu und Venizelos.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 28 September 1916, Nr. 18716, s. 2.

⁴⁹ "Erklärungen von Venizelos.", *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 8 November 1916, Nr. 18757, s. 2.

⁵⁰ "Venizelos auf Kreta.", *Neue Freie Presse*, 28 September 1916, Nr. 18716, s. 2.

özelliği taşımaktaydı. Tarafsızlar ve tüm milletler, görülüyordu ki, müttefik kuvvetlerin tehdidi altına girmekteydi.⁵¹

Miljukov gibi devrimci Rus devlet adamları dahi, kendi perspektifinden, merkez kuvvetlerce vazedilen ilkeleri eleştirmişlerdir. Özellikle Avusturya-Macaristan'ın reorganizasyonu hususunun ele alınış biçimini doğru bulunmamıştır. Avusturya'nın kontrolündeki Ukrayna bölgesinin Rusya Ukrayna'sıyla birleşmesinin daha doğru olacağını belirtmiştir.⁵²

Kral V. George'un ülkesi milletler prensibini bir sopa gibi yeri geldiğinde monarşilere karşı kullanmak istiyordu. Ancak İrlandalıların duygularına ve isteklerine değer vermek söz konusu olduğunda, bu durumu hiç de ciddiye almıyordu. İkircikli tutumu hoş görmeyen İrlandalılar da ayaklanma başlatarak Britanya boyunduruğundan kurtulmak istemişlerdir. Kıbrıs Rum halkı ise, Londra'ya bir mektup yazarak ana yurtlarıyla birleşmek istediklerini belirtmişlerdir. Ancak İngilizler sıkı bir biçimde bu talebi geri çevirmişlerdir. Böylece İngiltere'nin dürüstlükten, ahlâki değerlerden ve faziletten yoksun olduğu tarafsız ulusların kafasında hâkim bir görüş haline gelmiştir. Bu ahvalde, merkez kuvvetlerin en öncelikli çabaları arasında hiç şüphesiz Başkan Wilson'u etkileme ve ikna etme hedefi vardı.⁵³

Bu arada ABD'nin dış ticaretinin Almanya'nın denizaltı savaşlarına yönelmesi sonucunda gerilemesi ve aynı zamanda bir Alman-Meksika ittifakının kurulması olasılığının gündeme gelmesi sonucunda, 6 Nisan 1917'de toplanan ABD Kongresi Almanya'ya savaş ilan etmiştir.

Fransa'ya bakıldığında, Başkan Poincare'nin yerini koruyup koruyamayacağı siyaseten bir tartışma konusu haline gelmiştir. Yine de, savaşın geleceği hakkında Avrupa'da bir kongrenin toplanması yönündeki çalışmalar sürmekteydi. İkiyüzlü ve sinsî gayretler içerisinde bulunan Londra, Adriyatik, Ege ve Küçük Asya'ya yönelik gizli planlarını hazırlamaktaydı. Açgözlülükle tüm bakışlarını Türkiye'nin büyük bir kesimine ve Alman kolonilerine dikmişti. Mısır ve

⁵¹ "Aeußerungen eines hervorragenden Diplomaten der Zentralmächte.", *Neue Freie Presse*, 13 Januar 1917, Nr. 18819, s. 3.

⁵² "Die Nationalitäts und Freiheitsprinzipien im Lichte unserer Feinde.", *Neue Freie Presse*, 2 Juni 1917, Nr. 18957, s. 2.

⁵³ "Die Antrittsbesuche des Grafen Herum in Deutschland.", "Die Antwort der Entente an Wilson.", *Neue Freie Presse*, 5 Januar 1917, Nr. 18812, s. 1. (Ek-2)

Kıbrıs'taki vaziyetini muhafaza ederek, peşinen buraları sahiplenmişti.⁵⁴ Anlaşılan o ki, Downing Street'teki yetkililer ve Lloyd-George, ilhaksız ve tazminatsız bir barış asla öngörmemiştir. Hâlihazırda Kıbrıs, Mısır, Yunan adalarının bir kısmını elde etmişken, bir de Mezopotamya'ya gözünü dikmişlerdir.⁵⁵ İngiltere'nin planlarının ne olduğunun belli olmasına rağmen, İngiliz ve Fransız basını Kıbrıs'ın Yunanistan'a devredildiğine dair haberler vermişlerdir. Bir soru üzerine konuyu değerlendiren Venizelos, böyle bir hadisenin gerçekleşmemiş olduğunu ve Londra'da kaldığı süre içerisinde İngiliz yetkililerle bu mesele üzerinde görüşme fırsatı bulamadığını belirtmiştir.⁵⁶

Bu arada, 1915 yılının sonuna doğru Yunanistan'da konuşlanan İtilaf kuvvetlerinin ve yöneticilerinin, ülkede yol açtıkları görüş farklılığı Eleftherios Venizelos'un başını çektiği Londra yanlısı Yunan muhalefetine, savaşa girmek istemeyen Alman yanlısı Kraliyetin direncinin zaman içerisinde kırılmasına hizmet etmiştir. Fırsatı değerlendirerek Selanik'ten Atina'ya dönen Venizelos, Yunanistan'ın 29 Haziran 1917'de Almanya'ya savaş ilan etmesini sağlamıştır.

Savaş boyunca kaydedilen en önemli gelişmelerden bir tanesi, hiç şüphesiz uzun zamandır sıkıntı içerisinde bulunan Çarlık Rusya'nın çökmüş olmasıdır. 25 Ekim 1917'de Petersburg'da gerçekleşen Bolşevik İhtilali neticesinde Rusya'ya hükmeden 'Geçici Hükümet' yönetimi bırakmış, Vladimir İliç Lenin başkanlığında Smolni'de toplanan Sovyet Kurultayı (25-26 Ekim) ile birlikte Bolşevik Rusya'nın temelleri atılmıştır (Qafarov, 2008: 139). Çok geçmeden Rusların, 3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması'yla savaş dışı kalmaları dünya tarihinin kaydettiği en hayati gelişmelerden biri olmuştur. Ancak, buna rağmen savaşta tehlikelerin ve mahrumiyetlerin bittiği söylenemezdi. Rusya'nın ifşa ettiği gizli belgelerden de anlaşıldığı üzere, İngilizlerin gizli planları hâlâ büyük tehlikeler içermektedir. Rusya, artık kendi iç sorunlarını halletmeye odaklanacaktı. Türkiye'den almış oldukları Kars, Ardahan ve Batum'u da iade etmişlerdi. İngilizler bu duruma sadece omuz sallamışlardır. Kıbrıs konusunda üzerlerine düşeni yapmaya niyetli görünmemişlerdir. Böylece ülkesini korumak isteyen İstanbul, İngiltere'ye peşin ve yüksek bedelli bir ödeme yapmış denebilirdi. Türkiye, barış döneminde verdiği hiçbir şeyi geri alamamıştır.⁵⁷

⁵⁴ "Rücktrittsabsichten des Präsidenten Poincare.," *Neue Freie Presse*, 12 August 1917, Nr. 19028, s. 1, 3.

⁵⁵ "Der vierte Kriegswinter.," *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 13 Oktober 1917, Nr. 19089, s. 1.

⁵⁶ "Keine Abtretung Zyperns an Griechenland.," *Neue Freie Presse (Abendblatt)*, 31 Januar 1918, Nr. 19195, s. 4.

⁵⁷ "Friede mit einer Großmacht.," *Neue Freie Presse*, 4 März 1918, Nr. 19226, s. 1.

27 Kasım 1917'de bir "Krallık Konseyi Emri" yayımlayan İngiltere, ada halkına İngiliz vatandaşlığına geçmeleri için iki yıllık bir süre tanımıştır. Vatandaşlığa alınmak için belirlenen şartlar şu şekildeydi: 1. Osmanlı uyruğunda olup da Kıbrıs'ta oturan (5 Kasım 1914'te gerçekten adada oturuyor olanlar), 2. 5 Kasım 1914'te geçici bir nedenle adada bulunmayan, ancak Osmanlı uyruğunda olup da Kıbrıs'ta oturuyor olanlar, 3. Adada yerleşik olmayan, ancak 5 Kasım 1914'te adada bulunan Osmanlı vatandaşlarından savaşın bitiminden sonra iki yıl içinde Yüksek Komisere başvurarak bağlilik yemini etmek ve yerleşiklik koşullarını yerine getirmek.

Bu şartlar altında İngiliz vatandaşı olmak istemeyen binlerce Türk, 1878 ve 1914'ten sonra 1917'de de Anadolu'ya yoğun bir biçimde göç etmek zorunda kalmıştır (Menekşe, 2013: 319).

1870'lerden 1914'e kadar geçen zaman zarfında her alanda büyük gelişmeler kaydeden Almanlara bakıldığında, üstünlüklerini devam ettirememişlerdir. Dünya savaşının çıkış sebebini; "Kezalik Fransa ve İngiltere Alman rekabetinden halas olmak için vücuda getirdikleri bu müthiş muharebede bütün dünyayı ateşe verdiler ve bu suretle bütün milletleri buna iştirak ettirdiler." şeklinde özetleyen Berlin, diplomatik ve siyasi propagandasını da bu yaklaşım üzerine inşa etmiştir (Kaşıyüğun ve Çolak, 2014: 162). Savaşın başında üstünlük sağlasalar da, özellikle 1918 Martı ile Ağustos arasında Batı Cephesi boyunca devam eden çarpışmalarda, İngiltere ve ABD'den destek alan Fransızlar ülkelerini Almanlara kapatmaya başlamışlardır. Eylül 1918'de son karşı taarruzu düzenleyen Foch, 197 Alman tümenine karşı 102 Fransız, 60 Britanya, 42 (iki kat büyüklükte) Amerikan ve 12 Belçika tümeni kullanarak Almanları Fransız topraklarından atmıştır (Kennedy, 2002: 324).

Zorlu mücadelelerle dolu geçen büyük savaş, İngiltere'nin sağladığı büyük avantajlara sahne olmuştur. Sonun başlangıcı olarak, artık Almanya'nın barış için vereceği cevaba odaklanılmıştır. Filistin, Mezopotamya, Mısır, Kıbrıs ve Çanakkale'ye kadar tüm Ege adalarını elde eden İngiltere, uzun zamandır Alman ticaretini de geriletmeyi başarmıştı. Alacaklar konusunda Almanya'nın sınırlarını zorlamaması, itibarsızlaştırmadan ölçülü ve yapıcı davranılması; bütün insanlık için tekrar bir nefes alma ve savaşın acılarının dindirilmesi noktasında yeni bir geleceğin inşasını mümkün kılabilirdi.⁵⁸

⁵⁸ "Die Deutsche Antwort bereits erteilt.", *Neue Freie Presse*, 12 Oktober 1918, Nr. 19444, s. 2.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Büyük güçlerin iki bloğa ayrıldığı ve birbirine karşı adeta imha savaşına girdiği I. Dünya Savaşı'nda, Almanya'nın yanında yer alan Avusturya-Macaristan'ın, *Neue Freie Presse* (NFP) gazetesi özelinde de bir mücadele yürüterek, hem habercilik, hem de propaganda merkezli bir yayın politikası yürüttüğü düşünülebilir. Özellikle savaş dönemlerinde, tüm ülkelerin basın politikaları benzer mahiyetler kazanabilmektedir. Bu nedenle dil, üslûp, tasvir ve aktarımda keskin ve suçlayıcı ifadelerle karşılaşılması son derece olasıdır. Mesela; NFP'de geçen, *“İngilizlerin yürüttüğü haince siyaset”*, *“Acımasız ihanet olarak nitelendirilebilecek bu durum”*, *“Bu nedenle, İngiltere'nin kendisine eziyet etmesine göz yummayacaktı”*, *“Fetihçi milletler iyi bilirler ki”*, *“Bütün dünya bilmekteydi ki, Fransa'nın özlemi Suriye idi”*, *“İtalya'nın Rodos ve On İki Ada ile Arnavutluk'ta uyguladığı haince siyasetin hafızalardan silinmez görüntüleri”*, *“Büyük Britanya'nın, Rusya'yı tahkir ederek Kıbrıs'ı ele geçirme isteği”*, *“Kıbrıs'ta adeta bir İngiliz devlet terörü estirilmiş”* gibi ifadelerle sıkça karşılaşılabilir.

Tarihin ilk dönemlerinde tüm güçlü devletlerin ve milletlerin ilgisi, Kıbrıs'ı, bir rekabet ve mücadele alanı haline getirmiştir. Hitit, Fenike, Grek, Asur, Mısır, Makedon, Roma, Bizans, Arap, Venedik, Osmanlı ve İngiliz hâkimiyet mücadeleleri, nasıl ki adanın konumu ve sağladığı avantajlara matuf gerçekleşmiş ise, bundan sonraki zamanlarda da benzer mücadeleler hız kesmeden devam edecektir.

Eski dönemlerden itibaren, Akdeniz, Basra, Hazar, Karadeniz, Ege, Kızıldeniz havzalarıyla, Türk Boğazları ve Süveyş suyuolları arasından bir merkez olma özelliği gösteren Kıbrıs; Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarını da Doğu Akdeniz'de birbirine bağlayan en önemli köprü durumundadır.

Coğrafi keşifler ve sanayi devrimini müteakip, dünya üzerinde geniş, büyük ve güçlü bir sömürge imparatorluğu kuran İngilizler, Hindistan, Mısır, Akdeniz, Cebelitarık geçidi ve anayurtları arasındaki bağlantıyı daha da güçlendirmek, Rusların, Türklerin ve ileride de Almanların tehdidine set çekmek için Kıbrıs'ı ele geçirmek istemiştir. Görülen odur ki, İngilizler bu amaçlarını gerçekleştirmek için çok büyük hassasiyet, dikkat ve kurnazlık isteyen bir çalışma içerisine girmişlerdir. Cebelitarık, Mısır ve Malta'yı kontrol altına aldıktan sonra, Osmanlı-Rus harbinden ardından imzalanan 1878 Berlin Antlaşması vasıtasıyla, Osmanlı yönetiminin de içinde bulunduğu acizlikten ve yetersizlikten yararlanarak, Kıbrıs'ı, ustaca ve kurnazca takip ettiği diplomasi sayesinde bir İngiliz üssü haline getirmiştir.

Görünürde, Osmanlı'yı Ruslara karşı korumayı vazife edinen Londra'nın, Kıbrıs'ta yaptığı düzenlemelerle, esasında bir ilhakın altyapısını hazırladığı söylenebilir.

I. Dünya Savaşı'na yaklaşıldığında, adaya neredeyse tamamen tek başına sahip konuma gelen İngiltere'nin, Osmanlı mülküne yönelik daha büyük beklentiler içerisinde bulunduğu, tarihi bir gerçeklik olarak tespit edile gelmiştir. Mezopotamya, Anadolu, Filistin, Boğazlar, Basra gibi belli başlı coğrafyalar Londra'nın, ya bizzatı yerleşmek istediği, ya da kendisine bağlı birimler olarak yeniden örgütlediği bölgeler olmalıydı. Esasında, Osmanlı mülküne göz diken sadece İngiltere değildi. Ruslar, Fransızlar, Yunanlılar, Bulgarlar gibi nice irili ufaklı devletler ve topluluklar aynı arzuyu saklamaya lüzum dahi duymamışlardır. Bu rekabette aslanan, kimin ya da hangisinin, temel ve sonucu belirleyecek daha doğru hamleyi yapacağı ya da oyunu kuran taraf olacağıydı. Amaca ulaşmak için takip edilecek yolun ahlâki, hukuki ya da insani olmasının da, ayrıca hiçbir önemi yoktu. İngilizlerin, Kıbrıs'a yerleştikten sonra Kıbrıs Sözleşmesi'ne rağmen Müslüman ahalinin kazanılmış haklarını korumamaları, mal ve can emniyetini sağlamamaları, Hristiyan ahaliye görece daha fazla avantaj sağlamaları ve gözetmeleri, adaletsizliğin ve tarafılığın belli başlı emsalleri olarak kaydedilmiştir.

NFP'de belirtildiği gibi, yavaş ve sistemli bir şekilde ilerleyen İngiltere, önce Afrika'da bir güç haline gelmiştir. Mısır'ı kolonisi haline getirmek isteyen Londra, ilk başta piramitler ülkesinde ticari ilişkiler tesis etmiştir. Lord Beaconsfield (Disraeli) döneminde Süveyş Kanalı'nın hisselerini satın alan İngilizler, büyük bir istek ve hırsla genişleyerek Süveyş'in batısına bayraklarını diktikleri gibi, Kıbrıs'a kiracı gibi yerleşerek genişlemelerini sürdürmüşlerdir. İngiltere gibi Rusya da yüzyıl süresince Avrupa'da ve Asya'da Osmanlı'nın aleyhinde büyümüştür. Onlar için yapılması gereken son işlem; artık Osmanlı'ya son darbeyi vurmaktır.

Dünya Savaşı başladığında Osmanlı adına inşa ettiği iki savaş gemisine el koyarak teslim etmeyen İngiltere'nin, adeta Saraybosna suikastının faturasını İstanbul yönetimine kestiği iddia edilmiştir. Bu da, ortaya çıkacak bir savaşta Britanya İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti'ne karşı cephe aldığı ve güçlü bir olasılıkla kendisiyle savaşacağını bir ön işareti sayılmıştır. Söz konusu yaklaşımın üzerine, bir de Babilî'nin Almanya ile anlaşma imzalayarak siyasi ve askeri yakınlık içerisine girmesi, zaten kötü olan vaziyetin daha da bozulmasına sebep olmuş ve de Kıbrıs'ın ilhakına gerekçe sayılmıştır. İşgal ve ilhaka etkili tepki gösteremeyen Osmanlı Devleti, dünyadaki değişim ve dönüşüme bağlı olarak ülke içinde gelişmekte olan milliyetçilik, bağımsızlık, çıkar yanlısı kimseler ve gruplarla da başa çıkmak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda, Kıbrıs'ın ilhakı

esnasında, adada yönetici konumda bulunan din adamlarının ve Hicaz'da Şerif Hüseyin'in siyasi ve dünyevi birtakım niyetleri, Babîâli ve İslâm dünyasının içine düştüğü girdabın belli başlı unsurları haline gelmiştir.

Kıbrıs'ı savaş boyunca etkili bir biçimde kullanan İngiltere, bir yandan Müslüman ahalinin adadaki varlığını seyrekleştirecek, etkisizleştirecek adımlar atarken, bir yandan da adayı, adeta bir esir kampına çevirdiği kaydedilmiştir. Ayrıca, Fransa'yla birlikte askeri merkez olarak kullandıkları adayı, Küçük Asya (Anadolu) ve Çanakkale'ye yapılacak taarruzların merkez üssü haline getirmiştir. Uzun süre tarafsız devlet statüsünde kalmak için çaba sarf eden Yunanistan'ı, Kıbrıs'ı kendilerine devretmek vaadiyle Almanya ve Osmanlı'ya karşı savaşa sokmak istemişlerdir. Bu yolla Yunan siyasetini ve kamuoyunu bölmeyi de başarmışlardır. Kral, Kıbrıs yemine (NFP tabiri) itibar etmeden, tarafsız kalmak yönünde irade beyan ederken, Venizelos'un başını çektiği muhalefet ise, İngiliz yanlısı bir tavır geliştirmiştir.

Çarlık Rusyası'nın ihtilal dolayısıyla savaştan çekilmesiyle güç kaybeden İngiltere cenahı, taze ve büyük güç ABD'nin kendilerine katılmasıyla Almanya'yı durdurmuş ve geriletmiştir. Artık savaş sonrasında, özellikle Avrupa ve Osmanlı'nın nasıl şekillendirileceği büyük ölçüde İngiltere'nin insafına kalmış görünmektedir.

KAYNAKÇA

I. Gazeteler*

Neue Freie Presse (1914): 11 Januar/Ocak; 18 Juni/Haziran; 30 Oktober/Ekim; 6, 9, 11, 17, 20, 24 November/Kasım; 3, 14, 17, 23 Dezember/Aralık.

Neue Freie Presse (1915): 2, 16 Januar/Ocak; 10, 12 Februar/Şubat; 9 März/Mart; 25, 27 April/Nisan; 8, 17 August/Ağustos; 7, 28 September/Eylül; 17, 23, 24, 25, 26, 27 Oktober/Ekim; 5, 11, 21, 24 Dezember/Aralık.

Neue Freie Presse (1916): 20 Januar/Ocak; 11 Juni/Haziran; 13 August/Ağustos; 10, 26, 28 September/Eylül; 8 November/Kasım; 16 Dezember/Aralık.

Neue Freie Presse (1917): 5, 13, 20 Januar/Ocak; 2 Juni/Haziran; 12 August/Ağustos; 13 Oktober/Ekim.

Neue Freie Presse (1918): 31 Januar/Ocak; 4, 5, März/Mart; 23 August/Ağustos; 12 Oktober/Ekim.

II. Kaynak Eserler, Araştırma ve İncelemeler

Akgün, Sibel, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne Geçiş Sürecinde Kıbrıs Türk Aydınları ve Jön Türk Hareketi ile Olan İlişkileri (1865-1918)”, *History Studies*, C. 3, No. 3, (Kasım 2011), s. 1-22.

Bedirhan, Yaşar ve Atabey, Figen, “Osmanlı Bahriyesi’nde Yabancı Danışmanlar (1808-1918)”, *Turkish Studies*, C. 8, No. 5, (Spring 2013), s. 127-139.

Bostancı, Mustafa, “Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin Hicaz’da Hâkimiyet Mücadelesi”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 7, No. 14 (I. Dünya Savaşı Özel Sayısı), (2014), s. 117-136.

Bostancı, Mustafa, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin İlânı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, *Ankara Ü. Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 34, No. 57, (2015), s. 317-355.

* Gazetelerin künyeleri haber başlıklarıyla birlikte dipnotlarda gösterilmiştir. Çalışmadaki dil, üslup ve ifade hususu NFP gazetesinin meseleleri ele alış biçimiyle doğru orantılıdır.

Erol, M. Seyfettin ve Bingöl, Oktay, “Birinci Dünya Savaşı’nın Afrika’ya ve Sömürgelere Etkisi”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 7, No. 14 (I. Dünya Savaşı Özel Sayısı), (2014), s. 177-196.

Çelik, Cemil, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs’ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)*, Akdeniz Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış doktora tezi), Antalya, 2012.

Göktürk, Turgay Bülent, “Rum Ortodoks Kilisesi’nin Kıbrıs’ta Karar Alma Sürecine Etkisi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XV, No. 30, (Bahar-2015), s. 295-345.

Günay, Nejla, “Kıbrıs’ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu’da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 1, No.1, (Kış 2007), s. 115-126.

Karaca, Erdem, *Türk Basınında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluş Süreci ve Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1975 – 1983)*, Gazi Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2010.

Kaşıyüğun, Ali ve Çolak, Mustafa, “Savaş ve Propaganda: Birinci Dünya Savaşı’nda Alman Propagandası”, *History Studies*, C. 6, No. 5, (Eylül 2014), s. 157-176.

Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Yay., 9. B., İstanbul, 2002.

Keser, Ulvi, “Kıbrıs’ta Çanakkale, Çanakkale’de Kıbrıs ve Bilinmeyenler Üzerine Bir Bakış”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, (2013-2/Temmuz-Aralık) (Kıbrıs Özel Sayısı-II), s. 43-51

Menekşe, Metin, “Berlin Konferansı Sonrasında Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi (1878-1923)”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, (2013-1/(Ocak-Haziran) (Kıbrıs Özel Sayısı-I), s. 309-325.

Olgun, Kenan ve Balıkcıoğlu, Emrah, “The Times Gazetesi’ne Göre İngiliz Dönemindeki Kıbrıs’ta İdari Islahat”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 9, No. 1, (2012), s. 816-844.

Onurkan-Samani, Meltem, *Kıbrıs’ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)*, Hacettepe Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007.

Şahin, İsmail, “Ermeni Olayları Sırasında Kıbrıs Adası’nın Rolü (1878-1900)”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 8, No. 31, (2012), s. 57-81.

Şıvgın, Hale, “İttihat ve Terakki Politikalarının Balkan İttifaklarını Hızlandırmadaki Rolü”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 6, No. 11, (Kış 2012), s. 1-15.

Tamçelik, Soyalp, “Kıbrıs’taki İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 8, No. 1, (2011), s. 1510-1539.

Qafarov, Vasif, “Ekim 1917 Devriminden Sonra Bolşevik Rusya’nın Azerbaycan Siyaseti ve Bakü Sorunu”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 2, No. 3, (Kış 2008), s. 139-151.

Yapıcı, Hakkı, “1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi’nde Yabancı Devletlerin Tutumu”, *JASSS The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 5, No. 5, (Ekim 2012), s. 325-333.

III. İnternet Kaynakları

<http://diepresse.com/unternehmen/geschichte/9835/> (NFP hakkında bilgi. Erişim: 03/02/2016)

http://users.metu.edu.tr/kktctntm/KKTC_tarihi/ingiliz.html#_ednref16 (Erişim: 20/05/2016)

Ek-1

Redaktion, Administration u. Druckerei:
Kolowratring, Pöschelgasse Nr. 11.
Unfrankierte Briefe wurden nicht angenommen und

Ankündigungs-Bureau:
Hoch, Wallstraße 17, Telefon-Nr. nach Tarif. Internat.
Stromlicht. Woch. Abn. 10. Inaugural-Exp. in GYM.
H. u. J. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154. 2155. 2156. 2157. 2158. 2159. 2160. 2161. 2162. 2163. 2164. 2165. 2166. 2167. 2168. 2169. 2170. 2171. 2172. 2173. 2174. 2175. 2176. 2177. 2178. 2179. 2180. 2181. 2182. 2183. 2184. 2185. 2186. 2187. 2188. 2189. 2190. 2191. 2192. 2193. 2194. 2195. 2196. 2197. 2198. 2199. 2200. 2201. 2202. 2203. 2204. 2205. 2206. 2207. 2208. 2209. 2210. 2211. 2212. 2213. 2214. 2215. 2216. 2217. 2218. 2219. 2220. 2221. 2222. 2223. 2224. 2225. 2226. 2227. 2228. 2229. 2230. 2231. 2232. 2233. 2234. 2235. 2236. 2237. 2238. 2239. 2240. 2241. 2242. 2243. 2244. 2245. 2246. 2247. 2248. 2249. 2250. 2251. 2252. 2253. 2254. 2255. 2256. 2257. 2258. 2259. 2260. 2261. 2262. 2263. 2264. 2265. 2266. 2267. 2268. 2269. 2270. 2271. 2272. 2273. 2274. 2275. 2276. 2277. 2278. 2279. 2280. 2281. 2282. 2283. 2284. 2285. 2286. 2287. 2288. 2289. 2290. 2291. 2292. 2293. 2294. 2295. 2296. 2297. 2298. 2299. 2300. 2301. 2302. 2303. 2304. 2305. 2306. 2307. 2308. 2309. 2310. 2311. 2312. 2313. 2314. 2315. 2316. 2317. 2318. 2319. 2320. 2321. 2322. 2323. 2324. 2325. 2326. 2327. 2328. 2329. 2330. 2331. 2332. 2333. 2334. 2335. 2336. 2337. 2338. 2339. 2340. 2341. 2342. 2343. 2344. 2345. 2346. 2347. 2348. 2349. 2350. 2351. 2352. 2353. 2354. 2355. 2356. 2357. 2358. 2359. 2360. 2361. 2362. 2363. 2364. 2365. 2366. 2367. 2368. 2369. 2370. 2371. 2372. 2373. 2374. 2375. 2376. 2377. 2378. 2379. 2380. 2381. 2382. 2383. 2384. 2385. 2386. 2387. 2388. 2389. 2390. 2391. 2392. 2393. 2394. 2395. 2396. 2397. 2398. 2399. 2400. 2401. 2402. 2403. 2404. 2405. 2406. 2407. 2408. 2409. 2410. 2411. 2412. 2413. 2414. 2415. 2416. 2417. 2418. 2419. 2420. 2421. 2422. 2423. 2424. 2425. 2426. 2427. 2428. 2429. 2430. 2431. 2432. 2433. 2434. 2435. 2436. 2437. 2438. 2439. 2440. 2441. 2442. 2443. 2444. 2445. 2446. 2447. 2448. 2449. 2450. 2451. 2452. 2453. 2454. 2455. 2456. 2457. 2458. 2459. 2460. 2461. 2462. 2463. 2464. 2465. 2466. 2467. 2468. 2469. 2470. 2471. 2472. 2473. 2474. 2475. 2476. 2477. 2478. 2479. 2480. 2481. 2482. 2483. 2484. 2485. 2486. 2487. 2488. 2489. 2490. 2491. 2492. 2493. 2494. 2495. 2496. 2497. 2498. 2499. 2500. 2501. 2502. 2503. 2504. 2505. 2506. 2507. 2508. 2509. 2510. 2511. 2512. 2513. 2514. 2515. 2516. 2517. 2518. 2519. 2520. 2521. 2522. 2523. 2524. 2525. 2526. 2527. 2528. 2529. 2530. 2531. 2532. 2533. 2534. 2535. 2536. 2537. 2538. 2539. 2540. 2541. 2542. 2543. 2544. 2545. 2546. 2547. 2548. 2549. 2550. 2551. 2552. 2553. 2554. 2555. 2556. 2557. 2558. 2559. 2560. 2561. 2562. 2563. 2564. 2565. 2566. 2567. 2568. 2569. 2570. 2571. 25

Abonnement für Wien:
Mit Zugl. zweimal, Postl. des Hrn.: Gust. K. 20.00.
Postl. K. 4.00.
Zum Abholen im Hauptpostamt, Wallse 20 oder
Abholen in der Gasse 10 Postl. K. 2.00.
Nächst Morgenblatt 12 H., Abendblatt 6 H., Nach-
mittagsblatt am Montag und auch zwei Feiertage in 12 H.
Für Deutschland
einmal Morgen- u. Abendblatt 40 H.
einmal Morgen- u. Nachmittagsblatt
einmal 30 H.
Abendblatt allein in 18 H.

Neue Freie Presse.

Abendblatt.

Nr. 19033.

Wien, Freitag, den 6. November

1914.

Selbstvernichtung der „Elisabeth“.

Meldung aus London.

Wien, 6. November.

Wie das Reutersche Bureau erzählt, besagt eine amt-

Man glaubt, daß der Kreuzer „*Kabrin*“ sich auf der See von Tsingtau selbst in die Luft gesprengt hat.

Die Beschießung dauert fort.

Der Krieg zwischen der Türkei und den Entente- mächten.

Äußerungen des ottomanischen Botschafters in
Berlin.

Von unserem Korrespondenten.

Berlin, 6. November

Der türkische Botschafter in Berlin General Mah-
mud Muhtar Pascha hatte die Güte, Ihren
Korrespondenten zu empfangen und ihm folgendes zu co-
lliren:

Der Krieg hat begonnen, die Ereignisse haben ihren Lauf genommen und nichts kann und wird sie mehr aufhalten.

Rußland, obwohl es versprochen hatte, die Neutralität der Türkei zu respektieren, hat die Feindseligkeiten eröffnet und hat durch Schiffe seiner Schwarzen-See-Flotte versucht, den Ausgang aus der türkischen Gewässern durch Minen zu sperren. Wenn es

Kleine Chronik.

Вієн, 6. Новамбер

[illegible][illegible][illegible]

den Frieden hätte erhalten wollen, hätte es seinen Flottenchef, der diesen feindseligen Akt gegen die Türkei begangen hat, bestrafen müssen, wie wir es verlangt haben. Da es dies nicht gethan, hat es also den Krieg gegen die Türkei eröffnet.

Es ist vollständig unrichtig, daß die Türkei nicht noch irgendwelchen Versuch einer fernöstlichen Annäherung an Rußland gemacht habe. Obgleich das Eng- land den Krieg begonnen, indem es die Dardanellen fürst bombardierte, um Vertrauen auf seine Re- henden, Deutschland und Oesterreich- Ungarn, ist die Türkei in diesen ihr ausgegangenen Krieg eingetreten mit fester Aussicht auf Sieg und Erfolg."

Die Annexion von Zypern.

Ämtliche Mittheilung aus London.

[illegible][illegible]

[Griffparzer und der jüngere Mozart.] S
dem eben erkrankten Sonderheit Salzburg der „Mus
divina“ vererbstattete Otto Erich Deutsch eine Studie in
Wolfgang Amadeus Mozart, den Sohn. Unter anderem wer
mehrere unbekannte Entwürfe von Griffparzer zu den Grabst
des jüngeren Mozart auf dem Karlsbader Friedhof mitgeteilt
Die Aufschrift selbst fehlt heute in den Werken Griffparzer
und nur ein Entwurf war bisher bekannt:

Des großen Mozart Sohn.
Die Welt hat ihn vernachlässigt wie seinen Vater,
Nemlich sie ihm nur Töne
Und keine Größe zu vergeben hatte.

Zwei andere Entwürfe fanden sich mit diesem in Kößler's
Helt Fräulein, die Anton Sauer besaß: der eine groß
Mozart's Entwürfe, der andere eine große, war sein Va-
ter und zugleich ein Musikant; denn er glänzte ihm nur bei
Schweigen und zu Hause. "Reizlich heißt es in dem be-
rühmten Gräberbüchlein, "Am Grabe Mozarts, des Sohnes",
von 1844:

... Und war's zu schaffen dir gelungen,
Was manchen andern hoch geehrt,
Du selbst verwarfst es, laum gelungen,
Als nicht des Namens Wozan wert.

Der dritte Entwurf lautet: „Sohn des großen Mozart. Vaters Name sei seine Grabchrift, wie seine Bewunderung Inbegriff seines Lebens war.“ Und danach wurde dann die Grabchrift endgültig festgesetzt:

veröffentlichte der Londoner „Times“ wichtige Enthüllungen über eine angebliche Annäherung zwischen England und Rußland. Demnach soll ein britischer Botschafter sich hinter dem Rücken der Kaiserin der russischen Kaiserin geschrieben haben, um dem Kaiser die Herzen des britischen Königs und der Kaiserin zu erweichen. Der Botschafter soll dem Kaiser auch die Absicht mitgeteilt haben, Rußland durch eine Verheiratung, welche Verheiratung auch dem kaiserlichen Heide vorgenommen worden sein soll, zu gewinnen. Der Kaiser soll sich dem Vorschlag nicht angeschlossen, weil England sich mit der Kaiserin der Stadt Petersburg zu der Kaiserin einverstanden erklärte. Nachdem gesagt, hat England sich dem Kaiser nicht angeschlossen, weil er die Kaiserin nicht annehmen wollte. Der Kaiser soll sich dem Vorschlag nicht angeschlossen, weil er die Kaiserin nicht annehmen wollte. Der Kaiser soll sich dem Vorschlag nicht angeschlossen, weil er die Kaiserin nicht annehmen wollte.

Deutsche Flieger über Dover in England.

Das erstemal in diesem Kriege.

Die 6. November

Ein Blatt, das in Bapaume als Feldzeitung in die in Frankreich befindlichen deutschen Truppen eingeht, meldet, daß Reutend Capar und Oberleutnant Roos von der Fliegerabteilung den Kanal überflogen und auf ei-

Wolfgang Imabens Regart.

geb. den 26. Juli 1791, gest. den 29. Juli 1844.
Sohn des großen Mozart, dem Vater ähnlich an Gestalt
und edlem Wesen, der Name des Vaters sei seine Grab-
schrift, so wie seine Verehrung des Erstgenannten der Inhalt

[illegible][illegible]

ON THE RELATION BETWEEN THE VILLAGE INSTITUTES AND INNOVATION IN THE TURKISH EDUCATION SYSTEM*

Gökhan AK**

ABSTRACT

The Village Institutes were originally-designed educational institutions having been the product of thoroughly native considerations and foresights; and punched their values not only in the Turkish, but also in the world education history. Although they were closed down by some reactionary circles and forces, the impacts, power and pedagogic riches had reached until today. The main reason for that could be defined as that these institutions brought up an educational model which really provided innovations with a revolutionary style in the not only village field but also in every educational level and field. Thus, the main problem of this work is firstly to try to put forward how innovative the village institutes are in the field of education; secondly to analyze and comment on the main educational concepts, models and systems of the innovated situation of the Village Institutes which had developed in the context of their unique, modern, humanist and secular educational methods.

Keywords: Village Institutes, Education, Innovation, Uniqueness, Improvement, Enlightenment.

ÖZET

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE KÖY ENSTİTÜLERİ VE YENİLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Köy Enstitüleri, sadece Türkiye değil, dünya eğitim tarihine de damgasını vurmuş, tamamen yerli düşünüş ve öngörünün ürünü orijinal eğitim kurumları idi. Her ne kadar bazı gerici çevre ve güçler tarafından kapatılmış olsalar da, Köy Enstitüleri'nin etki, güç ve eğitsel zenginlikleri günümüze kadar ulaşmıştır. Bunun temel sebebi, bu kurumların, bünyelerindeki eğitim sisteminde esas olarak araştırmacılık, yaratıcılık ve üreticilik işlevleri benimsemelerinin yanında, sadece köy alanında değil, gerçekte her tür ve seviyedeki eğitim alanında devrimci bir çığırta gerçekten yenilik sağlayan bir eğitim modelini getirmeleridir. Dolayısıyla bu çalışmanın ana sorunsalı, Köy Enstitüleri'nin eğitim anlamında ne denli yenilikçi olduklarını ortaya koymaya çalışmak ve Enstitülerin özgün, çağdaş, hümanist ve laik eğitim yöntemleri bağlamında

* This essay has been reviewed and developed from the verbal presentation titled as "Köy Enstitüleri ve Yenilik İlişkisi Üzerine Bir Analiz [An Analysis on the Relation Regarding the Village Institutes and Innovation]" presented by the author on 08 June 2015 in the II. International Eurasian Educational Research Congress (08-10 June 2015) at the Hacettepe University/Ankara.

** Yrd. Doç. Dr., Nişantaşı Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü (gak2081@yahoo.co.uk)

gelişen yenilikçi eğitim ortamının temel eğitsel olgu ve kavramlarını analiz etmek, yorumlamak ve anlamlandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüleri, Eğitim, Yenilik, Özgünlük, Gelişme, Aydınlanma.

“Young Instructor... At your home, at your school, at your workshop, at your garden, keep yourself working all the time. Stay away from places where shelter lazy and unoccupied. Those seeking you during working hours should find you always on your duty. Arrange everything in this line. Hug your work like a worshipper. A day shall come and those who gained knowledge from you would idolatrously grasp their work just like you.”

İsmail Hakkı Tonguç¹

Introduction

Education is a concept which primarily aims at training well-behaved and honest citizens and embracing them with basic knowledge and skills they could need in the social and economical life. However, more importantly, education desperately tries to keep up a society, healthy from every aspect and clear from every sort of violence. Education helps individuals explore their own potentials and creative powers and thus ensures their humanely development. In this respect, it is likely to say that education for individual functions as a social factor which enables to increase his/her accords and sensitivity to both his/her society and the whole world.

Education in this sense played a very important role in the last 300 years of the Ottoman-Turkish social history. It is due to the fact that the Ottoman-Turkish educational system between 18th and 20th centuries which increasingly kept up raising with paralel to her modernization reached as a final point to the Turkish Republic in the name of socio-politic secularism. This point could be placed as a culmination in realizing a contemporary and modern Turkish society. In this frame, education began to play a major role in the young Republic after 1923 in the route to reaching up to the level of contemporary civilizations. Because the founders of the young Republic harshly adopted an educational system which mainly aimed at raising up individuals who thoroughly considered the “Republican philosophy” and its basic values, particularly the principle of being a democratic, secular and social

¹ “Genç öğretmen... Evinde, okulunda, işliğinde, bahçende hep işbaşında bulun. Tembellere, işsizlere yuva olan yerlerden kaç. Seni her arayan iş zamanında daima görevinin başında bulmalı. Her şeyi buna göre ayarla. İşine taparcasına bağlan. Gün gelecek senin elinde yoğrulanlar da tıpkı senin gibi işe taparcasına sarılacaktır.”

law-enforced state, assimilated life-style stemming from a modernist and secularist mentality. Thus, the individuals of the young Republic would be creative, productive, well-behaved and virtuous (Gül, 2011: 283-288).

The success of a school curriculum, whatever the intention is, depends mostly on the teacher, who is the key person in enacting it. Having this awareness, the debate about teacher education in Turkey had an important place among the other educational concerns in the history of Turkish education. Starting from the beginning of the last century, there have been many efforts to improve teacher education. These efforts are aimed not only at improving educational practice but also at addressing some of the serious problems in the educational system. These problems include mainly; lack of teachers for the rapidly growing population; irrelevancy of teacher education to the realities of Turkish schools; the need for a theoretical base for teacher education (what and how to teach pre-service teachers, how to select them, etc.) (Çakiroğlu and Çakiroğlu, 2003: 254). Thus, our aim in this paper is to discuss the problems of the relation between the Village Institutes and innovation in the educational system of the modern Turkey, and also to elaborate on the issues in this relation debate that we think are innovative. This paper, in part, is an attempt to shed light on this problematic. Moreover, through the analysis of the Village Institutes experience, the paper also aims to contribute to a better understanding of the social, political and intellectual climate in Turkey from about the mid-1920s to the mid-1940s.

The Content, Aim and Methodology of the Study Including a Comparative Analysis Regarding Current Literature and Debates on the Village Institutes

During times of transformation, education is given a critical role in shaping the new society. Likewise, in Turkey, much importance was attributed to education after the establishment of the Republic. During this period of transformation from a traditional-Islamic society into a modern “Westernised” one, a number of social, economic, political and cultural reforms took place which rendered education an indispensable change agent. Thus, in the history of Turkish education, two of the significant attempts at reforms involved schools were defined as “Institutes”. Those are the “Girls’ Institutes” and the “Village Institutes”. However, these both no longer exist (Gök, 2007: 93). This essay deals with the latter of them, Village Institutes, established in the late 1930s during the formative years of the Turkish Republic.

The Village Institutes comprised originally-designed educational considerations and foresights. These have been the product of completely-native

envisions and approaches. Therefore they punched their values not only in the Turkish, but also in the world education history. In this frame, it is important to emphasize that their pedagogic contributions and impacts had reached so far, that is to say, until current times. The main reason for that could be defined in the sense of their unique -thus innovative- education model which robustly provided new talent, understanding and progress with a revolutionary style in both the village and village-related educational fields. Thus:

- (1) The main content of this essay comprises the Village Institutes, their short history, the innovative aspects stemming from their unique educational system and model and in this frame, a detailed and comparative literature research.
- (2) The main aim of this study is to make considerations and comments on the contributions of the Village Institutes model to the Turkish education system and explore how innovative they were regarding the field of educational progress.
- (3) As scientific research methodology to be used in this study, content analysis and hermeneutics methods will be accepted to pursue.

These research goals and methods will mainly be achieved by making researches and analysis over the educational system and concepts of the Village Institutes. In this way, we will try to put forward the innovated system of the Village Institutes by emphasizing the context of their unique and contemporary educational model. So in this essay, a brief historical background will first be provided; and then, based on the parameters realized the establishment and finalization of these Institutes, an attempt will be made to describe the significance of the educational, qualified and innovative spirits and visions of these Institutes. This kind of an analysis approach will enable us in understanding of the formation of a new educational reform and progress targeting primarily the rural parts of Turkey in the late 1930s.

Having had research activities on the current literature and debates concerning the Village Institutes and new methodologic approaches in learning and teaching, it will be likely to achieve some comparative approaches in order to put forward in which aspects this study is differenciaded from them and thus, how this research aims at contributing to the literature in this manner.

In this line, among some recent valuable studies in the field of Village Institutes' literature, it is seen that one of them focuses on the aim to set forth the

establishment environment and functioning of the Village Institutes and discuss their practicability² or mainly to explore the creativity as a methodology in social sciences teaching and learning.³ One other study focuses on the aims at examining the physical activities in daily life routine of one single Institute (Çifteler) as well as the content and objectives of the cultural courses adopted in their curriculum.⁴ Another study focus on the Village Institutes by recounting that they are elaborated since they hold a significant place in the Turkish education system by comparing them and their curriculum by shortly emphasizing the results they provided.⁵ Another study also focused mainly and solely on art education in the Institutes.⁶ Another study embraces its research target by narrowing the aim at exploring the understanding of pedagogy which was put into practice in the Village Institutes as an example of liberatory education, associating it with the critical pedagogy.⁷

However it is observed during the current literature survey that the methodologies in the studies we put forward refrained from focusing on the detailed creativity of the Village Institutes as being unique case examples. Thus we tried to focus on this research about the Village Institutes by emphasizing their uniqueness with two main pillars which act as diversifications from the former current studies we attracted attention above. Firstly, their innovative aspects and impacts to the Turkish education system at that time will be discussed as detailed as possible in line with the spirit and vision of education, quality and innovation in the Institutes. Secondly, our aim to discuss the availability of realizing Village Institutes from today's perspective by putting forward their future-possible innovative contributions to the Turkish education system will likely enable another disparity in that sense.

Additionally, it is significant to call attention on the fact that the data related to Village Institutes in this study has been gathered by an extensively wide literature survey which was considered in this manner as enriching the study positively.

A Brief Historical Background: Road towards the Village Institutes

After the foundation of the Republic in 1923, Turkey selected a direction that aimed to allow her to take place among the 'developed' nations of the world. To

² For example, see in detail, (Kucuktamer and Uzunboyly, 2015: 392-399).

³ For example, see in detail, (Ege, 2013: 2-12).

⁴ For example, see in detail, (Çelik and Bayrak, 2010: 19-32).

⁵ For example, see in detail, (Kıral, 2015: 45-52).

⁶ For example, see in detail, (Elpe, 2014: 15-34).

⁷ For example, see in detail, (Aytemur Sağıroğlu, 2013: 81-99).

achieve this aim, several reforms and innovations started to take place in the early years of the Republic. Innovations in the field of education were among the most important reforms of the 1920s. The aim of secularising Turkey and modernising the social and economic structure of the country could only be pursued on the condition that the educational level of the population be raised significantly. Atatürk, founder of the Turkish Republic and initiator of the reforms, perceived teachers as leaders and one of the key elements of the new movement (Çakiroğlu and Çakiroğlu, 2003: 255).

Thus, the elites of the early Republican Era undertook some significant educational reforms following 1923. All of those reforms targetted at educating a wide variety of Turkish folks masses who were ceded from Ottoman regime and mostly illiterate, poor, pressed and exploited by centuries. The target was to educate them with scientific methods and make them self-confident and rationalist in line with the principles and basis adopted by the modernist Republic. This initiatives undertaken had been realized particularly via ambitions and contributions of those “pioneer” Ministers of Education of the young Republic such as Mustafa Necati, Reşit Galip, Saffet Arıkan, Hasan-Âli Yücel who robustly believed in reformist and laicist education. In this sense, it is likely to claim that the core of those reformist educational undertakings of the early Republican era had based on the Republican philosophy, modernist societal formation, universal humanist values, sovereignty of the mind and science, secular mentality and individual liberation.

Among those premise and modernist education initiatives yet undertaken by Mustafa Kemal Atatürk during the Salvation War of Turkey could be highlighted the first Advisory Council of National Education in July 1921, Law about the Unification of Education in March 3, 1924, Meetings of Science of the years 1923, 1924 and 1926, the Nation Schools [Millet Mektepleri] established firstly in November 1928, establishment of the Turkish Historical Society in April 1931, opening of the People’s Houses in February 1932, establishment of the Turkish Linguistic Association in July 1932, opening of the İstanbul University in August 1933, opening of the Faculty of History, Linguistic and Geography in Ankara in 1935 and last but not the least, formation of the Village Instructor Courses in 1936 which would be the basis of the Village Institutes in the future. Thus, disclosing of these undertakings in the road to the establishment of the Village Institutes are particularly important in emphasizing the policy, understanding and mentality of the statesmen’s regarding the education in the years 1920s. In this frame, it is likely to evaluate these reformist educational initiatives as the efforts to establish a modern individual and thus society who adopted the Republican revolutions with a thorough national awareness and talent. They could also be considered as radical education endeavours in the path to form a modern

culture whose national, democratic and populist properties outweigh primarily by reaching to the intellectual, scientific and secular roots of the contemporary civilization in general meaning (Ertop, 1998: 2-3; Kışlalı, 1998: 37).

In 1926, two types of teacher education schools, both of which were mainly secondary schools, were designed to meet the different demands of the regions: (i) primary teacher schools for urban areas; and (ii) village teacher schools for rural areas. In the first half of the century, great differences between the needs of the rural and urban parts of the country led to different approaches to teacher education programmes for rural and urban areas. There was more interest in improving the educational level of average people in rural Anatolia. The purpose of village teacher schools was to educate teachers for villages where people's educational needs are completely different from those of urban regions. The best known of these attempts was the 'Village Institutes' [Köy Enstitüleri] in the 1940s.⁸ These institutes have a very important and unique place in the Turkish history of education because they were based on the practical needs of the village people and strong theoretical works of İsmail Hakkı Baltacıoğlu, who developed his theory of 'social school' (Baltacıoğlu, 1942). Village Institutes were also based on the principles of democracy, community collaboration and problem solving in real-life situations.⁹

However, in order to realize the transformation of the villages and education in the villages in the modern Turkey that it would be more appropriate to incite the roots of investigating solutions to eliminate the problematic of rural educational system deficiencies in the 1930s and 1940s.¹⁰ In this context, it is significant to emphasize that the statecraft confronted with a crystal-clear fact at the end of the years 1930s. It was the fact that there were 4.500 villages with a teacher and 3.815 villages with an instructor out of nearly 40.000 villages of Turkey in 1938. Thus, by considering this really inadequate and poor education in towns and villages of the Republic in those years, another crystal-clear fact was arising as to increase educational improvement of the village straight away, and to undertake serious and

⁸ Officially, it began in 1940 although experimental studies started in 1937. The Institutes continued until the early 1950s, but the original phase of the Village Institutes ended in 1946 with the withdrawal of H. A. Yücel from the Ministry of Education and İsmail Hakkı Tonguç from the administration of the Elementary Education (Karaomerlioğlu, 1998: 47). For Fay Kirby, who wrote the most comprehensive history of the Institutes, the post-1946 practices actually achieved the opposite of the original intentions and targets. See for detail (Kirby, 1962: 6)

⁹ For detail, see (Başgöz, 1995; Binbaşoğlu, 1995; Karagozoğlu, 1991: 26-29)

¹⁰ For detail on this issue, see (Stirling, 1965, 1993; Kıray, 1968; Kandiyoti, 1975; Vergopoluos, 1978; Keyder, 1983; Akşit, 1993)

fundamental reforms about the education of village children as well. Thus, it was requisite to establish an urgent educational initiative aimed at village in the context of opening schools in a greater number of villages and assignments of more teacher or instructor in the villages. These sorts of necessities which paved the way in the establishment of the Village Institutes were significant in not only finalizing all of those educational initiatives successivly but also improving the citizenship rights of the villagers who formed the majority of the population at that time. Therefore, those education initiatives orientated towards “village” would also become the lever of a new education project which could enable desirable participation of villagers in the social, economical and political life, as required. (Özman, 2009: 369).

In this meaning, it would maybe be appropriate to assume the “Education Project” of the Village Institutes as the most important enlightenment initiative in the last 1000-year history of the Turkish society. In this way, Renaissance of the West could be realized for the Anatolian people by opening the mentality in becoming self-confident and independent individuals as well as learning not to put religious references ever beneath the social norms. However, the incident never resulted in this way, i.e. positively... Various political and economical considerations outweigh in that negative ending. Thus, the main goals of the Institutes which were to educate village children as individuals adopting secular principles and reforms of the Republican Revolution, not bowing their heads in front of injustice, investigating the results of social incidents had been obstructed. Nevertheless, the project of the Village Institutes was an education model not only peculiar and unique to Turkey, but also never-copied totally from anywhere else. That project was mainly adopted to the social conditions and philosophy of the young Republic. Thus, the results that was aimed at reaching in this study are to put forward how unique, modern and improvionist the education model and methods in these Institutes were. And by making use of these analysis and evaluations, we will try to establish some considerations how far the model of the Village Institutes could be realized in today’s Turkey.

A Dualist Dilemma in the Fate of the Village Institutes: From a ‘Holy’ Establishment to a ‘Damned’ Finalization

The Village Institutes embody an educational attempt made in the modern Turkey between 1937 and the mid-1940s to transform the Turkish peasants and countryside. There were actually many expectations from these Institutions for the development of rural Turkey in the the early Republican era. Some of them were to modernize the social relations, to bring an end to poverty and ignorance among the

peasants, to create peasant intellectuals, to increase agricultural productivity and to help enlargement of the Kemalist Revolution into the countryside. Though there was a consensus in the beginning among the ruling circles as to what should be the goals of the Institutes, the actual historical experience turned out to be extremely controversial. The Village Institutes became one of the major foci of political and ideological debate in Turkey, especially in the 1950s and the early 1960s. Most left-oriented Kemalists saw in the Village Institutes the embodiment of Kemalist populism at its highest point,¹¹ whereas many right-wing politicians and intellectuals condemned the Village Institutes and made them the scapegoats for their political ambitions and anti-communist hysteria (Karaomerlioglu, 1998: 48). Therefore, such a diversity of opinion exemplifies the need for further study in order to understand the Village Institutes.¹²

The 1940s were the World War II (1939-1945) years which particularly were full of with many social chaos, hardships and distress, not only around the world, but also in Turkey. Even though this was a real boredomfull situation in the world, the first half of the 1940s meant a different meaning for the Turkish Education History by having a bright and wishfull horizon shining with excitement due to the rise of the Village Institutes. As a matter of fact, the main brain-workers of this education initiative at the end of 1930s were İsmet İnönü who was the second President of the Republic; Hasan-Âli Yücel who was appointed as the Minister of Education in 1939 and finally İsmail Hakkı Tonguç, his diligent and idealist Director of Elementary School Section in the Ministry. Just as stated by Mediha Esenel (Berkes) (1999: 249, 255) as; “*They were the future of this country!.. The biggest loss of our country had been the destruction of the Village Institutes.*”,¹³ this improvionist man-power triangle made that brilliant idea true with the approvment of the Law regarding the establishment of the Village Institutes, No: 3803, in the Turkish National Grand Assembly in April 17, 1940. In the program of the Institutes based on the Law, main targets for the village children had been made definite such as (1) they should be equipped with the knowledge requisite for the villagers via practical, functional and applied training in the field instead of classical, unpractical and theorethical education; (2) in this way, they would become instructors for the villages who were trained with a multi-functionality educational understanding in the field. Thus, it is likely to emphasize that the Institutes, one of the most unique education models Turkey made

¹¹ See for instance (Baydar, 1976: 19-20; Tonguç, 1970: 33)

¹² See for instance (Tahir, 1967; Vexliard and Aytaç, 1964: 41-47; Szyliowicz, 1969: 150-166; Stone, 1967: 36-55, 1974: 419-429; Yılmaz, 1977: 72-80)

¹³ “*Onlar bu ülkenin geleceği idi!... Ülkemizin en büyük kaybı köy enstitülerinin yıkılması olmuştur.*”

available for the world education history, left their mark upon the Republican education history as well (Tekeli, 1983: 666).

However, these training institutions were worn out by some official and civilian circles with exhausting hearsays and rumours to blacken them. Those slanders which were totally meaningless, absurd and groundless had extended from the Institutes' tempting communism and making "reddish" propaganda to their provoking immorality and indecency among students via intimate teenager relations. Under these circumstances, the endurance of the Institutes against those sorts of indulgence and counter-propaganda lost power and this unberable unfair attacks over the Instutes finally reached to a point of changing their names as "Village Teacher Schools" [Köy Öğretmen Okulları] during the Ministry of Education of Reşat Şemsettin Sirer, and at the end, also these schools were closed down by Democrat Party [Demokrat Parti] in 1954. Even Yücel and Tonguç were blamed as being communists. Thus, by 1950, both these intellectuals were completely cleared away from both political life and educational realm of Turkey, and they both never got any duty in either the People's Republican Party [Cumhuriyet Halk Partisi] as well as any other political party's staff or educational bureaucracy of the State.

However, in the years when the Institutes were actively open to educate, unique training methods and models adopted there gained attraction of many Turkish intellectuals and encouraged them to investigate the Institutes. For instance, Mediha Esenel (Berkes) (1999: 254) who made research visits to some of the Institutes at various dates as a sociology assistant in the Faculty of History, Linguistic and Geography in Ankara, describes her views and feelings regarding the Institutes as;

"Hasan-Âli Yücel and İsmail Hakkı Tonguç had discovered a gold mine unprocessed in the Anatolian soil, so to say. Such an emotion and enthusiasm was not observed in this country since Atatürk's era. These children were cultivating the soil, at the same time making paintings, writing essays and being interested in music. They were enhancing their cultural level by reading books... Tonguç was telling to the students; "You kept your mouths shut for 600 years; do not be silent anymore; endeavour to talk, think deeply in every issue, bring up ideas and views". We were mostly scared of our teachers in the lycees; an parrot-fashion education model which was only dependent on the lesson book was to be followed. However, I was filling with admiration for the courage of the students in the Institutes. They were capable of bringing forward views which could improve their own education model. Above all, I remember that I was totally astonished when I saw them perform a play from Shakespeare."¹⁴

¹⁴ "Sanki Hasan-Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç Anadolu'da işlenmemiş bir altın madeni bulmuşlardı. Atatürk'ten sonra böylesine bir coşku bu ülkede görülmemişti. Bu çocuklar bir yandan doğayı

According to Alper Akçam (2009), as being the most unique example of the Anatolian Renaissance and enlightenment action that mainly started by the establishment of the Republic, it is likely to say that the successful functions of the Village Institutes made significant echoes and thus gained great interest. In this line, famous American pedagogue John Dewey emphasized as; “*The schools which engulf my imagination in the final years are being established in Turkey; these are the Village Institutes.*”;¹⁵ in the same line, the well-known British historian Arnold Toynbee commented as; “*You had dig out a deep cliff between village and city. After visiting a few Village Institutes, I realized that this large cliff could be cleared away via the Village Institutes. The Institutes is a very skilful remedy discovered to fill the gap between the villager and the urban as well as the folks and the intellectuals.*”;¹⁶ also Fredrik W. Fernau had commented as; “*The Village Institutes are an original and peculiar thought of the Kemalist Turkey.*”¹⁷ (As cited in Altunya, 2002; Makal, 1997: 5-11, 190).

Dynamic Forces of Rural Change: Peasant Children and the Village Institutes

The Nature and Perceived Mission of the Village Institutes: A “Modern” Institution for Training Peasants

The Village Institutes as being the most significant and leading institutions of the Republican Turkey’s history had always been creative and productive in education. These institutions were established particularly in the regions convenient for the applied agriculture in order to educate village teachers and vocational people from whom villages could mostly benefit. Thus, the teachers graduated from the Institutes had always been able to respond to every sort of needs of the villagers and contribute to their farming and agricultural improvement (Aydoğan, 1997).

Besides, the Institutes paved the way of education model as being a basis for

işliyor, öte yandan resimler yapıyor, kompozisyonlar yazıyor, müzikle ilgileniyorlardı. Kitaplar okuyarak kültürlerini artırıyorlardı... Tonguç, öğrencilere: “Altı yüz yıl sustunuz; artık susmayın, konuşun, her konuda derinlemesine düşünün, fikirler üretin” dermiş. Bizler liselerde öğretmenlerimizden genellikle korkardık; kitaba bağımlı ezberci bir eğitim sistemi uygulanırdı. Bu çocukların cesaretine hayran kalıyordum. Onlar, kendi eğitim sistemlerini daha da geliştirecek fikirler ileri sürebiliyordu. Hele Shakespeare’den bir oyun oynadıklarını gördüğümde büsbütün şaşırđığımı anımsıyorum.”

¹⁵ “Son yıllarda hayalimdeki okullar Türkiye’de kurulmaktadır; bunlar Köy Enstitüleri’dir.”

¹⁶ “Köy ile şehir arasına uçurum açmışsınız. Birkaç Köy Enstitüsü’nü ziyaret ettikten sonra anladım ki, bu uçurum Köy Enstitüleri ile düzeltilebilir. Enstitüler, köylü ile şehirli, halk ile aydın arasındaki uçurumu doldurmak için bulunmuş pek maharetli bir çaredir.”

¹⁷ “Köy Enstitüleri, Kemalist Türkiye’nin kendine özgü ve özgün bir buluşudur.”

the Anatolian Renaissance in the 20th century. One of their main targets had been to carry Turkish society to more modernist structural transformations and transitions in the fields of education, science, art, philosophy and literature (Bulut, 2010: 385). In this sense, the Institutes raised up teachers equipped with functions to able to keep the continuity of the Republican reforms;¹⁸ but more importantly, a creative, productive and non-parrot-fashion education model were the key elements of the Village Institutes training system. Thus, it is appropriate to claim that the Village Institutes education model introduced a totally new and innovation-presenting system in the training to the Turkish education system. Because, behind the Village Institutes understanding robustly stood the mental wealth of the universal pedagogy as well as the great accumulation from the endeavours of the Republican education reforms. These universal resources are fed from the apprehension of the improvionist and enlightening as stated in Mustafa Kemal's saying; "...ambition of raising up generations of free in their views, free in their beliefs"¹⁹ as well as reaching upto knowledge in contemporary education being as applicable and usable in training. As a matter of fact, the Republican education reforms envisaged the essential transformation of the folks solely by way of education as well as raising up the individual only for the high benefits of the society, not for the "cheap markets" of today's world. This sort of a consideration was the result of an improvionist and humanist philosophy. In this sense, the Village Institutes had become the bright and revitalization settings in the way to the realization of that philosophy. Now, the issue of how that has been accomplished in those settings will be analyzed.

In the basis of the Village Institutes' educational philosophy laid the understading of combining training and deed. Although İsmail Hakkı Tonguç made use of the views of some foreign pedagogues about the "unity of training and deed", in other words "learning while doing" system of a pedagogical innovation, he combined this training model with a very newly-innovative spirit and mentality in relation to those hard days' conditions of poor Turkey in the 1940s, and applied that awesome innovation of educational system in the Village Institutes very successfully (Kepenek, 2010: 51). "Learning by doing" depends on the principle of the combination and cooperation of thought and deed, notion and action, or in other

¹⁸ For instance, Turkish sociologist Niyazi Berkes (1965: 3) considered the "modernity" as language, thought and culture. In this sense, he claimed that the issue of religion was not a question of enlightenment of mind, but an issue of language, history and culture. According to him, this issue of religion could be surmounted solely by socio-cultural reforms whose continuity should be provided uninterruptedly. See for detail (Görgün Baran, 2012: 85)

¹⁹ "Fikri hür, vicdanı hür kuşaklar yetiştirme arzusu."

words, theory and practice. While it could be considered an easy work to unite theory and practice at first, it is crystal-clear that difficulties all around were quite gigantic both under the general conditions of the country and under the social circumstances of the village in those years. In short, what had been envisaged to be realized with the Institutes regarding villages whose fates could not change for centuries was to transform social and economical structure of those rural environments which constitute 80% population of the country in the 1940s. Realizing this however necessitated an innovative and unique effort. İsmail Hakkı Tonguç as being at the first row lays in this gigantic achievement of those idealists who established the idea of the Institutes. In other saying, their great accomplishment was embedded in that secrecy that they could thrivingly evaluate the necessity of the gigantic conversion in social structure and rural cultivation of the State and put into effect the process of productivity by learning and learning by production in the training system of the country.

Just as for Tonguç (1998), the Institutes were the educational settings which were to educate young people who were fully-adoptive to the Republican revolution, inoffensive, modest, calm, occupied with their own affairs, self-reliant, self-sufficient, abling self-criticism, self-administrative, able to look after and fend for themselves, teaching knowledge and information in -and via- the deed. In these institutions, the relationship of being for the -and in the- life itself as well as applying the principle of education for everyone in everywhere, all the time and life-long had been thrived very successively. So, these sorts of relations summarize the education model of the Village Institutes in a very best way. Thus, it will be appropriate to emphasize that this education model adopted in Turkey during the years of 1940s will give a best and paramount reflection over the training models in the general modern educational system of the 21st century.

Likewise, functionality attributed to the Village Institutes in the 1940s was an implemented function not only in making villagers literate, but also in peaking them at top to a structure embedded with new productivity, knowledge and technology. Thus, in the education model of the Institutes, searching for what the information was, questioning the accuracy of information and making information useful for the mankind had been among the paramount goals. It is therefore likely to see that the Institutes also functioned as research and application centers of their times. Can Yücel (akt. Kocabaş, 2010: 17) described these features as;

“There is a bravery of the Village Institutes which gives off a light for today and also enlightens our path. It represents: constructive-training, unity with nature! Harmony of nature and human body. Pestalozzi, that heroic Pestalozzi idea! The idea that the

life is a whole notion, and the Universe (not the Pasha) forms a entirety.”²⁰

As clearly seen, the Village Institutes had been one of the most important pillars of “mobilization of being human” commenced with the Republican reforms. The main principle in the Institutes was to get trained during deed and vocation while experiencing, producing and thus tranforming labour into work-piece. In this frame, the Institutes sustained their education implementations on their own soils self-reliantly and self-sufficiently. Working collectively had been paramount labour there while setting the brains and hands free had enabled the notion of accounting “the book” the same as “the bread”. Because, for all the girls and boys educating in the Institutes, it was an enthusiasm of dealing with a musical instrument, driving a bicycle or motorcycle, singing collectively, learning to play national folk dances, participating collectively in the various deeds of the life -piteous or joyfull- against all the facts of life and its cultural difficulties and sharing life together by refraining and safeguarding from all the mean, unsuitable, deceit, vulgar and petty manners.

The Spirit and Vision of Education, Quality and Innovation in the Institutes.

In the 1930s, the Village Institutes were established as an extension of means of village movement. The main target and aim for their establishment was to teach peasants modern agricultural techniques and take advantage of their contributions in revolutionary and agricultural developments of rural areas by sending them back to the(ir) villages. Given that 80% of the population lived in villages, it is crytal-clear why the education of the peasants and the development of agriculture was seen as one of the urgent needs at the time. Thus in order to realize that goal, the Village Institutes were established in the late 1930s, whose historical periods until 1954 was a distinctive era in the Turkish education history, and although the demographic features of Turkey, and its economy being shifted from agriculture to industry (including service industry) make the Village Institutes education model -somewhat-inapplicable in today’s socio-economic conditions, this unique experience is still largely focused upon through discussions over education (Kucuktamer and Uzunboyulu, 2015: 392).

The creative and productive education in the Institutes were consistently two key pillars of their comtemporary and scientific training methods. Thus, in the

²⁰ “Köy Enstitülerinin günümüze ışık tutan, önümüzü aydınlatan bir yiğitliği var. O da şu: Yapıcı Eğitim, Doğayla Birliktelik! İnsan Bedeniyle Doğanın Uyum. Pestalozzi, o kahraman Pestalozzi fikri! Yaşamın bir bütün olduğu, Evren’in (Pasa değil) bir bütünsellik oluşturduğu fikri.”

Institutes which raised upon these main two pillars, it was due to this fact that “knowledge”, “estimation and conviction” and “habitual way of systematic and rationalist thinking” had formed the three sides of an unique education-triangle. The questions of “What”, “What for”, “How” as well as activities leading upto comprehensions such as “Comment!”, “Explain!” and “Apply!” could also be incorporated as other basic educational implementations in the Institutions. With this kind of a training model, the students of the Institutes enabled to raise their analytic and creative thinking abilities to the utmost level. Because an education model excluding estimation and conviction is a parrot-fashion and shape-wise education. Transformation of an ability or skill into a habitual and established exercise, equipping individual with unwilling manners which does not necessiate consideration and evaluation, and revitalize that unwilling manner with an outer urge are both the result and goal of the parrot-fashion education model (Bulut, 1988).

In this frame, it is likely to claim as well that parrot-fashion education feeds up anti-democratic and anti-laicist education style, and vice versa. Acknowledging to another, surrender of the wisdom, discipleship, blindly faithfulness, fish-memory, taking-the-easy-way-out and easily-becoming-rich are basic features of the parrot-fashion and anti-laicist education (Yıldırım, 1988). So, it is likely to emphasize the education model in the Institutes as totally secular due to the fact that their model compraised estimation and conviction features inspring the students in both questioning, seeking, exploring, verifying the accuracy of the information and exposing guiding, improving their mental skills in a factual manner. It is likewise observed in later years that most of the Institutes graduates, such as Fakir Baykurt, Ümit Kaftancıoğlu, Talip Apaydın, Mahmut Makal, Mehmet Başaran, Pakize Türkoğlu, Hatun Birsen Başaran, Ali Dünder, Mehmet Uslu and Dursun Akçam, realistically displayed these features and abilities in various intellectual deeds they had achieved so far.

It is clearly obvious that the education model of the Institutes was the main factor for the students to overstep various mental and physical abilities as compared to the others educating in the regular State schools of those years. For instance, in the Institutes, open air was mostly used as training and education implementations. While this was the fact of education in the Institutes 75 years ago, it is full of meaning to consider that the advantages and educational yield of open-air education were discovered and preferred only in the recent years in Turkey. However the education achieved freely in the open-air, as being a training model enabling interactions among ourselves, others and nature, will easily pave the way for the individual (1) to learn how to cope up with the difficulties encountered; (2) to enable

own and social improvement; (3) to develop the thorough relations with the nature (Kocabaş, 2010: 452).

Likewise, training lessons not only on culture, agriculture and construction, but also training on health issues had covered a great variety extend in the curriculum of the Institutes. Candidates of the health section increased their vocational skills with practical lessons and implementations in not only the Institutes, but also the nearby hospitals. In the Institutes, infirmaries had essentially been a very convenient places for their practical lessons. The most significant innovation the Village Institutes would create in the field of health was “regional dispensary” system. In line with this system, a 60-bed dispensary was built by the students in the Hasanoğlu High Village Institute (Güvercin vd., 2010: 157; Altunya, 2002).

Art of theatre in the Institutes had been another important and oftenly-adopted artistic activity which accomplished collectively, and thus improved the sense of sharing and fraternity among students. Bedri Rahmi Eyüboğlu (As cited in Filiz, 2010: 212) describes this issue with his quite-clear remarks;

“I had been to Hasanoğlu on April 17, the anniversary day of the Institutes, and watched the festival organized in this context. One activity was [Nikolai] Gogol’s “The Government Inspector” performed by the students on the theater stage. I had watched a very few play in my life with this much pleasure. We were astonished totally. There were students among them who were adopted to their roles so much, they were playing so comfortably on the stage likewise they were winnowing grain. As if they were born on the stage! As if they had been so close to Moliere or Shakespeare in the villages like they had been with Nasrettin Hoca or Yunus Emre.”²¹

In the final analysis, it is quite unlikely to consider how the various kinds of buildings in the Village Institutes had been constructed. Because, all of those buildings were constructed by the students themselves!.. Most of the Institute buildings had been designed by the famous architects of those years. For instance, design of the Kepirtepe Village Institute was made by Leman Tomsu and Emin Onat

²¹ “Hasanoğlu’da Enstitülerin kuruluş günü olan 17 Nisan’ı, bu vesile ile yapılan şenlikleri gördüm. Bunlar arasında Gogol’ün Müfettiş’ini oynadılar. Ben ömrümde bu kadar zevkle, çok az oyun seyrettim... Şaşıktık, kaldık. İçlerinde aktörlüğü o kadar benimsemiş çocuklar vardı ki onlar iki-üç yıl önce harman yerinde ne kadar doğal harman savuruyorlarsa, sahnede öyle rahat dolaşıyor, konuşuyorlardı. Sanki orada doğmuşlar! Sanki köylerde Moliere ile, Shakespeare ile, Nasrettin Hoca ya da Yunus Emre kadar senli benli olmuşlardı.”

who was the architect of the Atatürk's mausoleum. Even though this was the situation, village children who had no construction education had built those many buildings with the support of their constructing instructors. Likewise, as a first step, a competition had been organized for the design of the relevant village institute to be constructed. Then, as a second step, the precondition to participate to those competitions was to live at least six months in the region at where the institute was envisaged to be constructed. This precondition was considered to realize for the architect in comprehending the regional folks as well as their conditions, necessities and goals. Thus, in the 21 regions of the country which were chosen as accurate as possible, the Institutes with young constructors began to adore their vicinity with the light of enlightenment. In this meaning, it is important to emphasize that all the buildings of the Institutes could be valued as monumental quality. The buildings of the Institutes anyhow had been determined and registered as monuments by the efforts of the Chamber of Architectures (Bektaş, 2010: 503-513).

Before delving into representation of the issues we have obtained so far as the results of our study, it would be appropriate to emphasize a summary of the remarkable points regarding training mentality and model of the Village Institutes. The Institutes had been an education model to raise up modern and secular people who adopted a collective administration, estimation and conviction, critical thinking, using intellect, mind and science for the ways of conflict resolution, believing in the motto, "Together we stand, divided we fall." Also, as for their training goals, understanding and curriculum, the Institutes had been one of the most important acquisitions of the Republic in the sense of making possible all sort of democratic participation, negotiations and discussions during all the educational processes (Seven Turan, 2010: 673).

In short, the education model adopted in the Village Institutes had been the story of an initiative to awake up and enlighten the Anatolian people from the dormancy, illiteracy, solitude and exploitation lasted for centuries. The best proof of this fact was those clear remarks of Kinyas Kartal (As cited in Cimi, 2001) who was a famous political figure, a Member of the Turkish Parliament and a landlord in the Eastern Turkey. After the closure of those unique institutions, he responded to a journalist's question,

"Were the rumours regarding the Village Institutes true?" as; "Those were not true. But if the schools would stay open for ten more years, people we ordered would not acknowledge us. My men were reading soldier letters even at the beginnings. By time, two villagers who settled in the villages under my order had educated in those

Institutes. They began to read and write letters of the villagers. They also helped for some other children to educate in those schools. For the circle getting larger by time was really alarming and startling for us.”²²

Conclusion

Historical memory enables lessons-learned from the past events, filtering the happenings and reasoning the point of where-to-where. Thus, even though they had been liquidated long time ago, it is likely to claim that the effects of the Village Institutes and their model, system, mentality and curriculum of which the unique places in the Turkish Education History were tried to be put forward thrivingly, still maintain in today's Turkey. This stems from the necessity of pursuing their functions and responsibilities in the historical flow and improvement of time. It is due to the fact that under the harsh and extraordinary conditions of the World War II, the Institutes were realized in a very short of time, likewise 5-6 years, with a great social belief and understanding from the majority of the villagers. In this sense, reaching of their educational and pedagogical impacts and contributions upto today prove that the implementations of educational modelling of the Village Institutes are quite innovative in the meaning of permanency and durability of the system.

As clearly seen, by the establishment of the Institutes, for the people who once changed the nature had commenced a process of improvement of transforming and developing themselves. With the contribution of that civilization run invoked by the Institutes, Turkish villagers tried to indicate one of the most attractive example of transforming from being an obedient 'server' or 'serfdom' into free-thinking individuals. Thus, it would be appropriate to state that these institutions had been one of the best examples of displaying innovation how much the Anatolian people could be productive and creative when they were saved from illiteracy and exploitation.

Another conclusion we reached in our study is that the Village Institutes had been established targeting to carry modernization endeavours of the young Republic to the rural environments. In this frame, the Institutes had achieved quite many in taking farming education to the country-side, establishment of new agricultural tools

²² “Doğru değildi. Ama o okullar bir on yıl daha kalsaydı, emrimizdeki insanlar bizi tanımayacaktı. Önceleri asker mektuplarını bile benim adamlarım okurdu. Zaman içinde bana bağlı köylerden iki kişi o okullarda okumuş. Köylünün mektuplarını onlar okumaya ve yazmaya başladı. Onunla kalma-yıp, o okullara başka çocukların gitmesine yardımcı olmuşlar. Giderek halkanın büyümesi bizim açımızdan ürktütücüydü.”

and thus enabling a moderner farming in the villages. However, it seems unlikely that the Institutes could accomplish a great many things in making the social life in the villages moderner or preventing traditional structures and connections such as landlords, tribal chiefs or usurer-grasping traders. In this issue, it could be injustice to blame the Institutes directly. Because, that depended upon some basic reasons such as non-realization of the land reform which was necessary for the social transformation and the unbearable solitude of the Institutes in transforming and sorting out those traditional exploitation and false-loyalty structures in the rural areas.

Yet, another result we have reached in our study is that the Village Institutes had been unique and scientific training institutions which could be ideal models for the 21st century in the sense of democratization of the education as well as realization of the vocational training comprising productivity, creativity, sharing and cooperation. In this context, (1) Realization and implementation of the today's famous training notion "learning by doing and living" by the experience of the Village Institutes in the 1940s proves that the founders of the Institutes had a solid methodological assumption in this sense; (2) Parrot-fashion-like education models which outweigh in today's education system would not be realistic in raising up generations and thus encountering the new ages since they are worthless scientifically as well as away from covering the requirements of today's modern world (Bulut, 2010: 391). Because, in today's world where the the unlimitingly increasing science and technology become characteristic for the development criteria and the competitiveness of the States, makes questionable for Turkey to be able to reach to level of secular and modern Western countries with a parrot-fashion-like and consumer-kind education of today.

Last but not the least, considering the education policies implemented and appropriated by the current ruling political parties of "advanced democracy" in Turkey, it is deemed as necessary to adopt a modified version of the Village Institutes-like education model. That sort of an adoption makes us sense in achieving to grip the educational norms of the modern age. The reasons for that sense could be based upon some analysis we made in the study. If adopted, a modified model of the Village Institutes will most probably (1) enable any structural, but contemporary and secular shifts and transformations for the 21st-century-Turkish-society in all fields of social improvement; thus (2) equip today's "improving" society with more creative, productive and virtuous functions for the continuity of the Republican reforms even in the 21st century, as required.

BIBLIOGRAPHY

Akçam, A. (2009). *Anadolu Rönesansı Esas Duruşta!...* [Anatolian Renaissance], Ankara: Arkadaş Yayınevi (in Turkish).

Akşit, B. (1993). “Studies in Rural Transformation in Turkey, 1950-1990” Paul Stirling (Ed.) *Culture and Economy: Changes in Turkish Villages*, Huntingdon, Cambridgeshire, England: The Eothen Press.

Altunya, N. (2002). *Köy Enstitüsü Düşünsel Temelleri* [Ideational Basics of the Village Institute], (3.b.) [3rd Ed.], Ankara: Uygun Basım (in Turkish).

Aydoğan, M. (1997). *İsmail Hakkı Tonguç: Kitaplaşmamış Yazıları*, Cilt-I [İsmail Hakkı Tonguç: Writings Not Collected in Books, Vol. I], Ankara: KEÇEV Yayınları (in Turkish).

Aytemur Sağıroğlu, N. (2013). “Searches for Liberatory Education: Village Institutes and the Critical Pedagogy School”, *TODAİE's Review of Public Administration*, 7 (1), March, 81-99.

Baltacıoğlu, İ. H. (1942). *İçtimai Mektep* [Social School], Ankara: Maarif Matbaası (in Turkish).

Başgöz, İ. (1995). *Türkiyenin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk* [The Problems of Education in Turkey and Atatürk], Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Başbakanlık Basımevi (in Turkish).

Baydar, O. (1976). “Sınıfsal Açıdan Köy Enstitüleri” [Village Institutes Regarding Classification], *Yeni Toplum* (Special Issue), 5, April, 17-26.

Bektaş, C. (2010). “Cumhuriyetimizin Mimarlığı, Köy Enstitülerinin Mimarlığı” [Architecture of Our Republic, Architecture of the Village Institutes], Kocabaş, Kemal (Ed.), *Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri (Sempozyum Bildirileri / 20-22 Mayıs 2010-İzmir)* [İsmail Hakkı Tonguç in the 50th Anniversary of His Death and the Problems Stemming from Pre-School to Higher Education, Solution Proposals (Symposium Papers /20-22 May 2010-İzmir)], İzmir: YKKED Yayınları (in Turkish).

Berkes, N. (1965). *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler* [Westernization, Nationalism and Social Reforms], İstanbul: Yön Yayınları (in Turkish).

Binbaşıoğlu, C. (1995). *Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi* [History of Educational Sciences in Turkey], İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı (in Turkish).

Bulut, H. (1988). *İnsan ve Matematik* [Human and Mathematics], İzmir: Delta Bilim Yayını (in Turkish).

Bulut, H. (2010). “Yaratıcı ve Üretici Ulusal Bir Eğitim Kurumu: Köy Enstitüleri” [A Creative and Productive National Educational Establishment: The Village Institutes], Kocabaş, Kemal (Ed.), *Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri (Sempozyum Bildirileri / 20-22 Mayıs 2010-İzmir)* [İsmail Hakkı Tonguç in the 50th Anniversary of His Death and the Problems Stemming from Pre-School to Higher Education, Solution Proposals (Symposium Papers /20-22 May 2010-İzmir)], İzmir: YKKED Yayınları (in Turkish).

Cimi, M. (2001). *Tonguç Baba: Ülkeyi Kucaklayan Adam* [Tonguç The Father: The Man Who Hugs the State], Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları (in Turkish).

Çakiroğlu, E. and J. Çakiroğlu (2003). “Reflections on Teacher Education in Turkey”, *European Journal of Teacher Education*, 26 (2), June, 253-264.

Çelik, V. O. and C. Bayrak (2010). “Physical Education Course and Physical Activities in Village Institutes: A Case of Çifteler Village Institute”, *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*, 1 (1), 19-32.

Ege, A. (2013). “Creativity as a Methodology and Multiculturalism as an Attitude in Social Sciences Teaching and Learning”, *International Journal of Learning and Teaching*, 5 (1), 2-12.

Elpe, E. (2014). “Köy Enstitüleri ve Sanat Eğitimi” [Village Institutes and Art Education], *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 4 (2), 15-34.

Ertop, K. (1998). “Aydınlanmaya Çağrı” [A Call to the Enlightenment], Konur Ertop (Ed.) *Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi* [Collection of Intellectual Writings of the Republican Era], Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları (in Turkish).

Esenel [Berkes], M. (1999). *Geç Kalmış Kitap (1940'lı Yıllarda Anadolu Köylerinde Araştırmalar ve Yaşadığım Çevreden İzlenimler)* [The Late Book (Researches in the Anatolian Villages in the 1940s and Observations from the Vicinity I live)], İstanbul: Sistem Yayıncılık (in Turkish).

Filiz, H. (2010). “Bilimsel Tiyatro Atölyesi, Köy Enstitüleri ve Tonguç” [Scientific Theater Atelier, Village Institutes and Tonguç], Kocabaş, Kemal (Ed.), *Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri (Sempozyum Bildirileri / 20-22 Mayıs 2010-İzmir)* [İsmail Hakkı Tonguç in the 50th Anniversary of His Death and the Problems Stemming from Pre-School to Higher Education, Solution Proposals (Symposium Papers /20-22 May 2010-İzmir)], İzmir: YKKED Yayınları (in Turkish).

Gök, F. (2007). “The Girls’ Institutes in the Early Period of the Turkish Republic”, Marie Carlson, Annika Rabo and Fatma Gök (Eds.), *Education in ‘Multicultural’ Societies – Turkish and Swedish Perspectives*, Swedish Research Institute in Istanbul, Transactions, vol. 18, Stockholm, 93-105.

Görgün Baran, A. (2012). “Türkiye Sosyolojisine Katkıları Açısından Niyazi Berkes’de Batılılaşma ve Çağdaşlaşma Sorunu” [The Problem of Westernization and Modernization in the context of Niyazi Berkes’ Thinking Regarding Contributions to the Turkish Sociology], *Journal of Turkish Studies*, 37, 69-87 (in Turkish).

Gül, H. (2011). “Atatürk ve Hasan-Âli Yücel Dönemi Eğitim Reformları ve Günümüze Çıkarımlar” [Education Reforms in the Era of Atatürk and Hasan-Âli Yücel and Considerations Related to Today], Kemal Kocabaş (Ed.), *Hasan-Âli Yücel* [Hasan-Âli Yücel], Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını (in Turkish).

Güvercin, C. H., Aksu, M. ve B. Arda. (2010). “Köy Enstitüleri ve Sağlık Eğitimi” [The Village Institutes and Health Education], Kocabaş, Kemal (Ed.), *Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri (Sempozyum Bildirileri / 20-22 Mayıs 2010-İzmir)* [İsmail Hakkı Tonguç in the 50th Anniversary of His Death and the Problems Stemming from Pre-School to Higher Education, Solution Proposals (Symposium Papers /20-22 May 2010-İzmir)], İzmir: YKKED Yayınları (in Turkish).

Kandiyoti, D. (1975). “Social Change and Social Stratification in a Turkish Village”, *Journal of Peasant Studies*, 2, 206-219.

Karagozöglu, G. (1991). "Teacher Education Reform in Turkey", *Action in Teacher Education*, 13, 26-29.

Karaomerlioglu, M. A. (1998). "The Village Institutes Experience in Turkey", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 25 (1), May, 47-73.

Kepenek, Y. (2010). "Yaparak Öörenme Yöntemleriyle Köy Enstitüleri" [The Village Institutes Regarding Methods of Learning By Doing], Kocabaş, Kemal (Ed.), *Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri (Sempozyum Bildirileri / 20-22 Mayıs 2010-İzmir)* [İsmail Hakkı Tonguç in the 50th Anniversary of His Death and the Problems Stemming from Pre-School to Higher Education, Solution Proposals (Symposium Papers /20-22 May 2010-İzmir)], İzmir: YKKED Yayınları (in Turkish).

Keyder, Ç. (1983). "Paths of Rural Transformation in Turkey", *Journal of Peasant Studies*, XI(1), 34-49.

Kışlalı, A. T. (1998). "Atatürk'ün Kültür Siyaseti" [Atatürk's Culture Policy], Konur Ertop (Ed.), *Cumhuriyet Dönemi Düşünce Yazıları Seçkisi* [Collection of Intellectual Writings of the Republican Era], Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları (in Turkish).

Kıral, E. (2015). "Vanished Schools: Village Institutes", *European Journal of Research on Education*, 3 (1), 45-52.

Kıray, M. (1968). "Values, Social Stratification and Development", *Journal of Social Issues*, 24(2), 87-100.

Kirby, F. (1962). *Türkiye'de Köy Enstitüleri* [Village Institutes in Turkey], Çev.: Niyazi Berkes [Trans.: Niyazi Berkes], Ankara: İmece Yayınları (in Turkish).

Kocabaş, A. (2010). "Köy Enstitüleri ve Açık Alanda Eğitim" [The Village Institutes and Education in the Open Air], Kocabaş, Kemal (Ed.), *Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri (Sempozyum Bildirileri / 20-22 Mayıs 2010-İzmir)* [İsmail Hakkı Tonguç in the 50th Anniversary of His Death and the Problems Stemming from Pre-School to Higher Education, Solution Proposals (Symposium Papers /20-22 May 2010-İzmir)], İzmir: YKKED Yayınları (in Turkish).

Kucuktamer, T. and H. Uzunboylu (2015). "The Conditions That Enabled the Foundation of the Village Institutes in Turkey and a Comparison with Today", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 185, 392-399.

Özman, A. (2009). "İ. Hakkı Tonguç" [İ. Hakkı Tonguç], Uygur Kocabaşoğlu (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt-3: Modernleşme ve Batıcılık* [Political Thinking in the Modern Turkey: Vol. 3: Modernization and Westernization], (5.b.) [5th Ed.], İstanbul: İletişim Yayınları (in Turkish).

Seven Turan, Z. (2010). "(Köy Enstitüleri) Eğitim ve Nitelik" [(The Village Institutes) Education and Feature], Kocabaş, Kemal (Ed.), *Aramızdan Ayrılışının 50. Yıldönümünde İsmail Hakkı Tonguç ve Okul Öncesinden Yüksek Öğretime Eğitim Sorunları, Çözüm Önerileri (Sempozyum Bildirileri / 20-22 Mayıs 2010-İzmir)* [İsmail Hakkı Tonguç in the 50th Anniversary of His Death and the Problems Stemming from Pre-School to Higher Education, Solution Proposals (Symposium Papers /20-22 May 2010-İzmir)], İzmir: YKKED Yayınları (in Turkish).

Stirling, P. (1965). *Turkish Village (Nature of Human Society Series)*, London: Weidenfeld and Nicholson.

Stirling, P. (Ed.) (1993). *Culture and Economy: Changes in Turkish Villages*, Huntingdon, Cambridgeshire, England: The Eothen Press, 46-64.

Tekeli, İ. (1983). "Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi" [Development of the Educational Institutions Since Ottoman Era Till Today], *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt-III* [Turkish Encyclopedia of the Republican Era, Vol. III], İstanbul: İletişim Yayınları (in Turkish).

Stone, F. A. (1967). "Villages Institutes in Turkey", *Journal of International Education*, 36(3), 36-55.

Stone, F. A. (1974). "Rural Revitalization and the Village Institutes in Turkey: Sponsors and Critics", *Comparative Education Review*, 18(3), October, 419-429.

Szyliowicz, J. S. (1969). "Education and Political Development in Turkey, Egypt, and Iran", *Comparative Education Review*, 13, June, 150-166.

Tahir, K. (1967). *Bozkırdaki Çekirdek* [Core in the Steppe], İstanbul: Remzi Yayınevi (in Turkish).

Tonguç, E. (1970) *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç* [Village Institutes From The View of the Revolution and Tonguç], İstanbul: Ant Yayınları (in Turkish).

Tonguç, İ. H. (1998) *Eğitim Yolu İle Canlandırılacak Köy* [Village To Be Revitalized via Education], Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayını (in Turkish).

Vergopoluos, K. (1978) Capitalism and Peasant Productivity, *Journal of Peasant Studies*, 5(4), 446-465.

Vexliard, A. and K. Aytaç (1964) The “Village Institutes” in Turkey, *Comparative Education Review*, 8(1), June, 41-47.

Yıldırım, C. (1988) *Matematiksel Düşünme* [Mathematical Consideration], İstanbul: Remzi Kitabevi (in Turkish).

Yılmaz, O. (1977) Schools for Developing Countries: The Turkish Village Institutes, *Educational Planning*, 3(4), March, 72-80.

MARX, ARENDT, MODERNİTE, YABANCILAŞMA VE SİYASET: YA DA, MODERN ÇAĞ'DA İNSANCA BİR YAŞAM MÜMKÜN MÜ?

Meral Uğur ÇINAR*

ÖZET

Bu çalışmada, Marx'ın ve Arendt'in modern çağda yabancılaşma sorununa bakışları ve çözüm önerileri karşılaştırılmaktadır. Amaç, her iki düşünürde insanlık durumu ve yabancılaşma kavramlarının ele alınış biçiminin çözüm önerilerine yansımalarını ortaya koymaktır. Araştırma sonucunda her iki düşünürün çözüm önerilerinin insan doğası ve yabancılaşmayı algılama biçimleri nedeniyle farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki, Marx sorununun kökeninde üretim ilişkilerini gördüğünden çözüm önerisi de zorunlu görev bölümünün ve özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasına dayanmaktadır. Öte yandan, sorunu toplumsal ve siyasal yapıda gören Arendt'e göre çözüm siyasetin özgünlüğü, özgürlüğü ve ortak kamusal alanı yeniden var edecek şekilde düzenlenmesinde yatmaktadır. Çalışmanın bir diğer amacı da her iki düşünürün görüşlerini sentezleyerek ortaya daha tamamlanmış bir modernite okuması koymaktır. Gerek sorunun tespitinde, gerekse çözüm önerisinde ikisinin birbirinden öğrenecekleri vardır. Arendt Marx'ın emeği ve ekonomiyi toplumsal hayatın merkezine koyduğu eleştirisinde haksız olmakla birlikte yine de eserlerinde Marx'ın kuramındaki eksikliklere işaret etmiştir. Marx sadece çalışmanın üzerinde durarak düşünce dünyası, hikâyeler, sonsuzluğa uzanan eylemler gibi önemli insani faaliyetleri göz ardı etmiştir. Marx'la karşılaştırıldığına Arendt ise, ekonomik güç asimetrisini ve özel mülkiyet, sömürü gibi kavramları özel hayata hapsedmiştir. Bu koşullarda, kamusal alan ve siyasal yaşam Arendt'in arzu ettiği şekilde düzenlense de insan doğasına uygun yaşama koşulları oluşturulamayacaktır.

Anahtar kelimeler: Arendt, Marx, Modernite, İnsan Doğası, Yabancılaşma, Siyaset.

ABSTRACT

MARX, ARENDT, MODERNITY, ALIENATION AND POLITICS: OR, IS A HUMANE LIFE POSSIBLE IN THE MODERN AGE?

This study approaches the thought of Marx and Arendt comparatively so as to understand the similarities and differences between the two thinkers vis-à-vis alienation in modernity and possible solutions to it. It will trace how the differences in their assumptions about human nature and alienation influence the solutions they propose. It will be shown that Marx, for whom the main reason behind alienation lies in the mode of production, proposes the abolishment of forced division of labor and private property as the solution whereas Arendt, for whom the problem lies at the heart of the current structure of society and politics, the solution rests in the reorganization of politics to restore

* Yrd. Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü (meral.ugur@bilke nt.edu.tr)

authenticity, freedom and a common public sphere. It will also be demonstrated that Arendt misread Marx's theorization of labor. Still, it will be shown that the two authors have a lot to learn from one another. While Arendt successfully shows that issues related to speech, performance, storytelling etc. cannot be dismissed as aspects of superstructure if we want to create a more meaningful life for human beings. Marx, on the other hand, shows us that by leaving too much out of politics and not addressing issues such as social inequality and injustices, Arendt fails to include vital aspects of human existence in her idealized society. Overall, the study will show us that reading these two thinkers together will give us a better grasp of the problems of modernity and possible solution to them.

Keywords: Arendt, Marx, Modernity, Human Nature, Alienation, Politics.

Giriş

Hannah Arendt ve Karl Marx yaşadıkları çağı, dünyanın nereden gelip nereye gitmekte olduğunu keskin bir zekâ ve büyük bir duyarlılıkla gözlemlemiş iki düşünürdür. Her ikisi de benzer sıkıntılardan muzdariptir aslında. Modern yaşamla daha da çekilmez olan insanlık durumu sancılarını yakından takip etmiş ve çözüm önerileri aramışlardır. Hem Marx, hem de Arendt, modern dünyanın insanın varoluşunu derinden sarsan yanlarını fark etmiş ve bu durumu çalışmalarının merkezine koymuşlardır. Her ikisi de bir nevi okurlarını modernite ile insanlığın başına gelene dönüp bakmaya davet etmiştir. Öte yandan, her iki düşünür de modern çağın içinde geleceğe dair umutlar aramışlar ve çözüm önerileri sunmuşlardır. Dolayısıyla her iki düşünür de modern çağın hem sorunlar hem de umut taşıdığına inanmaktadırlar. Bu çalışma, modern çağın bu iki önemli düşünürünün hem modernite içinde gördüğü sorunu, hem de bu sorunlar için ortaya koyduğu çözüm önerilerini karşılaştırmalı bir şekilde ele alacak ve aralarındaki farklılığın nedenlerini sistematik olarak değerlendirecektir.

Metnin geri kalan kısmında öncelikli olarak Marx ve Arendt'in moderniteye bakışı ortaya konulacaktır. Sonrasında modernitenin ortaya çıkardığı sorunları anlamak için her iki düşünürün insan doğasına olan yaklaşımı ele alınacaktır. Devamında Marx ve Arendt'in modern çağ içerisinde yabancılaşmayı ortadan kaldırmak için önerdikleri çözümler ortaya çıkarılacaktır. Önce her iki düşünür ayrıntılı olarak incelenecek, sonrasında da karşılaştırmalı bir analize tabi tutulacaklardır. Modernleşmeyi oluşturduğu üretim biçimleri nedeniyle insanın doğasından yabancılaşmasından sorumlu tutan Marx'a göre çözümün zorunlu emek bölümünün ve özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasında olduğu anlaşılabacaktır. Arendt'e göre ise modernleşmenin yabancılaştırıcı etkilerinden insanlığı kurtaracak tek şeyin siyasetin hem insanın özgün bireyselliğini ve eylemlerinde özgürlüğünü

koruyacak, hem de insanları kamusal alanda bir arada tutabilecek şekilde katılımcı demokrasi prensiplerine göre yeniden düzenlenmesi olduğu ortaya konulacaktır.

Çalışmanın bir başka hedefi de yazarların tespitlerini eleştirel olarak sentezlemektir. Bulgular ışığında görülecektir ki Arendt, Marx'a yönelttiği emeği ve ekonomiyi toplumsal hayatın merkezine koyma eleştirisinde haksızdır. Ancak yine görülecektir ki, Marx insanı insan yapan etmenlerden sadece çalışmanın üzerinde durarak ve düşünce dünyası, hikâyeler, sonsuzluğa uzanan eylemler gibi Arendt'in vurguladığı faktörleri üstyapının içerisinde görerek bunların oynadığı önemli rolü görmezden gelmiştir. Aynı şekilde, Marx'ın çalışmaları ile birlikte okunduğu vakit Arendt'in çalışmalarındaki önemli eksiklikler de gözler önüne serilecektir. Arendt'in özel hayata hapsettiği ekonomik eşitsizlikler, özel mülkiyet, sömürü gibi kavramlar ele alınmadan kamusal alan-özel alan ayrımı ne kadar Arendt'in arzu ettiği şekilde düzenlenirse düzenlensin bütün insanlık insanca yaşama imkânlarıyla donatılmış olmayacaktır. Bu sonuçlar bize sunu göstermektedir: Marx ve Arendt birlikte okunduklarında hem modern dünyanın insan için oluşturduğu umut ve tehdit daha iyi anlaşılakta hem de bu tür bir okuma, iki düşünürün birbirlerinde eksik kalan yanlarını iyi tamamladığından ortaya daha tamamlanmış bir modern zaman çözümlemesi çıkmaktadır.

Marx ve Modernite

Marx'a göre modern dünya hem mutsuzluk hem vaatler, hem umutsuzluk hem de umut barındırmaktadır (Carvounas 2002, s. 67). Modernite hem özgürleştirme hem de sömürme potansiyelini içermektedir (Therborn 1996, s. 61). Marx'a göre (1969, s. 500), modernite ile bir yandan Roma döneminde bile görülmeyecek bir çürüme gözlenirken, öte yandan makineleşme sayesinde insan emeği kısalmakta ve daha da verimli hale gelmektedir. İnsan doğaya hâkim olma konusunda ustalaşırken aynı hızla başka insanların ve rezilliğinin kölesi haline gelmektedir (Ayrıca bakınız, Fraser ve Wilde 2012, s. 114). Marx'a göre yabancılaşma modern kapitalist toplumlarda had safhaya ulaşmıştır. Ancak bu çağ içinde üretim modellerinde ulaşılan gelişmişlik düzeyi sebebiyle yabancılaşma bir o kadar gereksiz hale gelmektedir (Kim 2003, s. 2). Marx'ın modernite karşısındaki tutumunu daha iyi anlamak için öncelikli olarak onun insan doğasına bakışını irdelemek gerekir. Bu amaçla, çalışmamızda şimdi Marx'ın insan doğasına ilişkin görüşlerine eğilinecektir.

Marx'ın Düşüncesinde İnsan Doğası

Marx'ın düşüncesinde insan doğası kavramının var olup olmadığı Marxist çevrelerde ve Marxism uzmanları arasında tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmanın çıkmasında en önemli rolü Althusser'in oynadığını söyleyebiliriz. Althusser (2005, s. 227), ilk kez Fransızca olarak 1965'te bastığı *Pour Marx* (Marx İçin) kitabında Marx'ın kuramlarında "insan doğası" kavramının erken Marx'a özgü olduğunu ve Marx'ın yaşadığı "epistemolojik kopuş"tan öncesine dayandığını iddia eder. Ona göre Marx, 1845'te insan doğasına dayalı her türlü tarihsel ve siyasal teoriden tümüyle kopmuştur. Althusserci "anti-hümanist" bakış açısını benimseyenlere göre, Marx'ın tarihsel özelliklere ve tarihsel değişime yaptığı vurgu genel bir insan doğası kavramsallaşması ortaya koymasına engel teşkil etmektedir (McLellan 1985, s. 122). Ancak Althusser'den sonra yazan pek çok kişi, onun (ve onun gibi düşünenlerin) bu tezini başarıyla çürütmüştür. Bunların içerisinde özellikle Geras (1985) net bir şekilde bu tezi çürütmüş ve Marx'ın insan doğası kavramını ilerleyen dönemki çalışmalarında da kullandığını başarıyla ortaya koymuştur (McLellan 1985, s. 122; Barrett 1991, s. 94). Gerçekten de bu tez, başka çalışmalar tarafından da güçlendirilmiştir (Fraser ve Wilde 2012, s. 114; Byron 2014, s. 245-246) çünkü Marx'ın birincil kaynakları üzerinden yapılacak bir okuma bize önemli deliller sunmaktadır. Örnek olarak, *Kapital*'in birinci cildinde Marx (1867, s. 283-284) insanı diğer varlıklardan ayıran farklar konusuna dönmekte ve emeği tamamıyla insana özgü bir karakteristik olarak ortaya koymaktadır. Meşhur örneğinde belirttiği gibi, en kötü mimarı en iyi peteği yapan arıdan ayıran özellik, mimarın hücreleri inşa etmeden evvel onları zihninde kurgulamasıdır (Fraser ve Wilde 2012, s. 114). Aynı şekilde Marx *Economic and Philosophic Manuscripts*'te emeği her türlü sosyal ve tarihsel ilişkinin dışında, doğal bağlamında bütünüyle insana özgü bir faaliyet olarak alabileceğimizi söylemektedir (Byron 2014, s. 245-246; Ayrıca bakınız, Harvey 2010, s. 112).

Marx'ın yabancılaşmayı ele alış biçimi doğrudan onun insan doğasını kuramsallaştırma biçimi ile ilintilidir (Wallimann, 1981, s. 11). McLellan'ın (1971, s. 106) da belirttiği gibi Marx'ın yabancılaşma kavramı en iyi şöyle özetlenebilir: yabancılaşma, insanların kendi doğalarının özünü teşkil eden bir unsur başka birilerine ya da başka bir şeye teslim etmeleridir. Dolayısıyla, Marx'a göre insanların nelere yabancılaştığını anlamak için ona göre insan doğasının ve onun vazgeçilmez unsurlarının neler olduğunu anlamamız gerekmektedir.

Daha sonraki çalışmalarda da izleri bulunmakla birlikte, Marx'ın insan doğasını en iyi kavramsallaştırdığı çalışmaları daha erken dönemde yazdığı

Economic and Philosophic Manuscripts (1844 Elyazmaları) ve Engels ile birlikte yazdığı *German Ideology*'dir (Alman İdeolojisi) (1846) (Ollman, 1976, s. xii). Bu çalışmada da daha çok bu iki eser üzerinde durulacaktır.

Marx, insan türünü hayvanlardan ayıran temel özellikler olduğuna inanmaktadır. Ona göre bu özelliklerin kaybı yabancılaşmayı meydana getirmektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki Marx'a göre insan bir türsel varlıktır (*Gattungswesen*) (Marx, 1964, s. 112). Marx'ın türsel varlıktan kastettiği, insanların, hayvanlardan farklı olarak, kendine özgü bir yaşam türünün bir parçası olduğunun farkında olmalarıdır. Hayvanlarda böylesi bir türe aitlik hissi yoktur. Bu aidiyet bilinci Marx'a göre sabit olmayıp üretken hayat ve insanlar arası etkileşim sonucu gelişmektedir. Dolayısıyla, üretim ve insanlar arası etkileşim insan doğasının benzersizliğinde ve insan bilinç ve kapasitesinin gelişmesinde büyük rol oynamaktadır. Üretimin insan doğası için bu kadar önemli olmasının iki boyutu vardır. İlk olarak, Marx insanların üretiminin hayvanlarınkinden niteliksel olarak farklı olduğuna inanmaktadır. İnsanların ortaya koyduğu üretim hem çeşit hem kalite hem de hız olarak ancak insanların üretebileceği bir şeydir (Ollman, 1976, s. 82). Üretim süreci içerisinde bile insanın hayvandan farkı hemen ortaya çıkar zira insanlar bilinçli ve bir amaç dâhilinde üretirken, hayvanlar içgüdüsel olarak üretir. Hayvanlar kendilerini faaliyetlerinden ayıramazken insanlar yaşamsal faaliyetlerini kendi irade ve bilinçlerinin nesnesi yaparlar (Marx, 1964, s. 113). Marx'ın (1964, s. 113) özgür ve bilinçli faaliyeti insan türünün temel özelliği sayması bu sebeptir.

Üretim sürecinin kendisi yalnız başlı başına insana özgü karakterler taşımakla kalmaz, aynı zamanda insanların insan olarak benzersiz varoluşlarını anlamalarını sağlayarak türsel karakterlerini de geliştirir. İnsanlar üretime başlar başlamaz, hayvanlarla aralarındaki farkı ayırt edip üreten diğer insanlarla olan benzerliklerini görüp insanlığı diğer türlerden ayırırlar (Marx ve Engels, 1970, s. 42). Görüldüğü gibi, insanlar üretirken türsel bir varlık olmanın özelliklerini ortaya koyarlar (Marx, 1964, s. 114). *Kapital* kitabının birinci cildinde Marx (1992, s. 197-8), üretken emeğin insan üzerindeki etkisini, yaptığı "emek" (*Arbeit*) tanımında şöyle özetlemiştir:

Emek, insanla doğa arasında geçen bir süreçtir. Bu süreçte insan kendi faaliyetleri vasıtasıyla insan ve doğa arasındaki maddi etkileşimi başlatır, düzenler ve kontrol eder... Dış dünya üzerinde bir eylemde bulunarak ve onu değiştirerek aynı zamanda kendi doğasını da değiştirir. Kendi içinde uyuklayan güçleri geliştirir ve onları kendi kontrolü altına alır.

Buradan da anlaşılacağı üzere, üretim, insanın doğa üzerindeki hâkimiyetini gösterirken aynı zamanda insanın özgür iradesini de ortaya koymaktadır. Marx’a göre insanlar gerek bireysel, gerekse de kolektif olarak bilinçli ve istekli şekilde pek çok farklı amaç için üretirler (Wallimann, 1981, s. 12). İnsani özelliklerinden dolayı sadece insanlar gerçekten yaratıcı iş yapma yetisine sahiptirler (Ollman, 1976, s. 81). Hayvanlar sadece ihtiyaçtan üretirken, insanlar fiziksel bir ihtiyaca sahip olmadan da üretirler. Aslında Marx’a (1964, s. 113) göre insanların gerçek manada üretim yaptıkları zaman fiziksel ihtiyaçtan uzak oldukları zamandır. Adam Smith’in aksine, Marx insanların çalışmayı dinlenmeye tercih edeceklerine ve doğaları gereği çalışmaya meyilli olduklarına inanmaktadır. Ona göre insanların bazı koşullar altında çalışmaya isteksiz olmaları doğal olmayıp, yabancılaşmış emeğin ve işin insanlara dayatılmasının bir sonucudur (Marx, 1973, s. 505, 507).

Üretim süreci insanlar arası etkileşimi sağladığı için de önemlidir Marx’a göre. Sadece insanlar, kendi türlerinden olan varlıklarla bilinçli ilişkiler kurarlar. Ayrıca insanlar arası etkileşim, insanların kendi benzersiz türsel varlıklarını anlamada ve insani kapasitelerin gelişmesinde gereklidir. Marx’a göre insan “sosyal bir hayvan”dır (Marx ve Engels, 1970, s. 125). Hem varoluşu, hem de üretimi toplumun içindedir ve insanlar arası etkileşime tabidir. Marx ve Engels’e göre (1970, s. 51) insanların birbirleriyle ilişki kurması insan türünün özgün karakteristiklerindendir. Buna dayanarak Marx, Ricardo ve Smith gibi ekonomistleri ve toplum sözleşmesi kuramcılarını yalnız ve izole bir birey üzerine kurdukları teorileri nedeniyle suçlamaktadır. Marx’a göre, bu teorilerden varsayılan, tüm doğal bağlarından koparılmış görülen bireyler, burjuva toplumun tarihsel bir ürünüdür. Bu nedenle, ekonomistlerin ve toplumsal sözleşmecilerin yaptığının aksine, bir başlangıç noktası ya da bir ideal olarak alınamazlar (Marx ve Engels, 1970, s. 124). Zaten Marx da bu düşünceleri “yabancılaşmış bir toplumsal ilişki formunu insan doğasının esas ve orijinal yapısına karşılık gelen bir toplumsal ilişki formu” olarak göstermekle suçlamaktadır (1844).

Marx’a göre, insanlar özgün türsel varlıklarıyla ilgili bilinçlerini sadece hayvanlardan farklarını görerek değil, aynı zamanda toplum içerisinde diğer insanlarla benzerliklerini görerek geliştirirler. Bu sebeple, insanlar kendilerini ancak toplum içerisinde anlayabilirler (Marx ve Engels, 1970, s. 125). Bu yüzden Marx’ın bilinç anlayışı her zaman için toplumsaldır (Marx ve Engels, 1970, s. 51). Marx’a göre insanın sosyal bir varlık olmasının en mükemmel göstergelerinden bir tanesi lisanların varlığıdır. Marx lisanın, “diğer insanlarda da var olan, pratiğe dökülmüş bilinç” olduğunu ve tıpkı bilinç gibi, diğer insanlarla ilişki kurma ihtiyacından doğduğunu savunmaktadır (Marx ve Engels, 1970, s. 51). Peki insanlar niye başka insanlarla

ilişki kurma ihtiyacı duyarlar? Marx'a göre (1974, s. 154-155) bunun nedeni bir insanın ihtiyacının başka bir insanın ürettiği bir şeyle karşılanması ve her insanın sadece kendi için değil başkaları için de üretme potansiyeline sahip olmasıdır.

Aşağıda Marx'ın *Comment on James Mill* (1844) (James Mill Üzerine Yorumlar) metninden alıntılanan paragraf, Marx'ın üretim ve insanlar arası etkileşimin insan doğasını doğrulamada oynadığı rolü güzel bir şekilde özetlemesi nedeniyle önemlidir:

Farz edelim ki insani olarak bir üretim ortaya koyuyoruz. Her birimiz iki şekilde kendimizi ve başkalarını tasdik etmiş oluruz. 1) Üretimimle ben, kendi bireyliğimi, benzersiz özelliklerimi nesnelleştirmiş olurum ve böylece hem hayatımın bireysel varlığının tadını çıkarmış olur, hem ürettiğim nesneye bakarak, kendi kişiliğimin nesnel, görünür ve şüphesiz olarak var olduğunu bilirim. 2) Sen benim ürettiğim ürünü kullanırken, ben doğrudan bir insani ihtiyacı karşılamış olmanın verdiği zevki tadarım...3) Senin ve türünün arasında aracılık etmiş olurum ve bu şekilde senin tarafında kendi özünün tamamlayıcısı olurum. Ben de bunun sonucu olarak kendimi senin düşünce ve sevginde onaylanmış görürüm. 4) Kendi hayatımın bireysel ifadesinden doğrudan senin hayatının ifadesini de yaratmış olur ve böylece kendi bireysel faaliyetimde kendi gerçek doğamı, insan doğamı, komünal doğamı onaylamış ve gerçekleştirmiş olurum.

Başlangıçta, ihtiyaçlar minimum düzeydeyken ve her bir insanın ihtiyacı için minimum düzeyde işbirliği gerekliyken, bilinç sadece yakın çevre, doğa ve insanlarla sınırlıdır (Marx ve Engels, 1970, s. 51). Marx'ın koyun gibi ya da kavimsel bilinç olarak nitelediği bu bilinç, ona göre nüfus artışı ve artan üretim ile ihtiyaçlar sonucu gelişmiştir (Marx ve Engels, 1970, s. 51). Bu gelişime paralel olarak, insanlar önce ailelerin, sonra kavimlerinin ve sonra da toplumlarının bir parçası olmuşlardır (Marx ve Engels, 1970, s. 125).

Marx'ın düşüncesinde insan doğasının temel özelliklerini ortaya koyduğumuza göre, bu insani özelliklere zarar veren ve insanlık bilincinin doğal akışını bozarak yabancılaşmaya sebep olan ve modern çağa azami düzeye ulaşan değişikliklere bakabiliriz. Marx bu noktada en çok üretimde ve toplumsal ilişkilerde meydana gelen değişiklikler üzerinde durmaktadır.

Marx'a Göre Yabancılaşma

Marx'ın yabancılaşmayı kuramsallaştırmasında emek bölümü kavramı önemli bir yere sahiptir. Marx'a göre artan nüfusun, üretimin ve ihtiyaçların bir

sonucu olarak fiziki güç ve ihtiyaçlara dayalı emek bölümü ortaya çıkmıştır (Marx ve Engels, 1970, s. 51). Emek bölümü ilk olarak aile içinde sonrasında da toplum genelinde görülmüştür. Emek bölümü sonucunda emeğin ve ürünlerin eşitliksiz dağılımı, bunun sonucunda da eşitliksiz mülkiyet dağılımı doğmuştur. Marx, bu süreçte zihinsel emek ile fiziksel emeğin de birbirinden ayrıldığına dikkat çekmiştir. Bu ayrım, ona göre, güç ve servet birikimindeki asimetrisinin daha da derinleşmesine sebep olmuştur zira farklı emek birimlerine karşılık gelen kazanımlar farklıdır (Marx ve Engels, 1970, s. 52). İlk asimetrik kazanım dağılımı aile içinde çıkmıştır çünkü ilk emek bölümü burada meydana gelmiştir. Bu dağılımdan ise kadınlar ve çocuklar zararlı çıkmıştır (Marx ve Engels, 1970, s. 52).

German Ideology'de Marx ve Engels tarihsel gelişim süreci üzerinden giderek değişik emek bölüşüm biçimlerini incelememişlerdir: kasaba ve kırsal arasındaki emek bölüşümü, loca sistemi altında emek bölüşümü, üretimin gelişmesi sırasında emek bölüşümü, ticaret ve ağır sanayi altında emek bölüşümü. Emek bölüşümü geliştikçe insanların arasında sermaye birikimi farkı da artmıştır (Marx ve Engels, 1970, s. 91). Anlaşılabileceği üzere, Marx'a göre emek bölüşümü yeni bir şey değildir. Kasabaların kurulmasıyla birlikte günlük işçilere ihtiyaç duyulmaya başlamasıyla toprak ağasından kurtulan serfler emeklerini satmak zorunda kalmışlardır. Ancak Marx yabancılaşma açısından en çok modern zamanların büyük sanayi döneminden endişelidir. Ona göre, büyük ölçekli sanayi ile birlikte gelişen finansal sistem sermayenin merkezileşmesine yol açmış ve emek bölüşümünden "doğallığa benzeyen son karakteristikleri" de yok etmiştir (Marx ve Engels, 1970, s. 78). Emek bölünmesi gibi yabancılaşma da tarihin farklı evrelerinde var olmuştur. Ancak yabancılaşma sanayi çağı ile tepe noktasına ulaşmış ve yabancılaşmanın sonuçları bu çağda dayanılmaz hale gelmiştir. Bu sebeple de Marx'a göre yabancılaşmanın sona erdirilmesi bu çağda her zamankinden daha olasıdır.

Marx'ın her türlü emek bölümüne karşı olmadığını da belirtmek gerekir. Marx'ın karşı çıktığı sabit, zora dayalı (Marx ve Engels, 1970, s. 53) ve gönüllülük esasına dayanmayan emek bölünmesidir (Wallimann, 1981, s. 100). Marx'a göre insanların üretimi daha kolay hale getirmek için gönüllü olarak emek bölünmesine gitmelerinde bir sakınca yoktur. Ancak bu üretim gönüllü olmak zorundadır ve belli insanları belli faaliyetlere sabitlememelidir. Aksi takdirde, bu üretim insan doğasına aykırıdır çünkü insanlar doğası gereği amaçlı ve çok yönlü olarak üretirler. Gönülsüz emek bölünmesi Marx'a göre yabancılaşmanın temelinde yatmaktadır (Wallimann, 1981, s. 97). Bunun da sebebi iki boyutludur. Birincisi, emek bölünmesi hem insani üretim, hem de insan ilişkileri üzerinde doğrudan etkilidir. İkinci sebep daha dolaylıdır. Emek bölünmesi, farklı emeğe farklı kazanç birikmesine neden olarak bir

kısım insanların menfaatine olarak özel mülkiyeti yaratmıştır. Bunun sonucunda da insanların bir kısmı bu mülkiyet ve üretim araçları sahipleri için zorla çalışmak zorunda kalmışlardır.

Marx'a göre emek bölünmesi ve özel mülkiyet arasındaki ilişki gerçekten çok sağlamdır. O kadar ki, ona göre farklı sahiplik biçimleri farklı emek bölünmelerinin sonucudur. Hatta Marx özel mülkiyet ve emek bölünmesinin aynı şeyi ifade ettiğini savunmaktadır. Ona göre emek bölünmesinde faaliyetle olumlanan şey, özel mülkiyette faaliyetin sonucu olarak olumlanmaktadır (Marx ve Engels, 1970, s. 53).

Marx'ın düşüncesine göre yabancılaşma insan hayatının tüm alanlarını kapsamaktadır. Bu nedenle, Marx analizini sadece emekçilerin iş sahasındaki yabancılaşmasıyla sınırlamayıp, emekçilerin ürettikleri ürüne, üretim sürecinin kendisine, diğer insanlara ve insanın türsel varlığına yabancılaşmalarını da ele almıştır. Marx'a göre kapitalist üretim altında insan kendi ürettiklerinden yabancılaşmaktadır. Kapitalist sistemle beraber özel mülkiyet de en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bunun sonucunda insanların çoğunluğu kendi ihtiyaçlarını üretmelerini sağlayacak üretim araçlarından yoksun kalmıştır. Bunun üzerine bu insanlar emeklerini üretim araçlarının sahibi olup diğer insanların emekleriyle ürettiklerini kar amacıyla pazarlayan kişilere satmak zorunda kalmışlardır. Sonuç itibarıyla, emekçinin ürettiği ürün emekçiye ait olmayıp, kapitaliste ait bir metaya dönüşmüştür ve emekçi ürününü istediği gibi kullanamayacaktır. Hatta emekçiler ürettikleri ürünün karşılığında aldıkları para ile kendi ürettikleri ürünü bile satın alamayacaklardır. Eğer öyle olsaydı kapitaliste artık emek kalmayacaktır. Burada görüleceği üzere, insanın ilk yabancılaşması ürettiği nesneye karşıdır; artık o nesnenin sahibi kendisi değildir. Emek bölünmesi nedeniyle emekçiler, ürettikleri ürünün sonraki akıbetini dahi bilmemektedirler. Dolayısıyla üretilen nesne emekçiye yabancı bir şeye dönüşür ve emekçinin karşısına ondan bağımsız bir kuvvet olarak çıkar (Marx, 1964, s. 108).

Emekçinin ürettiği ürüne yabancılaşması yalnızca emekçinin o ürün üzerinde kontrollünü kaybetmesinden değildir. Bundan daha fena olarak, ürün artık emekçiye kontrol etmektedir. Emekçi sadece ürününü satarak fiziksel varlığını devam ettirebilir. Bu nedenle, emekçinin fiziksel varlığını sağlayan ürettiği ürünlerdir. Bu sebeple Marx (1964, s. 109) emekçinin ürettiği nesnenin kölesi haline geldiğini iddia eder.

Daha önce açıklandığı üzere, Marx'a göre insanların türsel varlıkları

hakkında bilinçlerini geliştirebilmesi için nesneler üzerinde çalışmaları ve doğa ile bağlantı kurmaları gerekmektedir. Yabancılaşma sonucu, emekçi ürününü artık kendi doğasının bir parçası olarak göremez olur (Marx, 1964, s. 114). Çünkü artık ne zaman, ne kadar üreteceği ve ürettikleri ile ne yapacağı gibi sorular üzerinde kendi kontrolünü kaybetmiştir. Emekçinin ürünle olan doğal bağlantısı koptuğu için emeği, insani melekelerin gelişmesine ve insan doğasının olumlanmasına artık hizmet etmemektedir.

Marx yabancılaşmanın sadece üretimin sonucunda değil, aynı zamanda üretim faaliyeti sürecinde görüldüğünü söylemektedir (Marx, 1964, s. 110). Zira kapitalist üretimde sadece üretilen ürün değil, emek sürecinin kendisi de emekçinin dışındadır. Emekçi, tıpkı ürettiği nesneye sahip olmadığı gibi, emeğinin de artık sahibi değildir. Emekçi hayatta kalmak için emeğini sattığı için emeğini metalaştırmakta ve onu dışsallaştırmaktadır. Bu emek artık emekçiden başkasına aittir. Artık emekçinin ihtiyaçlarını değil, başkalarının ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Marx, 1964, s. 111).

Bu şartlar altında üretim özgür ve spontane değil, aksine üretimi yapan kişinin iradesi dışındadır. Hatta bu üretim, başka bir insanın (yani kapitalistin) kontrolünde bile değildir. Bunun nedeni, kapitalistin bile insani olmayan başka bir iradenin, yani sermaye birikimi, rekabet ve pazar güçlerinin kontrolü altında olmasıdır (Marx, 1964, s. 156).

Emekçiler için emek, kendilerini hayvanlardan ayrılmasını sağlayan, kendi içinde bir amaç olmaktan çıkıp emekçinin fiziksel varlığının devamını sağlayacak şeye dönüşmüştür: ücret (Marx, 1964, s. 117). Yani emekçi doğal hayatta yapacağı gibi spontane ve özgür bir şekilde üretmeyip (Marx, 1964, s. 114), fiziksel varlığını devam etme motivasyonu altında emek üretmeye zorlanmıştır (Marx, 1964, s. 111). Marx'a göre (1964, s. 111) emeğin insana yabancı hale gelmesinin kanıtı, zorlama kalkar kalkmaz insanların emekten kaçmalarından da anlaşılabılır. Emeğin yabancılaşması ile birlikte emekçiler için özgür faaliyet olarak geriye sadece hayvansal işlevleri kalmıştır; yemek, içmek, çoğalmak vs. Bu geriye kalan insan işlevlerinde ise insanlar artık hayvanlardan farklı hissetmemektedir (Marx, 1964, s. 111). Marx bu işlevlerin de insan işlevleri olduğunu kabul etmektedir ancak ona göre bunların insana özgü diğer işlevlerle birlikte var olmaları gerekmektedir. Bu fonksiyonlar gerçek insan eylemlerinden ayrıldığında ve kendi içlerinde bir amaca dönüştüğünde hayvani fonksiyonlardan farkları kalmamaktadır (Marx, 1964, s. 111).

Görüldüğü üzere, Marx'ı ilgilendiren sadece emekçilerin çalışma koşulları ya da elde ettikleri gelir değildir. O, daha ziyade emekçilerin insan olarak başına gelenle ilgilidir. Kaygısının nedeni, insanların artık emekleriyle kendilerini doğrulayamamaları ve özgürce fiziksel ve zihinsel enerjilerini geliştiremiyor olmalarıdır (Marx, 1964, s. 110). Bu sorun da, maaşların arttırılmasıyla çözülebilecek bir sorun değildir zira bu artış insanlık statüsünün ve itibarının geri kazanılmasını sağlamayacaktır. Sadece “kölelere daha iyi ödeme” anlamına gelecektir (Marx, 1964, s. 118).

Marx'a göre kapitalist üretim modeli altında insanlar arası etkileşim de insan doğasında var olan etkileşim biçiminden uzaklaşmıştır. Kapitalizm altında insanlar arası etkileşim türsel varlık niteliklerinden uzaklaşıp fiziksel varlığın devamını sağlamaya yönelik bir formaliteye dönüşmektedir (Wallimann, 1981, s. 36). İnsanlar aslında doğası gereği ihtiyaçlarını karşılamak için işbirliğine girerken kapitalist düzende insan ilişkileri sadece bireysel çıkar üzerine kurulmuştur.

Marx'a göre kişisel çıkarın komünal çıkarın yerini almasından zorunlu emek bölüşümü sorumludur. Emek bölüşümü, doğası itibarıyla komünal olanı (yani emeği) böler (Axelos, 1976), insanların eylemlerine belirli sınırlar koyar ve insanlar bu sınırların ötesine bakmayı bırakır. Marx ve Engels'in (1970, s. 53) sözleriyle: “Emek bölüşümü gerçekleşir gerçekleşmez, her insanın belirlenmiş ve kendine özel bir eylem alanı oluşur ve bu alan insana empoze edilmiş olup insan bu alandan kurtulamaz.” Bu durum kişisel çıkar ve komünal çıkar arasında bir tezat oluşturmaktadır (Marx ve Engels, 1970, s. 53). Marx'a göre bu tezat başlangıçta mevcut değildir ve insan doğasına da aykırıdır. Çünkü insanlar eskiden birbirine bir türün ortak üyeleri olarak bağımlıydılar. Kişisel çıkar ve genel çıkar arasındaki tezat, kapitalist üretim biçiminde keskinleşmiştir çünkü bu üretim biçiminde ikisi arasındaki ilişki en çatışmacı halini almıştır. Emekçiler kapitaliste karşı nefret duyarken, kendileriyle beraber çalışan diğer emekçilere de rekabet dolayısıyla sırtlarını dönmektedir. Kapitalistler de “insanın insana yabancılaştığı” koşullarda yaşamaya zorlanmaktadır (Wallimann, 1981, s.37-38). Kapitalistler, diğer kapitalistlerle pazarda rekabet halindeyken, aslında kendileriyle insanlığın ortak bireyi olan emekçilerin de emeğini sömürmekteydiler. Yukarıdaki tartışmalardan insanlar arası ilişkilerin insanın türsel varlığını tasdik etmesi için ne denli önemli olduğunu biliyoruz. Böylesi içten bir ilişkinin yokluğunda insanlar, insanlıklarını teyit eden böylesi önemli bir etmenden mahrum kalmaktadırlar.

Şu ana kadar tartıştığımız üç yabancılaşma alanını hatırlayacak olursak, kapitalist düzende insanların ürettikleri ürünlere, kendi emeklerine ve diğer

insanlara yabancılaştığını görürüz. İnsanların ürünleri, emekleri ve diğer insanlarla kurdukları ilişkiler kendilerini türsel varlıklarının bir parçası olarak hissetmeleri açısından elzemdir. Bu hayati bağların koptuğu durumlarda insanların kendilerini önemli ve türsel bir varlığın özel üyeleri hissetmeleri için ortada hiçbir sebep kalmamaktadır. Ne emek, ne ürün, ne de insanlar arası etkileşim insana özgü özellikler taşımaktadır. Bu da bizi Marx'ın yabancılaşmayı incelediği son kategorisi olan insan doğasına yabancılaşmaya getirir. Aslında bu kategori, bağımsız bir kategori olmaktan ziyade diğer alanlardaki yabancılaşmalardan yapılan çıkarımıdır (Marx, 1964, s. 112). İnsanları kendi çevrelerinin ayrılmaz parçası olan ürünlerine, üretim sürecine ve insan ilişkilerine yabancılaştıran kapitalist sistem onları kendi türlerine de yabancılaştırmaktadır (Wallimann, 1981, s. 31). O zamana dek türlerinin bir parçası olarak yaşadıkları hayatın yerini kişisel bir hayat almaktadır (Marx, 1964, s. 112). İnsanlar kendilerini daha büyük ve kendine özgü bir türün parçası olarak görmeyi bırakıp sadece hayatta kalmaya ve kişisel çıkarlarına odaklanmışlardır. Marx'ın modern çağa dair sorun tespitlerini irdelediğimize göre artık onun çözüm önerilerine geçebiliriz.

Marx'ın Çözüm Arayışları

Yukarıda açıklandığı üzere Marx'ın düşüncesine göre emek bölümü, insanları belli görevlere mahkûm ederek onların gerçekten insanca olan üretimle olan bağlarını kesmektedir. Bu bağlar kesildiklerinden, artık insanlar doğalarını tasdik edemedikleri gibi, insani kapasitelerini de geliştirememektedirler. Ayrıca açıklandığı gibi, emek bölümü ile kişisel çıkar ile komünal çıkar birbirinden ayrılmakta ve insanlar arasındaki bağlar işbirliğine dayalı doğal bağlar olmayı bırakmaktadır. Bu noktalar göz önünde bulundurulduğunda, Marx'a göre dayatılmış emek bölümünden kurtulmak zorunludur. Kurulacak komünist düzen de bunu sağlamalıdır. Buna dayanarak Marx ve Engels (1970, s. 53) komünist bir toplumda, sabitlenmiş ve zorunlu emek bölümünün ortadan kaldırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Böylece çok yönlü ve gönüllü üretim sayesinde insanlar kendi insani güçlerinin kontrolünü ele geçireceklerdir (Marx ve Engels, 1970, s. 55). Buna ek olarak, yeni düzende üretim komünal olacak ve bu şekilde insanlar arası doğal etkileşim yeniden hayata kazandırılacak, üretimin insani yüzü yeniden ortaya çıkacaktır.

Üretiminin komünal olması ve insanların gönüllü üretebilmesi için insanların üretim araçlarına sahip olmaları gerekmektedir. Şayet bu sağlanırsa insanlar hayatta kalma kaygısı gütmeyecek ve varlıklarını devam ettirmek için başkasının iradesi altında çalışmayacaklardır. Marx'a (1844) göre bu koşullar özel

mülkiyeti ortadan kaldırmadan sağlanamaz. Özel mülkiyetin kaldırılmasıyla emek yeniden yaşamın özgür manifestosu yani yaşamın tadının çıkarılmasına dönüşecektir.

Görüldüğü üzere, Marx’a göre komünist toplumun inşa edilmesinde temel kaygı insanın türsel varlığının tüm özgün özellikleri ile restore edilmesi ve insan doğasına yabancılaşmaya neden olan tüm etkenlerin ortadan kaldırılmasıdır.

Makalenin bir sonraki bölümünde, Arendt’in düşüncesinde modernite, insan doğası, yabancılaşma kavramları ve Arendt’in yabancılaşmaya karşı sunduğu çözüm önerileri incelenecek, bu incelemeyi her iki düşünür üzerine bir karşılaştırma ve sentez izleyecektir.

Arendt ve Modernite

Arendt, moderniteye eleştirel yaklaşan bir düşünürdür (Arendt 1951; Arendt 1958). Kendisine göre içinde yaşadığımız çağın kutlanmaya değer olmamasının pek çok nedeni vardır. Arendt’e göre modern çağ içerisinde bir süreksizlik, yabancılaşma ve kaybolmuşluk hissi barındırır (Joseph ve Williams, 1992, s. 604). İnsanlar ortak değerler ve ortak bir dünya algısını kaybetmiştir (Parekh, 2008, s. 3). Arendt’e göre modern çağda siyaset ve siyasal eylem, kişisel ve özel çıkarlar için araçsallaştırıldıklarından gerçek anlamlarını yitirmişlerdir. Arendt’in bu eleştirel tutumu onun Kateb (1984, s. 183) gibi araştırmacılar tarafından antimodernist ve nostaljik olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur. Benhabib (1996) ise buna karşılık Arendt’i “isteksiz bir modernist” olarak tanımlayıp, aslında Arendt’in Antik Yunan’a duyduğu özlemin abartıldığını iddia etmiştir (Bu tartışma için bakınız Villa 1997). Villa’nın (1997) da ifade ettiği gibi, tartışmayı Arendt’in modernist olup olmadığına indirgemekten ziyade, Arendt’in moderniteyi ele alışındaki komplike yapıya yakından bakmamız daha faydalı olacaktır. Zira Arendt’in moderniteye bakışı gerçekten de ne tam anlamıyla bir reddediş, ne de bir kutlama havası taşır. Örneğin, modern zamanda geleneğin ve bağlayıcı bir siyasal otoritenin tümüyle kaybolduğunu belirten Arendt, bu durumun ortaya çıkarttığı tehlikelere (ahlaki temellerin kaybolması, totaliterleşme gibi) dikkat çekerken durumu yine de bütünüyle umutsuz olarak görmemektedir. Arendt’in modernite eleştirisi geçmiş günümüzde tekrardan canlandırma özlemi olarak alınmamalıdır (Villa 1996, s. 270). Tıpkı Marx’ta olduğu gibi, günümüz koşulları Arendt için hem bir kaybı hem de bir umudu barındırmaktadır. Arendt (1977, s. 94), modernite ile birlikte geleneğin etkisini yitirmesi sonucu geçmişte bize rehberlik eden önemli bir unsurun ortadan kalktığını ve unutmak tehlikesi ile karşı karşıya olduğumuzu savunmaktadır. Ancak

Arendt geçmişteki bu rehberin bizleri aynı zamanda tarihi ancak belli biçimlerde yorumlamak durumunda bıraktığını da belirtmektedir. Artık geçmişi nasıl anlamamız gerektiğini dikte eden bir geleneğin olmaması, geçmişe taze bir bakışla yaklaşmamızı olanaklı kılmaktadır (Arendt 1977, s. 94). Aynı şekilde, ne siyaset içerisinde bulunabilecek çözümler, ne de hayatımızı anlamlı kılacak hatırlama faaliyeti Antik Yunan'dakilerle sınırlıdır. Modern çağda da böylesi eylemleri mümkün kılan katılımcı demokrasi pratikleri mevcuttur (D'Entrèves 1994, s. 49). Ancak modern çağın ortaya çıkardığı tehlikeleri anlamadan ve bu tehlikelerle mücadele etmeye çalışmadan mevcut kötü durumdan çıkmak Arendt'e göre mümkün değildir.

Totaliter rejimlerin kitabını yazmış bir insan olarak Arendt'in (1951) elbette ki dinlenmeye değer kaygıları vardır. Arendt de Marx gibi modern çağda özellikle yabancılaşmadan yakınmaktadır. Yabancılaşmadan ne anladığı da, tıpkı Marx'ta olduğu gibi insanlıktan ne anladığıyla doğrudan ilintilidir. Bu sebeple bir sonraki kısımda öncelikli olarak Arendt'in insanı insan yapan özellikleri nasıl anladığını incelememiz gerekir.

Arendt'in Düşüncesinde İnsan Doğası

Arendt insan doğası gibi statik kavramları kullanmayı sevmemektedir. Ona göre insan doğası bilinemez çünkü insanı insan yapan bütün özellikleri tek tek saymak imkânsızdır (Parekh, 2008, s. 49). Bunun için Arendt insan doğası yerine insanlık durumundan ya da koşulundan söz etmeyi tercih eder. Onun düşüncesine göre insanlar koşullanmış varlıklardır. İnsanlar temasa geçtikleri her şey tarafından koşullandırılırlar (Parekh, 2008, s. 49). Dolayısıyla temasa geçtiğimiz her şey bizim insanlık durumumuz üzerinde etki sahibidir (Arendt 1958, s. 9).

Her ne kadar Arendt doğrudan insan doğası tabirini kullanmasa da, ona göre insanların "insanca" yaşaması için gerekli olan bir takım şartlar söz konusudur. Arendt'e göre insan kendini bütünüyle gerçekleştirebilmek için kamusal alanda ortak bir varoluşa ihtiyaç duyar. Bu ortak paylaşım alanında kendi kişisel ihtiyaç ve menfaatlerinin ötesine geçebilen insan, diğer insanlarla etkileşimli olarak kendini dünyanın bir parçası hisseder. Modern çağ insandan bu ortak alanın son kısıntılarını da hızla kopartmıştır. Arendt'in ünlü *The Human Condition* (İnsanlık Durumu) kitabında modernitenin temel unsurları dünyaya ve yeryüzüne yabancılaşma, sosyalin yükselişi ve *animallaboran*'ın (insanın emek, çalışma ve tüketme vasfı) zaferi olarak sıralanmıştır. Bu kavramlar aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Arendt'e Göre Yabancılaşma

Arendt'in dünyaya yabancılaşmadan kastettiği, insanın öznellikler arası (*inter subjective*) olarak oluşturulmuş bir deneyim ve eylem dünyasını kaybetmesi ve bununla birlikte duyulara ve dünyanın nesnel gerçekliğine olan güveninin kaybolmasıdır (D'entreves, 1994, s. 5; Gottsegen, 1994, s. 205).

Arendt'in düşüncesinde modern bilim ve felsefenin yükselmesi dünyaya yabancılaşmada önemli bir rol oynar. Örneğin, Descartes'in Kartezyen Mantık'taki insan beyninin sadece kendi ürettiklerini kesin olarak bilebileceği düşüncesi insanlar arasında ortak bir dünya anlayışını zedelemiştir. Arendt, duyulara karşı güvensizliğin, ortak bir eylem ve konuşma dünyasının kaybına yol açtığına ve bu dünyanın yerini şahsi iç gözlemlerin ve gerçekliğin tamamen özel bir mesele olarak ele alınmasının aldığına inanmaktadır (Arendt, 1958, s. 283, D'entreves, 1994, s. 23). Ona göre bilimsel buluşlar da bu süreci hızlandırmıştır. Mesela, teleskopun bulunması ve Galileo gibi bilim insanlarının dünya ve evren hakkında ürettiği bilimsel bulgular, insanların duyulara olan güvenini sarsmıştır. Sonuç olarak, doğrunun bulunmasında başkalarıyla diyaloga girmenin ve farklı seslere kulak asmanın gereği kalmamıştır.

Öznellikler arası oluşturulmuş deneyim ve eylem dünyası Arendt'e göre kişisel kimliklerin gelişmesinde ve yeterli bir gerçeklik duygusu oluşturulmasında önkoşuldur. Bunlar olmadan gerçeklik giderek şüpheli bir hal almaktadır zira kendimiz hakkında tutarlı bir hikâyeye anlatmamızın, kendi kimliklerimizi başkaları yoluyla onaylamamızın ve ortak, nesnel bir gerçekliğin geçerliliğini anlamamızın yolu kalmamaktadır (D'entreves, 1994, s. 26).

Bizim için bir ortak kamusalılık sağlayan dünyamızı yitirdiğimizde anlamlı bir varoluş da imkânsızlaşmaktadır. Sonuç olarak, kendimize, duyularımıza ve mantığımıza olan inancımızı yitirdiğimizden, dünyaya yabancılaşmak aynı zamanda kendine yabancılaşmaktır (D'entreves, 1994, s. 37).

Arendt, dünyaya yabancılaşmanın yanı sıra, yeryüzüne yabancılaşmadan söz etmektedir. Dünyaya yabancılaşmanın getirdiği olguları daha da yoğunlaştıran yeryüzüne yabancılaşmada da modern dünyadaki değişimlerin rolü büyüktür. Örneğin coğrafi keşifler dünyayı temsil edilebilir bir nesneye çevirirken, uçağın bulunması ile gezegenimiz küçülmüş ve uzaya çıkılması ile dünyayı kendisinden ayrılabilceğimiz bir cisim olarak görmemize neden olmuştur. Gezegenimize dair olayların evrensel yasalarla açıklanmaya başlamasıyla birlikte, yeryüzünde yaşanan

hiçbir şey buraya özgü olarak algılanmayıp daha evrensel bir sürecin ürünü olarak değerlendirilmiştir.

Modern dünyanın önemli olgularından olan sosyal alanın yükselişi dünyadan yabancılaşma ile yakından ilintilidir. Kendini dünyada evinde hissetmek Arendt'e göre kamusal alanın oluşumunda en etkili olan faktörlerdendir. Bu dünyanın kaybolmasıyla yargıya varma, ortak akıl, tarafsızlık ve hafıza gibi kamusal etkinlik ve kapasitelere de yer kalmamıştır. İnsanlık için geriye kalan sadece biyolojik hayat fonksiyonları ve temel hayvani gereksinimlerdir. Böylesi bir ortam Arendt'e göre sosyal alanın yükselişi için uygundur. Burada Arendt'in kastettiği iktisadi aktivitelerin siyasetin temel kaygısı olacak şekilde genişlemesidir. Böylece her şey üretimin ve tüketimin bir nesnesi halinde gelmiştir ve kamusal alan ile özel alan arasındaki ayrım bulanıklaşmıştır. Bu süreç Arendt için modern toplumlar için çok önemli bir probleme işaret eder. Çünkü kendisinin çok anlam yüklediği kamusal alanın önemi arka plana itilmiş olmuştur.

Peki, Arendt'in düşüncesinde kamusal alan -ve onun özel alandan ayrımının korunması- neden bu kadar önemlidir? Bunun cevabı Arendt'in kamusal alana yüklediği tarihten gelen öneminde gizlidir. Arendt'e göre bu ayrım Antik Yunan şehir devletlerinden bu yana var olmuş ve modern çağ ve ulus-devletlerin yükselmesi ile bulanıklaşmıştır. Antik Yunan'da *oikos* ve *polis*, yani hane ve siyasal alan, arasında kesin bir ayrım vardır. İnsanın biyolojik ihtiyaçlarına yönelik tüm unsurlar, yani tüm emek, özel alanda yer alır ve iktisadi ve idari meseleler de buna dahildir. Hür vatandaşlar siyasal arenaya geldiklerinde özel alana ilişkin tüm kaygıları geride bırakırlar ve "diğer vatandaşlarla ortak dünyalarının kamusal işleri için eyleme geçmek üzere bir araya gelirler. (Canovan, 1994, s. 182-183)" Özel alan gerekliliklerin alanıyken, kamusal alan vatandaşlar arası eşitlik ve özgürlüğün alanı, ahlaki terbiye ve kendini ifade etme yeri idi (Lash, 1990, s. 256).

Arendt'e (1958, s. 28) göre modern çağ ve ulus-devletin yükselişi ile birlikte siyasal toplumlar ulusal ölçekte dev birer ev idaresi nesnesi olarak görülmeye başlamışlardır. Böylece iktisada ve hayatı idame etmeye ilişkin tüm meseleler öncesinde özgürlüklerin alanı olan kamusal alana girmiştir. Kamusal alanın sosyal alan tarafından parçalanmasının Arendt'e göre önemli sonuçları vardır. Düzgün işlemeyen bir kamusal alanda, Arendt'e göre insanın başkalarına ihtiyaç duyduğu tek insani aktivite olan eyleme yer kalmamıştır. Böylece, Antik Yunan'da örneklerini gördüğümüz şekliyle özgürlük yok olmuştur. İkinci olarak, kamusal alan insanların kendi benzersizliklerini ifade ettikleri bir alanken, sosyal alanın yükselmesiyle birlikte herkes iktisadi gerekliliklerin dayattığı aynılığa mahkûm

olmaktadır. Eylem (*action*), öngörülemez sonuçlar doğurduğundan, ihtiyaç ve iktisat üzerine kurulmuş bir topluma hizmet etmemektedir. Dolayısıyla yerini öngörülebilir düzenliliğe sahip “davranış”a (*behavior*) bırakmaktadır (Lash, 1990, s. 258). Arendt’e göre, Marx’ın ekonomik koşullara o derece vurgu yapması da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, özgürlüğün alanı olan ve vatandaşların benzersizlik duygusu ile ve ölümsüzlüklerini sağlayacak harikulade eylemler ve unutulmaz sözleri amaç edindikleri kamusal alan, günlük ihtiyaç ve iktisadi kaygıların alanı olan özel alan tarafından işgal edilmiştir. Arendt’e göre, sadece hayatta kalma çabası insanlar arasında kalan tek ortak noktadır ve bu ortak nokta, ortak bir dünya yaratmak için çok yetersizdir. Aynı şekilde bu, insanı insan yapan temel faaliyetlerin de büyük oranda ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Bu noktayı anlamak için de Arendt’in temel insani faaliyetlerden ne anladığına daha yakından bakmak gerekmektedir.

Arendt, temel insani faaliyetleri üç kategori altında toplamaktadır: emek, iş ve eylem. Emek, insan bedeninin biyolojik sürecine tekabül etmektedir. İnsanın sadece bir birey olarak değil, bir tür olarak insanlığın devamı emek sayesinde. İş, döngüsel ve geçici bir özelliği olan emeğe kıyasla, insan doğasının daha kalıcı ve daha üretken yönüne işaret etmektedir (Arendt, 1958, s. 7). İş, fani yaşam ve zamanın karşısında kalıcılığı ve dayanıklılığı temsil etmektedir. Eylem, insan doğasının çoğulculuğunu ifade etmektedir. Eylem insanlara dünyada tek bir insan olarak değil, çoğul bir insanlık olarak var olduklarını hatırlatmaktadır. Bu çoğulculuk aynı zamanda siyasal yaşamın da önkoşuludur (Arendt, 1958, s. 6-8). Yukarıda sözü geçen üç unsur da Arendt’in *vitaactiva* olarak nitelendirdiği etkin yaşam faaliyetlerini kapsamaktadır. Geçmiş zamanlarda Arendt’e göre bir de münzevi düşünce hayatını ifade eden *vitacontemplativa* vardır ki buna göre *vitaactiva*’ya ilişkin tüm kararlar *vitacontemplativa*’ya göre ölçülür. Modernite ile birlikte bu iki kavramın hiyerarşik sıralaması değişmektedir. Keşifler ve icatlarla birlikte gerçeğin ve bilginin salt düşünce ile değil aksiyon ile kazanılabileceği fikri yaygınlık kazanmıştır. Bir yandan da bu buluşlar sonucu insanlar “ne” ve “neden” sorularını sormak yerine “nasıl” sorusuna yönelmişlerdir. Bu da insanların nesnelerden çok, süreçlere yönelmesini beraberinde getirmektedir. Doğanın ve tarihin bile evrensel yasalarca düzenlenen birer süreç olarak addedilmeye başlamasıyla, onlar bile nesneden sürece geçiş yapmışlardır. Böylece aslında düşünme dünyasından *homo fabere*, yani insanın kalıcı eserler üreten yönüne doğru, bir kayış gerçekleşmişken yeni bir dönüşüm daha gerçekleşmiştir (Arendt, 1958, s. 301). Bu dönüşüm de daha önce sözünü ettiğimiz *animallaboran*ların zaferidir.

Arendt (1958, s. 304) bu dönüşümün gerçekleşmesinde süreç kavramının modernitedeki merkezi rolünü oldukça vurgular. Teknolojinin de yardımıyla *homo faber*in kısıtlı araçsallaştırmasından, sınırsız bir araçsallaştırmaya geçilmiştir. Böylece üretim süreci bile üretilecek nesnenin yapısından ziyade, üretimin hazırlanışı ve üretilen nesnelerin tüketimine ağırlık verir olmuştur. Yine bu süreçte amaçlar ve araçlar arasındaki ayrım da anlamını yitirmiştir (Villa, 1996, s. 199). *Animallaboran*ların dünyasında üretim, kalıcılık gibi işe özgü hasletler ve özgürlük, çoğulculuk, dayanışma gibi eylem ve konuşma dünyasına ait nitelikler özelliğini yitirmiş ve emeğin homojen ve tekdüze dünyasına feda edilmişlerdir (D'entreves, 1994, s. 5).

Arendt'e göre ne *homo faber*in, ne *deanimallaboran*ların yükselişi iyi bir şeyi temsil etmektedir çünkü insan faaliyetleri içinde eylem en yüksek mertebede olmalıdır. Ancak böylesi bir durumda insanlar kendilerini ifade edebilir ve özlerini geliştirebilirler.

Kamusal alanın yitirilişi, *animallaboran*ların yükselişi, konformizm ve izolasyonun dayatılması, tahmin edilebilir davranışın yerleşmesi ve hayatsal ihtiyaçlar ve ekonomik çıkarlar için bürokratik hükümetlerin kurulması Arendt'e göre modern çağın temel özellikleridir. Hepsi bir araya geldiğinde Arendt'in tabiriyle kitle toplumunu (*masssociety*) meydana getirirler. Böylesi bir toplumda insanlar amaç ve araç, özgürlük ve gereklilik, eylem ve davranış arasındaki farkı unutmıştır ve insanlar kendi benzersizliklerinin farkında değildirler. Böylesi bir toplum daima despotik yönetim tehdidiyle karşı karşıyadır. Bunun da nedeni, insanların siyasetin gerçek anlamını anlamamaları ve bu konuya gerekli hassasiyeti göstermez olmalarındandır. Bu despotik yönetim mutlak monarşik bir tek adamlık şeklinde de tezahür edebilir, totaliter şekilde de. Hatta bürokrasiye dayalı Batı demokrasileri bile bu riske açıktır (Arendt, 1958, s. 40). İnsanlar özgürlüklerine ve siyasal haklarına iktisadi ihtiyaçları kadar sahip çıkmadıklarından, bu tarz rejimlerin yükselişine izin vermektedirler. Böylesi kitle toplumlarında hâkim olan duygular yalnızlık, anlamsızlık ve anonimlik. Bu duygular gerçekte de yaşanmakta olan sosyal izolasyon, dünyaya yabancılaşmanın ürünü olan dünyasızlık ve atomize olma durumlarının tezahürüdür. Kitle toplumunda yaşayan insan kendini bu dünyaya ait hissetmemektedir, var olamamaktadır ancak bu dünyada yaşamak zorundadır. Dolayısıyla çareyi gerçeklikten kaçmakta bulur. İnsanın gerçeklikten ve bu gerçekliğin içinde barındırdığı yalnızlık ve izolasyondan kaçmak isteği ideolojiye sarılmasına neden olur. Yani insan, gerçekte ve kendisinin bu gerçek içerisindeki önemsizliğiyle yüzleşmek yerine ideolojiye sığınmayı tercih eder (Arendt 1968). Arendt'e göre modernite sonucu kitle toplumunda mahsur kalan insan ve sadece

emeğe dayalı toplum, totaliter rejimlerin doğmasından önemli rol oynamışlardır. Arendt insanların biraz tutarlılık ve özsaygı için, “doğanın kanunu,” “tarihin kanunu,” ya da “hareketin kanunu” gibi kavramların da öne sürülmesiyle, totaliter ideolojileri nasıl koşulsuz olarak kabul ettiğini bize hatırlatmaktadır (Man Ling Lee, 1997, s. 119).

Arendt’in Çözüm Arayışları

Arendt’e göre insanı ve dünyasını çağımızın tehlikelerinden kurtaracak yegâne şey belirli bir tür siyasal anlayış ve pratiktir (Gottsegen, 1994, s. 10). Arendt’in kastettiği siyasal pratik, hem insanın özgün bireyselliğini ve eylemlerinde özgürlüğünü koruyacak, hem de insanları kamusal alanda bir arada tutabilecek bir akliselim sağlayacaktır. Arendt için eski Yunan *polis*leri (şehir devletleri) iyi birer örnektir. Buralar özgün bir varoluş duygusu ve siyasal bir topluluğa aidiyet hissinin iyi harmanlandığı yerlerdir (Benhabib, 1994, s. 140). Dünyada kalıcılık, devamlılık ve ölümsüzlük duygularının yeniden canlandırılması için Arendt’e göre bu yapılanmalarda önemli ipuçları saklıdır. Örneğin Yunan *polis*lerinde Arendt’e göre büyük eylemler ile ölümsüzlük arasında bir bağlantı vardır. İnsanlar da ölümsüzlüğe ulaşmak için büyük eylemlerde bulunmaya çalışmaktadır (Hinchman ve Hinchman, 1994, s. 82). Arendt (1958) hikâye anlatıcılığı ile büyük eylemler ve ölümsüzlük arasındaki bağın kurulabileceğine inanmaktadır. Burada kastettiği, yeni nesillere geçmişi ve bugünü anlatmaktır. Arendt’e göre geçmişi kullanarak gelecekte anlamlı eylemlerin gerçekleşmesine önayak olmak mümkündür. Anlatılan hikâyeler vasıtasıyla, yeni nesiller hem kendilerini ortak dünyamızda evlerinde hissedebilir, hem de kendi çıkarlarının ötesine gidebilen büyük eylemler gerçekleştirme konusunda yüreklendirilebilirler. Bu bağlamda, toplumun ortak kültürünü koruyacak uygun bir eğitim sistemi de çok büyük önem arz etmektedir (Gottsegen, 1994, s. 100, 102, 110).

Arendt’e göre geçmiş o kadar önemlidir ki, bir geçmiş anlayışına sahip olamayanlar kendilerini ve kimliklerini yitirir (Hinchman ve Hinchman, 1994, s. 125). Bunun için şairlerin, hikâyecilerin ve düşünürlerin yaşayan kültür ile etkileşim halinde olması elzemdir. Benhabib’in (1994, s. 113) dediği gibi, Arendt’e göre hikâye anlatıcılığı, “tarihin moloz yığınları arasında kazı yapıp geçmiş deneyimlerin ‘inci’lerini, tortuları ve gizli anlamlarıyla, beyinleri gelecek için yönlendirebilecek şekilde, yeniden ortaya çıkarmaktır.”

Arendt hikâye anlatımı ile kamusal alan özel alan ayrımının da yeniden anlamlandırılabilmesine inanmaktadır. Bu hikâyelerle insanlar siyasetin yalnızca

kamusal alanı ve insanların özgürlüklerini ilgilendiren konuları kapsaması gerektiğini anlayacak ve siyaseti günlük telaşlarına kurban etmeyeceklerdir. Zira insanlar, iyi tanımlanmış bir kamusal alanın insanların ölümlülük ve gelip geçicilikten korundukları ve kendilerini evlerinde hissettikleri tek yer olduğunu anlayacaklardır.

Kamusal alanın yeniden canlandırılması için Arendt siyasal hayatının yerel, bölgesel meclisler etrafında yeniden yapılandırılmasını önermektedir. Bu öneriyi temsili demokrasinin eksikliklerini gidermek için de iyi bir fırsat olarak görmektedir. Bu meclisler tüm vatandaşlara açık olacak ve onlara önemli siyasalar hakkında konuşma, eyleme geçme ve düşünme fırsatı tanıyacaklardır (Hinchman ve Hinchman, 1994, s. 256). Sonuç olarak Arendt'e göre çözüm, Antik Yunan'daki agoraları yeniden canlandırmaktan ziyade, işlevselci davranıştan uzaklaşma ve eyleme geçme ile kendi bağımsız muhakeme gücümüzü kullanmakla ilintilidir (Villa 1997, s. 200).

Marx ve Arendt'e Karşılaştırmalı Bir Bakış

Marx ve Arendt'in düşünceleri arasındaki ortak paydalar aslında oldukça fazladır. Her ikisi de moderniteye eleştirel yaklaşmakta ve insanın yabancılaşmasında etkili olan faktörlerin modernite ile hızlandığına inanmaktadırlar. Yine her ikisi de ekonomik reformlar ve refah devletinin kurulmasıyla modern çağın sorunlarının ortadan kalkacağı düşüncesinde değildir. Marx için çözüm dünyada niceliksel değil, niteliksel bir değişimle sağlanabilir. Kendisi sadece refahın eşitsiz dağılımından değil, aynı zamanda üretim biçimindeki yapılanmanın insanın bilinç dünyası üzerindeki etkisinden de kaygı duymaktadır. Arendt daha da öteye giderek maddi kaygıların bu kadar merkezi bir yer tutmasının bugünkü sorunlarda büyük pay sahibi olduğunu düşünmektedir. Buna ek olarak, her iki düşünür de insanlarda özneler arası bir etkileşim olduğunu ve insanın kendisini anlama biçiminin bu etkileşimle şekillendiğini iddia etmektedir.

Bu noktadan sonra iki düşünürün yolları farklı yönlere gitmektedir. Arendt, Marx'ı emeği toplumların temeline koymakla, iş ile eylemi arka plana atmakla ve iş ile eylem arasındaki ayrımı bulandırmakla suçlamaktadır (Arendt, 1958 ve Arendt, 2002). Ancak aşağıda açıklanacağı üzere, Bowring'in (2014, s. 279) de belirttiği gibi, Arendt'in Marx'a getirdiği, iş ve emek arasında ayrımı es geçtiği iddiasının doğru kabul edebilmemiz ancak Marx'ın yabancılaşmış emek ile yabancılaşmamış emek arasındaki ayrımını göz ardı etmemizle mümkün olabilir.

Arendt, Marx'ı emeğe fazlaca merkezi bir yer addetmekle suçlamıştır. Oysaki onun burada emek (*arbeiten, labor*) dediği aslında kendisinde iş (*werken, work*) olarak anlattığı şeye daha yakındır. Marx yabancılaşmış ve yabancılaşmamış emek arasında bir ayırım yapmaktadır. Dolayısıyla Marx, Arendt'in iddia ettiği gibi tek düze, homojenleştirici emeği savunmamış, aksine yaratıcı, gönüllü, dayanışmacı bir emeği savunmuştur. Yukarıda Marx'ın yabancılaşma kavramını tartışırken açıklandığı üzere, Marx emeğin tüm empoze edilmiş özelliklerinden kurtarılmasını çalışmasının odağına koymuştur. Marx'ın modernite ve yabancılaşma analizi her ne kadar ekonomik alana vurgu yapsa da aslında ekonomik alandaki bu dönüşümler Marx'a göre sosyal hayatı ve insanın tüm yaşamını da bütünüyle dönüştürmekte, özgünlüğünü yok etmektedir (Kim 2003, s. 2).

Emek konusunda Arendt ve Marx'ın sadece kavramsallaştırmada değil ontolojik ve kuramsal olarak da birbirlerinden ayrıldığı gözlenir. Marx üretim sürecinin kendini irdelerken, Arendt üretilmiş ürünün durumuna bakar. Arendt'e göre emek ya hiç bir ürün üretmez ya da ürettiği ürünler neredeyse üretilir üretilmez tüketilir. İş ise kalıcı nesneler üretir (Arendt, 1958, s. 140). Bu nesneler tüketilmez, kullanılır (Sayers, 2003, s. 116). Marx'a göre ise emekçi ve ürün arasındaki ilişki hayati konuma sahiptir. Arendt'in aksine, ona göre önemli olan bir ürünün ne olduğu ya da ne kadar dayandığı değil, emeğini ortaya koyan kişinin üretim sürecinde ne kadar kontrole sahip olduğudur (Ring, 1989, s. 437). Dolayısıyla, Marx'ın bakış açısından bakıldığında, ortaya konulan ürünün ne olduğu bir fark yaratmamaktadır çünkü her koşulda emekçi emeğinden ayrıldığından emekçinin tek bağı üretim süreci ile olmaktadır. Kapitalist sistemde ürünleri emekçiden alındığı müddetçe ister saraylar, isterse bir somun ekmek üretiliyor olsun, emekçinin bakış açısına göre ürünleri yok olmaktaydı çünkü artık kendisinde değildir (Ring, 1989, s. 439). Dolayısıyla denilebilir ki Arendt yabancılaşmada güç asimetrisinin ve ekonomik eşitsizliklerin oynadığı rolü göz ardı etmektedir.

Genel olarak denilebilir ki Arendt'in iş ve emek arasında yaptığı ayrımı Marx'ta bulamayışı nedeniyle onu eleştirisi büyük ölçüde temelsizdir. Aslında Marx *animallaboran*'ların değil *homo faber*'in savunucusudur (Jay, 1985, s. 246, alıntılan Bowring, 2011, s. 110).

Burada Arendt'in Marx'ı yanlış okuduğu aşikârdır. Ancak sorulması gereken *homo faber*'in yeterli olup olmayacağı ise burada Marx'ın eksik kaldığını teslim edebiliriz. Arendt'in kastettiği şekliyle eylem konusunda Marx'ın söyleyecek çok sözü olmayışı bakımından Arendt haklıdır. Aslında kendisi bu noktaya ilk nokta kadar vurgu yapmaz ancak gerçekten de Marx üretim modelini doğallaştırarak

insanlar arasındaki sorunları çözebileceğine ve insanlığın modernite ile birlikte içine düştüğü krizden çıkartılabileceğine inanmıştır. Hikâye anlatımı, anıtlar, şiirler, insanları bir arada tutan ortak öyküler gibi şeyler Marx'ın *üstyapısı* içinde değerlendirilebilir. Arendt bize bu tür şeylerin insan hayatında oynadığı rolü açık olarak ortaya koymuştur. Marx siyasal eylemi ulaşılması istenen hedefe kadar geçerli bir yöntem olarak görüp sonrasında yok olacağını öngörürken, Arendt'e göre siyaset dominasyon değil ortak bir dünya kurma yoludur ve insanlık var oldukça var olmalıdır.

Marx'ın insan doğası ve bilinci konusunda yaptığı çözümlemelerde kendisinin kendisinden önce gelen düşünürler ve çağdaş düşünürler ile girdiği en önemli tartışmaları da görürüz. Örnek olarak kendisinin insan bilincinin tarihsel ve toplumsal olarak üretim ilişkileri çerçevesinde şekillendiği yönündeki iddiası İdealizme ve düşünceleri toplumsal sorunların hem sebebi hem çözümü olarak görenlere bir cevap niteliğindedir. Marx, insan bilincinin tarihsel gelişmesinde inorganik doğanın ve insanlar arası etkileşimin oynadığı rolü göstererek daha temeli sağlam bir analiz yapmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede düşünce ve düşünsel yaratıcılık gibi konular Marx'a göre din ya da felsefi idealizm gibi ideolojiktir (Bowring, 2011, s. 111). Arendt'in çok önem verdiği düşünce, eylem, söz ve hikâyeleri bu bağlamda değerlendirmek Marx'ın bunlara Arendt kadar önem vermeyişini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Peki, Modern Çağ'da insanların durumunun iyileştirilmesinde siyasetin rolü nedir? Her iki düşünürün siyasal olana ayırdığı alanın kesin sınırları vardır. Arendt'e göre siyasal olan herkesin ortak çıkarlarını ilgilendirir ve ekonomik çıkarlar bu anlamda siyaset dışıdır. Marx ise komünist sistemde sınıf çatışması yok olacağından devletin ortadan kalkacağını ve siyasete gerek olmayacağını savunur. Siyaset dominasyonla eşdeğer olduğundan siyasetin ortadan kalkması Marx'a göre olumlu bir şeydir (Marx ve Engels, 1995, s. 190). Marx'a göre yabancılaşmadan kurtulmuş bir üretim biçimi insanlar arası uyumu ve bağlılığı sağlayacakken, Arendt'e göre çözüm bu olmayacaktır. Arendt, siyasal eylemin kalıcı ve nesnel bir insanlık mirası bırakabilecek tek şey olduğuna inanmaktadır (Ring, 1989, s. 440). Konuşma ve eylemle insan toplumsal hayat içerisinde var olacak ve kendi varlığını başkalarında olumlayacaktır. Elbette ki bu süreçte *homo faber*'e de ihtiyaç vardır çünkü hikâyeler, sanat, anıtlar ve başka eserlerle eylemlerin kalıcılığı sağlanacaktır (Ring, 1989, s. 437) ancak sadece *homo faber* özelliği, insanlık durumunu kurtarmaya yetmeyecektir.

Marx'ın da, Arendt'in de modernite ve siyaset arasındaki ilişkiyi

analizlerinde boşluklar bulunmaktadır. Marx komünizmle, özel mülkiyetin kalkmasıyla ve zorunlu emek bölüşümünün yok olmasıyla güç asimetritelerinin çözülebileceğine inanmaktadır. Ayrıca insanı insan yapan etmenlerden sadece çalışmanın üzerinde durarak ve düşünce dünyası, hikâyeler, sonsuzluğa uzanan eylemler gibi Arendt tarafından hayati önem atfedilen faktörleri üstyapının içerisinde gördüğünden, bunların oynadığı önemli rolü görmezden gelmiştir. Arendt'e dönecek olursak, onun da Marx'ın yazdıklarından öğrenecekleri vardır. Ekonomik güç asimetriteleri ve Arendt'in özel hayata hapsettiği özel mülkiyet, sömürü gibi kavramlar ele alınmadan kamusal alan-özel alan ayrımı ne kadar Arendt'in arzu ettiği şekilde düzenlenirse düzenlensin, bütün insanlık insanca yaşama imkânlarıyla donatılmış olmayacaktır. Nitekim Arendt'e yöneltilen eleştirilerin büyük bölümü yaptığı kamusal alan-özel alan ayrımıyla siyasetin içerik ve amaçlarına yönelik argümanları ile ilgilidir. Arendt'e göre siyasetin içeriği vatandaşların özgünlüğü, özgürlük ve dünyanın kalıcılığına ilişkin olmalıdır. Bu şartlar altında, Gottsegen'in (1994, s. 62) de belirttiği üzere, devletlerin idareye ilişkin sorumluluklarının kim tarafından yerine getirileceği belirsizdir. Buna ek olarak, Yunan polis'lerinde özel alana ait emek görevi kölelere aittir ancak bu görevin Arendt'in öngördüğü toplumlarda kim tarafından yürütüleceği belirsizdir (Benhabib, 1994, s. 113).

Özel alan gibi, kamusal alanın içeriği de tartışmalıdır. Arendt iktisadi ve sosyal konuların siyasal hayata girmesinin siyasal yaşamı tehlikeye atacağına inanmaktadır. Kaygılarının nedeni ne olursa olsun, Arendt çok fazla şeyi siyaset dışı bırakmıştır. Bu yönüyle Wolin, Pitkin, Habermas, Sitton ve Gottsegen gibi düşünürler tarafından eleştirilmiştir. Tüm bu düşünürler siyasetin refahın ve gücün dağılımı gibi konuları da içermesi gerektiğini ileri sürmektedirler. Arendt böylesi önerilere şiddetle karşı çıkmaktadır zira kendisi siyasetin asıl işlevinin sosyal adalet dağıtmak ya da adalet ve faydayı maksimize etmek olmaması gerektiğini düşünür (Hinchman ve Hinchman, 1994, s. xxiv). Aksi takdirde, Arendt'e göre siyasetin kendine özgü, insanın kendini ortaya koymasını sağlayan özellikleri bulanıklaştırılmış olacaktır (Hinchman ve Hinchman, 1994, s. xxiv). Pitkin bu görüşü ağır şekilde eleştirir. Ona göre siyaset aristokratların şereflerini geliştirdikleri ve güçlerini ortaya koydukları bir boş zaman aktivitesi değildir. Siyaset gerçek insanların gerçek sorunlarına eğilmelidir. Özetle Pitkin'e (1981, s. 346) göre Arendt'in düşüncesindeki temel sorun siyaseti kendi içinde bir amaç olarak, bir nevi "sanat için sanat" olarak görmesidir. Benhabib de Arendt'i benzer sebeplerle eleştirmektedir. Ona göre (1996, s. xxxiii ve 140) Arendt toplumsal cinsiyet ve benzeri problemlere karşı kısmen kördür ve eklemekle siyaseti ayırmaktadır. Benhabib'e göre Arendt'in önerdiği şekilde insanların başka kaygılar taşımadan

kamusal alanda var olmalarını beklemek ütopiktir. Aynı şekilde Gottsegen (1994, s. 70) de Arendt'in iktisada, cinsiyete ve ırka ilişkin konuları siyaset dışına taşıyarak pek çok insanı dezavantajlı konuma düşüreceğini belirtmiştir. Wolin, Arendt'in böyle konuları siyaset dışında tutmaya çalışmasını Antik Yunan geleneğinden etkilenmiş olmasına bağlar. Wolin'e (1990, s. 174) göre "bir insanın devleti konuşmadan siyaset konuştuğunu iddia edebilmesi ancak Yunan bakış açısıyla mümkündür." Arendt'in takip ettiği düşünce geleneğinde "siyaset yapay bir faaliyettir, öyle olmalıdır ve katılımcılarının içindeki varoluşsal özgünlüğü ortaya çıkarmalıdır" (Hinchman ve Hinchman, 1994, s. xxii).

Ne olursa olsun, Arendt'in siyasal düşüncesinde sosyal adalet, sosyal eşitsizlik, toplumsal cinsiyet ve etnisite gibi meseleler eksiktir. Bunca insanın kaygılarının ihmal edildiği bir modelle kamusal alanının nasıl tekrardan canlandırılabilceği şüphelidir.

Bu eleştirileri bir yana koyarsak, her iki düşünürden yaşadığımız çağı gözden geçirirken alabileceğimiz fazlaca ilham vardır. İnsanlık var oldukça daha "insanca" bir yaşam hayali de bitmeyecektir. Bu hayale tamamen ulaşılmasa da insanlığın tamamen yitirilmemesinde Arendt ve Marx gibi düşünürlerin sorduğu sorular, anlattığı hikâyeler her daim önemli rol oynayacaktır. Tek bir düşünür modernitenin tüm sorunlarını anlayıp hepsine bir çözüm sunamasa da farklı düşünürleri karşılaştırmalı olarak çalışmak bize daha tamamlanmış bir modernite okuması sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Althusser, Louis, (2005). *For Marx*. New York: Verso.

Arendt, Hannah, (1951). *The Origins of Totalitarianism*, New York: Harcourt, Brace and Co.

Arendt, Hannah, (1958). *The Human Condition*, Chicago: The University of Chicago Press.

Arendt, Hannah, (1968). *Totalitarianism: Part Three of the Origins of Totalitarianism*, New York: Harcourt, Brace & World.

Arendt, Hannah, (1977) [1961]. "What is Authority?", *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*, New York: Penguin, pp. 91-142.

Arendt, Hannah, (2002). "Karl Marx and the Tradition of Western Political Thought", *Social Research*, 69(2): 273-319.

Axelos, Kostas, (1976). *Alienation, Praxis, and Techne in the Thought of Karl Marx*, Austin: University of Texas.

Barrett, Michèle, (1991). *The Politics of Truth: From Marx to Foucault*, Stanford University Press.

Benhabib, Seyla, (1994). "Hannah Arendt and the Redemptive Power of Narrative", Lewis P. Hinchman and Sandra K. Hinchman (ed.) *Hannah Arendt: Critical Essays*, Albany: State University of New York Press.

Benhabib, Seyla, (1996). *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt*, London: Sage Publications.

Bowring, Finn, (2011). *Hannah Arendt: A Critical Introduction*, London: Pluto Press.

Bowring, Finn, (2014). "Arendt after Marx: Rethinking the Dualism of Nature and World", *Rethinking Marxism*, 26(2): 278-290.

Byron, Chris, (2014). "A Critique of Sean Sayers' Marxian Theory of Human Nature", *Science & Society* 78(2): 241-248.

Canovan, Margaret, (1994). "Politics as Culture: Hannah Arendt and the Public Realm", Lewis P. Hinchman ve Sandra K. Hinchman (ed.) *Hannah Arendt: Critical Essays*, Albany: State University of New York Press.

Carvounas, David, (2002). *Diverging Time: The Politics of Modernity in Kant, Hegel, and Marx*. Lexington Books.

D'entreves, Maurizio Passerin, (1994). *The Political Philosophy of Hanna Arendt*, London: Routledge.

Fraser, Ian ve Lawrence Wilde, (2012). *The Marx Dictionary*, Bloomsbury Academic.

Geras, Norman, (1985). *Marx and Human Nature: Refutation of a Legend*. Verso.

Gottsegen, Michael G., (1994). *The Political Thought of Hanna Arendt*, New York: New York Press.

Harvey, David, (2010). *A Companion to Marx's Capital*. New York: Verso.

Hinchman, Lewis P. ve Sandra K. Hinchman (ed.), (1994). *Hannah Arendt: Critical Essays*, Albany: State University of New York Press.

Jay, Martin, (1985). "The Political Existentialism of Hannah Arendt", *Permanent Exiles: Essays on the Intellectual Migration from Germany to America*, New York: Columbia University Press, 1985.

Kateb, George, (1984). *Hannah Arendt: Politics, Conscience, Evil*. Totowa, NJ: Rowmanand Allanheld.

Kim, Kwang-Ki, (2003). *Order and Agency in Modernity: Talcott Parsons, Erving Goffman, and Harold Garfinkel*, Albany: SUNY.

Lash, Christophe, (1990). "Conclusion", Reuben Garner (ed.) *The Realm of Humanitas: Responses to the Writings of Hannah Arendt*, New York: Lang.

Losco, Joseph ve Leonard Williams, (1992). *Political Theory: Classic Writings, Contemporary Views*, New York: St.Martin's Press.

Man Ling Lee, Theresa, (1997). *Politics and Truth: Political Theory and the Postmodern Challenge*, New York: State University of New York Press.

Marx, Karl, (1844). *Comment on James Mill*, <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1844/james-mill/>

Marx, Karl, (1964). *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844*, New York, International Publishers.

Marx, Karl, (1973). *Grundrisse*, London: New Left Review.

Marx, Karl, (1992). *Capital*, Volume 1, Harmondsworth: Penguin.

Marx, Karl, (1995). *Capital*, Volume 3, Harmondsworth: Penguin.

Marx, Karl ve Friedrich Engels, (1967). *The Communist Manifesto*, Harmondsworth: Penguin.

Marx, Karl ve Friedrich Engels, (1969) [1856]. *Selected Works*, Volume One. Progress Publishers: Moscow.

Marx, Karl ve Friedrich Engels, (1970). *The German Ideology*, New York: International Publishers.

McLellan, David, (1971). *Thought of Karl Marx*, London: Macmillan.

McLellan, David, (1985). "Marx's Concept of Human Nature", *New Left Review*, 149: 121-124.

Mezsaros, Istvan, (1970). *Marx's Theory of Alienation*, London: Merlin Press.

Ollman, Bertell, (1976). *Alienation: Marx's Conception of Man in Capitalist Society*, Cambridge: Cambridge University Press.

Parekh, Serena, (2008). *Hannah Arendt and the Challenge of Modernity: A Phenomenology of Human Rights*. New York: Routledge.

Pitkin, Hanna, (1981). "Justice: On Relating Private and Public", *Political Theory*, 9(3): 327-352.

Ring, Jennifer, (1989). "On Needing Both Marx and Arendt: Alienation and the Flight from Inwardness," *Political Theory* 17(3): 432-448.

Sayers, Sean, (2003). "Creative Activity and Alienation in Hegeland Marx", *Historical Materialism*, 11(1): 107-128.

Therborn, Goran, (1996). "Dialectics of Modernity: On Critical Theory and the Legacy of Twentieth-Century Marxism", *New Left Review*, 215: 59-81.

Venable, Vernon, (1966). *Human Nature: The Marxian View*, New York: Meridian Books.

Villa, Dana R., (1996). *Arendt and Heidegger: The Fate of the Political*, New Jersey: Princeton.

Villa, Dana, (1997). "Hannah Arendt: Modernity, Alienation, and Critique", Craig Calhounve John McGowan (Ed.) *Hannah Arendt and the Meaning of Politics*, University of Minnesota Press, pp. 179-206.

Wallimann, Isodor, (1981). *Estrangement: Marx's Conception of Human Nature and the Division of Labor*, London: Greenwood. University Press.

GENDER-BASED REGIONAL WAGE DIFFERENTIALS IN TURKISH LABOUR MARKET: QUANTILE REGRESSION APPROACH

Orkun ÇELİK*
Sibel SELİM**

ABSTRACT

This study analyzes gender-based regional wage differentials in Turkey using Quantile regression approach. Twelve regions within the scope of the NUTS-1 in Turkey are combined into seven groups by considering the geographical conditions and income distribution. Region 1 (İstanbul) and Region 7 (Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin) respectively qualified as the most and the least developed groups by Ministry of Development in SEGE (2011) are comparatively analyzed in terms of wage differences in this study. Regional-based wage differences between men and women are analyzed in this study by using data from Turkish Statistical Institute Household Labour Force Survey 2011. The results demonstrate that men and women employees in Region 1 take more wage than the ones in Region 7 and that wage differentials increase gradually in low-income groups.

Keywords: Regional Wage Differentials, Labour Market, Gender, OLS, Quantile Regression Model.

ÖZET

TÜRKİYE'DE İŞGÜCÜ PİYASASINDA CİNSİYETE DAYALI BÖLGESEL ÜCRET FARKLILIKLARI: KANTİL REGRESYON YAKLAŞIMI

Bu çalışma, Kantil Regresyon Yaklaşımı kullanılarak Türkiye’de bölgesel bazda cinsiyete dayalı ücret farklılıklarını analiz etmektedir. Türkiye’de Düzey-1 kapsamındaki 12 bölge, coğrafi şartları ve gelir dağılımı göz önünde bulundurularak 7 grupta toplanmıştır. Bu çalışmada, Kalkınma Bakanlığı’nın “Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE 2011)”na göre 7 grup içerisinde bölgesel olarak en gelişmiş olan Bölge 1 (İstanbul) ve en son grupta yer alan Bölge 7 (Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin) ücret farklılığı bakımından karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun hazırlamış olduğu 2011 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi verileri kullanılarak bölgesel bazda kadın ve erkekler arasındaki ücret farklılıkları ortaya konmuştur. Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre Bölge 1’deki erkek ve kadın çalışanlar, Bölge 7’deki

* Araştırma Görevlisi, Ege Üniversitesi, Ekonomi Bölümü (ocelikege@gmail.com)

** Prof. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Ekonometri Bölümü (sibel.selim@cbu.edu.tr)

çalışanlara göre daha fazla ücret elde etmekte ve alt düzey gelir gruplarından üst düzey gelir gruplarına doğru ücret farklılıkları giderek artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel ücret farklılıkları, İşgücü Piyasası, Cinsiyet, EKK, Kantil Regresyon Model.

1. Introduction

In the Liberal Economics literature, the wage as a provision of labour, in fact, is not paid in the form of full equivalent of labour. The motive of profit maximization, which cannot be prevented in the market, market failures, wage discrimination are shown as the reasons of this situation. According to the results of research Kasnakoğlu & Dayıoğlu (1997) that approaches the men and women wage differentials from the perspective of market discrimination, 60% and 100% of the women and men wage differentials arises from the market discrimination. Hence, the women and men wage differentials results from the secondary position of women within the framework of equal status/occupation/education/work experience in Turkey (Özkaplan, 2010). On the other hand, also the other researchers explain different reasons of wage differentials between men and women employees. According to Bulutay (1995), the wage differential is explained with some factors. The first of these factors, women concentrated in less skill requiring and more low-paid jobs such as confection, food and beverage, service firms. The second is due to the fact that women's average characteristics are on low level. The reason of the women's low-level characteristics is that they have a lower level of education. Thirdly, women have less work experience and the source of this situation is child-rearing and raising child. As a fourth, the weight of the responsibilities of the house affects their performance at work. Finally, they are exposed to inequality in the labour market. Nonetheless, especially due to the structure of employment which is in developing countries such as Turkey, wage differentials between employees is getting more and more because of the desire to run employees with low-wage. The differentials in wages between employees are more salient on regional basis. Also they show more clearly the unbalanced structure in the labour market.

In this study, wage differentials, which are based on gender within the regional basis in Turkey, is analyzed by using Quantile regression model. Researches on the wage differentials between women and men by using Quantile Regression are limited in literature. In addition, a study on gender-based regional wage differentials by using Quantile Regression approach has not been dealt in the literature. In this study, gender-based regional wage differentials as a different approach from the

literature are analyzed using Quantile regression approach. In addition, this study contributes to the regional labour literature.

The remainder of this study is organized as follows. Section 2 presents literature review. Section 3 presents gender-based regional wage differentials in Turkey. Section 4 includes the methods employed in getting the results. Section 5 is devoted to presentation of the data and variables used. The results obtained from the OLS and Quantile regression models are presented in Section 5. Finally, conclusions are drawn in Section 6.

2. Literature Review

Considered in this study, human capital model depend on individual product capacity, basic education and investment on vocational training. So, they provide increasing in high efficiency and ability. The increase in labour productivity ensure rise in earnings. The human capital theory supposes that the impact on income of the pre-vocational and vocational training takes years (Metin & Üçdoğruk, 1997).

In other words, the human capital model explain earnings as an individual's earnings depend on his/her human capital, which could be improved by taking education or acquiring skills during working (i.e. experience improves human capital). Hence, education and experience are the two important determinants of earnings. The human capital of an individual increases at a decreasing rate and reaches the peak sometime in his/her career. Eventually, the earnings-experience profile is concave, and therefore, earnings should be a function of education, experience, and square of experience. This model is the basis of many regression models that is used in labour economics, such as Mincer (1974) (Wong, 2008). These models describing the relationship between income distribution differences and education are covered by Jacob Mincer (1958), Gary Becker (1975), George Psacharopoulos (1973) and Barry R. Chiswick (1974).

Wage differentials are not only just a problem for Turkey. It can be seen as a huge problem worldwide. The result of the literature review related to gender-based regional wage differentials are presented below.

No	Author	Country	Based Year	Data	Methodology
1	Francine D. Blau & Lawrence M. Kahn (1997)	U.S.A.	1979, 1988	Michigan Panel Study of Income Dynamics (PSID)	Human Capital Theory, Least Squares Method, Decomposition Method
Findings: Potential earnings of the women's relative wages have delayed because of increasing wage inequality and high level rewards to experienced people. Wage differences between men and women have decreased significantly.					
2	Veysel Eraslan (2012)	Turkey	2009	Household Labour Force Survey	Blinder-Oaxaca Decomposition Method
Findings: Hourly average wage of women was higher than men in Istanbul, Mid-West Anatolia and Mid-Southeast Anatolia regions. Women earn 0.5% more wage in terms of hourly wage compared to men in Turkey. Women are superior to men in terms of human capital					
3	Raziye Selim & İpek İlkcaracan (2002)	Turkey	1994	Household Labour Force Survey	Mincer Human Capital Model, Oaxaca Decomposition Method
Findings: A large part of the gender-based wage differences can be attributed to the gender-based occupational and industrial differentials. The remaining unexplained of large parts causes discrimination in the labour market. A significant part of the gender-based wage differentials is caused by that women's education, experience and average job tenure is in low levels compared to men. However, only half of wage differentials are explained by human capital factors of the man/woman differences. The remaining part can be explained by differences in labour productivity levels between the genders.					
4	Elisabeth Cudeville & Leman Yonca Gürbülzer (2007)	Turkey	2003	Household Budget Survey	Basic Human Capital Theory, Oaxaca-Blinder Decomposition Method
Findings: The observed average gender-based wage differentials is approximately in favor of men 25.2% for the population with wage. 60% of this portion can be attributable to discrimination. European Union countries compared with in terms of wage differentials, respectively, It is seen that there are more differences in Portugal, Denmark, Italy, Greece, Turkey, France, Spain, Austria, Ireland, the United Kingdom and Germany.					
5	Rahmah Ismail & Idris Jajri (2012)	Menzya	2007/8	Households Survey	Basic Human Capital Theory, Oaxaca-Ransom Decomposition

					Method, Least Squares Method
Findings: Individuals with higher education earn more wages than individuals with lower education. Also work experience is very important for determining the charge. This shows importance of human capital variables in the determination of the individual income power. Individuals who are taken education in the field of science and technology have the power of larger income. In addition, employees in the service sector earn more wage than employees in other sectors.					
6	Matthew K. Kershner (1997)	U.S.A	1990	University of Minnesota Department of History Census of Population	Basic Human Capital Theory, Oaxaca Decomposition Method
Findings: Women significantly charge fewer wages than men. Women's positions are negated and women are subject to discrimination during the hiring process. Women cashier more easily compared to men.					
7	Elisabetta Magnani & Rong Zhu (2012)	China	2002	China Household Income Project (CHIP)	Least Squares Method, Oaxaca-Blinder Decomposition Method
Findings: Women immigrants 66% earn more wage than men. Differences at the high-level groups are far greater than differences of the middle and bottom groups. Education's a year's return is with 4,1% more for man and woman immigrants. This return increases to 1,5%, in the 10% portion, 4,4% in the 50% portion and 10%, in the 90% portion for male immigrants. It remains relatively the same for women. (increases from 3,1% to the 5%)					
8	Biwei Su & Almas Heshmati (2011)	China	2009	China Household Panel Studies (CFPS)	Mincer Income Equality, Least Squares Method, Oaxaca Decomposition Method
Findings: Men employees earn more wage than the women. A large part of this difference cannot be explained. The characteristics of individuals and opportunities explain the vast majority of wage differences. On the other hand, education is a factor that contributes to discrimination in the labour market.					
9	Fatma Duygu Güner (2009)	Turkey	1988, 2005, 2006	Revenue Structure Survey	Multiple Probit / Logit Estimates, Oaxaca-Blinder Decomposition Method
Findings: The wage differences between men and women continue after controls of the variables that are related to productivity. Differences are increasing slightly during the baseline period. Human capital and other explanatory variables contribute to these differences vary over time. Experience and time of stay in work and social safety affect wages closely in both genders. The effect of education on wages is rapidly declining.					

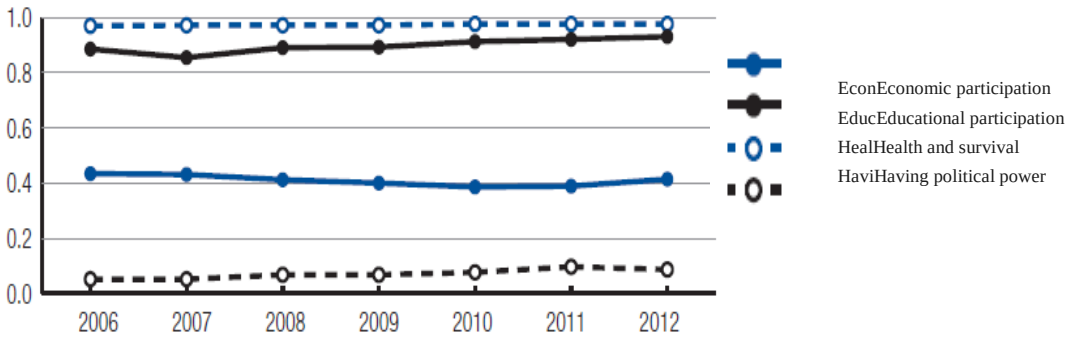
10	Roger Wahlberg (2008)	Sweden	2006	Panel Personal Data (LINDA)	Least Squares Method, Quantile Regression
Findings: Women earn lower wages than men on the distribution of wages. Gender-based wage differentials increase in the entire of the distribution. Especially, this difference is increasing rapidly in the public sector 75% of portion. Gender-based wage differentials are lower in the United States than the 11 EU countries in private sector. But this situation is opposite in the public sector.					
11	Rahmah Ismail (2011)	Menzya	2007/08	Survey of Information and Communication Technology (ICT)	Least Squares Method, Oaxaca-Ransom Decomposition Method
Findings: All of human capital variables have positive impact on wages of the women and men employees. These variables play an important role to decrease wage differentials between genders. Decomposition affects the huge amount of variables, which cannot explain wage differentials.					
12	Mona Said (2011)	Egypt	1990	Public Mobility and Statistics Survey	Quantile Regression (QR)
Findings: Gender based wage differential is lower in the public sector. However, premium of men employees is higher in private sector in the international standards. In public sector, wage premium can be seen in only in the low level of wage distribution. Gender-based wage discrimination is seen in the low-wage inexperienced employees and technical and managerial positions within the high-wage group in the private sector.					
13	Mehtap Hisarcıklılar & Hakan Ercan (2005)	Turkey	1988	Household Labour Force Survey	Mincer Human Capital Model, Oaxaca, Ransom, Neumark Decomposition Method, Least Squares Method
Findings: Human capital quality of women impacts the wage differentials to decline and decomposition which is in labour market is the reason of wage differentials					
14	Paul Kagundu & Olga Pavlova (2007)	Uganda	2002/03	National Household Survey (UNHS)	Least Squares Method, Heckman's Two-Step Rule, Oaxaca Decomposition Method

Findings: A significant portion of gender-based wage differences are sourced from employers differences in practice. This difference is more in rural areas. Unexplained rate of the gender -based wage differentials is between 78% and 61% in rural areas. In urban areas, this rate is between 41% and 68%. In urban areas, the gender -based wage differential's 24% part is a consequence of discrimination against men and 22% part is a consequence of discrimination against women.					
15	Ronald Oaxaca (1973)	U.S.A	1967	Economic Opportunity Research	Decomposition Method
Findings:. A significant portion of wage differentials between men and women is due to the impact of the discrimination.					
16	Raif Cergibozan & Yunus Özcan (2012)	Turkey	2010	Household Labour Force Survey	Oaxaca-Blinder and Reimers Decomposition Method
Findings: A significant difference in the wage between women and men is not found in Turkey. In İstanbul and Middle Anatolian Region, there are a wage differential in favor of women. However, the wage differentials is in favor of men in Black Sea and Marmara Region and a significant wage differential cannot be found in Eastern Anatolia and Aegean Region					
17	Hasan Şahin (2012)	Turkey	1994	Household Income Distribution Survey	Gini Coefficient Method
Findings: Gini Coefficient of Diyarbakır, Şanlıurfa and Adıyaman is lower than İstanbul. According to this, wages are more similar in the other cities than İstanbul.					
18	Stefan P.T. Groot, Henri L.F. de Groota & Martijn J. Smit (2011)	Holland	2000-2005	Labour Force Survey (EBB), NUTS-3	Marshall-Arrow-Romer (MAR) Externalities, Mincer Regression Model
Findings: Wage level in urban Randstad is higher than the rest of the Netherlands region.					
19	Adem Yavuz Elveren (2010)	Turkey	1980-2001	NUTS-1(Level 1), NUTS-2 (Level 2)	Theil's T statistic
Findings: Wage differentials started to increase in both of Level 1 and Level 2 regions in the private sector after 1980's.					

3. Gender-Based Regional Wage Differentials in Turkey

According to the gender gap report announced from The World Economic Forum, Turkey is located at 124th rank among the 135 countries for the year 2012. The factors like economic participation and opportunities, participation in education, health and maintaining the life, the existence of political power are taken into account in this ranking. In this report, development of Turkey in terms of these four factors illustrates in Figure 1 between the years 2006-2012. As can be seen in Graph1, the gender gap increased steadily in the field of the economic, social and health between the years 2006-2012 in Turkey.

Graph 1. The Development of Turkey in 2006-2012

Source: Hausmanet et al (2012), p. 341

The problem of wage differences, which have economic importance in terms of the differences between the genders has become an ongoing problem from the establishment of the Republic until today. When the difference in wages is examined from the time of establishment up to now in Turkey, the women employees in the enterprise are exposed to low cost compared with male employees. Since the establishment of Republic, when it is seen from the perspective of human rights in these cases, the social image is not pleasant at all despite the advances in status of women in the relationships between men and women. For example, although Law, Act no 5518, issued which is about the wage distinction was not to be applied on the basis of gender in Turkey in 1950, (Kale, 1996) even there are legal equality in working life. These starts with the hiring process and emerge as upgrade work and layoffs without charge, pension and retirement (Türk-İş Report, 2005).

There is a regional wage differences between men and women. Limitations of the interregional labour mobility and the difference between the interregional unemployment rates will create the interregional income difference.

There is a serious imbalance in the distribution of economic resources in Turkey. This imbalance leads to political, social, and cultural issues. Existing development differentials between East and West is the main reason for migration from East to West. East has been neglected for many years and has not taken measures to prevent migration, to reduce unemployment and to accelerate economic development in the region. In the 21st century, elimination of regional differences in interregional and ensuring integration is necessary for the success of our country in the process of globalization (Baykal, 2010).

4. The Methodology

In this study, Quantile Regression method is used in the analysis of gender based regional wage differences. Firstly, Quantile regression is emerged as a robust regression method, which neglects normal distribution of the error terms from the classical assumptions (Chen & Wei, 2005). Quantile regression model is put forward by Koenker and Basset (1978) and it allows examining the covariance effects of the dependent variable and it is more flexible than ordinary least squares (OLS) method (Koenker & Bassett, 1978). Quantile regression is useful especially for conditional Quantile in variability points (Çağlayan & Arikan, 2011). Regression coefficients are estimated by Quantiles (Chen & Wei, 2005). Quantile regression models is used commonly in economy such as wage difference and income inequality topics and also Quantile regression model estimation is used for the conditional mean functions and conditional Quantile functions (Kurtoğlu, 2011). Quantile regression model are as follows.

$$Quant_{\theta}(W_t / X_t) = X_t \beta_{\theta} \quad (1)$$

Wage equation is

$$W_t = X_t \beta_{\theta} + \varepsilon_{\alpha} \quad (2)$$

Here, W = the logarithm of wages or earnings of individuals, X = the vector of explanatory variables, β =vector of parameters, $Quant_{\theta}(W_t / X_t)$ =for the given values of X , shows the θ 'th conditional Quantile of W . θ ' th regression Quantile locates between 0 and 1. The Quantile regression is estimated by minimizing the

sum of the absolute values of errors (Güriş et al., 2010).

When Quantile regression method is compared the other methods, Quantile regression has an advantage; Quantile shows detailed picture of the wage distribution based on different quartiles. The most important properties of Quantile regression are as follows (Leping, 2005). Quantile regression method is used to characterize the distribution of all conditional of Y which gives the equality $X=x$ by looking at different values of θ . Quantiles is robust on outliers in Y. The average regression estimators may be more efficient than the average regression estimators with not normally distributed error term. Quantile regression determines whether variance is constant or not (Güriş et al., 2010).

5. Econometric Analysis

5.1. The Data and Variables

In this study, according to “Socio-Economic Development Ranking” (SEGE 2011) which is prepared by Ministry of Development, gender-based wage differentials are analyzed in the most developed regional group Region 1 (İstanbul) and the least developed regional group Region 7 (Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin) in the seven groups. Household Labour Force Survey Micro Data set which has carried out by Turkish Statistical Institute in 2011 is used in the analysis. Analysis is performed for 13,020 individuals who earn income in Region 1 and 12,281 individuals in Region 7. The dependent variable is monthly wage as a logarithm in the reference period. Respectively, independent variables in this study are age, year of work, gender, sector type, education, marital status, location, individual administrative responsibility, social security, full day's work, weekly working time and occupational groups. Descriptive statistics are presented for Region 1 and Region 7 in Table 1.

5.2. The Findings

The results of OLS and Quantile regression model for Region 1 and Region 7 is shown in Table 2-Table 5. Heteroscedasticity appear in this study because of the cross-sectional data. When including work experience and duration of education in the models as independent variables, variance of error term is expected to vary from observation to observation. In the case, when this assumption is fail, Huber-White estimator is used in OLS estimates.

In the process of examination of Region 1 and Region 7 models, in the Region 1, 36-45 age group men employees earn more wages. However, according to the Quantile regression results, 25-35 age group achieve the highest wage raising effect in the lowest wage group. The more wage level increases, the more wage of 36-45 age group increases. In terms of education, the impact on wage of university graduates is higher. According to the results of the Quantile regression, when the level of wage increases, the return of education increase gradually. Being married creates a positive impact on wage, yet the impact creates differences in the field of wage level. Social security is more important for the age group 25-35 and when the level of wage increases, it is seen that wage-raising effect of the social security effect decreases. At professional perspective, legislators, senior officials and managers have the most high-income (see Table 2-Table 5). The wage difference increases gradually between this group and the other professional groups due to the rise of income level.

When OLS results are examined for women employees in the Region 1, the 36-45 age group has the maximum wage level. According to the results of the Quantile regression, while 25-35 age group has lower income in the lowest quantile group, 46 years and over has a higher income in the highest quantile group. Yield of married women employees to the level of wage is below the men employees. Discrimination and marginalization behaviors to married women can be shown as its reason. When the social security variable is examined, the variable has a feature to increase wage for women employees. However, this impact especially in age group 25-35 has an important role, yet this role is diminishing gradually with older ages (see. Table 2-Table 5). At professional perspective, legislators, senior officials and managers have the most high-wage.

For men employees in Region 7, age-income profile is as an increasing line. The wage level rises with age. Of course, that rise is at the low level in Region 7. Different from the men employees in Region 1, except the lowest quantile group, the highest wage level is gained by 46 years and older group. The reason of that can be shown as a lot of young people's not residing too much in the region. The wage raising effect of married men employees is similar to a wide U format. In terms of social security, this variable creates more wage raising effect in Region 1. In particular, because of the lack of job opportunities in this region, the social security for the employees is more necessary. Because of more work opportunities of individuals in Region 1, they are forced to work in several jobs without social security. Professional career members have the highest wage level.

When the OLS results are analyzed for women employees in Region 7, we see that the income effect of 36-45 age group is more. The highest income effect in the highest quantile group is 25-35 age group according to Quantile regression results. The wage raising effect of the graduates is decreasing more and more. Married employees have positive effect on wages. Single women employees have more wage at upper-level wage groups. The effect of social insurance on wages is more for women employees than men employees in Region 7. When the place of the women in work life was considered, importance of the situation was observed actually. When the career groups were studied, wage differences of other career groups increasingly rise against the base category. Women employees in all career groups get fewer wages than legislators, directors and senior managers. Also, the wage level increases when the year of working and weekly working hours has increased.

Another finding derived from this study is that men working in public sector have more wage than the men working in private sector in Region 1 and Region 7. Similar results were found by Giordano et al. (2011) for Austria, Belgium, France, Germany, Greece, Ireland, Italy, Portugal, Slovenia, Nahees, Dougherty (2010) for Jordan, Azam and Prakash (2010) for India, Campos and Centeno (2012) for 15 EU countries, Christofides and Pashardes (2002) for Cyprus, Hartog and Ooesterbeek (1993) for the Netherlands, Chatterji et al. (2007) for Britain, Aminu (2011) for Greece, and Sanger (2011) for Canada. This situation is different for women. The women working in public sector have fewer wages than private sector in Region 1 and more wages in Region 7. In this study, the STATA 12 software package is used to obtain the results of the econometric model.

6. Conclusion

In this study, gender-based wage differences was analyzed at the Region 1 (İstanbul) which is the most developed group and the Region 7 (Erzurum, Ağrı, Malatya, Van, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin) which is the least developed group in seven groups according to socio-economic development alignment (SEGE, 2011) of the Development Ministry. When the results of this study are studied, the regional and gender-based differences on wages in labour market of Turkey will be emerged. That difference is shown more clearly between the most developed and the least developed two regions. The working situation without social guarantee causes more deep problems at wage differences. While the education effect on wages is significant for employees of Region 1, this significance decreases at the same wage with increasing at wages level in Region 7. So the more educated individuals are subjected of less wage levels in Region 7. From the gender perspective, the

secondary structure of women at labour market is seen more clearly. Generally, women employees in both regions work at less income levels. Therefore, the importance of education should be attracted attention. Education has positive effect on wages. However, this effect supplies regional and gender-based differences. While the increase at education level brings in more wages for the men employees in Region 7, the same effect is not a subject for women employees.

Some measures should be taken against the gender-based regional wage differences problems in labour market of Turkey. The Regional Development Ministry that is established with the purpose of elimination of regional inequalities and developments at regional economy should assume a more active role. The education like free certificate programmers should be cared especially to provide individual development. The workings of the employees without social insurance should be prevented and the efficiency of control mechanism should be provided at that field. Especially, sanctions and penalties about the education of woman students should be aggravated and in that regard encourages should be given to low-incomed families. At the same time, the family support units should be created about the education of women and their families should be informed especially in Eastern and Southeastern regions.

BIBLIOGRAPHY

Aminu A., 2011, "Government Wage Review Policy and Public-Private Sector Wage Differential in Nigeria". *African Economic Research Consortium Research Paper*, 223: 1-42.

Azam M. and Prakash N., 2010, "A Distributional Analysis of the Public-Private Wage Differential in India". *IZA Discussion Paper*, 5132: 1-20.

Baykal N., 2010, *Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Açısından Kalkınma Ajanslarının Misyonu: Kayseri Örneği*. Master Thesis, Karamanoğlu Mehmet Bey University, Turkey.

Becker, G., 1975, *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*, Second Edition, ISBN: 0-226-04109-3.

Blau F. D. and Kahn L. M., 1997, "Trends in the Gender Wage Differential in the 1980s". *Journal of Labor Economics*, 15(1): 1-42.

Bulutay T., 1995, *Employment, Unemployment and Wages in Turkey*. Ankara: International Labour Organization.

Campos M. M. and Centeno M., 2012, "Public-Private Wage Gaps in the Period Prior to the Adoption of the Euro: An Application Based on Longitudinal Data". Banco de Portugal, *Economics and Research Department Working Paper* (1/2012): 1-33.

Cergibozan R. and Özcan Y., 2012, "Türkiye İçin Bölgelere Göre Ücret Ayırıştırma Analizi: Ekonometrik Yaklaşım". *Kırklareli University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences* 1(1): 27-48.

Chatterji M., Mumford K. and Smith P. N., 2007, *The Public-Private Sector Wage Differential: Gender, Workplaces and Family Friendliness*. Available: www.sers.york.ac.uk/~pns2/Mumford%20EJ%20special.pdf (accessed 26 June 2012).

Chen C. and Wei Y., 2005, "Computational Issues for Quantile Regression". *Special Issue on Quantile Regression and Related Methods*, 67(2): 399-417.

Christofides L. N. and Pashardes P., 2002, "Self/Paid-Employment, Public/Private Sector Selection, and Wage Differentials". *Labour Economics*, 9(6): 737-762.

Chiswick, B. R., 1974, *Income Inequality: Regional Analyses within a Human Capital Framework*, New York; National Bureau of Economic Research.

Cudeville E. and Gürbüz L.Y., 2007, *Gender Wage Discrimination in the Turkish Labor Market*. Available at: <http://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00188745> (accessed 26 June 2012).

Çağlayan E. and Arikan E., 2011, "Determinants of House Prices in Istanbul: A Quantile Regression Approach". *Qual Quant* 45(2): 305-317.

Dougherty C., 2010, *A Comparison of Public and Private Sector Earnings in Jordan*. Available at: http://www.ilo.org/travail/whatwedo/publications/WCMS_145334/lang--en/index.htm (accessed 26 June 2012).

Elveren A. Y., 2010, "Wage Inequality in Turkey: Decomposition by Statistical Regions, 1980-2001". *Review of Urban & Regional Development Studies*, 22(1): 55-72.

Eraslan V., 2012, "Türkiye İşgücü Piyasasında Ücret Seviyesinde Cinsiyet Ayrımcılığı: Blinder-Oaxaca Ayrıştırma Yöntemi". *Journal of Faculty of Economics*, 62(1): 231-248.

Giordano R, Depalo D. and Pereira M.C et al., 2011, *The Public Sector Pay Gap in A Selection of Euro Area Countries*. Available at: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1406.pdf> (accessed 26 June 2012).

Groot S. P. T, Groot H. L. F and Smit M. J., 2011, *Regional Wage Differences in the Netherlands: Micro-Evidence on Agglomeration Externalities*. Available at: <file:///C:/Users/orkun/Downloads/cpb-discussion-paper-184-regional-wage-differences-netherlands-micro-evidence-agglomeration-external.pdf> (accessed 26 June 2012).

Güner F. D, 2009, *Gender Based Wage Differentials in the Turkish Labor Market*. Master Thesis, Istanbul Technical University, Turkey.

Güriş S, Çağlayan E. and Saçıldı İ. S., 2010, "Schooling and Wage Distribution for Male and Female Employees in the Public and Private Sector". *International Research Journal of Finance and Economics*, 40: 146-154.

Hartog J. and Oosterbeek H., 1993, "Public and Private Sector Wages in the Netherlands". *European Economic Review*, 37: 97-114.

Hausman R, Tyson L.D and Zahidi S., 2012, *The Global Gender Gap Report 2012*. Report, World Economic Forum, ISBN 92-95044-78-9, Geneva/Switzerland.

Hisarcıklılar M and Ercan H., 2005, "Gender Based Wage Differentials in Turkey". *Bilgi* 10(1): 45-62.

Ismail R and Jajri I., 2012, "Gender Wage Differentials and Discrimination in Malaysian Labour Market". *World Applied Sciences Journal*, 19(5): 719-72.

Ismail R., 2011, "Gender Wage Differentials in the Malaysian Services Sector". *African Journal of Business Management*, 5(19): 1-31.

Kagundu P. and Pavlova O., 2007, *Gender Wage Differentials in Uganda: Evidence from the Uganda National Household Survey*. Available at: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=990013 (accessed 27 June 2012).

Kale N., 1996, "Kadın-Erkek Eşitliği Sorunsalı". *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 29(1): 63-71.

Kasnakoğlu Z. and Dayıoğlu M., 1997, "Female Labour Force Participation and Earnings Differentials Between genders in Turkey". In: Rives J. M and Yousefi M (eds), *Economic Dimensions of Gender Inequality: A Global Perspective*. London: Praeger Westport, pp. 95-120.

Kershner M. K., 1997, *Male and Female Wage Differentials: Theories and Empirical Results of Labor Market Discrimination*. Available at: <https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/bitstream/handle/1794/891/97honorskershner.pdf?sequence=1> (accessed 27 June 2012).

Koenker R. and Bassett G., 1978, "Regression Quantiles". *The Econometric Society*, 46(1): 33-50.

Kurtoğlu F., 2011, *Quantile Regresyon: Teorisi ve Uygulamaları*. Master Thesis, Çukurova University Institute of Social Sciences, Turkey.

Leping K.O., 2005, *Public-Private Sector Wage Differential in Estonia: Evidence from Quantile Regression*. Available at: <http://infutik.mtk.ut.ee/www/kodu/RePEc/mtk/febpdf/febawb39.pdf> (accessed 26 June 2012).

Magnani E. and Zhu R., 2012, "The Gender Wage Differentials Among Rural-Urban Migrants in China". *Regional Science and Urban Economics*, 42(5): 779-793.

Metin K. and Üçgoğruk Ş., 1997, "İstanbul İlinde Gelir Farklılıklarının Belirleyen Etmenler: İnsan Sermayesi Modeli (1994)", *Ekonomik Yaklaşım*, 8(27): 283-302.

Mincer, J., 1974, *Schooling, Experience and Earnings*, National Bureau of Economic Research, New York.

Mincer, J., 1958, "Investment in Human Capital and Personal Income Distribution", *The Journal of Political Economy*, 66(4): 281.

Nahees R, Younas A and Arif A., 2012, "Wage Differential between Public and Private Educational Institutions: A Case Study of WahCantt". *Academic Research International*, 2(2): 504-517.

Oaxaca R., 1973, "Male-Female Wage Differentials in Urban Labor Markets". *International Economic Review*, 14(3): 693-709.

Özkaplan N., 2010, "Türkiye İşgücü Piyasasının Dönüşümü". In: Ufuk Serdaroğlu (eds), *İktisat ve Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Efil Press, pp. 301-361.

Psacharopoulos, G. 1973, *Returns to Education: An International Comparison*, Amsterdam: Elsevier.

Said M., 2011, "Competition and the Distribution of Sector and Gender Wage Gaps: Quantile Regression Evidence from Egypt". *International Research Journal of Finance and Economics*, 71: 48-69.

Sanger T., 2011, *Battle of the Wages: Who Gets Paid More, Public or Private Sector Workers?*. Available at: http://ywacacanada.ca/data/research_docs/00000222.pdf (accessed 26 June 2012).

Selim R. and İlkaraçan İ., 2002, *Gender Inequalities in the Labor Market in Turkey: Differentials in Wages, Industrial & Occupational Distribution of Men and Women*. Available at: <http://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/P405.pdf> (accessed 26 June 2012).

Su B. and Heshmati A., 2011, *Analysis of Gender Wage Differential in Chian's Urban Labor Market*. Available at: <http://ftp.iza.org/dp6252.pdf> (accessed 26 June 2012).

Şahin H., 2012, *GAP Bölgesi İşgücü Piyasası (Ücret Eşitsizliği)*. Available at: <http://www.tek.org.tr/dosyalar/gap10.pdf> (accessed 28 June 2012).

Türk-İş Raporu, 2005, *Türkiye'de Emek Piyasasında Kadınların Durumu*. Report, Turkey.

Wahlberg R., 2008, *The Gender Wage Gap across the Wage Distribution in the Private and Public Sectors*. Available at: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/17897/1/gupea_2077_17897_1.pdf (accessed 29 June 2012).

Wong, F., 2008, *Applying the Human Capital Model to the Australian Labour Market*, http://www.melbourneinstitute.com/downloads/hilda/bibliography/student_essays_dissertations/fwong.pdf, (accessed 25 June 2012).

Table 2. OLS and Quantile Regression Results for Men Employees in Region 1

Variables	OLS			Quantile Regression Models					
	Coef.	t value	Prob.	.10 Quantile			.25 Quantile		
				Coef.	t value	Prob.	Coef.	t value	Prob.
Age groups									
26-35	0.183	15.92*	0.000	0.132	11.24*	0.000	0.131	10.30*	0.000
36-45	0.238	17.11*	0.000	0.118	8.64*	0.000	0.139	9.39*	0.000
46+	0.200	12.20*	0.000	0.065	4.06*	0.000	0.095	5.71*	0.000
Sector									
Public	0.090	5.11*	0.000	0.312	19.56*	0.000	0.215	14.13*	0.000
Education Level									
Elementary school	-0.013	-0.77	0.440	0.014	0.66	0.509	0.004	0.19	0.851
Secondary school	0.044	2.64*	0.008	0.019	0.95	0.340	0.042	2.01**	0.044
High school	0.139	7.97*	0.000	0.080	3.79*	0.000	0.114	5.21*	0.000
University	0.413	17.77*	0.000	0.217	8.9*	0.000	0.293	11.73*	0.000
Marital Status									
Married	0.107	10.53*	0.000						
	0.107	10.53*	0.000	0.079	8.43*	0.000	0.094	9.17*	0.000
Other variables									
Individual administrative responsibility	0.192	7.60*	0.000	0.144	7.63*	0.000	0.163	8.80*	0.000
Social security	0.101	10.22*	0.000	0.142	14.54*	0.000	0.092	8.76*	0.000
Full day's work	0.515	9.62*	0.000	0.891	25.33*	0.000	0.685	18.61*	0.000
Weekly working time	-0.001	-1.36	0.173	0.060	0.19	0.847	-0.001	-1.55	0.120
Years of work	0.008	10.24*	0.000	0.004	6.17*	0.000	0.006	8.74*	0.000
Occupational groups									
Professionals	-0.093	-2.63*	0.009	0.034	1.46	0.143	-0.043	-1.80***	0.072
Assistant professionals	-0.326	-10.54*	0.000	-0.146	-6.51*	0.000	-0.231	-10.36*	0.000
Office and customer service employees	-0.489	-16.37*	0.000	-0.245	-10.57*	0.000	-0.349	-15.13*	0.000
Service and sales workers	-0.475	-16.11*	0.000	-0.244	-10.39*	0.000	-0.339	-14.79*	0.000
Skilled agricultural, animal husbandry, hunting, forestry and fishery workers	-0.612	-13.48*	0.000	-0.277	-5.59*	0.000	-0.438	-8.67*	0.000
Craftsmen and related trades workers	-0.468	-15.73*	0.000	-0.243	-10.14*	0.000	-0.331	-14.21*	0.000
Plant and machine operators and assemblers	-0.494	-16.67*	0.000	-0.239	-9.88*	0.000	-0.347	-14.85*	0.000
Unqualified workers	-0.641	-21.34*	0.000	-0.327	-12.92*	0.000	-0.467	-19.10*	0.000
Constant	6.428	101.31*	0.000	5.519	120.03*	0.000	6.011	128.90*	0.000
R ²	0.5312								
Pseudo R ²				0.2165			0.2441		
F stat. (Prob.)	333.61		0.0000						
Breusch-Pagan/ Cook-Weisberg heteroscedasticity test- χ^2 value (prob.)	1092.99		0.0000						

*, ** and *** denote the significance at 1%, 5% and 10% respectively.

Table 2.OLS and Quantile Regression Results for Men Employees in Region 1(continued)

Variables	Quantile Regression Models								
	.50 Quantile			.75 Quantile			.90 Quantile		
	Coef.	t value	Prob.	Coef.	t value	Prob.	Coef.	t value	Prob.
Age groups									
26-35	0.151	11.28*	0.000	0.173	8.63*	0.000	0.191	8.43*	0.000
36-45	0.184	11.72*	0.000	0.250	10.61*	0.000	0.290	10.80*	0.000
46+	0.155	8.83*	0.000	0.214	8.09*	0.000	0.278	9.21*	0.000
Sector									
Public	0.164	9.91*	0.000	0.148	5.65*	0.000	0.097	3.11*	0.002
Education Level									
Elementary school	-0.041	-1.87***	0.062	-0.034	-1.08	0.279	0.007	0.20	0.843
Secondary school	0.024	1.09	0.274	0.038	1.18	0.236	0.079	2.16**	0.031
High school	0.094	4.17*	0.000	0.138	4.22*	0.000	0.149	4.06*	0.000
University	0.346	13.54*	0.000	0.440	11.93*	0.000	0.563	13.57*	0.000
Marital Status									
Married	0.100	8.97*	0.000	0.100	5.88*	0.000	0.134	6.91*	0.000
Other variables									
Individual administrative responsibility	0.209	10.66*	0.000	0.160	5.42*	0.000	0.263	7.76*	0.000
Social security	0.082	7.34*	0.000	0.063	3.89*	0.000	0.068	3.73*	0.000
Full day's work	0.385	9.80*	0.000	0.414	7.09*	0.000	0.336	5.13*	0.000
Weekly working time	0.000	-0.83	0.407	-0.001	-0.83	0.406	0.000	-0.47	0.636
Years of work	0.010	13.31*	0.000	0.009	8.57*	0.000	0.008	6.56*	0.000
Occupational groups									
Professionals	-0.172	-6.77*	0.000	-0.164	-4.23*	0.000	-0.180	-4.03*	0.000
Assistant professionals	-0.369	-15.62*	0.000	-0.474	-13.39*	0.000	-0.422	-10.51*	0.000
Office and customer service employees	-0.539	-22.39*	0.000	-0.666	-18.84*	0.000	-0.661	-16.82*	0.000
Service and sales workers	-0.516	-21.91*	0.000	-0.641	-18.68*	0.000	-0.669	-17.99*	0.000
Skilled agricultural, animal husbandry, hunting, forestry and fishery workers	-0.625	-11.82*	0.000	-0.856	-10.96*	0.000	-0.892	-9.98*	0.000
Craftsmen and related trades workers	-0.514	-21.44*	0.000	-0.639	-18.24*	0.000	-0.635	-16.59*	0.000
Plant and machine operators and assemblers	-0.531	-22.23*	0.000	-0.674	-19.34*	0.000	-0.694	-18.27*	0.000
Unqualified workers	-0.673	-26.79*	0.000	-0.836	-22.92*	0.000	-0.896	-22.29*	0.000
Constant	6.630	137.05*	0.000	6.901	95.81*	0.000	7.115	88.24*	0.000
R ²									
Pseudo R ²	0.3066			0.3713			0.3953		
F stat. (Prob.)									
Breusch-Pagan/ Cook-Weisberg heteroscedasticity test- χ^2 value (prob.)									

*, **, and *** denote the significance at 1%, 5% and 10% respectively.

Table 3.OLS and Quantile Regression Results for Women Employees in Region 1

Variables	OLS			Quantile Regression Models					
	Coef.	t value	Prob.	.10 Quantile			.25 Quantile		
				Coef.	t value	Prob.	Coef.	t value	Prob.
Age groups									
26-35	0.185	11.21*	0.000	0.105	4.99*	0.000	0.128	8.31*	0.000
36-45	0.229	10.82*	0.000	0.095	3.96*	0.000	0.101	5.63*	0.000
46+	0.194	6.63*	0.000	0.068	2.18**	0.029	0.041	1.77***	0.076
Sector									
Public	-0.059	-2.38**	0.018	0.139	5.21*	0.000	0.079	4.31*	0.000
Education Level									
Elementary school	-0.059	-2.62*	0.009	-0.017	-0.49	0.623	-0.013	-0.52	0.604
Secondary school	0.020	0.97	0.331	0.010	0.30	0.764	0.022	0.87	0.387
High school	0.181	7.34*	0.000	0.102	2.67*	0.008	0.126	4.46*	0.000
University	0.425	14.79*	0.000	0.208	5.12*	0.000	0.297	9.93*	0.000
Marital Status									
Married	0.045	3.04*	0.002	0.016	1.10	0.272	0.035	3.03*	0.002
Other variables									
Individual administrative responsibility	0.207	5.69*	0.000	0.211	6.51*	0.000	0.260	10.70*	0.000
Social security	0.105	6.27*	0.000	0.176	8.78*	0.000	0.123	8.13*	0.000
Full day's work	0.609	10.92*	0.000	0.921	20.53*	0.000	0.823	25.10*	0.000
Weekly working time	0.000	-0.26	0.797	0.001	0.54	0.591	0.000	-0.56	0.573
Years of work	0.018	11.88*	0.000	0.014	8.38*	0.000	0.017	13.86*	0.000
Occupational groups									
Professionals	-0.277	-5.61*	0.000	-0.091	-2.44**	0.015	-0.172	-6.16*	0.000
Assistant professionals	-0.502	-10.56*	0.000	-0.266	-7.05*	0.000	-0.395	-14.02*	0.000
Office and customer service employees	-0.594	-12.94*	0.000	-0.302	-8.14*	0.000	-0.444	-16.13*	0.000
Service and sales workers	-0.616	-12.46*	0.000	-0.353	-8.40*	0.000	-0.463	-14.88*	0.000
Skilled agricultural, animal husbandry, hunting, forestry and fishery workers	-0.798	-3.32*	0.001	-0.705	-8.56*	0.000	-0.995	-11.01*	0.000
Craftsmen and related trades workers	-0.696	-13.83*	0.000	-0.433	-8.91*	0.000	-0.498	-13.96*	0.000
Plant and machine operators and assemblers	-0.576	-11.77*	0.000	-0.260	-5.43*	0.000	-0.409	-11.72*	0.000
Unqualified workers	-0.729	-14.85*	0.000	-0.362	-7.83*	0.000	-0.504	-14.96*	0.000
Constant	6.327	82.85*	0.000	5.458	80.50*	0.000	5.852	119.37*	0.000
R ²	0.6141								
Pseudo R ²				0.3565			0.3452		
F stat. (Prob.)	229.55		0.000						
Breusch-Pagan/ Cook-Weisberg heteroscedasticity test- χ^2 value (prob.)	238.03		0.000						

*, ** and *** denote the significance at 1%, 5% and 10% respectively.

Table 3. OLS and Quantile Regression Results for Women Employees in Region 1 (continued)

Variables	.50 Quantile			.75 Quantile			.90 Quantile		
	Coef.	t value	Prob.	Coef.	t value	Prob.	Coef.	t value	Prob.
Age groups									
26-35	0.171	10.58*	0.000	0.218	13.02*	0.000	0.237	8.55*	0.000
36-45	0.175	9.16*	0.000	0.274	13.61*	0.000	0.336	9.70*	0.000
46+	0.110	4.50*	0.000	0.203	7.73*	0.000	0.363	8.34*	0.000
Sector									
Public	-0.011	-0.57	0.569	-0.067	-2.89*	0.004	-0.061	-1.47	0.141
Education Level									
Elementary school	-0.039	-1.46	0.145	-0.103	-3.70*	0.000	-0.086	-1.88**	0.061
Secondary school	0.014	0.51	0.609	0.003	0.12***	0.907	0.002	0.04	0.966
High school	0.148	5.10*	0.000	0.158	5.41*	0.000	0.233	4.95*	0.000
University	0.384	12.40*	0.000	0.436	13.80*	0.000	0.551	10.55*	0.000
Marital Status									
Married	0.012	0.97	0.335	0.021	1.53	0.127	0.045	1.90***	0.058
Other variables									
Individual administrative responsibility	0.237	8.92*	0.000	0.214	7.41*	0.000	0.245	5.16*	0.000
Social security	0.062	3.86*	0.000	0.048	2.76*	0.006	0.044	1.54	0.123
Full day's work	0.721	19.81*	0.000	0.522	12.66*	0.000	0.318	4.73*	0.000
Weekly working time	-0.001	-1.46	0.144	-0.002	-2.12**	0.034	0.000	-0.29	0.775
Years of work	0.018	14.89*	0.000	0.017	13.34*	0.000	0.018	8.39*	0.000
Occupational groups									
Professionals	-0.259	-8.44*	0.000	-0.397	-11.74*	0.000	-0.511	-8.93*	0.000
Assistant professionals	-0.466	-15.11*	0.000	-0.617	-18.49*	0.000	-0.765	-13.69*	0.000
Office and customer service employees	-0.516	-17.24*	0.000	-0.712	-22.38*	0.000	-0.877	-16.46*	0.000
Service and sales workers	-0.544	-16.30*	0.000	-0.760	-21.49*	0.000	-0.901	-14.90*	0.000
Skilled agricultural, animal husbandry, hunting, forestry and fishery workers	-0.428	-3.68*	0.000	-0.893	-11.25*	0.000	-1.254	-12.99*	0.000
Craftsmen and related trades workers	-0.631	-16.58*	0.000	-0.858	-21.44*	0.000	-1.044	-15.53*	0.000
Plant and machine operators and assemblers	-0.530	-14.46*	0.000	-0.740	-19.58*	0.000	-0.925	-14.68*	0.000
Unqualified workers	-0.645	-18.26*	0.000	-0.890	-24.11*	0.000	-1.081	-17.59*	0.000
Constant	6.256	121.33*	0.000	6.845	125.08*	0.000	7.258	76.94*	0.000
R ²									
Pseudo R ²	0.4102			0.4386			0.4342		
F stat. (Prob.)									
Breusch-Pagan/ Cook-Weisberg heteroscedasticity test- χ^2 value (prob.)									

*, ** and *** denote the significance at 1%, 5% and 10% respectively.

Table 4. OLS and Quantile Regression Results for Men Employees in Region 7

Variables	OLS			Quantile Regression Models					
	Coef.	t value	Prob.	.10 Quantile			.25 Quantile		
				Coef.	t value	Prob.	Coef.	t value	Prob.
Age groups									
26-35	0.112	8.52*	0.000	0.154	10.55*	0.000	0.103	10.99*	0.000
36-45	0.123	8.31*	0.000	0.162	9.50*	0.000	0.102	9.34*	0.000
46+	0.125	7.20*	0.000	0.142	7.07*	0.000	0.111	8.74*	0.000
Sector									
Public	0.411	30.17*	0.000	0.393	21.45*	0.000	0.418	41.26*	0.000
Education Level									
Elementary school	-0.042	-2.72*	0.007	-0.004	-0.20	0.843	-0.023	-2.14**	0.033
Secondary school	-0.012	-0.72	0.469	0.001	0.03	0.972	-0.012	-1.10	0.271
High school	0.135	8.14*	0.000	0.093	4.72*	0.000	0.113	9.60*	0.000
University	0.450	20.58*	0.000	0.332	12.70*	0.000	0.395	26.36*	0.000
Marital Status									
Married	0.127	10.71*	0.000	0.204	15.34*	0.000	0.116	13.61*	0.000
Other variables									
Individual administrative responsibility	0.102	5.98*	0.000	0.049	2.48**	0.013	0.062	5.03*	0.000
Social security	0.221	23.11*	0.000	0.342	29.79*	0.000	0.293	40.97*	0.000
Full day's work	0.356	10.76*	0.000	0.666	21.71*	0.000	0.427	22.86*	0.000
Weekly working time	0.004	11.30*	0.000	0.002	3.90*	0.000	0.002	7.57*	0.000
Years of work	0.005	7.33*	0.000	0.007	7.59*	0.000	0.006	10.46*	0.000
Occupational groups									
Professionals	0.238	7.49*	0.000	0.954	33.34*	0.000	0.209	11.70*	0.000
Assistant professionals	0.149	4.29*	0.000	0.815	25.24*	0.000	0.112	5.59*	0.000
Office and customer service employees	0.033	1.61***	0.108	0.784	25.26*	0.000	0.071	3.70*	0.000
Service and sales workers	0.040	1.23	0.219	0.769	27.24*	0.000	0.026	1.51	0.132
Skilled agricultural, animal husbandry, hunting, forestry and fishery workers	0.012	0.23	0.821	0.470	9.07*	0.000	-0.004	-0.12	0.908
Craftsmen and related trades workers	0.162	4.68*	0.000	0.783	26.08*	0.000	0.116	6.28*	0.000
Plant and machine operators and assemblers	0.125	3.60*	0.000	0.800	25.44*	0.000	0.098	5.17*	0.000
Unqualified workers	0.077	2.24**	0.025	0.734	24.03*	0.000	0.069	3.74*	0.000
Constant	5.515	107.83*	0.000	4.101	88.06*	0.000	5.342	191.33*	0.000
R ²	0.5625								
Pseudo R ²				0.3537			0.3318		
F stat. (Prob.)	705.67		0.000						
Breusch-Pagan/ Cook-Weisberg heteroscedasticity test- χ^2 value (prob.)	364.60		0.000						

*, **, and *** denote the significance at 1%, 5% and 10% respectively.

Table 4. OLS and Quantile Regression Results for Men Employees in Region 7 (continued)

Variables	.50 Quantile			.75 Quantile			.90 Quantile		
	Coef.	t value	Prob.	Coef.	t value	Prob.	Coef.	t value	Prob.
Age groups									
26-35	0.077	7.26*	0.000	0.067	4.16*	0.000	0.097	3.93*	0.000
36-45	0.096	7.89*	0.000	0.075	4.05*	0.000	0.101	3.59*	0.000
46+	0.101	7.29*	0.000	0.102	4.80*	0.000	0.135	4.22*	0.000
Sector									
Public	0.551	55.43*	0.000	0.539	34.80*	0.000	0.416	16.39*	0.000
Education Level									
Elementary school	-0.031	-2.73*	0.006	-0.029	-1.73**	0.084	-0.068	-2.73*	0.006
Secondary school	-0.002	-0.14	0.889	0.020	1.12	0.261	-0.009	-0.35	0.728
High school	0.117	9.50*	0.000	0.118	6.50*	0.000	0.104	3.90*	0.000
University	0.388	25.00*	0.000	0.407	16.99*	0.000	0.415	11.49*	0.000
Marital Status									
Married	0.086	8.91*	0.000	0.090	6.08*	0.000	0.094	4.12*	0.000
Other variables									
Individual administrative responsibility	0.090	7.04*	0.000	0.106	5.41*	0.000	0.155	5.40*	0.000
Social security	0.182	24.16*	0.000	0.135	12.22*	0.000	0.087	5.38*	0.000
Full day's work	0.242	12.06*	0.000	0.241	7.98*	0.000	0.259	5.77*	0.000
Weekly working time	0.003	13.18*	0.000	0.004	11.38*	0.000	0.004	6.95*	0.000
Years of work	0.004	6.66*	0.000	0.002	3.10*	0.002	0.003	2.84*	0.004
Occupational groups									
Professionals	0.106	5.45*	0.000	0.120	4.01*	0.000	-0.024	-0.55	0.582
Assistant professionals	0.037	1.74***	0.082	0.047	1.46	0.143	-0.084	-1.77***	0.077
Office and customer service employees	-0.036	-1.77***	0.076	-0.074	-2.42**	0.016	-0.288	-6.34*	0.000
Service and sales workers	-0.050	-2.71*	0.007	-0.054	-1.89***	0.059	-0.243	-5.74*	0.000
Skilled agricultural, animal husbandry, hunting, forestry and fishery workers	-0.050	-1.45	0.146	-0.072	-1.35	0.176	-0.311	-3.97*	0.000
Craftsmen and related trades workers	0.070	3.68*	0.000	0.088	2.98*	0.003	-0.012	-0.28	0.779
Plant and machine operators and assemblers	0.020	1.04	0.298	0.005	0.17	0.862	-0.160	-3.56*	0.000
Unqualified workers	-0.035	-1.85***	0.064	-0.049	-1.71***	0.086	-0.212	-5.03*	0.000
Constant	5.808	204.01*	0.000	6.013	139.84*	0.000	6.469	102.27*	0.000
R ²									
Pseudo R ²	0.3852			0.4078			0.3383		
F stat. (Prob.)									
Breusch-Pagan/ Cook-Weisberg heteroscedasticity test- χ^2 value (prob.)									

*, ** and *** denote the significance at 1%, 5% and 10% respectively.

e
Table 5. OLS and Quantile Regression Results for Women Employees in Region 7

Variables	OLS			Quantile Regression Models					
	Coef.	t value	Prob.	.10 Quantile			.25 Quantile		
				Coef.	t value	Prob.	Coef.	t value	Prob.
Age groups									
26-35	0.072	2.69*	0.007	0.079	1.73***	0.083	0.022	1.39	0.164
36-45	0.107	2.68*	0.007	0.097	1.51	0.131	0.042	1.92***	0.055
46+	0.100	1.81**	0.070	-0.008	-0.11	0.913	-0.017	-0.62	0.538
Sector									
Public	0.496	14.77*	0.000	0.457	8.33*	0.000	0.458	23.96*	0.000
Education Level									
Elementary school	-0.057	-0.92	0.357	0.025	0.31	0.754	0.009	0.34	0.733
Secondary school	0.098	1.93**	0.051	0.332	4.91*	0.000	0.102	4.05*	0.000
High school	0.239	4.01*	0.000	0.422	4.92*	0.000	0.159	5.53*	0.000
University	0.454	7.11*	0.000	0.605	6.35*	0.000	0.332	10.16*	0.000
Marital Status									
Married	0.055	2.46*	0.014	0.153	4.22*	0.000	0.061	4.58*	0.000
Other variables									
Individual administrative responsibility	0.134	2.91*	0.004	0.014	0.21	0.836	0.014	0.58	0.564
Social security	0.456	13.45*	0.000	0.492	9.91*	0.000	0.530	29.58*	0.000
Full day's work	0.348	7.36*	0.000	0.762	13.67*	0.000	0.617	29.68*	0.000
Weekly working time	0.009	8.39*	0.000	0.007	4.63*	0.000	0.005	9.44*	0.000
Years of work	0.005	2.02**	0.044	0.013	3.18*	0.001	0.009	6.62*	0.000
Occupational groups									
Professionals	-0.025	-0.34	0.731	-0.070	-0.66	0.507	-0.020	-0.52	0.602
Assistant professionals	-0.300	-4.01*	0.000	-0.320	-2.89*	0.004	-0.299	-7.70*	0.000
Office and customer service employees	-0.331	-4.35*	0.000	-0.302	-2.92*	0.004	-0.341	-9.04*	0.000
Service and sales workers	-0.285	-3.54*	0.000	-0.273	-2.53*	0.012	-0.308	-7.64*	0.000
Skilled agricultural, animal husbandry, hunting, forestry and fishery workers	-0.287	1.92***	0.055	-0.273	-1.43	0.154	-0.439	-6.07*	0.000
Craftsmen and related trades workers	-0.672	-6.94*	0.000	-0.904	-7.88*	0.000	-0.730	-16.95*	0.000
Plant and machine operators and assemblers	-0.285	-2.78*	0.005	-0.145	-0.97	0.334	-0.306	-4.74*	0.000
Unqualified workers	-0.238	-2.74*	0.006	-0.294	-2.52*	0.012	-0.312	-7.18*	0.000
Constant	5.318	47.01*	0.000	4.364	30.52*	0.000	5.097	97.59*	0.000
R ²	0.7507		0.000						
Pseudo R ²				0.5595			0.5364		
F stat. (Prob.)	224.46		0.000						
Breusch-Pagan/ Cook-Weisberg heteroscedasticity test- χ^2 value (prob.)	219.60		0.000						

*, **, and *** denote the significance at 1%, 5% and 10% respectively.

Table 5. OLS and Quantile Regression Results for Women Employees in Region 7 (continued)

Variables	.50 Quantile			.75 Quantile			.90 Quantile		
	Coef.	t value	Prob.	Coef.	t value	Prob.	Coef.	t value	Prob.
Age groups									
26-35	0.044	1.57	0.116	0.103	4.75*	0.000	0.042	1.29	0.196
36-45	0.057	1.48	0.139	0.103	3.39*	0.001	0.020	0.45	0.651
46+	0.045	0.90	0.368	0.099	2.45*	0.014	0.036	0.60	0.549
Sector									
Public	0.559	16.80*	0.000	0.532	19.21*	0.000	0.484	10.85*	0.000
Education Level									
Elementary school	-0.021	-0.46	0.648	-0.045	-1.28	0.202	-0.105	-2.04**	0.042
Secondary school	0.051	1.14	0.256	0.048	1.35	0.177	0.068	1.34***	0.180
High school	0.213	4.32*	0.000	0.211	5.68*	0.000	0.209	4.05*	0.000
University	0.372	6.67*	0.000	0.456	10.59*	0.000	0.475	7.43*	0.000
Marital Status									
Married	0.052	2.16**	0.031	0.031	1.58	0.115	0.041	1.38	0.167
Other variables									
Individual administrative responsibility	0.094	2.11**	0.035	0.208	5.89*	0.000	0.377	7.29*	0.000
Social security	0.393	11.64*	0.000	0.305	11.74*	0.000	0.264	7.84*	0.000
Full day's work	0.146	3.57*	0.000	0.132	4.00*	0.000	0.170	3.49*	0.000
Weekly working time	0.007	6.98*	0.000	0.006	8.42*	0.000	0.006	5.38*	0.000
Years of work	0.004	2.08**	0.037	0.005	2.96*	0.003	0.008	3.34*	0.001
Occupational groups									
Professionals	-0.018	-0.27	0.788	-0.087	-1.60	0.110	-0.124	-1.50	0.134
Assistant professionals	-0.334	-4.76*	0.000	-0.294	-5.24*	0.000	-0.193	-2.26**	0.024
Office and customer service employees	-0.311	-4.47*	0.000	-0.332	-5.78*	0.000	-0.350	-4.04*	0.000
Service and sales workers	-0.281	-3.77*	0.000	-0.237	-3.81*	0.000	-0.244	-2.51*	0.012
Skilled agricultural, animal husbandry, hunting, forestry and fishery workers	-0.185	-1.41	0.160	-0.275	-2.69*	0.007	-0.451	-3.07*	0.002
Craftsmen and related trades workers	-0.550	-6.77*	0.000	-0.449	-6.64*	0.000	-0.398	-3.78*	0.000
Plant and machine operators and assemblers	-0.298	-2.56*	0.011	-0.339	-3.58*	0.000	-0.319	-2.57*	0.010
Unqualified workers	-0.197	-2.50*	0.013	-0.205	-3.20*	0.001	-0.297	-2.99*	0.003
Constant	5.688	60.44*	0.000	5.944	78.29*	0.000	6203683.000	55.37*	0.000
R ²									
Pseudo R ²	0.5502			0.5018			0.4332		
F stat. (Prob.)									
Breusch-Pagan/ Cook-Weisberg heteroscedasticity test- χ^2 value (prob.)									

*, **, and *** denote the significance at 1%, 5% and 10% respectively.

KIRIM SAVAŞI'NDA İSTANBUL, İZMİR VE ÇANAKKALE'DEKİ İNGİLİZ HASTANELERİ

Oya DAĞLAR MACAR*

ÖZET

Kırım Savaşı'nda Osmanlı'nın müttefiki olan İngilizler; başta İstanbul olmak üzere Doğu'da pek çok hastane açtılar. Savaş boyunca hem cepheden gelen yaralılar hem de başta kolera olmak üzere salgın hastalıklar; dikkatlerin hastanelere ve hastane hizmetlerine çevrilmesine neden oldu. Hastanelerin durumu İngiliz askeri sağlık hizmetlerinin zayıflığını da ortaya çıkardı. Bunun üzerine İngiliz yetkililer hastanelerde zorunlu olarak yeni düzenlemelere gittiler. Savaş boyunca hastanelerde yapılan tüm düzenlemeler İngiliz askeri sağlık teşkilatında köklü bir değişime neden oldu. Bu makalede İstanbul, İzmir ve Çanakkale'de açılan İngiliz hastaneleri, bunların özellikleri ve verdikleri hizmetler incelenmiştir. Savaşın sağlık boyutu üzerine yapılan araştırmalarda hastaneler konusu önemli bir yer tuttuğundan, bu çalışmanın da söz konusu alanda yapılacak çalışmalara bir katkı sunması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İngiliz Hastaneleri, Kırım Savaşı, Erenköy Hastanesi, İzmir Hastanesi, Sağlık Hizmetleri, Askeri Tıp.

ABSTRACT

BRITISH HOSPITALS IN ISTANBUL, SMYRNA AND DARDANELLES IN THE CRIMEAN WAR

The British, ally of the Ottoman Empire during the Crimean War, opened many hospitals in the East, primarily in Istanbul. Both the wounded soldiers from the front and epidemics especially cholera drew attention to the hospitals and the hospital services. The conditions of the hospitals revealed the weakness of the British Military health services. Therefore the British authorities had to put new regulations in British hospitals. All arrangements made in hospitals throughout the war caused a fundamental transformation in the British military health organisations. This article focuses on British hospitals, their features and services in Istanbul, Smyrna and the Dardanelles. This study intends to provide a contribution to studies about the war's health aspect.

Keywords: British Hospitals, Crimean War, Erenköy Hospital, Smyrna Hospital, Health Service, Military Medicine.

* Doç. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (oyadr@ticaret.edu.tr)

Giriş

Kırım Savaşı Osmanlı İmparatorluğu ile Rus Çarlığı arasında başlayan ve daha sonra İngiltere ve Fransa'nın da dahil olduğu bir savaştır. İngiltere 19. yüzyılda kendi çıkarları doğrultusunda Osmanlı toprak bütünlüğünü korumaktan yanaydı. Fransa da statükonun devamı için Osmanlı toprak bütünlüğünü savunuyor ve Rusların Akdeniz'de hâkimiyet kurma isteğini kendi çıkarları için tehlikeli buluyordu. Bu yüzden iki devlet Rusya'ya karşı kısa bir süre sonra Osmanlı'nın müttefiki haline geldiler.

Osmanlı için ilk kez bu dönemde, “yakında ölecek hasta adam” deyimini kullanan Rusya, imparatorluk mirasının paylaşılması tasarısını bir an önce gerçekleştirmek amacıyla önce Kudüs ve çevresindeki kutsal yerler sorununu ortaya atmış, ardından da Osmanlı'ya bir ittifak önererek, Osmanlı sınırları içinde yaşayan Ortodoksların resmi koruyuculuğunu istemişti. Bu teklifin Bâb-ı Âli tarafından reddedilmesi üzerine Rusya, 22 Haziran 1853'te Eflak ve Boğdan'a girdi. Bunun üzerine Osmanlı İmparatorluğu 29 Eylül 1853'te Rusya'ya savaş ilan etti. Böylece 19. yüzyılın en önemli savaşlarından biri olan Kırım Savaşı başlamış oldu.

Kırım Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son derece hazırlıksız girdiği bir savaş oldu. Savaş hazırlıkları Osmanlı'nın Rusya'ya savaş ilan etmesinden itibaren sadece 20 gün sürdü (Aydın, 2007, s. 3). Rusya'nın 1853'de Tuna voyvodalıklarını işgal etmesi üzerine Osmanlı Devleti bir yandan Tuna'daki hisarların güçlendirilmesine çalışırken bir yandan da Mısır ve Tunus'tan takviye birlikler istemişti. 20.000 Mısırlı ve 8.000 Tunuslu askerden oluşan takviye kuvvetler, Tuna'ya gitmek üzere, Ağustos ayında İstanbul'da toplandılar. İstanbul kısa süre içinde Karadeniz'de çıkan savaşın doğal üssü haline geldi. Osmanlı başkenti için yaklaşan tehlikeyi gören İngiliz ve Fransız filoları da bir süre sonra İstanbul'a gelip demirlediler. Böylece İstanbul, Rusya'ya karşı denizden savunulmak üzere takviye edilmiş oldu. Güvenliği bir nebze kadar sağlanmakla birlikte, İstanbul, ilerleyen tarihlerde müttefiklerin arka arkaya gelen kara ordularıyla ve savaş boyunca Kırım cephesinden nakledilen binlerce yaralı ve hastayla, kaldırılması çok zor olan başka bir yükün altına girdi (Ahmet Muhtar Paşa, 2015, s. 69-71).

30 Kasım'da Batum'a yardım götüren Osmanlı donanmasının Sinop açıklarında Rus donanması tarafından batırılması, savaşın seyrini tümüyle değiştirdi. Boğazların ve İstanbul'un tehlikeye girdiğini görüp endişelenen İngiltere ve Fransa derhal Rusya'ya bir ultimatoma verdiler. Çar I. Nikola bu ultimatoma reddetti. Bunun üzerine, İngiltere ve Fransa 12 Mart 1854'de Osmanlı Devleti ile

ittifak anlaşması imzalayarak savaşa dahil oldular. Bir yıl sonra Sardinya Krallığı da Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin yanında savaşa girdi.

Kırım Savaşı üç ayrı cephede, kara ve deniz savaşı olarak gerçekleşti. Kafkasya ve Rumeli cephelerinde kara savaşı, Kırım cephesinde ise amfibik¹ savaş yapıldı.

Kırım Savaşı'nda Osmanlı ordularının başında Ömer Paşa, Fransa ordusunun başında kariyerinin önemli bir kısmını Afrika'da geçirmiş olan Marchal Jacques de Saint Arnaud, İngiliz kuvvetlerinin başında da tecrübeli bir komutan olan Lord Raglan bulunuyordu. 20 Eylül 1854 tarihinde 89 savaş ve 267 taşıt gemisi ile birlikte 30.000 Fransız, 21.000 İngiliz ve 60.000 Osmanlı askeri Kırım'a çıkarıldı (Karal, 2011, s. 239-240). Sardunya Hükümeti de daha sonra Kırım'a 15.000 kişilik bir kuvvet gönderdi. Bu kuvvetlerin başında Sardunya Hükümeti'nin eski savaş bakanı General Alfonso de la Marmora bulunuyordu. Rus kuvvetlerinin asker sayısı ise 51.000'di (Anglesey, 1971, s. 105).

Müttefik ordularının harekât planına göre, Müttefik askerleri Osmanlı topraklarına giriş niteliğinde olan Gelibolu üzerinden İstanbul'a geliyor, burada bir süre bekledikten sonra cepheye sevk ediliyorlardı (Akyüz, 2007, s. 173). İngiliz, Fransız ve Sardunya ordularının İstanbul'a gelmesiyle, başkent askeri bir karargâh halini aldı. 30 Mayıs 1854 tarihli *The New York Times* gazetesi 7,000 kişilik İngiliz ordusunun İstanbul'a ulaştığını, 5,000 kişinin daha beklendiğini, gelen askerlerin Üsküdar'daki barakalara yerleştirildiğini ve koşullarının son derece iyi olduğunu, ayrıca Boğaz'ın karşısında çok geniş bir alana, Fransız topçu birlikleri için de barakalar hazırlandığını yazdı (The New York Times, 30 Mayıs 1854).

Kısa bir süre içinde Kırım'a sevk edilmek üzere İngiliz askerleri Selimiye Kışlası ile Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı arasındaki bir kampa, Fransızların bir kısmı Davutpaşa Kışlası'na (Akyüz, 2007, s. 174), Prens Napoleon komutasındaki diğer Fransız birlikleri Üsküdar'da Selimiye Kışlası civarına (Edgerton, 1999, s. 125), Fransız donanmasındaki askerler ise 7 Aralık 1854'te Heybeliada'daki kışlaya yerleştirildiler (BOA. HR.MKT. 94/57).

İstanbul'da toplanan müttefik birliklerinin bir kısmının, Nisan ayından beri Silistre'de Rus ordusu tarafından kuşatma altında tutulan Osmanlı birliklerine yardıma gönderilmesine karar verildi. Karadan yapılacak ikmalin güçlüğü göz

¹ Denizden karaya yapılan harekât.

önünde bulundurulurken, müttefik kuvvetlerin Varna'da toplanması kararlaştırılmıştı. Bu amaçla 28 Mayıs 1854'te İngiliz ve Fransız birlikleri İstanbul'dan gemilere bindirilerek Varna'ya gönderildiler. Takviye kuvvetlerin gelmesi üzerine kuşatmayı devam ettiremeyeceklerini anlayan Ruslar 23 Haziran'da Silistre'den çekildi.

Müttefikler Eylül 1854 sonlarında Kırım'a ulaştı. Ancak Kırım'da başlayan mücadele umulanın aksine uzun sürdü. 11 aylık kuşatmadan sonra, bir taarruzun ardından müttefiklerin 10 Eylül 1855'te Sivastopol'e girmeleri ve Ömer Paşa'nın Kafkas Cephesi'nde Rusları bozguna uğratmasıyla Ruslar savaşı kaybetti. Fakat Kars, 25 Kasım'da Rusların eline geçti (Yıldız, 2007, s. 208). İki yıl süren mücadelede, Çar I. Nikola'nın ölümü (2 Mart 1855) ve yerine II. Aleksandr'ın geçmesi ile Rusların savaşı kazanma ümitleri tamamen kayboldu. Çar'ın barış istemesi üzerine 1 Şubat 1856'da savaş bitti (Aydın, 2007, s. 3) ve 30 Mart 1856'da Paris Barış Antlaşması imzalandı.

İstanbul'daki İngilizler Hastaneleri

Kırım Savaşı'nda gerek Rusya'nın gerekse müttefik güçlerin sağlık hizmetleri konusunda yeterli oldukları söylenemez. Ordu birlikleri askeri teçhizata verdikleri önemi sağlık hizmetlerine vermemişler, savaş başladıktan sonra yaşanan güçlüklerle paralel olarak sıhhiye hizmetleri ve kadrolara ilişkin düzenlemeleri yapmak zorunda kalmışlardır.

Garrison'un Kırım Savaşı'nda orduların sağlık kadrolarına ilişkin verdiği rakamlar şöyledir;

Tablo 1: Kırım Savaşında Orduların Sağlık Görevlisi Mevcudu

	Ordu Mevcudu	Sağlık görevlisi mevcudu
Fransız	309,268	500
İngiliz	97,864	448
Rusya	324,478	1,608 cerrah ve 3,759 sağlık görevlisi
Sardunya	21,000	88 cerrah
Osmanlı	35,000*	-

Kaynak: Fielding H. Garrison, *Notes on the History of Military Medicine*, Washington: Association of Military Surgeons, 1922, s. 171.

* Kırım Savaşı'nda Osmanlı ordusunda Mısırlı, Tunuslu, Boşnak ve Arnavut askerlerden oluşan bölükler de bulunuyordu (Göksel, *Toplumsal Tarih*, s. 49).

Kırım Savaşı'nda Osmanlı hükümeti İstanbul'daki bazı kışlaları, pek çok resmi binayı ve hastaneyi İngiliz ve Fransızlara verdi. Savaşın başlangıcında İstanbul'a gelen müttefik kuvvetlerinden İngiliz askerlerinin bir kısmı Selimiye Kışlası ile Çengelköy'deki Kuleli Kışlası'na (Akşam, 1946, s. 39), bir kısmı da İzmit'e yerleştirilmişlerdi (Ahmet Muhtar Paşa, 2015, s. 33). Hastane olarak ise, İngilizlere ağırlıklı olarak İstanbul'un Anadolu yakasındaki binalar tahsis edilmişti.

İstanbul'daki İngiliz Hastaneleri

Önceleri Kırım'dan gelen yaralı ve hasta İngiliz askerleri oldukça modern sayılan Haydarpaşa Hastanesi'nde (*Palace Hospital*) tedavi edilmişti (Baylen & Alan Conway, 1968, s. 106). Fakat hasta sayısının artması ve hastane kapasitesinin yetmemesi üzerine, yeni hastanelere ihtiyaç duyuldu. Bunun üzerine İngilizler Kuleli'deki (Çengelköy) Süvari Kışlası, Beyoğlu'ndaki İngiliz Saint George Hastanesi ile Dolmabahçe Hastanesi (*Stable Hospital*), Tarabya'da Sultan Köşkü'nden hastaneye dönüştürülen ve İngilizler tarafından *Royal Naval and Marine Hospital* adı verilen deniz hastanesini kullandılar. Bu hastanelere ek olarak Haliç'te demirli "Bombay" ve "Menduhiye" isimli iki savaş gemisi hastane gemisine dönüştürüldü. Bu iki gemi savaş boyunca İngilizlerin hizmetine tahsis edildi. Bombay hastane gemisi savaşta Rus esirler için de kullanıldı. Ayrıca İngiliz askerlerinin tamamen Kırım'a sevk edilmesinden sonra boşalan Selimiye Kışlası ve civarında, 1.800 yataklı barakalardan oluşan Kışla Hastanesi (*Barrack Hospital*) ve Merkez Hastanesi (*General Hospital*) de kuruldu (Richardson & Terrot, 1977, s. 93, 104). Selimiye'deki Kavak Kasrı da İngilizler tarafından hastane olarak kullanıldı (Terzioğlu, 1991, s. 43).

N. Cantlie'nin hesaplamalarına göre, 1855 yılının Ocak ayında, İngilizlere tahsis edilen İstanbul'daki hastanelerin yatak kapasitesi şöyleydi:

Tablo 2: Ocak 1855'de Bazı İngiliz Hastaneleri ve Yatak Kapasiteleri

Hastane Adı	Yatak Sayısı
Merkez Hastanesi (General Hospital)	968
Kışla Hastanesi (Barrack Hospital)	1,704
Kışla Hastanesine bitişik Barakalar	530
Haydarpaşa Hastanesi (Palace/Hareem Hospital)	444
Kuleli Hastanesi ve Kışlası (Koulali Hospital and Barracks)	748
Toplam	4,394

Kaynak: John Shepherd, *The Crimean Doctors, A History of the British Medical Services in the Crimean War*, Volume II, Avon: Liverpool University Press, 1991, s. 343.

İngilizlere tahsis edilen yerlerden biri, Haydarpaşa Kışlası ve Haydarpaşa hastanesiydi. Haydarpaşa'nın bir sürü ek binası vardı ve bu binalar hem askerler hem de asker aileleri için kullanılıyordu. Örneğin bu binalardan birinde aileleriyle birlikte diplomatik misyon kalıyor, bunların çocukları da başka bir binada geçici olarak kurulmuş olan bir okula devam ediyordu. Hastane binası daha çok Nekahathane olarak kullanılmaktaydı ve buraya İngiliz subayları kabul ediliyordu. Haydarpaşa hastanesi güneşli, temiz ve iyi donanımlı bir hastaneydi. Hastaneye İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Stratford de Redcliff'in eşi Lady Redcliff önemli miktarda para bağışında bulunmuştu. Hastanedeki yemeklere de oldukça dikkat ediliyor, subayların menüsü birinci sınıf Fransız aşçıları tarafından hazırlanıyordu (Edgerton, 1999, s. 128, 129). Fakat Haydarpaşa Hastanesi Şubat 1855'te yandı. Bunun üzerine nekahat dönemindeki hastalar, Abidos, Malta, Korfu'ya veya doğrudan İngiltere'ye gönderildiler (Shepherd, 1999, s. 343).

İngilizler Kuleli'deki binaları da hastaneye çevirmişlerdi. Üç ayrı binadan oluşan Kuleli'nin iki binası İngilizler tarafından hastane olarak kullanıldı. Toplam 1200 yatak kapasitesi olan bu iki hastane binası yukarı (ya da merkez hastanesi) ve aşağı hastane olarak adlandırıldılar. Aslında savaşın başlarında Kuleli'deki merkez hastane binasında Sardunyalılara da yer verilmişti ama onlar burasını hiç kullanmadılar. Diğer yandan bu hastanelerde İngiliz askerlerinin yanı sıra Rus yaralı ve esirleri de kaldı. Kuleli'de ayrıca, bir binicilik okulu yer alıyordu. 1855 sonbaharında binicilik okulu ve aşağı hastane Alman lejyonuna kışla ve hastane olarak verildi (Pincoffs, 1857, s. 9, 13). Savaşın ilerleyen dönemlerinde mevcut İngiliz hastaneleri ihtiyacı karşılayamamaya başladı. Kırım'dan çok sayıda yaralı ve hasta asker gemilerle İstanbul'a sevk ediliyordu. Bu nedenle İngilizler Osmanlı Devleti'nden Büyükdere'deki Rus elçiliğinin yazlık binasını da istediler (Woodham-Smith, 1951, s. 131). Bu arada Selimiye'deki Merkez Hastanesi (*General Hospital*) de ağırlıklı olarak yaralı askerlere tahsis edildi (Edgerton, 1999, s. 128, 129).

Savaşın başında İngiliz ordusu, Fransızlarla birlikte, Silistre'ye yapılacak harekât için Varna'da toplanmıştı. İngiliz askerleri için Devna Gölü'nü gören bir alan askeri kamp yeri olarak belirlenmişti (Woodham-Smith, 1951, s. 131). Bu arazideki harap bir bina da hastane olarak seçilmişti. Aslında burası hastane olarak hiç de uygun bir alan değildi. Hastanenin etrafı sağlıklı koşullar içeriyordu. Fakat İngilizler buna aldırış etmediler ve 3 Haziran 1854'te Üsküdar'dan gönderilen az sayıdaki hastane ekipmanıyla binayı hastane olarak düzenlediler (Richardson & Terrot, 1977, s. 55-56). Bu arada müttefik orduları 27 Mayıs 1854'ten itibaren Varna'da toplanmaya başladı.

12 Temmuzda ise hiç hesapta olmayan başka bir sorun ortaya çıktı: Kolera.²

Marsilya'dan Gelibolu'ya getirilen Fransız askerleri Gelibolu'da sağlık kontrolünden geçirilmiş ve bazı askerlerde kolera tespit edilmiştir. Bu durumda askerlere karantina uygulanması yoluna gidilmiş (BOA, HR.MKT. 81/10), fakat hastalık yine de önlenememiştir. Karantina uygulamasının ardından Varna'ya gönderilen bu askerler, kolera'yı diğer askeri birliklere de bulaştırmışlardır. Varna'da kolera'yı önlemek için her ne kadar Sıhhiye Meclisi'nin kararları uygulanmaya çalışılmışsa da, o kadar kalabalık grupları denetlemek ve tahaffuz tedbirlerini uygulamak mümkün olmamıştır (Sarıyıldız, 2002, s. 312). Hastalığın yayılmasında, gerekli önlemlerin alınamaması da etkili olmuştur. Bu tarihlerde koleranın sıhhi temizlikle bağlantısı bilinmiyordu. Aslında içme suyunun kaynatılarak içilmesinin kolera'yı önleyebileceği John Snow isminde bir İngiliz doktor tarafından bulunmuştu ama bulguları genellikle göz ardı edilmişti. Tam tersine, Varna'daki kirli göllerden su içilmeye, aşırı içki tüketimine ve hangi sularla yıkandığı bile bilinmeyen sulu meyvelerin yenmesine devam edildi. Askeri yetkililer sıhhi kuralların uyulması konusunda da herhangi bir düzenlemeye gitmediler. Tuvaletlerin taşmasına, hayvan leşlerinin açıkta bırakılmasına kimse aldırmadı (Figes, 2012, s. 209). Temmuz ayının aşırı sıcakları, su kıtlığı ve hijyen yetersizliği gibi sebepler de tüm bu koşullara eklenince, kolera askerler arasında salgına dönüştü. Bununla birlikte şehirdeki su ve kanalizasyon şebekesi birbirine karıştığı için hastalık askerlerle sınırlı kalmayarak tüm şehre yayıldı. İngilizler, Haziran ayında 20 asker kaybettiler, Ağustos'ta bu sayı 859'a çıktı.

The Times gazetesi savaş muhabiri William Russel Varna'da gördüklerini ve hastalıktan dolayı yaşanan kayıpları şu şekilde anlatmıştı;

“Düşünülmesi bile insanı ürperten korkunç olaylar burada günlük vakalar arasında. Sahilde yürürken kumdan çıkan bir çalı görür ve sopanızla orayı karıştırırsanız samana sarılmış, köpeklerin ve akbabaların insafına bırakılmış bir cesedin orada gömülü olduğunu anlayıp dehşete kapılırsınız. Ölü bedenler limanda deniz dibinden yükseliyor, suda batıp çıkıyor veya denizden yüzerek ve sürüklenerek gemidekilerin tiksinti duyan bakışlarının önünden geçiyor- hepsi yüzer vaziyette, dimdik ve güneşin altında kaldığından mide bulandırıcı” (Ponting, 2015, s. 127).

Varna'da koleranın yanı sıra dizanteri, humma (ateş), sıtma ve çeşitli bağırsak hastalıkları da ortaya çıktı. Çığ gibi büyüyen hasta sayı yüzünden, İngilizlerin ellerindeki ilaçlar kısa sürede tükendi. Ulaşım zorlukları nedeniyle

² Bu salgın 1830'larda Hindistan ve Orta Asya'da başlayan büyük kolera andemisinin bir uzantısıydı.

yeniden ilaç takviyesi de alınamadı ve bir süre sonra Varna'daki hastane hiçbir şekilde ihtiyacı karşılayamaz hale geldi (Richardson & Terrot, 1977, s. 55-56).

Üsküdar Kışla Hastanesi (Barrack Hospital)

20 Eylül 1854'te yapılan Alma Muharebesi'nden sonra Üsküdar'daki Selimiye Kışlası İngiliz yaralılarına tahsis edildi. Bunun hemen yanında, 1000 kişinin yattığı bir İngiliz mezarlığı bulunuyordu. Bu mezarlıkta Rus subayları da yatıyordu. İngilizlerin Kışla Hastanesi (Barrack Hospital) adı verdikleri bina, Üsküdar'da Harem İskeleyi'nin yukarısındaki kışlanın içinde bulunuyordu. Hastaneye dönüştürüldüğü ilk zamanlar son derece bakımsız bir durumdaydı (Akşam, 1946). Hastane olarak kullanılan odalar ve koğuşların çoğu pislik içindeydi ve hijyen için hiç araç-gereç yoktu. Fareler, bitler, pireler, sinekler ve türlü haşarat her yeri kaplamıştı. Duvarlar rutubetten yosunla kaplanmıştı. Her yer küf ve pislik kokuyor, nefes almayı zorlaştırıyordu. Hastanenin donanımı da son derece kötüydü. Battaniyeler hem yetersiz hem de pisti. Doğru dürüst yatak olmadığından hastalar pis zeminde yatıyor, pirelerin kuşattığı yastıkları kullanıyorlardı. Yatak olmadığından her yer bu pis yastıklarla kaplanmıştı. Bunların arasında yürümek neredeyse imkânsızdı (Edgerton, 1999, s. 127). 14 Şubat 1855'te *The Lancet*'ta yayınlanan bir yazıda hastanenin pisliğinden söz ediliyor, her yerde şişelerin, boş kutuların olduğu fakat ilacın bulunmadığı, ishal hastalarının tuvalet ihtiyacının ancak yarısının karşılanabildiği belirtiliyordu (*The Lancet*, 65/1642, 17 Şubat 1855, s. 1199). Hastane için ayrı bir mutfak ve çamaşırhane yapılmamıştı. En kötüsü, su çok yetersizdi. Bu yüzden ne hastalar ne de onların çamaşırları yıkanabiliyordu. Temizlik için süpürge, sabun, dezenfektan gibi malzemeler yoktu. Tüm bu koşullar altında hijyenden söz etmek imkânsızdı. Öte yandan hastanenin hem doktor hem de sağlık görevlisi kadroları oldukça yetersizdi. 1854 Kasımında Florence Nightingale'in gelişine kadar hasta ve yaralılarına bakacak hemşire yoktu. Doktor ve cerrah sayısı çok azdı. İlaç, bandaj, morfin, lağzımlık (sürgü) yoktu. Hastalar için ayrı bir koğuş düzeni yapılmadığından hastalar ile yaralılar aynı koğuşlarda karışık olarak yatıyorlardı. Tüm bu koşullar hastalıkların ortaya çıkması ve yayılması için yeterliydi. Bütün bu kötü duruma rağmen Dr. John Hall 1855 Ocağına kadar, İngiliz hastanelerinin eksiği olmadığı konusunda İngiliz Savaş Bakanlığı'na rapor vermişti. Bunda yardımcısı ve hastaneler müfettişi olan Duncan Menzies'in de payı vardı. Menzies, İngiliz hastanelerine yaptığı teftişlerde, tüm hastanelerin birinci sınıf bir düzen ve konfor içinde olduklarını bildirmişti. John Hall da Savaş Bakanlığı'na gönderdiği yazılarda bu doğrultuda görüş bildiriyor ve hiç kayıp vermezsek, cerrah ve askeri doktor sayımız yeterli diyordu. Oysa hastanelerin tıp kadrosu çok eksikti. Doktorlar tüm zamanlarını yaralıların ameliyatlarına ve ampütasyonlara (bacak ve

kol kesme işlemlerine) harcadıklarından, günlerce hatta haftalarca bekleyen hastalara bakmaya bile fırsat bulamıyorlardı. Üstelik operasyonlarda da zaten başarı şansı çok düşüktü. Hastane kayıtlarına göre, ilk 44 kişinin 38'i bacağı kesildikten sonra ölmüştü. Esir Rus askerleri için ise durum çok daha vahimdi. Onlar tamamen gözden çıkarılmış ve Kışla Hastanesi'nde ayrı odalarda, tedaviden tamamen mağdur bırakılmışlardı (Edgerton, 1999, s. 127-129).

Hall ve Menzies'in yanlış değerlendirmelerinin kabul görmesinde diğer İngiliz yetkililerin de etkisi vardı. Özellikle askeri yetkililer savaşın ilk zamanlarında hastaneleri dahi ziyaret etmiyorlardı. Örneğin Lord Raglan *The Times*'in çok sert eleştirilerine kadar Balaklava'daki hastaneleri bir kez bile ziyaret etmemişti. Dolayısıyla hastane koşulları ve hastaların durumuyla ilgili herhangi bir fikri yoktu. Bu haberlerin çıkması ve gelen eleştiriler üzerine defalarca hastaneyi ziyaret etti, hastalarla yakından ilgilendi ve var olan durumu düzeltmek için önerilerde bulundu. Aynı şekilde Doğu'da bulunan aristokratlar yaralı ve hasta askerleri bu yazıların ardından ziyaret etmeye başladılar (Edgerton, 1999, s. 129).

Öte yandan Savaş Bakanı Sidney Herbert, Florence Nightingale'i Türkiye'deki İngiliz Genel Hastaneleri Hemşirelik Kurumu'nun başına getirerek, İstanbul'a gönderdi. Nightingale resmen askeri hiyerarşiye tabiydi fakat ilginç bir şekilde Ordu Sıhhiye Dairesi'ndeki aksaklıkları Savaş Bakanlığı'na bildirme görevini de almıştı. Nightingale, Türkiye'deki hastanelerde görevlendireceği hemşireleri, Savaş Bakanı'nın eşi Elizabeth Herbert ile birlikte seçerek, kendi ekibini oluşturdu. Florence Nightingale ve otuz sekiz hemşireden oluşan hemşire ekibi 4 Kasım 1854'te İstanbul'a geldi. Nightingale İstanbul'da bulunduğu süre içinde İngilizlerin en büyük ve en sorunlu hastanesi olarak bilinen Üsküdar Kışla Hastanesi'nde görev yaptı. Nightingale'in geldiği tarihte Inkerman Muharebesi'nden yüzlerce yaralı hastaneye adeta akın etti. Hastanenin kötü olan koşulları, yeni gelen yaralılarla beraber baş edilemez bir duruma geldi. Hastanenin sıhhi koşulları hala son derece yetersizdi. Tuvaletler, koğuşlarda ve koridorlarda duran tahta küvetlerden ibaretti. Su ihtiyacı henüz giderilememişti. Çok sayıdaki ishalleri hasta tam anlamıyla berbat bir durumdaydı. Binalar sürekli gelen hasta askerlerden dolayı çok kalabalıktı ve yeterli yatak olmadığından dolayı yaralı, hasta ve can çekişen askerler kirli döşemelere sıkıştırılarak dizilmiş yer yataklarında birlikte yatıyorlardı. Eski borular kırıldığı için ısıtma sistemi de çalışmıyordu (Figs, 2012, s. 317). Aralık ayına gelindiğinde Üsküdar Kışla Hastanesi'nde gözle görülür herhangi bir iyileşme olmamıştı. Hastane kangreni, diğer Üsküdar hastanelerinde olduğu gibi Kışla Hastanesi'nde de çok sık rastlanan endemik bir hastalıktı. Bu tarihte son 2000 hastanın Sivastopol karşılarındaki siperlerde savaşırken savaş dışı

kaldığı ve Üsküdar'a gönderildiği belirtiliyordu ama bunlara yer bulmak neredeyse imkânsızdı. 19 Aralık'ta Üsküdar Hastanesi'nde 4.221 hasta ve yaralı olduğu belirtilmişti. Balaklava'da binden fazla hasta ve yaralı asker hastanelere gönderilmeyi bekliyordu. Hastaneler ve hastane çadırları hastalarla dolmuştu. Bunların çoğu kötü ve ölümcül durumdaydı. Üsküdar ve Pera'daki eski hastanelere Kuleli'deki hastane ve yenileri eklenmiş olmasına rağmen, daha çok hastaneye ihtiyaç vardı (The Lancet, 65/1637, 13 Ocak 1855, s. 51, 52). Üsküdar Kışla Hastanesi'nde her gün saat iki civarında cesetler, onları mezarlara götürmek üzere gelecek vagonlara bindirilmek üzere sıralanıyordu. 1854 Kasım ayının başından, 1855 Şubatının sonuna kadar aşağı yukarı 9.000 kişi Kışla Hastanesi'nde yaşamını kaybetmişti (Edgerton, 1999, s. 128). 1855 yılının Ocak ve Şubat aylarında İngiliz hastanelerinde durum daha da kötüleşti. Kışla hastanesi ile birlikte Üsküdar'daki Merkez Hastanesi de tıka basa doldu.

Üsküdar Merkez Hastanesi (*General Hospital*) Kışla Hastanesi'nin güneyinde bulunan bir Türk hastanesiydi. Dörtgen bir binaydı ve ortasında bahçe olarak kullanılan bir avlusu vardı. Merkez Hastanesi, Kışla Hastanesi'ne göre birçok açıdan daha iyi durumdaydı. Koğuşların idaresi, kanalizasyonu, havalandırması ve özellikle Türk hamamları gayet düzgündü. Hastaneye eklenmiş bir de ameliyathanesi vardı (Pincoffs, 1857, s. 8). 1855 başında hemen her gün binlerce yaralının gemilerle Kırım'dan gelmesiyle Üsküdar'daki tüm hastaneler gibi Merkez Hastanesi'nde de yatak kalmadı. Ama en kötü durumda olan Kışla Hastanesi'ydi. Sadece 5 Şubat'ta, Kırım'dan Üsküdar'daki Kışla Hastanesi'ne 4,000 hasta getirilmişti (Goldie, 1997, s. 95). Koğuşlarda yatak bulamayan hasta ve yaralı askerler koridorlara konan yataklarda ya da yerlerde yatırıldılar. Hastanelerdeki aşırı yoğunluk tıbbi bakımı da yetersiz kıldı ve bu yüzden çok sayıda kişi yaşamını yitirdi. Aşırı kalabalık yüzünden Şubat ayında hastanelerin kapasitesi 600 yatak daha arttırıldı (Shepherd, 1991, s. 343). 24 Şubat 1855'te *The Lancet* dergisinde yayınlanan bir yazıda *The Times*'in yayınladığı listeye göre, Kışla Hastanesi'ndeki ölümlerin günde 50 kişiye vardığının hesap edildiği belirtilmişti. Hastalıktan ölümlerin sayısı belirgin bir biçimde yüksekti. Bunun sebebi halsizlik, yorgunluk, kötü beslenme ve yetersiz tıbbi bakımdı. Tüm bu problemler İngiliz askeri tıp hizmetlerinin yetersizliğini açıkça ortaya koyuyordu (The Lancet, 65/1643, 24 Şubat 1855, s. 224).

Üsküdar'daki Merkez Hastanesi dolunca, Selimiye Kışlası'nın başhekimisi Menzies topçu barakalarının da hastaneye dönüştürülmesini emretti. Aslında bu binalar da çok berbat durumdaydı ve hastaneye dönüştürülmeye hiç elverişli değildi. Üstelik içine konacak sıhhi malzeme de yoktu. Ama her şeye rağmen, bu barakalar

hastane olarak kullanıma açıldı. Bununla birlikte, İngilizler 1855 Ocak ayının sonunda Kuleli'deki Osmanlı süvari barakalarının da hastaneye dönüştürülmesini talep ettiler. Büyükelçi'nin eşi Lady Stratford, rahibe-hemşireler ve gönüllü kadınlardan oluşan bir grup burasının yürütülmesini üstlendiler (Woodham-Smith, 1951, s. 132, 192).

Üsküdar'daki hastanelerin tıka basa dolması üzerine 1855 Şubatında Balaklava'da 1,000 kişilik bir hastane daha yapıldı (Goldie, 1997, s. 115).

Üsküdar Kışla Hastanesi'nin koşulları ancak Nisan 1855'ten itibaren iyileşmeye başladı. Bunu hasta istatistiklerinden açıkça görmek mümkündü. Mart ayında hastaneye 2, 833 hasta gelmişti, Nisan ayında bu sayı 1, 629'e kadar gerilemişti (Shepherd, 1991, s. 520).

Mayıs ayında Lord Raglan'ın karargâhında görevli bir cerrah olan Dr. Mapleton hastaneyi ziyaret etti. Dr. Mapleton hastanedeki Türk ve İngiliz hastaların iyi durumda olduklarını, birkaç istisna dışında hastanenin de hasta kabulüne uygun olduğunu belirtmişti. Eksiklik olarak gördüğü şeylerden biri tuvaletlerin dışarıda ve kötü durumda olmasıydı. Hastanenin kalabalık olması durumunda bu tuvaletlerin ihtiyaca asla cevap veremeyeceğini belirterek, durumu tıbbi otoritelere ve mühendislere bildirmişti. Dr. Mapleton uzun süreli hastalığı olanların İngiltere'ye gönderilmesini de önermişti. Ona göre İstanbul, İzmir ve Doğu'daki diğer hastaneler sıcaklıktan dolayı bu hastalar için uygun değildi (The Lancet, 65/1655, 19 Mayıs 1855, s. 523).

Tarabya Hastanesi

Tarabya Hastanesi 1854 başında Osmanlı Bahriye Nezareti tarafından hastaneye dönüştürülmüş bir köşktü. İngilizler tarafından *Royal Naval and Marine Hospital* adı verilen hastane iki binadan oluşan 40 yataklı bir yerdi. Savaşın ilerleyen dönemlerinde görülen ihtiyaç üzerine yatak kapasitesi 100-150'ye çıkarıldı. Hastanenin ilk zamanlarında hemşirelik hizmetleri, tıbbi bilgisi ve pek de yeteneği olmayan 23 bahriyeli tarafından veriliyordu. Fakat tıbbi donanımı ve kadrosu 1854 boyunca gelişme gösterdi. Bu çerçevede, 1854 Kasımında Amirallik, Nightingale ve hemşirelerinin başarılı çalışmaları üzerine bu hastaneye çalışkan ve iyi referanslı hemşireler gönderdi. Bu hemşirelerin seçimi Nightingale tarafından ve İngiltere'deki Kadınlar Komitesi tarafından yapılmıştı. Nightingale, muhtemelen en az bir kez Tarabya Deniz Hastanesi'ni ziyaret etti ama yönetime bir müdahalesi olmadı (Shepherd, 1991, s. 550).

1854 yazında İngiliz donanmasından Tarabya Deniz Hastanesi'ne, humma, kolera ve bağırsak hastalıkları nedeniyle hasta girişleri oldu. Ancak bunlar hızla Malta'ya gönderildiler. Çünkü Sivastopol kuşatmasından dolayı gelmesi beklenen yaralılar için mümkün olduğunca boş yatak tutulmaya çalışılıyordu. Ekim bombardımanından sonra hastaneye birçok yaralı geldi. Ayrıca Kasım ve Aralık 1854 tarihlerinde Balaklava'dan ishal, dizanteri, skorbüt, donma ve veremden dolayı çok sayıda denizci tedavi gördü.

Kırım Savaşı boyunca Tarabya Deniz Hastanesi'ne kabul edilen vaka sayısı 1,775 idi. Savaş sonrasında gündeme gelen bir başka resmi raporda ise bu sayı 1,519 olarak gösterilmiş, bunun 148'inin ölümle sonuçlandığı belirtilmiştir. Bu iki rakam arasındaki 256 sayılık fark ya teşhis konmamış ya da önemsiz vakaların dikkate alınmamış olmasından kaynaklandığı ihtimalini akla getirmektedir. Tarabya Deniz Hastanesi'nde en sık görülen ateşli hastalıklardı. Bu hastalık teşhisiyle hastaneye giren 154 kişiden 27'si öldü. 1855'in ilk aylarında Kırım'dan 61 skorbüt vakası gelmişti. Bu hastaların tedavisi hafif bir diyet ve kontrollü ölçüde şarap verilerek yapılıyordu. Fakat hastalık birçoğunda hızla tifoya döndü ve çok azı kurtulabildi. Öte yandan hastanede skorbüt kaynaklı 80 ülser vakası da bulunuyordu. *H.M.S. Albion* gemisinden 1854 Aralık ile 1855 Ocak aylarında 20 çiçek vakası hastaneye kabul edildi. Bunlardan 3'ü öldü. 1854 Ekim ile 1855 Mart tarihlerinde hastalıktan ölenlerin oranı % 40'a ulaştı. Bu hastalıkların dışında hastane kayıtlarında, 108 farklı hastalıktan giriş yapıldığı, bunlardan 4'ünün öldüğü yer alıyordu. Bu listenin en geniş grubunu ise cinsel hastalık vakaları (sifilis, gonorea vs.) oluşturuyordu (Shepherd, 1991, s. 550, 551, 592).

İngilizler burada ölen askerlerin gömülmesi için Osmanlı makamlarından hastane civarında bir yer talep ettiler (BOA, İ.HR. 114/5575). Önce istedikleri arazi Tarabya Kasrı'na yakın olduğu gerekçesi ile uygun bulunmadıysa da, daha sonra etrafında iki Hristiyan kabristanı olduğunun anlaşılması üzerine bu talep kabul edildi. Böylece Tarabya Hastanesi'nin yakınlarında bir de İngiliz askeri mezarlığı kurulmuş oldu (BOA. HR. MKT, 91/7).

İzmir ve Çanakkale'deki İngiliz Hastaneleri

Kırım Savaşı'nda İngilizler İstanbul dışında iki sivil hastaneyi hizmete soktular. Bunlar, İzmir Hastanesi ile Erenköy Hastanesi idi. Her iki hastanenin açılışı da İngiliz askeri çevrelerince epey tartışma yaratmış, bilhassa İngiliz askeri tıp çevreleri sivil doktor ve cerrahları küçümser bir tavır takınarak hastanelerin açılışına sıcak bakmamışlardı (Pincoffs, 1857, s. 40-51). Fakat bu tartışmalara rağmen,

hastaneye ve tıp hizmetlerine olan büyük ihtiyaç ve mevcut askeri kadroların ihtiyacı karşılayamaması dolayısıyla sivil hastanelerin kurulmasına karar verilmişti. Sivil hastanelerin kurulmasında Fransız ordusunun sivil tıp kadrolarından yararlanması da İngilizlere örnek olmuştu. Bu çerçevede 1855 Ocak ayında İzmir’de ilk sivil İngiliz hastanesi açılmış, Çanakkale’de de 3000 yataklı ikinci bir sivil hastane kurulmuştu (Karayaman, 2008, s. 61). Bu hastanelerin tüm doktor ve hemşireler sivillerden oluşturulmuştu (Edgerton, 1999, s. 129).

İzmir Hastanesi

1854 Aralık ayında Üsküdar Hastaneleri anormal kalabalıklaştı. Kırım’dan her gün gemilerle nakledilen yaralı ve hasta İngiliz askerleri için daha fazla yatağa ihtiyaç vardı. Bunun üzerine İngiliz birlikleri için bir nekahathane kurulması düşünüldü ve uygun bir yer arayışına girildi. Bu amaçla Thomas Morehead İzmir’e gönderildi. Morehead, incelemelerinin ardından hastane için uygun olacağını düşündüğü bir bina buldu. Aslında bu bina oldukça bakımsızdı fakat konumu ve fiziksel koşulları itibarıyla hastane olarak kullanılmaya elverişliydi (Shepherd, 1991, s. 424). Morehead’ın önerdiği yer İzmir’de Sarı Kışla olarak bilinen Konak Meydanı’ndaki binaydı. Morehead Ocak 1855’te konuyla ilgili bir rapor hazırlayarak Sıhhiye Birliği Komutanı Dr. John Hall’a gönderdi. Raporda, İzmir’in Kırım’a buharlı gemiyle 4 gün, Üsküdar’a ise 1,5 gün uzaklıkta olduğu vurgulayarak, hem cepheye hem de Üsküdar’a yakın bir mesafede olmasının avantajları üzerinde duruyordu. Ayrıca hastane olarak kullanılacak bina şehrin aşağısında, sahile çok yakın bir yerdeydi. Bu durum gemilerle gelecek hasta ve yaralı askerlerin hastaneye kolaylıkla nakledilebilmelerini sağlayacaktı. Hastane 3 katlı geniş bir merkezi blok ile iki yanında küçük kanatlar şeklinde yapılmış iki binadan oluşuyordu. Geniş odalar 648 hastayı alabilecek şekilde düzenlenebilirdi. Eğer koridorlar da kullanılırsa hastanenin yatak kapasitesi 1.112’ye kadar çıkarılabiliyordu. Su depoları gayet iyi durumda olduğundan, hastanenin en önemli ihtiyacı olan su konusunda herhangi bir zorluk çekilmeyecekti. Rapor aslında çok ayrıntılı değildi ama hastane için çok gerekli koşullar iyi bir şekilde araştırılmıştı. Çevre, iklim koşulları ve arazinin topoğrafyasıyla ilgili olarak ise herhangi bir bilgi içermiyordu. Hall bu raporu kabul etti ve İzmir’de sivil bir hastane kurulmasına hızla başlandı (Karayaman, 2008, s. 61). Kısa sürede 28 odalı bu kışla binası 800-1000 yatak kapasiteli bir İngiliz hastanesine dönüştürülerek, Şubat ortasında hizmete açıldı (Pincoffs, 1857, s. 45).

İzmir Hastanesi sekiz kısma ayrılmıştı. Her bölümde doktor ve cerrahlardan oluşan üçer kişilik ekipler bulunuyordu. Önceleri cerrahi ve tıbbi birimlerin

birbirinden tümüyle ayrı olması düşünülmüştü ama hastanenin kalabalıklaşmasıyla bu mümkün olmadı (A Lady, 1856, s. 41).

Alınan karara göre, İzmir Hastanesi'nin kadroları tamamıyla sivil İngiliz doktorlardan oluşacaktı (Shepherd, 1991, s. 424). Buna uygun olarak hastane kadrosu Hall tarafından titizlikle organize edildi. Hastanenin ilk başhekimini 68 yaşında, John Forbes isimli çok ünlü bir doktordu. Dr. Forbes, *British and Foreign Medical Review* dergisinin editörü ve tıp dünyasında çok etkili bir isimdi. İzmir Hastanesi'ne başhekim olarak atandığı 1855 Şubatında açıklanmıştı. Fakat bu görevlendirme hiçbir zaman fiiliyata geçmeyecekti. Çünkü atanmasından kısa bir süre sonra Dr. Forbes İzmir'e gitmekten vazgeçtiğini açıkladı. Bunun üzerine Dr. John Forbes'in yerine Dr. John Meyer isminde, kimsenin o ana kadar ismini bile duymadığı başka bir kişi görevlendirildi. Bu yeni atama, o dönemde İngiliz tıp çevrelerinde birçok eleştirilerin çıkmasına neden oldu. Dr. Forbes gibi bir ismin yerine, Dr. Meyer'in getirilmesinde bilimsel kriterlerin hiçbir şekilde dikkate alınmadığı, Dr. Meyer'in karısının akrabalık ve yakın çevre ilişkilerinden dolayı Sidney Herbert'in isteğiyle bu göreve atandığı iddia edilmişti (Aliquis, 1855, s. 376).

Dr. Meyer göreve başlayıncaya kadar İzmir Hastanesi baş cerrah M'Leod tarafından idare edildi. Bu dönemde her şey geçici olarak düzenlendiğinden, hastanede tam bir düzenin sağlanamadığı anlaşıyordu. Odalar hastaların sayısına göre düzenleniyordu. Örneğin, acil bir durum olduğunda diğer odalardan ekstra yataklar getiriliyor ve hastalar için alelacele oda hazırlanıyordu. Sıhhi ilkeler de pek yerine getirilmiyordu. Dr. Meyer'in gelmesiyle hastanede kalıcı bir düzen sağlandı ve hastane gayet iyi bir şekilde işletildi (A Lady, 1855, s. 44).

Hastane kadrosunda ilk önce 3 cerrah ile 5 yardımcı cerrah bulunuyordu. Buna ek olarak hastanede hemşireler ve hademeler de vardı (Shepherd, 1991, s. 423). Bu küçük kadro nekahat dönemindeki yaklaşık 600 hastaya hizmet verecekti. İzmir Hastanesi aslında Nightingale'in nüfuz alanındaydı ama onun İzmir'deki hemşire kadrolarını planlamasına ilişkin bir kayıt bulunmamaktadır. Nightingale kadrosundan olmasa da İzmir Hastanesi'nde gönüllü İngiliz kadınlar ve hemşireler görev yaptılar (Association Medical Journal, 4/180, 1856, s. 501). İngiltere'den gelen hemşireler geldiklerinde organizasyon ve hastane düzeni ile ilgili bazı zorluklar yaşamış olsalar da, daha sonra bunlar sivil yönetim tarafından düzeltildi (The Leader, 7/329, 1856, s. 667, 668). Şubat 1855 tarihinde büyük miktarda hasta kabulü gerçekleşti. Şubat ayında hasta sayısı 737 iken, Şubat-Mart arasında bu rakam 993'e çıktı. Bu hastaların 127'si öldü. Ölenlerin sayısı hastaların % 13'üne tekabül ediyordu ki aslında bu bir nekahathane için yüksek bir orandı. Bu durumda

İzmir Hastanesi'nin sıhhi koşullarının iyileştirilmesi gerektiği ortaya çıktı. Bu çerçevede hastanenin kadrosu genişletilerek, tıbbi donanım ve sağlık koşulları yeniden düzenlendi. Kadro, bir başhekim, üç doktor, beş cerrah, altı doktor asistanı, on asistan cerrah ve bir askeri doktora çıkarıldı. Buna ayrıca bir sekreter, 9 eczacı, bir inşaat mühendisi de eklenmişti. Hastanedeki tek subay, Albay Dr. Henry Starks idi (Shepherd, 1991, s. 424, 425).

İzmir Hastanesi'nin çalışma koşulları, Dr. Meyer'in gayretleriyle, gayet tatminkâr şekilde düzenlenmişti. Çalışanların sözleşmeleri bir yıllıktı. Aylıklarına³ ek olarak doktorlar yıllık gelirlerinin yarısı kadar pirimle ödüllendiriliyorlardı. Bu koşullar İngiltere'deki doktorlara cazip gelmiş olmalı ki, İzmir hastanesi için kadro başvuruları açıldığında ilk iki haftada beklenenin çok üzerinde başvuru olmuştu. Shepherd'in belirttiğine göre Londra hastanelerinin koridorlarında “İzmir’e gidiyor musun?” sorusu çok sık sorulur olmuştu (Shepherd, 1991, s. 421, 431).

Hastaneye en yüksek sayıda hasta Şubat ayında gelmişti (737 kişi). En düşük hasta girişi, 17 kişi ile Eylül ayında oldu (Shepherd, 1991, s. 421, 427). Şubat-Kasım 1855 arasında İzmir Hastanesi'ne 1,887 hasta girişi oldu, bunlardan 154'ü öldü. (% 8) Hastane kayıtlarına göre bunların 1,685'i Kırım'dan direkt gelmişti. 1855 yılında İngiltere, İzmir'de kışlada bulunan hastaların büyük kısmının iyileştiğini, fakat diğer hastalarla bir arada kalmaları tehlikeli olacağından, bu askerler için İzmir'e yarım saat mesafede bulunan İzmir Karantina binasının kendilerine tahsis edilmesini talep etmişti. İngiltere'nin İzmir Konsolosu tarafından iletilen bu teklif, hükümette görüşülmüş ve karantina tabibi ve başkâtabin görüşleri de alınarak bir karara varılmıştır. Buna göre, karantinanın tümüyle boşaltılarak, İngilizlere tahsis edilmesinin mümkün olmadığı, fakat karantinanın yanında geçici olarak inşa edilmiş olan 300 kişilik koğuşların şimdilik kendilerine verilebileceği bildirilmiştir. Bu karar İngilizler tarafından da uygun bulunmuş ve bürokratik işlemler tamamlandıktan sonra İngiliz askerlerinin buraya nakledilmesine karar verilmiştir (BOA., HR.SYS., 1352/22, 8.4.1855). Bu tarihten itibaren Karantina binasının bir kısmı İzmir Hastanesi'nden gönderilen nekahat dönemindeki hastalar için kullanılmaya başlanmıştır.

İzmir Karantina binası deniz kenarında, sıhhi, temiz ve büyük bir bina olduğundan hastalar için çok uygundu. Karantinanın bir bölümü de İngiliz subaylar ve cerrahların kalması için düzenlenmişti. Şehirden uzak ve sessiz olması da büyük

³ Başhekime yılda 2000 pound, cerrah ve doktorlara 800-1000 pound, asistanlara 200-600 pound ödeniyordu.

bir avantajdı. Karantinadaki hastanede mutlaka bir cerrahın olmasına özen gösteriliyordu. Ayrıca burada önce Mr. Escreet sonra da Mr. Windsor isimli papazlar da kaldılar. Zaman zaman Latin Katolik bir papaz da buraya gelerek kalıyor ve hastaların dini vecibelerini yerine getirmelerine yardımcı oluyordu. Buraya hiç hemşire gönderilmediğinden, hastaların bakımı hademeler tarafından yapılıyordu. Hastalığı nükseden hastalar hemen İzmir Hastanesi'ne geri gönderiliyorlardı (A Lady, 1856, s. 45).

1855 yılının Haziran ayında İzmir Hastanesi'nin Askeri doktoru Storks ile mühendis Brunton, Erenköy'de kurulması planlanan sivil hastane için görevlendirilerek, hastaneden ayrıldılar (Shepherd, 1991, s. 433). İzmir Hastanesi, 26 Kasım 1855'e kadar İngiliz askerlerine hizmet verdi ve bu tarihten sonra hastaneye İsviçre'ye ait askerler yerleştirildi (Karayaman, 2008, s. 61). Hastanede Kırım savaşı boyunca yaklaşık 2,000 hasta tedavi edildi. Ölüm oranı % 8 civarındaydı (Edgerton, 1999, s. 129). İzmir Hastanesi hizmet verdiği dönem boyunca gayet iyi kullanılan ve beklenen yararı sağlayan bir hastaneydi. Burada elde edilen deneyim İngilizlere savaş sırasında sivil hastanelerin ihtiyaca tatminkâr bir şekilde cevap verebileceğini kanıtlamış oldu (Shepherd, 1991, s. 433).

Erenköy Hastanesi

Erenköy Hastanesi, Çanakkale yakınlarında, Kırım Savaşı'nın ikinci yarısında kurulmuş sivil bir hastaneydi. Erenköy İngiliz Sivil Hastanesi (*Renkioi British Civil Hospital*) adıyla biliniyordu. Tamamen sivil doktorlardan oluşan deneyimli bir kadrosu vardı. Erenköy Hastanesi Isambard Kingdom Brunel ismindeki bir İngiliz mühendis tarafından planlanmış ve John Brunton adında bir mühendis tarafından yapılmıştı (Aslan, 2016, s. 88). Hastanenin inşasıyla ilgili ilk öneri Ocak 1855'te gündeme gelmiş (Silver, 2004, s. 55), hemen ardından hastane için uygun bir yer aranmaya başlanmıştı.

Nisan 1855'te hastane için uygun yer aramaya giden Dr. Edmund Parkes, mühendis Brunton, Üsküdar'ın mütahiti Jenner ve İngiliz konsolos Frank Calvert ile bölgeyi gezerek, Erenköy mevkiinin hastane için uygun olduğu yönünde Panmure'ye bir rapor sundu. Plana göre hastane paralel iki sıra şeklinde yapılacak ve toplam 1,768 yatak kapasiteli 34 hastane ünitesinden oluşacaktı (Shepherd, 1991, s. 438, 439). Önerilen plan kabul edildi ve Mayıs 1855'te Çanakkale'de Erenköy mevkiinin 1,5 km kuzeydoğusunda (Aslan, 2016, s. 88) hastanenin yapımına başlandı. Erenköy Hastanesi'nin yapımı için bölgeye sekiz ayda 23 gemi, 11 bin 500 ton malzeme taşındı. İngiltere'den İlk malzeme gemisinin Erenköy'e ulaştığı tarih 8

Mayıs 1855'ti (Silver, 2004, s. 55). Hastanenin yapımı çok kısa sürede tamamlanarak, Ağustos başında kullanıma hazır hale getirildi. Fakat hastane planının bazı detayları hiçbir zaman gerçekleşmedi. 1,768 yatak kapasiteli olması planlanan hastane, açıldığı tarihte bu sayının çok altındaydı. Zaman içinde yatak kapasitesi artırıldı. Hastanenin yöneticiliğine getirilen Dr. Parkes'ın belirttiğine göre, Temmuz 1855'te hastane 300 yataklıydı, Ağustosta yatak sayısı 500'e, 1856 Ocak ayında ise 1500'e kadar çıkarıldı. Kapatıldığı tarih olan Mart 1856'da hastane, 2000 hasta kabul edilebilecek duruma gelmişti. Mart 1856'da hastanede 15 ünite, 3 mutfak ve iki çamaşırhane ile doktorların ve hemşirelerin ayrı ayrı kalacakları konforlu binalar bulunuyordu (Shepherd, 1991, 438, 439). Hastanede her bir koğuş 50 kişilikti. Hastane pavillion biçiminde yapılmış, tek kat ahşap binalardan oluşuyordu. Döneminin üçüncü büyük prefabrik yapısıydı. Kırım Savaşı'ndan sonra İngiltere'deki pek çok hastanenin yapımında bu hastaneden etkilenildi. Modern sıhhi tesisatı ve sifonlu klozetleri vardı. Klozetlerin kullanımı bilhassa ishaller hastalıklarda büyük kolaylık ve hijyen sağlıyordu. Erenköy Hastanesi'nin klozetleri tamamen bu hastalar dikkate alınarak tasarlanmıştı. O dönemde bu tip bir klozetlerin kullanımı bilinmediğinden, hastanenin mimarı Brunel klozet kullanımı konusunda hastaneye kullanma talimatları göndermiş, özellikle içine bir şey atılmasını yasaklamıştı. Bu klozetler o kadar kullanışlıydı ve işe yaramıştı ki, savaş bittikten sonra İngilizler bunları sökerek, İngiltere'ye götürdüler ve Netley'deki yeni askeri hastanede kullandılar.

Hastanede dikkati çeken bir başka ayrıntı ise, havalandırma tesisatıydı. Hastanelerde havalandırma ihtiyacının gerekliliği anlaşıldığından, çatıya havalandırma bacaları yapılmıştı. Bunların gelişmiş hali daha sonra Amerikan İç Savaşı'ndaki hastanelerde uygulanacaktı. Hastane planında hijyene büyük önem verildiği anlaşıyordu. Koğuşlar hastaların yıkanabileceği şekilde yapılmıştı. Aynı zamanda 400 derece sıcaklığa ulaşabilen kuru yıkama/etüv kabinleri vardı. Odalardaki yataklar iki sıra halinde dizilmiş ve askerin rahatı dikkate alınarak dizayn edilmişti (Silver, 2004, s. 55-57).

Erenköy Hastanesi'nin yapıldığı tarihte, Kırım'dan gönderilen pek çok hasta için hastaneye acil ihtiyaç vardı ve Üsküdar'da yer yoktu (Shepherd, 1991, s. 438). Burası Üsküdar'daki hastaneleri rahatlatmak amacıyla yapılmış, ağırlıklı olarak nekahat dönemindeki hastalara hizmet vermesi düşünülmüştü. Erenköy Hastanesi'ne hastaları yönlendirme sorumluluğu hastaneler müfettişi John Hall'da idi. Fakat Hall, en başından itibaren sivil hastanelere ve sivil doktorlara karşı önyargılı bir tavır içindeydi. Onun bu tavrı dönemin katı askeri bakış açısını yansıtıyordu. İngiliz askeri çevrelerinden Erenköy Hastanesi'ne gelen olumlu

referansların sayısı yok denecek kadar azdı. Hall’a göre, sivil hastaneler çok masraflıydı ve Erenköy hastanesi de çok geç inşa edilmişti. Ayrıca burası Kırım’a çok uzaktı ve Üsküdar’a da 100 mil mesafedeydi (Silver, 2004, s. 55). Hall’un bu yaklaşımı Erenköy Hastanesi’nin en başından itibaren ikinci plana itti. Kırım’dan gönderilecek hastalar, Hall’un kararıyla, Erenköy Hastanesi yerine coğrafi yakınlığı nedeniyle Sinop Hastanesi’ne yönlendirildiler (Shepherd, 1991, 438). Savaş boyunca da hastane uygun şekilde kullanılamadı. Toplamda bu hastanede 1,400 kişi tedavi gördü ve en kalabalık olduğu zamanlarda bile hastanede bulunan hasta sayısı 642 kişi olarak kayıtlara geçti. Sadece Redan düştüğünde ve Sivastopol kuşatması bittiğinde hastane tam kapasite çalıştı. Aslında Erenköy Hastanesi düzgün planlanmış, iyi yönetilmiş ve modern bir hastanenin tüm avantajlarını taşıyan bir yerdi. Bu özelliklerinden dolayı Kırım Savaşı’nı modern hastanecilik açısından incelememizi zorunlu kılan önemli bir örnekti. Aynı zamanda denizasıra hastanelerin de ilk örneklerinden biriydi. Hastalar gemilerle limana getiriliyor, buradan demir raylar üzerinde atların çektiği vagonlara bindirilerek Erenköy Hastanesi’ne taşınıyorlardı. Hastanenin beş binası Üsküdar’dan gelen hastalara ayrılmıştı. Bu hastane görev yapan doktorlar, daha önce askeri hastanelerde deneyimi olan genç doktorlardı. Daha ileri yaştaki ve daha deneyimli doktorlar ise idari pozisyonlarda bulunuyorlardı ve hastalarla ilgilenmiyorlardı (Silver, 2004, s. 55-57). Hastaneye James Clark ve Dr. Parkes tarafından seçilen az sayıda hemşire gönderilmişti (Shepherd, 1991, s. 441).

1856 Haziranından sonra Erenköy Hastanesi’ne hasta kabul edilmedi. Temmuz’da son hasta da taburcu edildikten sonra hastane kapatıldı. Bazı doktorlar Mart ayından önce evlerine döndüler. Erenköy’ü en son terk eden Dr. Goodeve, Dr. Edmund Parkes ve cerrah Dr. Thomas Spencer Wells oldu (Shepherd, 1991, s. 443).

Erenköy Hastanesi’nin kapanmasının ardından hastane binası sökülerek satıldı. Hastaneden günümüze kadar ulaşan tek şey hastanenin çeşmesi oldu (Allen, 1999, s. 78). Sıhhiye birliği komutanı Dr. John Hall, en başından itibaren kurulmasına sıcak bakmadığı Erenköy Hastanesi’ni bir başarısızlık olarak değerlendirmişti (Silver, 2004, s. 55). Erenköy Hastanesi son derece iyi donatılmış ve yönetilmiş olmasına rağmen, yukarıda sayılan nedenlerden ötürü Kırım Savaşı boyunca bu hastaneden tam anlamıyla yararlanılamadı (Ponting, 2015, s. 128). Kırım Savaşı konusunda yapılan araştırmalarda da ilginç bir şekilde bu hastane çok gündeme gelmedi ve adeta unutuldu.

Kırım Savaşı boyunca İstanbul’da bulunan İngiliz hastaneleri, İngiliz sağlık sisteminde ciddi değişimlere neden olmuştur. İngilizler Kırım Savaşı’nda, başta

hemşirelik olmak üzere, modern hastanecilik ve askeri sağlık hizmetleri konusunda oldukça büyük tecrübeler edinmişlerdir. Savaş sonunda İngiliz hastanelerinde ve İngiliz askeri sağlık hizmetlerinde oldukça köklü düzenlemelere gidilmiştir. Öte yandan aynı durumun Osmanlı'daki sağlık hizmetleri için geçerli olduğunu söylemek zordur. Nuran Yıldırım'ın belirttiği gibi, modern hemşireliğin temeli Kırım Savaşı'nda İstanbul'da atılmış olmasına rağmen, Osmanlı payitahtındaki sağlık çevreleri Florence Nightingale'in hasta bakımına getirdiği yeni yaklaşıma ilgi göstermemiştir. Askeri hastanelerde hasta bakımı 1902'ye kadar çürüğe çıkmış askerler tarafından yaptırılmıştır. 1902'den sonra tıp eğitimini yeniden düzenlemek üzere Osmanlı Devleti'ne davet edilmiş olan Alman Dr. Robert Raider tarafından erlere eğitimler verilip, hastabakıcı olarak yetiştirilmiştir (Özbay, s. 230; Ataç, 1996, s. 58). Modern hemşirelik konusunda ilk adım ise, Dr. Besim Ömer Paşa'nın girişimiyle, ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleştirebilmiştir. Gerçi 7 Nisan 1911'de "ihyaen Tesis"(yeniden yapılanma) edilen Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Hanımlar Şubesi, Trablusgarp'ta ve Balkan Savaşları'nda hastabakıcılık yapmışlardır. Fakat modern hemşirelik konusundaki ilk adımlar ancak 1914'ten sonra atılabilmektedir (Yıldırım, 2014, s. 10, 183-205).

Osmanlı Devleti'nde askeri sağlık hizmetlerindeki değişim ise Balkan Savaşları'ndan sonra gerçekleşmiştir. Aslında askeri sağlık hizmetlerinde 19. yüzyıldan itibaren bazı yeni düzenlemelere gidilmeye başlanmıştı. Bu çerçevede 1827'de Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin (Askeri Tıp Okulu) açılması ve buradan yetiştirilen hekimlerle askerlere sağlık hizmeti verilmesi oldukça önemliydi. 1897 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra orduda sıhhiye bölüklerinin kurulmasına ve erlere verilen kurslarla sıhhiyeciler ve tezkereciler (sedyeci) yetiştirilmeye ve hasta bakımı geliştirilmeye çalışıldı. Fakat bunlar Balkan Savaşlarının başında bile, henüz gelişme aşamasındaydı ve ciddi eksiklikler vardı (Ataç, 1998, s. 12). Tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında Kırım Savaşı Türk askeri sağlık hizmetlerini doğrudan etkileyip, köklü bir değişime götürmemişti.

Sonuç

Kırım Savaşı, İngiltere'nin 1815-1914 yılları arasında Kıta Avrupası'nda girdiği tek savaşı. Bu savaş İngiltere'ye Birinci Dünya Savaşı öncesi pek çok açıdan önemli deneyimler kazandırdı ve kendi savaş teşkilatı konusunda dersler çıkarmasını sağladı. Savaşın tüm taraflar için alınan en önemli derslerden biri askeri sağlık hizmetleri konusundaki yetersizlikleriydi. Bilhassa savaşın başında İngiliz hastanelerinde görülen organizasyonsuzluk, tıbbi kadro ve donanım eksikliği, ordunun savaş planı yaparken askeri sağlık hizmetlerini ne kadar göz ardı ettiğini

açıkça ortaya çıkarmıştı. Bu durum geleneksel savaş yapısı içinde normal sayılabilecek bir durum iken, Kırım Savaşı'nda çeşitli gazetelerin ilk kez cepheye gözlemci olarak gönderdikleri savaş muhabirlerinin yazılarıyla “olağanüstü” bir durum olarak değerlendirilmeye başlandı. Savaş muhabirleri, ilk kez kullandıkları telgraflar sayesinde askerlerin içinde bulundukları kötü sağlık koşullarıyla ilgili haberleri günü gününe Londra'ya ileterek, İngiltere'de müthiş bir kamuoyunun oluşmasını sağladılar. İngiliz hükümeti bu durumda sağlık hizmetleri konusunda acil düzenlemeler yapmak zorunda kaldı. Söz konusu düzenlemelerin başında ise hastanelerin iyileştirilmesi geliyordu.

Bu çerçevede, başta İstanbul olmak üzere Doğu'da açılan tüm İngiliz hastanelerinde ciddi bir düzenlemeye gidildi. Kırım'da yaralanan hasta ve yaralı askerlerin tedavisi için İstanbul merkez seçildiğinden, İngilizlerin hastanelerinin büyük çoğunluğu burada bulunuyordu. Bu hastaneler üç farklı şekilde kullanıma girmişti. Ya var olan hastaneler Osmanlı Devleti tarafından İngilizlere tahsis edilmiş, ya başka işlevi olan binalar hastaneye dönüştürülmüş ya da bizzat İngilizler tarafından inşa edilmişlerdi. Alınan karar çerçevesinde tüm İngiliz hastanelerindeki sorunlar giderilmeye çalışıldı. Hastanelerdeki eksik kadrolar hızla tamamlandı, Florence Nightingale liderliğinde bir hemşire ekibi Üsküdar'a gönderildi ve hastanelerin tıbbi donanımları ciddi biçimde yenilendi.

Tüm bu iyileştirme çalışmalarının sonuçları 1854 Martından itibaren alınmaya başladı. Önceleri Fransız hastanelerine gıpta ile bakılırken, İngiliz hastaneleri hemen hemen her yönden Fransız hastanelerini geride bıraktı. Hatta Fransızlara sağlık yardımı yapacak duruma geldiler. Hastanelerdeki bu değişim, İngiliz ordusunun askeri başarısını da doğrudan etkiledi. Savaşabilecek nitelikte sağlıklı ordulara yeniden kavuşan İngilizler, bekledikleri başarıyı elde ettiler.

Kırım Savaşı'nda İngilizlerin sahip oldukları hastaneler genellikle askeri nitelikteydi. Fakat savaş ilerleyip hasta ve yaralı sayısı artınca İngiliz yetkililer, Fransızları da örnek alarak, İzmir ve Çanakkale'de sivil hastaneler de kurdular. Sivil hastanelerin açılması, kadrolarının oluşturulması, maaşları, verdikleri tıbbi hizmet vb. birçok konu savaş boyunca İngiltere'de çok tartışıldı. Bu tartışmalarla Kırım Savaşı, belki de ilk kez tıbbi alanda asker-sivil ayrımının gözle görünür bir hale geldiği, iki kesim arasında güç mücadelelerinin yapıldığı ve birbirlerine karşı ön yargılarının ortaya çıktığı bir dönem oldu. Öte yandan İzmir ve Erenköy sivil hastaneleriyle yaşanan tecrübenin ardından, savaştan sonra İngiltere'de sivil tıp kadrolarından savaşta da yararlanma konusunda yeni düzenlemelere gidildi.

Kırım Savaşı, İngiliz sağlık çevrelerinde birçok açıdan önemli değişimlere neden olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin sağlık teşkilatında doğrudan ve çok köklü değişimlere neden olduğunu söyleyemeyiz. Bu savaşın sonunda Osmanlı'da modern hemşirelik ve askeri sağlık hizmetlerinde, İngiltere'de olduğu gibi, büyük dönüşümler ve yenilikler meydana gelmemiştir.

Hastaneler Kırım Savaşı'nda İngilizlerin sağlık hizmetlerinin anlaşılabilmesi için öncelikli olarak ele alınması gereken bir konudur. Savaş boyunca nerelerde ve ne tür hastaneler açtıkları, bu hastanelerin genel durumları, donanım ve kadroları, savaş boyunca verdikleri hizmet vs. gibi konular, genel tabloyu görebilmek açısından oldukça önemlidir. Öte yandan hastaneler konusu, İngiliz hastaneleri Kırım Savaşı'nda yaralı ve hasta İngiliz (ya da Rus esirler) askerlerinin tedavi gördükleri yerler olmasının dışında, savaş cerrahisi başta olmak üzere tıp alanında birçok yeni teknik ve gelişmelerin yaşandığı, daha önce bulunmuş tıbbi yeniliklerin denendiği, ilk modern hastane tecrübesinin edinildiği, sağlık hizmetlerinin savaştaki öneminin anlaşıldığı yerler olma özelliğini de taşımaktadır. Bu yüzden savaşın insani ve tıbbi yönünün araştırılmasında da hastaneler konusu çok önemli bir yer tutar.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

BOA. HR.MKT. 94 / 57 (94/57) (1271.Ra.16 / 7 Aralık 1854)

BOA. İ.HR. 114/5575 (18 M. 1271-11 Ekim 1854)

BOA. HR. MKT, 91/7 (27 M. 1271-20 Ekim 1854)

BOA. HR.SYS.1352 / 22, (8.4.1855)

Kitap, Makale ve Gazeteler

Akyüz, Fatih, “Müttefik Askerlerinin İstanbul’da Neden Olduğu Bazı Olaylar Üzerine Gözlemler”, *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, 22-23 Mayıs 2006 Bildiriler, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 2007, s. 173-180.

A Lady, *Ismeer or Smyrna and Its British Hospital in 1855*, London: James Madden, 1856.

Allen, S. Hauck, *Finding the Walls of Troy. Frank Calvert and Heinrich Schliemann at Hisarlık*. Berkeley: University of California Press, 1999.

Aliquis, “Dr. Meyer Chief Physician of the Hospital At Smyrna”, *Association Medical Journal*, Vol. 3, No. 120, (April 20, 1855), p. 376.

Aslan, Rüstem, “Erenköy Hastanesi ve Troia Kazıları”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, No. 10-11, s. 87-94. http://canakkalearastirmalari.comu.edu.tr/images/form/dosya/dosya_372169.pdf (erişim tarihi: 02.03.2016)

Ataç, Adnan, “Osmanlı Devleti’nde Askeri Sağlık Hizmetleri”, *Osmanlı Devleti’nde Sağlık Hizmetleri Sempozyumu*, Haz. Bilal Ak ve Adnan Ataç, Ankara: 2000, s. 249-262.

Ataç, Adnan, *Gülhane Askeri Tıp Akademisi’nin Kuruluşu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 1996.

Aydın, Mahir, “Barışı Olmayan Savaş: Kırım”, *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, 22-23 Mayıs 2006 Bildiriler, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma

Merkezi, (2007), s. 1-10.

Baylen, O. Joseph, & Alan Conway, *Soldier-Surgeon, The Crimean War Letters of Dr. Douglas A. Reid 1855-1856*, (Knoxville: The University of Tennessee Press, 1968.

Cecil Woodham-Smith, *Florence Nightingale 1820-1919*, London: Constable, 1951.

Edgerton, Robert B., *Death or Glory, The Legacy of the Crimean War*, Boulder: Westview Press, 1999.

Ferik Ahmet Muhtar Paşa, *Kırım Harbi'nde Silistre Müdafası, 1853-54 Tuna Seferi*, haz. Gültekin Yıldız ve Fatih Tetik, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2015.

Figes, Orlando, *Kırım Son Haçlı Seferi*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: YKY Yayınları, 2012.

Garrison, Fielding H., *Notes on the History of Military Medicine*, Washington: Association of Military Surgeons, 1922.

Goldie, Sue, M., (ed), *Florence Nightingale Letters From the Crimea 1854-1856*, New York: Mandolin, 1997.

Göksel, Sema, “Kırım Savaşı’nda ‘Türkler’ ve ‘Hintliler’”, *Toplumsal Tarih*, No. 134, (Şubat 2005), s. 48-56.

“Ismeer, or Smyrna and Its British Hospital in 1855 by a Lady”, *Association Medical Journal*, Vol. 4, No. 180, (June 14, 1856).

Karal, Enver Ziya, “Kırım Savaşı”, *Büyük Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, C. VI, Ankara: T.T.K. Yayınları, 2011.

Karayaman, Mehmet, “Kırım Harbi’nde Sağlık Hizmetleri (1853-1855)”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-2, (2008), s. 59-75.

“Kırım Harbi Esnasında Boğaziçi”, *Akşam*, 19 Haziran 1946.

Marquess of Anglesey (der.), *Little Hodge*, London: Lee Cooper, 1971.

“Movements in Constantinople – Aspect of the City”, *The New York Times*, 30 Mayıs 1854.

Özbay, Kemal, *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri*, C. I ve II, İstanbul: Yörük Basımevi, 1976.

Pincoffs, Peter, *Experiences of a Civilian in Eastern Military Hospitals*, Edinburg: William and Norgate, 1857.

Ponting, Clive, *Kırım Savaşı, Efsanenin Ardındaki Hakikat*, çev. Hakan Arabacı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2015.

Robert G. Richardson & Charles Hugh Terrot (ed), *Nurse Sarah Anne, With Florence Nightingale at Scutari*, London: John Murray, 1977.

Sarıyıldız, Gülden, ”XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Kolera Salgını”, *Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri, 22-23 Mayıs 2000, Bildiriler*, 2. B., İstanbul, 2002, s. 309-318.

Shepherd, John, *The Crimean Doctors*, Liverpool: Liverpool University Press, 1991.

Silver, C. P., “Renkioi: A Forgotten Crimean War Hospital and Its Significance”, *Vesalius Acta Internationales Historiae Medicinae*, Vol. 10, No. 2, (2004), s. 55-60.

“Suggestions for Improving and Preserving the Health of the Army in the Crimea”, *The Lancet*, 65/1643, 24 Şubat 1855.

“Surgeons for the British And Turkish Armies in the East”, *The Lancet*, 65/1642, 17 Şubat 1855.

“Surgery of the War”, *The Lancet*, 65/1637, 13 Ocak 1855.

“Surgery of The War”, *The Lancet*, 65/1655, 19 Mayıs 1855.

Terzioğlu, Aslan, “Kırım Harbi Esnasında Osmanlı Hastaneleri ve Dünya Hastaneciliğine Etkileri”, *Tarih ve Toplum*, C. 15, No. 85, (Ocak 1991), s. 39-46.

“The British Hospital in Smyrna”, *The Leader*, 7/329, 12 Temmuz 1856.

Woodham-Smith, Cecil, *Florence Nightingale 1820-1919*, London: Constable, 1951.

Yıldırım, Nuran, *Savaşlardan Modern Hastanelere Türkiye’de Hemşirelik Tarihi*, İstanbul: Vehbi Koç Vakfı, 2014.

Yıldız, Mehmet, “Kırım Savaşında Yapılan Baskıların Müteazzir, Garip ve Müstesna Eseri: 1856 Islahat Fermanı”, *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, 22-23 Mayıs 2006 Bildiriler, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, 2007, s. 199-234.

YAZARLARA NOTLAR

1. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, hakemli bir dergidir ve Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.
2. Derginin yayım dili Türkçe ve İngilizce'dir.
3. Dergide yayımlanan tüm yazıların yayın hakları Yakın Doğu Üniversitesine devredilmiş olur. Dergide yayımlanan her türlü yazıdan yapılacak alıntılarda kaynak gösterilmesi zorunludur.
4. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*'ne gönderilen yazılar özgün olmalı, başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere başka bir yere gönderilmemiş olmalıdır. Gönderilen yazının bir başka biçimi yayımlanmak üzere incelenmek için bir başka yayımcıya gönderilmiş, ya da yayımlanmış, yada yayımlanacak ise yazar bunu yazısını dergiye gönderdiğinde açıkça belirtmelidir.
5. Yayımlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar, yayın kurulu tarafından ilk değerlendirmesi yapıldıktan sonra hakemlere gönderilir. Hakemden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan makalesinde düzeltme istenmesine ya da basılmamasına yayın kurulu karar verir. Yayın kararı yazara (birden çok yazar varsa, adı ilk belirtilmiş olana) en kısa zamanda bildirilir. Yayımlanmayan makaleler yazarlara geri gönderilmez.
6. Hakem değerlendirmesinin tarafsızlığını sağlamak için hakemlere gönderilen yazıda yazarın kimliğine ilişkin herhangi bir bilgi olmamalıdır. Yazarlar makalelerinin başlığını, ad, soyadı, unvan, bağlı bulundukları kurum adı, posta adresi, telefon ve e-posta adreslerini ayrı bir kâğıda yazarak bir kapak sayfası hazırlayıp makaleleri ile birlikte göndermelidir. Hakemlere gönderilecek metinde makalenin başlığı, makale metni, Türkçe ve İngilizce özetler bulunmalı, kimlik bilgileri yer almamalıdır.
7. Dergide yayımlanması istenilen metinler MS Word dokümanı olarak elektronik ortamda e-mail eki olarak ya da CD olarak aşağıdaki adreste doğrudan Editör'e gönderilmelidir. Yazarlar isterlerse buna ek olarak metnin yazılı kopyasını da gönderebilirler. Yazılı metinler A4 kağıdın bir tarafına 2 aralıkla yazılmalı ve bütün sayfalara birbirini izleyen numaralar verilmelidir.
8. Ana dili İngilizce olmayan yazarlar, İngilizce yazdıkları metinleri göndermeden önce ana dili İngilizce olan bir uzmana okutup gerekli düzeltmeleri yaptırmalıdır.

9. Yazılara yayımlanan yazarlara yayımlanan makalenin 20 adet ayrı basımı ve bir adet dergi bedelsiz olarak gönderilir.
10. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen makalelerin yazım ve biçim koşulları bakımından son denetimlerinin yazar tarafından yapıldığı, yazarın makalenin disketteki ya da CD'deki biçimiyle basılmasına onay verdiği kabul edilir. Makale dergi editörlüğüne teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için yazara geri gönderilmez. YDÜ, Sosyal Bilimler Dergisi yazım ve biçim kurallarına uygun olmayan makaleler hakeme gönderilmez ve basılmaz.
11. Gönderilen metnin tamamı daktilo harfleri ile tek aralıklı, A4 kâğıdın alt ve üstünde 5cm, yanlarda 4 cm boşluk kalacak şekilde yazılmış olmalıdır.
12. Makalelerin 7.000–10.000 kelime uzunlukta olması gerekmektedir. 10.000 kelimedenden fazla olan metinler ancak özel koşullarda kabul edilir.
13. Makale, italik harflerle ve içerden yazılmış yaklaşık 100 kelimedenden oluşan, temel savını ve varılan sonucu betimleyen bir özet ile başlamalıdır. Özete makale içeriğini karakterize eden 6 anahtar sözcük veya deyim eşlik etmelidir.
14. Metin 12 punto büyüklükte Times New Roman yazı tipi ile yazılmalıdır. Makale başlığı ve ana alt başlıklar 14 punto, Times New Roman yazı tipi, bold ve ana metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıkların altındaki alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve italik olmalı ve paragrafın ilk cümlesinin başında yer almalı ve bir nokta ile sonlanmalıdır.
15. Bütün çizelge, grafik ve diyagramlara şekil denilmeli ve birbirini izleyen numaralar verilmelidir. Tablolar olanaklar elverdiği ölçüde az sayıda olmalı ve sadece çok gerekli bilgiler içermelidir. Her şekil ve tabloya Arap rakamları ile bir numara verilmeli ve numaradan sonra başlığı yazılmalıdır ve metin içinde atıf yapılmalıdır.
16. Kaynaklara gönderiler dipnot biçiminde olmamalı, ilgili kaynak(lar) metinde ayrıç içine alınarak (yazar soyadı, yayım yılı: -gerekiyorsa- sayfa numarası/ ya da ilgili sayfalar/bölüm) biçiminde gösterilmelidir.
17. Metin içindeki gönderiler ve metne ilişkin ek açıklamalar dipnotlarda gösterilebilir.
18. Metinde gönderi yapılan kaynakların tümü, makalenin en sonuna yerleştirilecek bir kaynakçada yer almalı, gönderi yapılmayan kaynaklar bu listeye

konulmamalıdır. Dergi, kitap, derleme, sempozyum adları açık olarak ve italik (ya da koyu renkte) yazılmalıdır.

Prof. Dr. Aykut Polatoğlu

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Yakın Doğu Üniversitesi

Lefkoşa/ KIBRIS

e-posta : aykut.polatoglu@neu.edu.tr

polatogluaykut@gmail.com

Tel : 0(392) 675 1000 / 3104

Fax : 0(392) 675 1051

NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. *NEU Journal of Social Sciences* is a refereed journal published twice a year, April and October.
2. Manuscripts should be written in Turkish or English.
3. Copyrights of the articles appearing in the *NEU Journal of Social Sciences* belong to the Near East University. Authors may use the article elsewhere after publication provided that permission is obtained from Near East University.
4. Articles submitted to *NEU Journal of Social Sciences* should be original contributions and should not be published elsewhere or should not be under consideration for any publication at the same time. If another version of the article is under consideration by another publication, or has been, or will be published elsewhere, authors should clearly indicate this at the time of submission.
5. Manuscripts submitted to the journal will first be viewed by the Editorial Board then forwarded to the referees. In line with the evaluation of the referees, Editorial Board will make the final decision, either in favour or against publication, or return the manuscript back to the author for any revision required by the referees. Authors will be informed of the decision of the Editorial Board regarding publication in the shortest time possible. Manuscripts which are not published will not be returned back the authors.
6. The reviewing of manuscripts is based on the anonymity of the author and the confidentiality of readers' and editors' reports. To guaranty the anonymity in the review process, authors should include a separate title page with their name, institutional affiliation, full address and other detailed contact information. The title of the article alone should appear on the top of the first page of the manuscript.
7. Complete manuscripts should be submitted to the editor, as an MS Word document, either electronically via e-mail attachment, or on a high density 3.5-inch diskette, or CD at the address shown below. Authors may submit additional hardcopies, if so desired. These should be typewritten on A4/Letter paper, on one side only, double spaced and with ample margins. All pages (including those containing only diagrams and tables) should be numbered consecutively.

8. For English written articles, authors whose first language is not English should ensure that a draft of their article has been read and corrected by a competent person whose first language is English.
9. Authors whose articles published in the journal are entitled to 20 free off prints and a copy of the issue in which their article appears.
10. Authors are responsible for ensuring that their manuscripts conform to the journal style. The editors will not undertake retyping of manuscripts before publication.
11. All parts of the manuscript should be typewritten, single spaced, with margins of 5 cm at the top and bottom, and 4 cm on left and right sides of an A4 / paper.
12. There is no standard length for articles, but 7.000-10.000 words is a useful target. Articles longer than 10.000 words will be accepted only in exceptional cases.
13. The article should begin with an indented and italicised summary (abstract) of around 100 words, which should describe the main arguments and conclusions of the article. Abstract should be accompanied by up to 6 key words or phrases that characterise the content of the article.
14. All material should be 12-point, Times New Roman type. Article title and principal subheads should be 14-point Times New Roman type, bold and set on a line separate from the text. Secondary subheads should be 12-point Times New Roman, bold and set on a line separate from the text. Sub-sub-heads 12-point Times New Roman type, bold and italic, run-in at the beginning of the paragraph, and followed by a period.
15. All diagrams, charts and graphs should be referred as figures and consecutively numbered. Tables should be kept to a minimum and contain only essential data. Each figure and table must be given an Arabic numeral, followed by a heading, and be referred to in the text.
16. To cite the works you used in developing your article, use the author-date system. For each work to which you refer, give the author's last (family) name, date of publication of the work cited, a page number(s) if needed.
17. Please use footnotes to elaborate or comment on material in the text.

18. List of references (the bibliography) that follows the endnotes should be given in alphabetical order. Only works actually cited in the text should be included in the references.

Prof. Dr. Aykut Polatoğlu

NEU Journal of Social Sciences

Faculty of Economics and Administrative Sciences

Near East University

Lefkoşa/ KIBRIS

e-mail : aykut.polatoglu@neu.edu.tr

Tel : 0(392) 675 1000 / 3104

Fax : 0(392) 675 1051